51 · 19.

8 . A 166.

The Gift of
Mrs. Louisa Lee Waterhouse,
the Widow of
Prof. Benj. Waterhouse, M.D.,
of Cambridge.
Recd. 29 Oct. 1858.

DEPOSITED IN
BOSTON MEDICAL LIBRARY,
BY
HARVARD COLLEGE.
LIBRARY.

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE

MEDICINALIS.

Never to be sold or lent
Benjn. Waterhouse

INSTITUTIONES

but may be given

PATHOLOGIAE

MEDICINALIS

AUCTORE

Hieronymus David

H. D. GAUBIO.

Editio Altera.

LEIDAE BATAVORUM,
Apud SAMUELEM ET JOHANNEM LUCHTMANS,
Academiae Typographos.
CIƆIƆCCLXIII.

1858 Oct. 29
The Gift of
Mrs. Dr. Benj. Waterhouse,
of Cambridge.

BOSTON MEDICAL
APR 21 1904
LIBRARY

AUDITORIBUS SUIS
H. D. GAUBIUS.
S. P. D.

Quo vobis animo primam hujus opuſculi editionem obtuli, eodem & alteram nunc offero dicoque, curis ſecundis utcunque emendatiorem & paucis aliquot locis auctam. Debuiſſet, fateor, magis expolita prodire; ut qui agnoſcam ipſe non uno vitio laborare. Obſcuritatem certe intulit materiae conciſa dictione exponendae multitudo, plurimaque facile fuiſſet interſerere, quae lumen adhiberent. Sed voluminis rationem in enchiridio, ad inſtitutionis domeſticae uſum deſtinato, habendam eſſe, quis non intelligit? Eoque magis, cum vi-

va auctoris vox illuſtrationem promittit. Illud gravius videri poſſit, quod lacunas mei ſyſtematis bene multas magnasque, quaſi non viderim, explere praetermiſi. Equidem vidi & cum maxime video, nec inficior plura me ſilentio praeteriiſſe, in quibus Pathologi plerumque exercere ingenium ſolent; alia dubitanter propoſuiſſe, quae tanquam certa aſſumuntur; alia in medio reliquiſſe, de quibus cum inter Doctores controverſia ſit, ſententiam dicere oportuiſſet; multoties denique, cum enodatio requiri poterat, confeſſionem ignorantiae pro ratione attuliſſe. Quae ſi vos, optimi Auditores, ſi ceteros, qui forte fuerunt, lectores meos offenderunt, non tam remedium quaero, quam juſtam excuſationem in promptu habeo. Ni-

Nimirum, quod vobis ſaepe dixi, quia dicendum eſt ſaepius, repeto, exiſtimare me, quidquid in Pathologia, i. e. in ſtatus morboſi hominis Theoria docetur, ejus aliquam debere in Praxi, quam vocant, Medicinali eſſe utilitatem, qua cognoſcendi curandique morbos ratio perficiatur; nec idcirco ad medendi artem, ex ſe nimio latius patentem, temere eſſe referenda, quae nihil ad eam pertineant. Neque hoc ſolummodo: ſed multo etiam magis in eo elaborandum eſſe, ut ejusmodi tantum proponantur theoremata, de quorum veritate per fideles obſervationes legitimumque ratiocinium, ſola Medicinae Dogmaticae fundamenta, liquido conſtet; atque adeo exulent, quaecunque incerta, dubia, fallacia,

ex mera hypotheſi ducta, certam parere ſcientiam nequeant; ſaltem pro talibus modo, qualia revera ſunt, nec ultra pretium ſuum venditentur. Novi equidem iſta ſaepenumero credulae juventuti perplacere, avide arripi, mordicus teneri, maxime cum ingenioſe conficta, dextre perpolita, ſcientifica, ut ajunt, methodo, aut perſuaſoria elocutione confidenter a Doctore exponuntur. Scilicet pulcrum eſt rerum quarumvis reddere rationem poſſe, nodos difficiles ingenii acumine ſolvere, locis obſcuris, ubi prudentia, errorem aut praecipitium metuens, timido pede incedit gradumve ſiſtit, ſolem quaſi manibus geſtare: pulcrius etiam, quae ſenſuum aciem cautaeque rationis ſolertiam fugiunt, naturae arcana con-

jectu-

jecturis & quadam veluti divinatione explicare, ut qui per ſomnium detegat, quod vigilanti incomprehenſibile ſit: pulcerrimum denique, ſyſtema concinnare atque apponere totum teres, rotundum, omnibusque numeris abſolutum, in quo tirones nihil non exaequatum inveniant. Laudarem & ego, ſi morbi opinionum commentis cederent; ſi quo loquacior Medicus, eo perfectior eſſet; ſi ad hypotheſin ſeſe natura flecti fingique ſineret: ſaltem ferenda putarem, ſi ſola Medicum contemplatio faceret, neque cum Praxi Theoria aliquid haberet commune, ſuisve erroribus, ſibi ſervatis, morborum curationes non contaminaret. Verum nimis profecto manifeſtum eſt, quamplurima, nec parvi momenti, mala ex hoc

ſonte in artium praeſtantiſſimam invehi. Quodſi triſtiſſimas mecum reputo, quae ex incauto pertinacique hypotheſium atque falſorum dogmatum uſu in faciienda Medicina profluunt, conſecutiones, tot ſanitates perverſo regimine peſſumdatas, tot morbos incongrua medicatione in longum protractos, tot illatas mortes; non ſine animi dolore quandoque dubius haereo, plus ne emolumenti, an noxae, humano generi medendi ſcientia afferat. Sed mitto haec, ne ejus oſoribus nimio plus inſtructis arma miniſtrem. Illud autem hujus loci eſt meique muneris ut vos moneam, dum in Academia, tanquam in doctrinarum emporio, verſamini, quam quisque ſibi ſtudio ac labore comparet, ſupellectilem non tam multitu-

titudine rerum, quam ſoliditate & ad uſum praeſtantia, eſſe aeſtimandam; ne domum reduces impedimenta potius, quam inſtrumenta ad operis tractationem vobis ad manum eſſe doleatis. Praeterquam enim quod valde injucundum ſit ex iis, quae magna plurium annorum induſtria tibi paraveris, nullos percipere fructus oleumque & operam perdere, eſt & pleriſque perdifficile, quae adoleſcentes didicerint, aetate maturiore dediſcere. Quo fit, ut, poſito tandem tirocinio, Praxin ineuntes ad falſa futiliaque, quibus imbuti ſunt, theoremata, tanquam ad ſaxum, adhaereſcant, acriter ea defendant, caecique ad experientiae lucem, nec argumentorum pondere mobiles, rerum peritis garrulitate ſua riſum, arrogantia

 etiam

etiam indignationem moveant. Hi tamen veniam merentur atque miſerationem. Sed quanam probabilis excuſationis ſpecie inſidi illorum duces, quam ſibi imputare debent, iſtius ſortis culpam abſtergeant, ipſi viderint. Utinam & ars id genus artificum peccata luere non cogeretur! Etenim, ne dicam in contemptionem, qua ſatis ſuperque laborat, adduci, damnoſius hoc eſt, quod maſculum illud obſervandi ſtudium, veteribus tantopere excultum, a quo cum inter initia deducta & deinceps aucta eſt Medicina, tum hodieque incrementa capere ac perfici debet, tanto fere magis frigeſcat, quanto ratiocinatorum ejusmodi fervidior eſt ad argutandum pruritus atque in fingendis hypotheſibus licentia effrenatior. Animus

nimus quippe, ſuis ipſe commentis pollens, extraneo ſenſuum miniſterio facile caret negligitque adeo nimis operoſam naturae explorationem; aut praeceps oculo fugitivo obſervata ratione ſtatim inventâ explicando ſic ſibi commode ſatisfacit; alias & praejudicata captus opinione phaenomena, nec quomodo ſeſe habeant, curioſe inquirit, nec omnia & ſingula notat, ſed ex multis illa tantum, quae hypotheſi faveant, praecoxve ratiocinium confirment. Quae res cum univerſae ſcientiae incredibiliter officit, tum vero inprimis impedimento eſt ad perfectionem hiſtoriae morborum, quam uti Theoria artis rationalis integerrimam deſiderat, ita qui lacunas ejusdem opinionibus explere non verentur, cum & incerta pro

cer-

certis interſerant, &, naevis fuco duntaxat tectis, falſa abſoluti operis perſuaſione ſtimulum ad ulteriores conatus obtundant, duplici calamitate proprium fundum afficiunt.

Neque hic malorum finis eſt. Perſpicaciores alii, poſtquam a contemplatione ad res tractandas ſeſe contulerunt, ſerius ocyus diſciplinae ſuorum magiſtrorum vitia quidem animadvertunt atque cordate abjiciunt; non omnes tamen ea, qua decet, prudentia & moderatione. Videas certe, qui cum in ſua & quibusvis aliorum Theoriis inutilia, dubia, falſa ineſſe deprehendunt, inconſiderate mox clamitant, nullam dari Medicinae Theoriam, quae fidem mereatur, inutiles igitur omnes eſſe, fruſtraque aut deſiderari, aut adhiberi: ar-

tem

tem enim rationalem, quae ſalutifera ſit, jactari quidem, neutiquam exiſtere, miſſisque adeo Theoriis Ἐμπειρίᾳ acquieſcendum eſſe, quae viam monſtret tutiorem. Diſſimulant hi, aut ignorant, inter multiplices Theorias vix unam eſſe tam omni ex parte falſam, ut non aliquid veri habeat; in eo maxime peccari, quod certis incerta miſceantur, & quae nonnullis modo morborum generibus competunt, ultra, quam par eſt, extendi ceterisque omnibus perperam accommodari. Triticum itaque, quod a lolio duntaxat repurgandum erat, barbaro impetu una cum hoc evellunt, & cum recolere deberent, quantos Theoria progreſſus inde ab inſtitutione Medicinae rationalis ad noſtra uſque tempora continuatis

cla-

clarorum virorum laboribus fe-
cerit, acceptique beneficii me-
mores ſuis & ipſi conatibus in-
crementum ulterius promovere,
partis recuſant bonis frui ac re-
pudiatis veluti, quae offeruntur,
frugibus, quia glumis & furfuri-
bus obnoxiae ſunt, ad glandes
malunt reverti. Longe ſapienti-
us eſt, quod ſuo jam tum aevo
Corn. Celſus judicium interpo-
ſuit, cum de rationalis & empi-
ricae artis ſectatorum diſſenſione
ageret: neque profecto credibi-
le eſt, praeſtantiſſimos illos ve-
teris 'Εμπειρίας profeſſores, ſi cum
maxime ad vitam redirent, ali-
ter fore ſenſuros Tanto igitur
imprudentius videri conſilium
debet recentiorum, qui hodier-
nam Theoriam, tot fultam ad-
miniculis, tot incrementis au-
ctam, cum 'Εμπειρίᾳ commutan-
dam

dam eſſe contendunt. Quodſi enim temerariae vulgarium Empiricorum, id eſt agyrtarum, turbae ſeſe addicere in animo habent, quid probroſius? Si vero Empiricen rationalem excolere, quae experientiae ita rationem adjungat, ut cujusvis generis doctrinarum, quae lumen afferre queant, apparatu adjuta, ex certis curateque factis experimentis & obſervationibus, caſti ope ratiocinii, eliciat, quaecunque ad rem Medici pertineant, quid magis ridiculum eſt, quam nomine ſolum mutato eamdem proponere diſciplinam, quae nobis ſano ſenſu Theoria audit?

Sed taedioſum foret & ab inſtituto meo alienum iſti materiae diutius immorari. Neque enim alio haec in medium protuli, niſi ut illud primum intellige-

ligeretis, Theoriam opinionum commentis conſarcinatam fucoque hypotheſium expolitam, etſi ſpecioſo habitu incautis arrideat, non ſolum uſu carere, ſed multis etiam modis cum arti, tum artifici, obeſſe: deinde & hoc, quamobrem, quod initio lacunoſum vobis ſyſtema propoſui, nunc denuo ſui ſimile, neque completius, exhibeam. Equidem candide dicam, plura me indies, dum in artis uſu verſor, dediſcere, quam diſcere, & increſcente aetate minui mihi potius, quam augeri ſcientiam, tantumque abeſſe, ut de auctario cogitem, ut etiam, ſi ad hunc laborem redire unquam dabitur, nonnulla forſan a me reſciſſum iri credam. Valete!

D. Leidae Batav. CIϽIϽCCLXIII.

OPE-

OPERIS ARGUMENTA.

INTRODUCTIO *ad* PATHOLOGIAM.
De diſciplina medica. pag. 1
PATHOLOGIA. 11
PATHOLOGIA GENERALIS.
De natura morbi. 12
De cauſa morbi. 22
De ſymptomate. 34
PATHOLOGIA SPECIALIS.
De naturis ſingulorum morborum. 52
Morbi ſimpliciores. 54
Analyſis chemica generalis corporis humani. 56
Morbi partium ſolidarum ſimpliciſſimi. 63
Morbi ſolidi vivi. 72
Morbi ſolidorum continentium. 84
Morbi ſolidorum inſtrumentarii. 96
Morbi fluidorum. 126
Morbi cohaerentiae in humoribus. 128

Acritates morboſae humorum. pag. 136
Morbi humorum ex ſeceſſione particularum. 148
Morbi humorum ſingularium. 150
Chyli vitia. 151
Sanguinis affectiones. 155
Succorum ſecretorum vitia. 171
Morbi humorum relativi. 177
Quantitas humorum vitiata. 178
Fluida loco aberrantia. 186
Motus vitia in humoribus. 193
Morbi compoſiti. 198
De potentiis nocentibus. 200
De nocivis atmoſphaerae poteſtatibus. 202
Noxae ex cibo & potu. 221
De intempeſtivo remediorum uſu. 242
De potentiis, quae virus habent. 246
Errores in motu animali. 255
Damna ex poſituris & motibus ſingularibus. 264
Exercitationes mentis immodicae. 268
Vix noxia animi perturbationum. 274
Exceſſus ſomni ac vigiliarum. 281
Excretio ac retentio inordinata. 285
De calculi origine & nocumentis. 293
Potentiae morbificae animatae. 300
De ceteris, quae forinſecus admota obſunt. 305

De

De Seminiis morborum. pag. 313
Seminia morborum naturalia, communia. 314
Seminia morborum naturalia, propria. 315
Seminia morborum, quae praeter naturam ſunt. 318
De differenti cauſarum morbificarum conſtitutione. 322
Vires naturae medicatrices. 328
De ſymptomatibus ſingulatim. 338
Qualitates ſenſibiles alienatae. 340
Excretorum vitia. 346
Actiones laeſae. 347
Senſationes moleſtae ex morbo. 348
Dolor. 349
Anxietas. 357
Exercitationes ſenſuum laeſae. 362
Tactus ſymptomata. 363
Guſtus ſymptomata. 366
Olfactus ſymptomata. 367
Auditus ſymptomata. 370
Viſus ſymptomata. 375
Laeſiones ſenſuum internorum. 388
Delirium. 390
Motricis facultatis ſymptomata. 395
Spasmus. 396
Paralyſis. 401

Somni affectiones. 404
Symptomata motuum vitalium. 408
Reſpirationis ſymptomata. 409
Symptomata motus cordis. 418
Symptomata pulſus arteriarum. 421
Symptomata actionum naturalium. 427
Appetitus naturalis laeſiones. 427
Actiones laeſae primarum viarum. 432
Vitia mictionis. 445
Vitia excretionis cutaneae. 452
Symptomata functionum ſexus. 453
Sexus virilis actiones laeſae. 454
Sexus foeminei ſymptomata. 456
De ordinandis morborum differentiis. 464
Differentiae morborum accidentales. 468
Differentiae morborum ab origine. 468
Differentiae morborum a ſede. 477
Differentiae morborum a curſu. 480
Differentiae morborum a gradu. 484
Differentiae morborum ab indole. 486
Differentiae morborum ab eventu. 489

IN-

INTRODUCTIO AD PATHOLOGIAM.

BOSTON MEDICAL APR 21 1904 LIBRARY.

De Diſciplina Medica.

I.

VITA, Sanitas, Morbus, Mors, ſtadium Medicum Naturae humanae in hoc terrarum orbe abſolvunt.

2. Priores duae conditiones (1) ſecundum naturam dicuntur; cum iisdem frui dulce ſit: praeter aut contra naturam reliquae, illis oppoſitae, illaetabiles, quas ideo averſamur.

3. Utrumque tamen genus (2), pro latiore vocabuli NATURA ſignificatione, naturale eſt, & ſuas agnoſcit

 cauſas

cauſas phyſicas, determinatas, quibus naſcitur, durat, viget, minuitur, deſinit, ſecundum cujusque diverſitatem variantes, etiam contrarias, tum homini inſitas, tum a foris advenientes.

4 Mens quidem humana, vi commercii, quod cum ſuo corpore habet, multa & voluntate conſcia, & caeco inſtinctu, operatur, quae vitam ac ſanitatem juvant, morbisve aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam, pro partium, ex quibus coaluit, mixtione, fabricatione, compoſitione, animatione, ineſt & inertia, & mobilitas, & mutabilitas, & incitatio, & conſpiratio, unde aliae atque aliae tam ſalubres, quam inſalubres, cauſae jugiter enaſcuntur.

6. Verſatur praeterea homo inter res innumeras, ſua ſingulas agendi poteſtate praeditas, multumque perpetuo variantes, quarum aliis carere, alias evitare, aut pro arbitrio ſibi accommodare ſemper non poteſt. Hae vero ſive intro deveniant, ſive foris admoveantur, pro

pro ſua quaeque materie, virtute, concurſione, ſucceſſione, corpus perque corpus mentem aliter atque aliter afficiunt, internas Naturae humanae vires (4. 5.) diverſimode determinant, incitant, opprimunt, in rectum perverſumve agunt, ſuasque viciſſim ab his mutationes patiuntur. Ex quo fonte plurimi perpetim ſecundae adverſaeque valetudinis fomites, alimenta, venena, remedia, profluunt.

7. Triplex iſtud virium genus (4. 5. 6) ſicubi lege Naturae humanae conſentanea conſpiraverit, vegeta longaevitate fruitur homo: ſin minus; morbis aut praematura morte affligitur.

8. Atque haec materies eſt, quam tractat Medicus, eo quidem propoſito, ut hominem ſuae curae commiſſum juſto moderamine virium (7.) quam diutiſſime vivum ſanumque praeſtet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu, eſt ſcientia ac prudens directio virium Naturae humanae ad vitae & ſanitatis a morbis & morte tutelam.

10. Ea (9.) cum olim aegris duntaxat ſanitatem promiſerat, ampliata deinceps, erga ſanos quoque benefica, duplex cum maxime imponit Medico officium, alterum ſervandae vitae & ſanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeo exponere I. conditionum hominis, in quibus aut conſervandis aut avertendis verſatur (1. 9.), naturam, cauſas, ſedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires Naturae humanae utrique principio inditas (4. 5.) conſervatrices, deſtructrices, medicatrices. III. Poteſtates rerum externarum ſalubres, noxias, medicatas (6.). IV. Regulas denique & praecepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propoſitus (8. 9.) obtineatur.

12. Quando autem generalis iſtorum omnium (11.) doctrina non ſufficit, ſed ad ſingulos etiam homines, prout aetate, ſexu, temperamento, vitae genere &c. inter ſe diſcrepant, aptari debet; manifeſtum eſt, quam late

late pateat diſciplina Medica.

13. Quae materiae pertractandae multitudo cum juſtum exigat ordinem, is quidem commodiſſimus videtur, qui ex diverſitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quaecunque in homine ſano cognoſcenda aut agenda ſunt, ſuo quaevis loco diſpoſita, primum enarrat; ſubjungit deinde, quae ad aegrum pertinent, omnia & ſingula rite digeſta.

14. Univerſum proinde ſyſtema Inſtitutionum Medicinae in duas partes diſtribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quae ſecundum naturam in homine ſunt, exhibet; poſterior de iis, quae praeter aut contra naturam dicuntur (2.). Hanc ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato ſenſu, totum Medici officium circa hominem ſanum complexa, tradit

I. Oeconomiam humanam, vitaeque & ſanitatis naturam, cauſas, effe-

ctusque declarat: quae pars Physiologia, ſermo de Natura humana, audit.

II. Signa, quorum ope vita & ſanitas in genere, earumque varii ſtatus & gradus in homine ſingulari cognoſcuntur: haec Semiotica Physiologica.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & ſanitas quam diutiſſime incolumis ſervari poſſit: quae Diaetetica.

16. ΙΑΤΡΙΚΗ, itidem tripartita, ſimili ordine ſuam materiem (14.) pertractat, exponendo

I. Quae de natura, differentiis, cauſis effectibusque morborum ſcire expedit. Haec Pathologia.

II. Doctrinam ſignorum, quibus, quidquid in morbis ex ſe obſcurum cognoſci debet, praeſens, praeteritum, aut futurum, detegitur: unde Semiotica Pathologica dicitur.

III. Praeſidia adverſae valetudinis, modumque illis recte utendi: haec Therapeutica.

17. Utriusque partis aequa neceſſitas & nexus individuus eſt: prior tamen

men ordine ΥΓΙΕΙΝΗ. Ut curvi norma rectum, ita morbi ſanitas: & qui ſervare ſanos novit, bona parte eorum, quae ad tractandos aegros pertinent, inſtructus eſt.

18. Praecipuum autem univerſae Medicinae fundamentum in ipſa hominis Natura ſitum eſt. Suis haec viribus, ſola, ſine Medico, plerorumque tuetur ſanitatem, morbis medetur. Hac deficiente aut repugnante irrita artis molimina. Carioſa Naturae obſervatio, imitatio, ut primam arti originem, ita incrementa dein dedit, dabitque porro. Medici Naturae miniſtri.

19. Itaque doctrina omnis Medica bonae frugis ad hanc componi normam debet, ut, quid Natura faciat aut ferat, ex fideli obſervatione quam diligentiſſime enarretur. Nec tamen ſatis eſt, vires ejusdem motusque, prout in ſanis ſe produnt, in Phyſiologia (15. I.) expoſuiſſe: luctans cum morbis Natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, facultates affectionesque ſuas etiam explicatius producit.

20. Unde liquet, quid de certo in Medicis ſentiendum? Natura humana, ſtatis a Creatore legibus finita, per ſimilia individua ſeſe multiplicans, omni tempore eadem, ſub iisdem conditionibus eodem ſemper modo agit ac patitur. Quidquid ergo de ejus oeconomia, integra vel afflicta, prudenti ſenſuum miniſterio clare cognoſcitur, id firmum ratumque cenſendum, nec quidquam eo certius in Phyſicis. Par ratio eſt illorum, quae de poteſtatibus rerum externarum in hominem agentium (6) fideli obſervatione comperta habentur. Quaecunque porro ex obſervatis, ad congrua demonſtrationis principia applicatis, caſti ope ratiocinii, legitime deducta ſunt; quanquam per ſe in ſenſus non cadunt; non minorem profecto fidem merentur.

21. Nullo proinde jure, quae male ſeduli doctores aut perperam obſervando, aut vitioſe argumentando, invexerunt, erronea, falſa, incerta, imputantur arti; quaſi mere conjecturalis foret. Non

Non aliis, nec firmioribus, gaudet quaevis Naturae ſcientia fundamentis.

22. Haud tamen diſſimulandum eſt, ſuis premi dubiis, obſcuris, conjecturalibus, nunquam prorſus extergendis, Medicinam: neque enim datum mortalibus aut ſuam, aut rerum, inter quas verſantur, naturam penitus comprehendere. At communis iſta ingenii humani imbecillitas quem non ſtringit? Gravius quidem Medicum ob inexhauſtam materiae, qua occupatur, amplitudinem (11. 12.).

23. Privatum inſuper evidentiae obſtaculum hoc eſt, quod ſinguli homines a ſingulis tantopere differant. Nec vero ſufficit Medicum communia modo intueri: oportet & cuivis homini propria; ut qui ſingulorum ſaluti praeſit (12.). Quae quidem diverſitas tam immenſa occurrit, ut nulla obſervationum vi exhauriri poſſit.

24. Sola denique contemplatione non licet acquieſcere, inque obſcuris rebus ſuſpendere judicium, donec lux

affulgeat. Actionem exigit officium (9. 10.) Captanda hinc agendi occaſio, quae ſaepe praeceps per conjecturam cogit determinare, quod per ſcientiam ſat cito nequit.

25. Pro ea igitur parte (22. ad 25.) Medicinam dici conjecturalem non obſtamus; ut quae, cum certiſſima invenire ſemper non poſſit, probabilia ſectetur, recta tamen ubique ratione utens, atque a vagis & temerariis commentis periculisque alieniſſima.

26. Audiant haec obtrectatores, & cum didicerint ſcientias puras ab iis, quas applicatas vocant, contemplativas a practicis, diſtinguere, videant, quo jure Medicinam prae aliis, ut omnis certi expertem, infament!

27. His praelibatis, pro inſtituti ratione, primas Pathologiae (16. I.) lineas ducere aggredior: quod ut compendio fieri poſſit, cognita prius ponere liceat, quaecunque de ſtatu hominis ſano in ΥΓΙΕΙΝΗ tironi, ut ſcitu neceſſaria, enarrantur (17.)

P A-

PATHOLOGIA.

28. OFFICIUM Medici circa hominem aegrum eſt ſanare (10.).

29. Sanatio autem aegri eſt morbi, quo tenetur, in ſanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quae hominis aegri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam ſternat ad medendi methodum (16. I.), docere debet, aegrum inter & ſanum quid interſit, quid morbus diſtet a ſanitate.

31. Spectandus adeo morbus eſt, ut ſtatus hominis ſanitati oppoſitus, naturae ab hac diverſae particeps, ſuis ex cauſis profluens, ſuosque viciſſim effectus producens.

32. Sed & quid morbus a morbo differat, explicandum: quando ab una ſani-

ſanitate, in medio poſita, deflexiones multivariae eſſe poſſunt.

33. Unde liquet, agendum hic eſſe de morbi natura, differentiis, cauſis, effectibus &c. primum in genere, deinde in ſpecie, ſemperque comparate ad conditiones ſanitatis, quarum ideo plena notitia in anteceſſum poſtulatur.

Pathologia Generalis

De Natura Morbi.

34. Status ille corporis humani viventis, quo fit, ut actiones, homini propriae, non poſſint appoſite ad leges ſanitatis exerceri, Morbus dicitur.

35. Generali quidem *ſtatus* vocabulo complectimur defectus, exceſſus ac permutationes quaſcunque eorum, quae in ipſo corpore hujuſque partibus ad legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27.), imbutum nihil admodum obſcuri, aut aequivoci, in iſta voce oſfen-

ſendere poteſt. Nec facile quis impedimenta externa huc retulerit, niſi qui ludere in re ſeria velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, niſi qui in corporis aberrationibus ſiti ſunt, hisque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexus lege, primam ſaepe originem in mente, hujusve operationes ſua efficacia perturbant. Hi limites regiminis mentis, quod Medicorum eſt.

37. Vitae mentio facta in hac definitione non ea ſolum de cauſa, quod morbus vitae ſit affectio, nec magis, quam ſanitas, ſine illa concipi poſſit; ſed ut conſtet etiam, dari principium agens in aegris, a morbo ipſo diſtinctum, cujus motus obſervare, diſcernere, dirigere, praecipua Medici in opere verſantis cura eſſe debet (18.). Facit vis vitae in aegro ſuperſtes, ut rerum huic admotarum facultates tam ſalubres, quam inſalubres, longe diverſa ratione agant (6).

38. Quum vero morbus conditionem cor-

corporis ponat a ſtatu ſano deflectentem (35.); eo praeſente effectus, ex ſanitate ut ex ſua cauſa profluentes, id eſt actiones, quoque alienari neceſſe eſt. In omni proinde aegro aliqua fere datur actionum laeſio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extenſione, duratione. Hanc ſi ocyus, ſerius, non intulerint vitia corporis, quae praeter conſuetum naturae ordinem ſunt, turpitudines potius, aut deformitates, quam morbi dicantur; tametſi a cura Medicorum haud prorſus ſemoventur.

39. Omne autem genus actionum, quae ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quae ſolius animi eſſe videntur; quando in has etiam morboſi corporis magna poteſtas eſt.

40. Imperfectiones tamen functionum, quas aetas, ſexus, temperamentum &c. ferunt, hujus non ſunt loci; quando quidem ſanitatis latitudine continentur. Uti nec illae, quas inſuetudo habet, impotentiae, aut, quae ex

Na-

Naturae humanae neceſſitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones.

41. Ut igitur actiones integrae ſe habent ad ſanitatem, ita laeſae ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus eſt, ipſum morbum dicere; ne notiones cauſae & effectus temere confundendo curatio exquiſita negligatur.

42. Ex quibus (34 ad 42.) liquet, naturam morbi generalem ſitam eſſe in male affectis corporis vivi illis conditionibus, quibus id aptum natum eſt ſuam conferre ſymbolam ad actiones humanas; eoque morbos omnes & ſingulos inter ſe convenire, quod in corporis facultatibus ſedem habeant. Alieni proinde a foro Medico cenſendi, quicunque, ſi modo dantur, ad ſolam mentem pertinent; niſi ſtatos Medicinae fines removere volupe eſt.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quae in corpore humano ita a ſtatu ſano aberrant, ut actio-

actiones inde laedantur. Uti nec ſanatio aliud quid poſtulat, quam eorumdem reſtitutionem in integrum: hac quippe obtenta priſtinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte ſua habens, iſta ſi ſpe exciderit.

44. Morborum adeo ſingularium, prout in hominibus occurrunt, naturas expoſiturus id exquiſite indicare debet, quod in praeſentis aegri corpore mutatum in cauſa eſt, cur is ſuis muniis rite fungi nequeat. Id vero plerumque a ſenſu remotum latet, nec per ſe clare cognoſci poteſt. Unde, ut ex vero detegatur, accurato opus eſt ſcrutinio ac cauta ratiocinatione; quum error hic commiſſus plures eosque non ſemper innocuos pariat. Prudentiſſimi hic ſaepe caecutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic quidem inveſtigationi (44) fundamentum praebent, quae in aegro ſenſibus ſe manifeſtant, *φαινόμενα*: quorum primaria ſunt actiones laeſae. Hae enim

enim juſto examine perſpectae, cum ex morbo profluant (38), hujus, ut cauſae ſuae, naturam legitima argumentatione demonſtrant.

46. Pleniſſimam vero lucem affundit notitia exacta ſtatus gradusque naturalis ſingularum actionum, tum modi, quo quaelibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus inſtructum in ſuis partibus corpus ad eas perficiendas concurrit. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram, una cum ſuis requiſitis, ad eamdem in aegro vitiatam, innoteſcere poteſt, quisnam & quantus ſit a ſanitate receſſus.

47. Conſtat hinc, Phyſiologiam (15. I.) maximae hic utilitatis eſſe, eaque neminem carere poſſe, qui naturas morborum recte eruere aut intelligere velit. Sed & quaecunque in expoſitione oeconomiae humanae ſuperſunt loca obſcura, vexata, dubia, aut quae erronea, conjecturalia, ficta, temere admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiae redundare: ut me-

rito Bonus quisque repurgatiſſimam tandem omnibusque numeris abſolutam doctrinae Medicae eam ſibi partem deſideret.

48. Nec minoris in iſta indagatione momenti eſt ſcientia virium, quibus, quae geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Cauſas haec atque occaſiones morborum in ſe habent (6.); quibus examuſſim intellectis facile eſt de natura effectus inde nati judicium. Qua in re, praeter obſervationes, quas ex proprio penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Phyſicorum, Chemicorum, demonſtrata apprime conducunt: quanquam multiplex idioſyncraſiae diverſitas & infinitus poſſibilium combinationum numerus optare magis, quam ſperare plenam iſtius doctrinae perfectionem jubet.

49. Praecipue tamen neceſſarium eſt ante oculos habere hiſtorias omnium ac ſingulorum morborum integras, ex ple-

nis

nis atque intaminatis Practicorum obſervationibus accurate concinnatas. His uti nititur univerſa morborum cognitio (45.); ita, cum conferuntur illis, quae in praeſente aegro ſagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchre declarant. Nec ſane certius aliud datur ſubſidium, quo obſcura clareſcant, dubia enodentur, corrigantur falſa, controverſa dirimantur; ſicubi vel priores etiam ſcientiae (47, 48.) non ſatis tuto praeluxerint. Hac ideo regia via inceſſerunt olim, hodieque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum ſordibus conſpurcatam eſſe.

50. Ex quibus (45. ad 50.) rite perpenſis pronum eſt colligere, quantis hoc ſcrutinium prematur difficultatibus. Qui vero & ſimul conſiderat multiplices morborum in eodem homine complicationes & metaſchematismos, non mirabitur, quamobrem vel peritiſſimis etiam toties hic aqua haereat. Quo

quis diutius in arte cum cura elaboravit, eo circumſpectius de morborum natura pronunciare ſolet.

51. An igitur morbus recte dicitur certamen Naturae propriam ſalutem propugnantis? Ex intimis Medicinae penetralibus petita haec notio ſapienti cuivis in arte magiſtro jure probatur. Ineſt profecto ſua Naturae humanae virtus pervigil, qua vitae ac ſanitatis ſui corporis conſervationi perpetuo ſtudens his neceſſaria procurat, nocitura repellit. Inde motus ſpontaneos atque molimina in aegris animadvertere licet, nec cauſae morbi, nec adhibitis quibusvis demum remediis adtribuenda, quae tam aperte in ſalutem tendunt, ut data opera aptius excogitari aut felicius dirigi non potuiſſe videantur. Rectiſſime proinde Naturam morborum medicatricem, Medicum Naturae miniſtrum eſſe, artisque univerſae ſummam ad Naturae obſervationem, imitationem, directionem, redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergo loquendi formula medentibus

bus ſemper ante oculos verſetur. Eandem vero pro generali morbi definitione obtrudere nefas. Neque enim in omnes & ſingulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturae certamen ideam adverſarii includit: hic morbus eſt: huic ſuos Natura opponit conatus medicatos, quibus ſi nomen morbi dederis, an morbum abeſſe dices; cum languens forte Natura huic non obluctatur? An, quos Naturam imitans Medici ſolertia ſimiles per remedia producit motus, pariter ad morbum ipſum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, ſi univerſum decurſum ſpectes, iſta molimina conſtituunt: alios item, quibus cum ſuperveniunt, in aliud genus mutantur: multis denique accedere ſpecie ſymptomatum, quae ut accurate a propriis morbi effectibus diſcerni debent, ita ad ipſam morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in Naturae locum

Animam, Archeum, aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuoſum, ſubſtituere malunt. Vocibus hi tantum, non re ipſa, diſſentiunt: quando autem nihilo plus lucis inde naſcitur, non eſt, cur vocabulum a veteribus introductum abrogemus.

De Cauſa Morbi.

53. Morbus cum ponat mutationem corporis a ſtatu ſano (34. 35.), quae adeſſe aut abeſſe poteſt, effectus erit corporeus determinatae potentiae, cujus vi exiſtit.

54. Id autem qualecunque, quo fit, ut morbus exiſtat, cauſa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) inveſtigationem moleſta laeſarum ex morbo functionum perceptio mortales aegros ab omni aevo compulit; ut inde primum nata videatur Medicina. Officii ratio eo compellit Medicum, qui tum demum vere cognoviſſe morbum dicendus eſt, cum

cum cauſam ejus detexerit. Sanatio etiam non, niſi ſucciſa morbi cauſa, exquiſite obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) labori certus limes; ne ultra, quam ex uſu eſt, aut ſubtilius, quam verius, exerceatur. Inde ad ultimas metaphyſicas, primasve phyſicas cauſas non adſcendendum. Ars ex ſe nimium longa, ſuo tamen fine concluſa, in cauſis etiam ſecundis progreſſum vetat ulteriorem, quam qui felicius perficiendae ſanationi conducat.

57. Quocirca nec minutis cauſarum differentiis, quas ſchola invexit, hic inhaerendum. Diſputationum haec materies, a ſanioribus etiam Philoſophis hodie repudiata, artem, quae opere potius, quam verbis, demonſtranda, dedecet.

58. Diſtinguunt Medici, nec inutiliter, inter cauſam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcunque in corpore radicatum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si

quae vero geſta, ingeſta, aut foris admota homini, ſua vi agentia morbum pariunt, is ab externa cauſa natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante praeſentem morbum ſanitatis defectum, ſed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum laeſione ad tempus feratur: poteſtque is in firmis partibus aeque ac in humoribus haerere. Poſterior etiam ſaniſſimos morbo afficit, & cum plerumque ſenſibus manifeſta ſit, ſatisque cito noxium effectum edat, ab ipſis aegris ſaepe animadverti ſolet. Unde & Evidens audit, nec priſcis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obſcurae ſint ac incerta tantum conjectura cognoſci queant, quaeſtionem ſupervacuam eſſe contenderunt.

59. Memorabilis porro eſt cauſa *προηγουμένη* ſeu praediſponens, & *προκαταρκτική*, *πρόφασις*, occaſio etiam aut occaſionalis dicta. Praediſponens dicitur conditio quaevis corpori inhaerens, qua illud aptum eſt nata occaſione morbum ſuſci-

ſuſcipere. Occaſio eſt quidquid praediſponenti ſuperveniens hanc excitat, ut una morbum pariant. Neutra ergo ſola producendo morbo ſufficit, ſed ambarum concurſus requiritur. Praediſpoſitio ſi abeſt, occaſio non nocet: & viciſſim ſi praediſpoſito ab occaſione caves, caves a morbo. Diſtinctionem docuit obſervatio, qua conſtat, non omnes homines ab iisdem rebus aequaliter affici, & valetudinarios proprio regimine ſervari incolumes.

60. Praecipua denique & maxime generalis eſt cauſarum diviſio in Remotam & Proximam. De utriusque tamen conceptu non convenit inter Auctores. Remota aliis dicitur, quae ſola non ſufficit, ſed intercedentem aliam requirit cauſam propiorem, ut morbus fiat. Proxima ergo his eſt, quae, remotis ſuperveniens, momentum addit, ut ilico morbus exoriatur, adeoque hunc naſcentem proxime antecedit. Ita vix diſcrepat haec cauſarum ſectio a priore (59.): confunditur proxima cum

occaſionali (59.), more vulgi, cui cauſa morbi illud eſt, quod hunc proxime anteceſſit: quin remota ſolo gradu augeſcens, ut tandem in morbum abeat, eadem & proxima evadit. Rectius alii remotas vocant, quae ſingulae quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, niſi conjunctae, totum producunt; quemcunque caeterum locum teneant in ſerie cauſarum ad morbi generationem confluentium. Unde proxima eſt, quae ex concurſu omnium remotarum nata, ſola, integrum morbum ita conſtituit, ut indiſſolubili nexu cum eo cohaereat. Quare & Continens dicitur, ut quae univerſam rationem originis morbi in ſe contineat, qua poſita is continuo ſe manifeſtat, adeoque & ablata tollitur. Hujus uti pars modo eſt remota quaeque, ita & partem morbi tantum producit. Qui omnes & ſingulas remotas, ut una conſpirant, intelligit, notitiam proximae habet: qui tollit cunctas, proximam quoque deſtruit, & cum hac mor-

morbum: qui aliquas modo, relictis aliis, partem quoque proximae duntaxat deterit, nec perfecte ſanat.

61. Miſſis aliis minoris momenti cauſarum differentiis, ex hucusque (58. ad 61.) propoſitis conſtare poteſt, eam ſolam, quam ſano ſenſu dixi proximam aut continentem, verae cauſae phyſicae ingenium prae ſe ferre, quae morbum ita efficiat, ut illa poſita hic ponatur, durante duret, mutata mutetur, ablata tollatur. Reliquis idem tribui non poſſe, nec ideo nomen cauſae proprie competere. Medicis igitur, ſuo loquendi more, cauſae titulo venire id omne, quod quocunque demum modo ad morbi generationem concurrit, ſive ut vera cauſa, ſive ut hujus pars, aut conditio ſine qua non, &c. Inde litigandi, cavillandi, ridendi, materiem naſci, quaſi cauſa ſine effectu, hic ſine cauſa eſſe, eadem cauſa effectus oppoſitos producere, aut idem effectus diverſis ex cauſis oriri poſſit.

62. Conſultum itaque videtur morbi

cau-

cauſam ſolummodo vocare id exquiſite, cujus vi totus morbus exiſtit. De hac porro, quidquid de cauſis phyſicis, affirmare licebit.

63. Inde ut quilibet morbus ſuam habet cauſam determinatam (54.), qua neceſſario efficitur; ita haec alia atque alia erit in morbis natura diverſis, & contra eadem in illis, qui natura conveniunt; tametſi diverſas corporis partes occupant, ideoque nec easdem praeciſe functiones turbant. Quod magnae utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici ea cauſa ſemper debet, quaſi morbus, ut defectus ſanitatis, ex abſentia conditionum ad hanc requiſitarum modo orietur. Aliena ſaepiſſime in aegris inſunt, quae impedimento aut ſtimulo morbos creant.

65. Quum vero morbus non niſi in corpore ſedem habeat (36.), cauſa ejus quoque ad corpus duntaxat pertinebit, inque hoc ſolo quaerenda erit; quanquam ex mente forſan, vi mutui commer-

mercii, eo devenit: quod obſervare quidem Medici eſt, explicare Philoſophi.

66. Ita porro cum morbo cohaeret, ut ab eo inſeparabilis abeſſe nequeat, quin & ille tollatur, nec hoc abſente adeſſe. Diſtinctio igitur cauſarum in continentes & non continentes nulla eſt. Morbus ultra cauſam ſuam, i. e. ſine cauſa, non perdurat.

67. Imo haec cauſa totam morbi, effectus ſui, naturam conſtituit, ideoque ab hoc re ipſa vix diſcrepat. Quidquid in morbo eſt, in cauſa ejus inveniri debet. Utiliſſima ergo & maxime neceſſaria illius indagatio habetur (43.). Ea demum ſolida eſt morborum cognitio, quae, quomodo in ſuis ſinguli determinatis cauſis conſiſtant, demonſtrat.

68. Raro tamen ſimplex eſt, ſed plerumque ex pluribus conditionibus una concurrentibus compoſita: Morborum nempe, ut ſanitatis ipſiusque corporis humani, notiones multitudinem in unum collectam quoque involvunt.

Ita-

Itaque ex quotnam partibus diverſis totum illud, quod morbum vocamus, conſtat, totidem diſtinctae dabuntur conditiones aut potentiae in ejus cauſa, quarum ſingulae partem modo aliquam morbi efficiant, conjunctae demum totum.

69. Quotiescunque ergo earum conditionum, quae mutuo concurſu cauſam morbi componunt (68.), aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut prius poſitis novae quaedam accedunt; aut aliae in aliarum locum ſubſtituuntur; toties analoga quaedam imminutio, mutatio, aut augmentum in ipſo quoque morbo eveniet: uti plena demum hujus abolitio, cum omnes & ſingulae exquiſite tolluntur.

70. Quo poſito fundamento (69.) ratio reddi poteſt originis morborum lentae vel ſubitae, durationis, incrementi, decrementi, paroxyſmorum, remiſſionum, periodorum, mutationis ex alio in alium, perfectae aut imperfectae ſanationis, reverſionis, ſtatus de-

denique neutrius inter ſanum & aegrum fluctuantis.

71. Quare, ut cauſa morbi recte cognoſcatur, oportet eam reſolvere in ſimplices, ex quibus compoſita eſt, poteſtates, harumque ſingulas primo, dein omnes conjunctas, quid ſeorſim, quid ſimul valeant, examinare. Quae res difficillima quidem eſt, at utilitatis tamen pleniſſima ac Medico dogmatico apprime neceſſaria.

72. Perficitur autem curioſa indagatione eorum, quae ita morbum antecesſerunt, ut credibile ſit ad illius generationem aliquid contuliſſe: ſive ea prius in homine extiterint, ſive pridem aut nuper a foris acceſſerint (4. 5. 6.). His quippe vires (71.) continentur, quarum confluxione cauſa morbi naſcitur; ut adeo hujus originem rite conſiderata declarent.

73. Atqui haec ipſa (72.) ſunt, quae Medicis nomine cauſarum remotarum (60.), praediſponentium, procatarcticarum (59.) veniunt. Harum ideo

ideo quam utilis & neceſſaria ſit inquiſitio, patet. Quodſi vetus Empiricorum Schola in his ſolis male acquievit, magis etiam culpandi ſunt recentiores, qui, remotis inſuper habitis, proximae (60.) tantum ſcrutinio ſeſe addicunt. Haec tamen ſaepe inacceſſa eſt, niſi evidentiores remotae praeluxerint.

74. Quamvis igitur verarum cauſarum ingenium non habeant, adeoque cum his male confundantur (61.); omnino tamen merentur a Pathologo expendi, poſſuntque morborum principia vocari, & ad duo ſumma capita referri, quorum alterum Seminia morborum comprehendat, alterum Potentias nocentes.

75. Seminia voco diſpoſitiones quascunque corpori inſitas, quae morborum generationi favent, ſicubi potentia nocens analoga acceſſerit. Praediſponentia alias, aut *προηγούμενα*, dicuntur.

76. Potentiae nocentes ſunt res quaelibet ea praeditae facultate, ut morbos producere poſſint in corpore per ſemi-

nium

nium (75.) apto, i. e. praediſpoſito. His προκαταρκτικὰ dicta conveniunt.

77. Utrisque opus eſt concurrentibus, ut cauſa morbi isque ipſe naſcatur. Neque enim potentia efficax eſt, niſi in corpus inciderit impreſſioni ejus recipiendae aptum; nec diatheſis ſeminalis in morbum erumpit, niſi vi quadam appropriata excitetur.

78. Mutua inſuper utriusque ſpeciei conditionum requiritur affinitas, ut junctae in eundem effectum conſpirent, nec altera alteram deſtruat. Non quaelibet potentia cuivis ſeminio evolvendo par eſt. Nec praediſpoſitio datur univerſalis ad omne morborum genus: uti nec perfectiſſima ſanitas aequa vi ſeſe ab omnibus & ſingulis inſalubribus tuetur. Hinc eadem diatheſis alias favet, alias obſtat, pro diverſa potentiae nocentis indole.

79. Patet igitur non ſufficere ſuperficiariam iſtorum principiorum notitiam; ſed requiri cognitam cujusque tum ſeminii, tum potentiae, naturam;

ut mutua eorundem ſympathia, antipathia, quidque invicem agere ac pati poſſint, perſpiciatur.

80. Ita demum methodo ſynthetica pervenitur ad cognitionem cauſae morbi, quam illa junctim conſtituunt. Quin & eadem opera, a priori, quod ajunt, eruitur natura morbi (67); ut, inſtituta collatione, eadem per methodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commiſſus detegi ac corrigi poſſit.

De Symptomate.

81. Symptoma, quum vi vocis id denotet, quod aegro accidit; univerſus autem morbus, una cum cauſa & effectibus ſuis, inter res accidentes referri poſſit; multam Syſtematicis litigandi materiem dedit, Practicis tamen ſuper hac quaeſtione non aeque inter ſe diſſentientibus. Facilius plerumque eſt

eſt rem praeſentem diſcernere, quam verbis exacte definire.

82. Quacunque latitudine veteres hoc vocabulum uſurparint, certum eſt hodie ſymptoma tantum de homine aegro praedicari; de ſano nunquam. Ponit ergo praeſentem morbum, adeoque & hujus cauſam: ſed & aliquid, quod praeter naturam accidit, & quomodocunque cum his ipſis cohaeret; dum interim ut diſtinctum ab iis concipitur. Nequaquam igitur pro omni eo, quod homini praeter naturam evenit, aut pro levioribus affectionibus, quae nomen morbi non merentur, ſumi poteſt.

83. In aegro variae a ſtatu ſano alienationes (38.) ſenſibus ſeſe manifeſtant; ſive actiones ſpectes, ſeu eorum, quae foras prodeunt, molem, indolem, aut corporis etiam ſenſibiles qualitates.

84. Haec phaenomena (83.) cum percipit aeger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adeſſe, cer-

tus ex ſanitate non oriri. Deſinunt & homine in integrum reſtituto.

85. Male tamen illa quis morbum ipſum dixerit (41.), quia cum hoc cohaerent, naſcuntur, durant, abeunt. Non is, niſi rariſſime, in ſenſus incidit (44.): plerumque ratiocinio tantum detegitur, nec aegro prius, quam Medico, innoteſcit. Quum nihilominus praeter naturam ſint, atque in morbo radicata, recte vocantur ſymptomata, ut quae una cum morbo incidant.

86. Symptoma proinde notat quamcunque ſenſibilem a ſtatu naturali alienationem, quae homini ex praeſente morbo ita naſcitur, ut tamen ab hoc ipſo hujusque cauſa diſtingui poſſit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in ſe aeger habet, quae praeter naturam ſunt: morbum, hujus cauſam & ſymptoma. Mutuus inter haec nexus datur. Uti morbus non ſine cauſa, ita nec ſine ſymptomate eſſe poteſt: nec hoc viciſſim

ciſſim ſine illis. In omni morbo apparens aliqua vel actionum, vel excretorum, vel qualitatum ſenſibilium mutatio evenit (38.). Nec ſymptoma porro dicendum, quod ſuo morbo ſuperſtes eſt, ſed morbus.

88. Ita ſymptomata illam praecipue ſtatus morboſi partem efficiunt, quae in ſenſus ſive aegri, ſive Medici, incurrit, apertiſſimam, dubiis hinc minime obnoxiam, quaeque obſervanti ſponte patet, nec ſignis adeo aut artificioſa conjectura eget, ut detegatur.

89. Quum vero non omnia, quae in aegro praeter naturam eveniunt phaenomena, veram ſymptomatis indolem (86.) referant, nec eandem ſemper originem agnoſcant; neceſſum eſt alia ab aliis probe diſtinguere, prout ex diverſis fontibus promanant.

90. Alia nimirum ſtatum morboſum praeſentem directe pro ſua cauſa habent, ex quo ut totidem effectus fluunt, hinc nexu phyſico indiſſolubili cum illo cohaerent. Et haec quidem genuina

ſunt ſymptomata, atque pro triplici genere rerum, quae praeter naturam in aegro inſunt (87.), trifariam diſtinguuntur in ſymptomata morbi, cauſae, & ſymptomatis.

91. Morbi ſymptoma dicitur effectus ſenſibilis vi praeſentis morbi proxime productus. Ejus ergo ſimilis eſt relatio ad morbum, ut hujus ad ſuam cauſam (66.). Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus naſcitur (68.), multorum quoque id genus ſymptomatum ſyndrome ſtipatus eſſe ſolet.

92. Horum (91.) itaque utiliſſima eſt & maxime neceſſaria inquiſitio. Teſtantur enim morbi praeſentiam non modo, ſed naturam quoque. Effectus certe ingenium ſuae cauſae declarant. At cauſa morbi cauſa etiam eſt hujus ſymptomatum.

93. Quodſi vero origo ſymptomatis propius ex cauſa morbi derivari poſſit, cauſae ſymptoma audit; vocabulo *cauſae* latiore ſenſu accepto (61.). Id contingit, quoties illius rei, quae morbum

bum efficit, vires ita multiplices ſunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc propria hujus cauſa fiat; pars altera vero occaſione nati morbi quoque, ocyus, ſerius, in actum deducta, effectus prodat diverſos, morbo ſupervenientes quidem, non tamen ita nexos, quin hic ſine illis eſſe potuiſſet. Symptomata cauſae igitur ut intelligantur, ad poteſtates cauſae morbi acceſſorias adſcendendum eſt.

94. Quare liquet, iſthaec ſymptomata (93.) & perdurante morbo tolli nonnunquam poſſe, & eodem ablato ſupereſſe; aliquando longe plus periculi inferre, quam morbus, quem comitantur; imo & indicare alias morbum morbo ſuperadditum, quorum alter, quia aut tempore prior eſt, aut manifeſtior, aut magis urget, tantum pro morbo habetur, altero non adeo in ſe ipſo, ſed in effectibus modo ſuis ſpectato, aut & prorſus praeterviſo. Unde cum princeps morbus deſinit,

ſymptomate cauſae remanente, hujus idea evaneſcit, morbusque latens, a quo pendet, ſe demum prodit. Quae quidem rite perpenſa oſtendunt, diſtinctionem iſtam, ſano ſenſu acceptam, nec paradoxam eſſe, nec ſupervacuam, utiliſſimam potius in facienda cum diagnoſi, tum prognoſi morborum.

95. Utrumque porro ſymptoma (91. 93.) ſi ſua vi aliam rurſus produxerit affectionem ſenſibilem, haec ſymptoma ſymptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longa ſaepe ſerie alii ex aliis deinceps profluunt, effectus morboſi; modo ſymptoma aliquod anterius pro cauſa habeant, nec hoc ſublato perſiſtant (86.).

96. Habent ergo & iſta (95.) primam ſuam originem in morbo hujusve cauſa, inde cognoſcuntur, his remotis tolluntur, & licet plurium forte aliorum interventu cum iis ſaltem cohaereant, legitima tamen analyſi ad cognoſcendam morbi aut cauſae ejus natu-

naturam & efficaciam quoque facere poſſunt. Nec plena his neglectis exſurgit morbi hiſtoria.

97. Notandum vero, dari non infrequenter in aegris effectus ſenſibiles, quos ſi in ortu ſuo ſpectes, omnino ad aliquam trium ſpecierum (91.93.95.) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus impreſſi ſunt, ut ultra morbum perdurent. Unde non ſymptomata adeo, ſed morbi potius ſecundarii audiunt, eoque magis conſiderari merentur, quod ſingularem ſibi curam repoſcant.

98. Aliud inſuper phaenomen*ων* genus in morbis occurrit, quae cum & aegris eveniant, & a ſanitatis norma deflectant (82.), generali quidem ſymptomatum titulo comprehendi poſſunt; at longe diverſam a prioribus originem habent, adeoque cum iis confundi minime debent.

99. Non bruta homo machina eſt, quae injurias a rebus noxiis ſibi illatas iners excipiat ac patiatur. Mens intus

eſt, quae moleſtiis ex morbo ſibi natis exagitata, anxia, quas habet in corpus agendi vires, intendit ad repellendum hoſtem (4.). Corpus ipſum & ſua praeditum eſt incitatione, quae, moderata quidem in ſanis, acrius inſurgit praeſente malo irritata, inque enormes ſaepe impetus abripitur, ut morbi inſultibus ſeſe opponat. Conſenſus etiam hic datur ac mutua partium conſpiratio, qua uti unum aliquod conſtituunt, idemque integrum, collata quaeque ſua ſymbola, conſervare nituntur, ita cum earum alicui noxa imminet, aliae, nec raro omnes, junctis viribus, laboranti ſuccurrunt, communem in privata cujusque, & propriam in ſociarum ſalute propugnantes (5.). His itaque viribus inſtructa hominis Natura cauſis morborum non modo reſiſtit, ſed cum his etiam congreditur, initoque conflictu (51.) vim vi opponit. Quod cum aequabili, quo in ſanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, inſolitos ciet motus, turbasque facit turbis a morbo

morbo concitatis ſaepe majores, unde alia ſuper alia ſymptomata accumulantur.

100. Hujus quidem generis (99.) plerumque ſunt alienati rerum ingerendarum appetitus & averſationes, motus ſpasmodici, convulſivi, circuitus humorum perturbationes, febres, exanthemata, abſceſſus, haemorrhagiae, vomitus, alvi profluvia, ſudores, & alia plurima, quae, etſi morbos comitantur hisve ſuperveniunt, nequaquam tamen continuo ut effectus ex iis eorumve cauſis directe profluentes aeſtimare, aut ad ſymptomata proprie dicta (86.) referre fas eſt.

101. Naturae ergo molimina potius, aut ſymptomata activa, auxiliaria, vocentur; quum ab actuoſa Natura excitentur, hujusque viribus exhauſtis aut oppreſſis deficiant, nec eadem ſemper in eodem morbo ſe manifeſtent, & pediſſequas ſaepe habeant ſanationes benigniſſimas, quin arte inimitabiles, aut ſaltem rite attendenti ſalutares plerumque

que ſines prodant. Veteres *ἐπιγενόμενα*, *ἐπιγενήματα*, dixere, non ſola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea vero ſi in omni latitudine ſua ſpectes, rari ſunt morbi, quibus ſe non adjungant: imo multi, quos non minus conſtanter & certo comitantur, quam quaevis alia ſymptomata; ut vere dicas, eos ex junctis potentiae morboſae & contranitentium Naturae virium conatibus profluere. Hi ſunt, quos certamina Naturae propriam ſalutem propugnantis appellare liceat (51.). Nec horum is rite explicuerit ingenium, aut, quibus ſtipantur, phaenomena, qui, ſolis inhaerens primi generis (90.) ſymptomatibus, iſtos Naturae motus neglexerit.

103. Unde patet, quam utilis Practico & neceſſaria ſit eorumdem accurata cum obſervatio, tum diſtinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis Naturae moliminibus temere reſiſtat, quae non turbanda, ſed

ſed prudenter regenda (9, 18, 19.).

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non niſi ſalutifera proficiſci exiſtimant. Patitur ſuos & Natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, juſtove debiliores ſint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum ſaepe damni & vel exitium quoque inferunt. Ut adeo prudentis Medici ſit, non mirabundum modo *αὐτοκρατείας* Naturae ſpectatorem agere, ſed & praecipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec ſuis etiam iſtud genus caret effectibus morboſis, qui ex turbis inde concitatis, ut ſymptomata ſymptomatum (95.), oriuntur, pariterque, ut haec (97.), tam alte nonnunquam inhaerent, ut in morbos ſecundarios abeant. Et vel victrices quoque Naturae motus (101.) ab his non immunes ſunt. Rara ſine vulnere victoria.

106. Supereſt & tertius fons eorum, quae aegris ſupervenire obſervantur, a

binis

binis prioribus probe diſtinguendus; quanquam cum iisdem cohaeret. Fortuita haec aut accidentalia dici poſſunt; quum viribus rerum, quas caſus offert, debeantur.

107. Verſatur nimirum aeger, ut ſanus (6.), in perpetua ambientium, ingeſtorum, applicatorum, quin & propriarum actionum viciſſitudine. Difficile autem eſt haec omnia & ſingula tam exacte ſtatui morboſo ſemper accommodare, ut Naturam & Medicum vel juvent in ſanando, vel ſaltem non impediant. Iſta tamen cum vel ſanos pro ſua quaevis poteſtate diverſimode afficiant (6.) multumque ſaepe mutent, in aegrotos etiam, quorum non integrae vires minus reſiſtunt, plus valebunt. Unde neceſſum eſt effectus prodire, qui, licet ſymptomatibus primi ſecundique ordinis (90. 98.) intermixti, morbo tamen aut Naturae non recte attribuuntur.

108. Nec ſane id genus phaenomena, ut fortuita ſint, momento carent.

Alias

Alias enim morbum acuunt, ex miti ſaevum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam ſpeciem commutant, benignos Naturae motus turbant, pervertunt remediorum operationes, agendi occaſiones ac tempora occupant. Alias & adjumento ſunt, & tam proſpere nonnunquam cedunt, ut iis ſolis recuperata ſalus debeatur.

109. Eſt &, ubi eadem perſiſtunt inhaerentque diutius, quam morbus, cui ſupervenere; tumque manifeſtius demum originem ſuam declarant.

110. Quocirca ſedulo notari ac diſtingui merentur; ut eventus ad ſuas quique cauſas referantur, nec alieni effectus morbo, Naturae, aut adminiſtratis remediis imputentur, magno hiſtoriae Medicae diſpendio. Caveant praecipue confuſionem, quibus hoc etiam genus ad communem ἐπιγενομένων titulum (101.) redigere placet.

111. Ex quibus (90. ad 110.) rite intellectis pronum eſt colligere, quae ex memoratis fontibus manant, ſympto-

ptomata aegris quidem evenire occaſione morbi, non tamen omnia & ſingula eodem nexu aut inter ſe, aut cum morbo, contineri: ut adeo quaevis nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant aequale, cum ad naturas morborum, quos comitantur, dignoſcendas, ad praedicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par eſt, adhiberi debent.

112. Alia certe dixeris Neceſſaria, quae cum morbo ita cohaerent, ut eodem poſito ſuasque vires evolvente non poſſint non, ocyus, ſerius, ſeſe manifeſtare. Cujus quidem generis ſunt quaecunque ex morbo, ut ex ſua cauſa, fluunt, inque hujus natura univerſam ſui ortus rationem habent ſitam. Vocantur etiam Eſſentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90.) potiſſimum ſymptomata morbi (91.) horumque effectus (95.). Ex altero fonte (98, 99.) plurima quidem

na-

naſcuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexus, quaeque hinc, pro naturarum diverſitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotieſcunque ad ipſam morbi conſtituendam ſpeciem una concurrunt & poteſtates conditionum morboſarum, & obluctantes irritatae naturae vires (102.), toties & neceſſaria haberi debent, quaecunque ſic oriuntur ſymptomata activa (101.), ut, ſi abeſſent, morbus in aliam ſpeciem tranſiret. Tertius fons (106.) nulla, quae hujus loci ſint, exhibet.

114. Reliqua igitur, quorum laxior eſt cum morbo cohaeſio, ut abeſſe aut adeſſe poſſint, Non-neceſſaria vocare liceat.

115. Neceſſariorum (112.) porro varii gradus ſunt, nec una omnium ratio. Morbus, ut ſanitas, non ſimul & oritur & perficitur, nec puncto temporis, quidquid mutationum poteſt, producit, ſed ſucceſſione quadam alios poſt alios effectus explicat. Habent nimirum ſua incrementa vires phyſicae conditionum

morboſarum: pro horum portione ſuos variat intenditque niſus Natura: per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbae ac conſenſiones cientur: ut adeo nec eadem ſemper facie, nec eodem ſymptomatum ſatellitio ſtipatum ſe in univerſo ſuo ambitu efferat morbus.

MEDICAL APR 21 1904

116. Inde alia quidem ſimul cum morbo oriuntur, durant, deſinuntque, perpetui ejus comites, quae idcirco Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut neceſſario eveniant, non tamen indivulſa ſunt, nec quovis morbi tempore, ſed ſuo tantum, apparent, hinc Temporaria vocari poſſunt.

117. Utriuſque generis (116.) ſedula collectio, a non-neceſſariis (114.) diſtinctio, & curioſum examen, quo quodvis modo ad ſuum morbum ſeſe habeat, praecipuum rite inſtituendae cum diagnoſi, tum prognoſi, fundamentum praebet. Ex iis ſigna pathognomonica petuntur & notae characteriſticae, quibus morbi a morbis diſcrepant.

pant.

pant. Nec certiores aliunde conduntur aut definitiones, aut hiſtoriae morborum, quam ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, ſolida naturae morbi cognitio (45.). Temporaria inſuper diverſis morborum temporibus ac gradibus recte diſcernendis apprime inſerviunt.

118. Non-neceſſaria (114.), nequaquam ideo negligenda, quod minus cohaerenter ſuperveniant, quantae utilitatis eſſe poſſint accurate obſervata, ex dictis (94. 101. 103. 108. 110.) liquet. Momentoſa materies cruditatis in morbis, coctionis, criſium, variorumque exituum, his magnam partem continetur.

119. Ceterum quidquid in ſymptomatibus cujusvis generis a ſtatu ſano alienatum ſe manifeſtat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates ſenſibiles facile reduci poteſt, ac ſub his titulis, cum opus eſt, inveniri.

Pathologia Specialis

De Naturis ſingulorum Morborum.

120. Generalis morbi notio ante (34.) data cum id tantum comprehendat, quod morbi omnes & ſinguli inter ſe commune habent, non niſi eorumdem a ſtatu ſano diſcrepantiam edocet. Differunt autem & inter ſeſe, & ſuo quisque modo vitiatam ponit ſanitatem: quod examuſſim cognoſcere praeprimis ad Medicum pertinet (44.); ut cui in praxi ſingularium cura duntaxat demandetur (23.). Unde a generalibus ad ſpecialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis diſcrepant, ſitum eſt vel in natura cujusvis peculiari, iisque attributis, ſine quibus eſſe nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quae adeſſe aut abeſſe poſſunt, natura morbi adeoque & nomine non mutatis. Hae accidentariae, ſecundariae: illae eſſentiales, primariae, differentiae audiunt. Utriuſque generis utiliſſima

liſſima eſt cognitio. Prius exhibet diverſas poſſibilium morborum naturas: poſterius morbos conſiderat, ſuis terminis circumſcriptos, ut in ipſis hominibus Medico cognoſcendi & curandi offeruntur. Liquet hinc ſimul, quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus & multivaria complicatio Geometrarum ſequi methodum in exponendis eorumdem naturis, tironemque praemiſſis ſimplicioribus ad intellectum compoſitorum evehere.

123. Neceſſum itaque erit quamplurima vitia ſeorſim conſiderare, quae nunquam ſingula in aegris occurrunt, & multos ſimplicioris ingenii affectus inter morbos referre, qui pervulgato loquendi more pro morbis non habentur, aut quos Pathologi etiam cauſarum titulo adſcribunt. Nimirum univerſalis quaedam datur inter partes humani automatis conſpiratio, qua uti in ſanitate mutuam ſibi opem praeſtant, atque aliae alias naturae legibus adaptant, ita in

in ſtatu morboſo una patiuntur, ſuasque affectiones invicem communicant. Unde in praxi raro veri occurrunt morbi, quorum ſimpliciſſima idea nihil mixturae habeat. Ineſt etiam in ſanitate robur aliquod, quo ſe adverſus vitia ſingularia tuetur, nec a ſolitaria cujusvis partis alienatione functionum ſuarum tenorem mox perturbari ſinit: ut adeo plerumque morbus tum demum erumpat, cum latius ſe diffudit malum.

124. Non tamen eſt, cur eapropter doctrina de iſto morborum genere hoc loco praetermittatur. Facit certe plurimum ad intelligendos compoſitos, qui ex confluxu ſimplicium oriuntur. Quin & ſeminiis morborum (75.) poſt tradendis lucem affundit. Nec vero refert, an morbos velis, an potius affectus, vitia, diatheſes, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. Quum morbus corpori inhaereat (36. 42.), in partibus, quae id con-

conſtituunt., ſedem habebit, proque harum diverſitate & ipſe diverſus erit.

126. Inde continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, ſuccos. Haec prima morborum differentia.

127. Utrumque porro partium genus ſuis inſtructum eſt conditionibus, quibus ad ſua quodlibet munia aptum redditur. Iſtarum vero aliae communes ſunt, aliae ad ſingulas cujusvis generis ſpecies plus minus reſtrictae; prout hae diverſis modis ad functiones ſanitatis conferre debent. Neutris carere ſani poſſumus: nec priorum alienatio minus, quam poſteriorum, nocet. Unde altera naſcitur morborum differentia.

128. Eſt & mutua quaedam partium ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, qua ultra citrave aberrante non ſymmetria tantum, ſed functionum quoque juſta harmonia vitiatur. Ex quo reſpectu ulterior morborum ſubdiviſio profluit.

129. Secundum has claſſes (126 ad

129.) morborum ſimpliciorum hiſtoriam ordine exponemus. Dicenda autem plenius intelligentur, ſi, quae de materie corpus humanum conſtituente caſta Chemia demonſtrat, praemittantur.

Analyſis Chemica generalis corporis humani.

130. CORPUS humanum, ſi contrectabilem materiem ſpectès, ex humido & ſicco exquiſite mixtis conſtat.

131. In diverſa horum (130.) proportione ac compoſitione multiplicium conſiſtentiae graduum, quibus partes corporis humani inter ſe diſcrepant, ratio potiſſimum ſita eſt.

132. Humidum mera conſtituit aqua, duriſſimis aeque ac fluidiſſimis indità partibus, qua ablata nil niſi ſiccum ſupereſt.

133. Mobiliſſima haec materies, leni calore fugax, maximam univerſi corporis molem conficit, fluidumque in ejus-

ejusdem ſuccis, molle ac flexile in firma compage producit.

134. Siccum cohaerentius, inertius, calore aegrius diſſipandum, in triplicem materiem differentis naturae reſolvitur; inflammabilem, quae ignis pabulum; ſalinam aquae amicam; terream denique, quae igni & aquae reſiſtit.

135 Inflammabile, coloris calorisque ſedes, acrimoniae temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

136 Salinum, phlogiſto adhaerente obtuſum, aqua dilutum, ſuo interventu hanc illi conciliat.

137. Terreum, totius machinae baſis ac firmamentum, adverſus aëris, ignis, aquae, injurias praeſidium, hinc per omnes corporis partes, non aequa tamen proportione, diſtributum, fluidis ſuam ſingulis denſitatem, firmis ſtabilitatem infert conſentaneam.

138. Quatuor iſta (132. 135. 136. 137.), etſi multum inter ſe diverſa, in ſtatu ſano nihilominus exactiſſime

permixta ſunt; ut nulla in particula firma vel fluida, alterum ſine altero, ubique invenias omnia, nec niſi nocivo impetu ſincerum aliquod a reliquorum conſortio abſtrahi poſſit. Quo circa nec credibile eſt, Naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti diſparatis, quae primum inter ſe miſceat, atque alia cum aliis componat eo ordine ac proportione, ut cujusvis partis indoles exigit. Imo vero moleculas adhibet jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia denſatione ſuum opus perficit. Hujusmodi profecto ſunt &, quae de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quae in ſuccis nutritiis fluitant, aut ex alimentis eliciuntur, particulae alibiles. Nec major virium Naturae humanae modus eſſe videtur.

139. Mixtionem (138) inſuper firmat cohaerentia, qua heterogenea inter ſe continentur, ne ſponte divortium faciant, nec vi externa, niſi aegre, a ſe mutuo avellantur.

140. Vis tamen cohaerendi uti non eadem eſt inter atomos cujusvis materiae ſeorſim ſpectatae, ita nec inter diverſas commixtas aeque magna promiſcue viget. Aliae aliis affiniores ſunt: dantur &, quae ſe invicem repellunt, nec, niſi proxenetae interventu, conſortium ſtabile ſubeunt.

141. Humidi, (132.), quam ſicci (134.), levior cohaeſio eſt. Quo fit, ut ex diverſa alterius cum altero mixti proportione diverſi conſiſtentiae gradus emergant.

142. In ſicca materie terreum (137.) prae aliis cohaerentiſſimum eſt, atomorum ſuarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix edomandam; niſi aliorum interventu molliretur. Id ſolum ſupereſt, cum ignis & aëris violentia cetera disjunxit, diſſipavit. Duriora oſſa, igne ad alborem calcinata, ſuam tuentur cohaeſionem ac formam; tametſi praeter meram terram nil reliquum habeant. Et quo pars quaelibet plus terrae congeſtum

tum addenſatumque continet, eo firmius cohaeret. Quod corpus humanum ex multis junctis unum quid ſit ac permaneat, ſingulaeque ejus partes tamen inter ſe non confundantur, terrae potiſſimum debetur. Hic hominis ſceletus Chemicus: hoc principium cohaeſionis, quietis, inertiae.

143. An autem glutine opus eſt interpoſito, aqueo, pingui, quo terreae particulae, ſponte dilapſurae, inter ſe conferruminentur? Imo vero opus eſt, quoties cohaeſio fluida, mollis, flexilis, friabilis, i. e. minus firma requiritur, quam intractabilem terra mera facit. Sufficit huic proximus ſuarum particularum contactus ad cohaerendum: alienorum interventus cohaeſionem modo attemperat, quae tanto laxior eſt, quo iſtorum ad terram major ratio. Et ipſa glutina ſuam terrae, quam continent, cohaerentiam debent.

144. Cur igitur partes corporis humani, igne toſtae, in cinerem fatiſcunt non cohaerentem? Excuſſis volatilibus

tilibus vacui naſcuntur in maſſa terrea loculi, quibus fit, ut hujus moleculae a proximis contactibus longius abſint. Quin & bonam terrae portionem una in auras diſſipari, docet fuligo, tum ſpiritus, ſalis, olei, quae prodeunt, depuratio. Inde partes magna materiae volatilis copia ſuffertae hoc phaenomenon duntaxat exhibent, non item quae terra compactiore ſunt ſtipatae (142.).

145. Aquae & terrae, ad oppoſita cohaerentiae extrema conſtitutis (141. 142.), nec nude ſociabilibus, ſalinum (126.) & inflammabile (125.) interponitur, hoc terrae, illud aquae amicum, alterum quoque alteri facile coaleſcens; ut adeo horum interventu diſſidentes materiae concilientur. Aqua ſic ſali nubit, ſali phlogiſton, huic denique terra, & mixtio omnium ſtabilis emergit, gradu cohaeſionis, qua inter ſe ligantur, eumdem ordinem ſequente, ut privato ſingulorum ingenio ac mutuis affinitatibus conſentaneum.

146. Quare conſtat, partium huma-

ni corporis materiaturam ubique eamdem eſſe, elementa eadem; differentiam vero diverſae horum proportioni deberi. Abundans ſiccum cum pauco humido firmitatem efficit; fluorem contra oppoſita utriuſque mixtio. Nec aliter dura pars a molliori, aut humor craſſus a tenuiori diſcrepat.

147. Aucta igitur proportione ſicci ad humidum, hujusve ad illud, humor in partem firmam converti, aut haec viciſſim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; humor craſſior aut tenuior reddi. Cohaeſionis gradum ipſa mixtarum materierum proportio determinat. Naturae humanae familiare hoc opus diverſum genus elementorum non exigit.

148. Nec difficile eſt videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animantibus materiem inveniat corpori ſuo nutriendo, augendo, reparando, idoneam? Aqueum, ſalinum, phlogiſton, terreum, in his omnibus eadem ſunt, nec diſpar mixtio generalis. Unde & viciſſim

viciſſim illis in pabulum cedit corpus humanum.

149. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem ſit? Humidi ac inflammabilis abundans copia, compagis firmae laxior pro magna parte cohaeſio, ſuccorum per hanc undique diffuſorum multitudo, id genus corruptionis facile admittit. Ut merito admirabilis habeatur vitae potentia, quae machinam a morte ſtatim putreſcentem, aëri proprioque calori, inſtrumentis ad putredinem efficaciſſimis, expoſitam, per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium ſolidarum ſimpliciſſimi.

150. Idea ſolidi ſimpliciſſima eſt, cum ſpectatur, in quantum a fluido diſcrepat. Id omni ſolido commune. Reducitur autem ad ſolam materiae cohaeſionem (146). Elementa materiem conſtituentia utrobique eadem ſunt (ibid.), variata tantum proportione (ibid.).

Haec

Haec in firmis partibus a Medico praecipue attendenda reſpectu cohaeſionis, cujus diverſos gradus terminat (147.).

151. Vitiorum igitur, quae in ſolidis cognoſci ac tractari poſſunt, ſimpliciſſima quoque ad cohaeſionem pertinent. Nec alia hic in elementis aut temperatura inveniuntur, quorum utilis & neceſſaria cognitio. Haec prima linea Pathologiae.

152. Cohaerentia quidem duobus modis peccat, imminutione vel exceſſu: haec rigiditas, illa debilitas, vocatur. Hi bini morbi ſimilares. Tertio ſolutae unitatis nullus hic locus eſt; cum eo poſito ablata cohaeſio concipiatur, adeoque ſolidi idea evaneſcat.

153. Utriuſque morbi (152.) ingenium declarat notitia juſti cohaerentiae gradus, quo firma compages muniis ſanitatis aptatur. Corpori, ex innumeris partibus compoſito, quarum ſingulae ſuis agitari motibus, nec mutuis tamen nexibus elabi debebant, humoribus inſuper perfuſo non continendis tan-

tantum, ſed & diverſimode movendis, dirigendis, mutandis, nec lapidea durities, nec mollitudo quaevis, congruere poterat. Ut adeo medius quidam inter oppoſita extrema gradus tenacitatis ſanum robur conſtituat.

154. Cohaeſio etiam non in omni parte eadem eſt, ſed cuivis ſuo data modo, diverſa pro vario, cui deſtinatur, uſu. Firmitatis linea, inde a termino fluiditati contiguo, inque hanc velut abſorpto, ad oſſis uſque duritatem protenſa, quamplurimos intercipit minoris majorisque cohaeſionis gradus, ſuis ſingulos partibus convenienter aſſignatos; quorum permutatio œconomiae humanae intolerabilis.

155. Eſt etiam, uti generatim ſanitatis, ita roboris legitimi ſolidorum, latitudo quaedam, ſi diverſorum hominum corpora, ſimilesque horum partes firmas inter ſe comparaveris, ut aetate, ſexu, temperamento, &c. a ſe mutuo diſcrepant. Vis cohaeſionis in homine ſingulari congruentiam

magis proportio harmonica, quam abſoluta menſura, determinat.

156. Unde patet, eundem cohaerentiae gradum alias naturalem, alias morboſum eſſe, nec vitia exceſſus aut defectus, niſi ex ſymmetria reliquarum corporis conditionum, dijudicari poſſe.

157. Debilitas itaque dicatur materiae ſolidum componentis niſus in cohaeſionem tam parvus, ut ferre motus nequeat, quos vitae ac ſanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen ſana habetur corporis partisve cohaeſio, quae exquiſitiſſimae tantum vivendi rationi reſpondeat, modicos errores impune non ſubeat. Beneficio Creatoris homini in tanta rerum viciſſitudine conſtituto atque ad altiora nato ſanitas contigit, quae nec minoribus injuriis ſtatim labefactetur.

159. Debile (157.) autem, vi majore actum, aut ſalva cohaeſione nimis diſtrahitur recurſui impar, aut ruptum plane diſſolvitur. Unde duo naſcuntur

tur hujus vitii genera, quorum quodvis ſuas iterum ſpecies ſub ſe habet pro partium diverſitate diſcrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus, quae vi minore ultra modum ſe extendi aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus natura elaſticis; cum cerea mollitie lentae impreſſos motus ſuffocant, nec inſito niſu in ſtatum priſtinum reſiliunt.

3. Flexile, in oſſibus, quae, amiſſa ſtabilitate, potentiis diſtorquentibus aut prementibus nimis facile cedunt, nec formam ſuam ſat tuentur.

161. Genus poſterius (159.) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quarum fibrae, quia juſto exiliores ſunt, diſtractae, citius, quam par eſt, rumpuntur.

2. Tabidum, itidem in mollibus, quae corruptis, quos continent, ſuccis maceratae, aut aqueis, oleoſis,

mucilaginoſis, diu ſotae, acribusve eroſae, contabeſcunt & friabiles redditae omnem tenacitatem amittunt. Putredo, concitato motu inteſtino, aqueum, ſalinum, phlogiſton, agitat, de terrae interſtitiis evolvit; ut hinc cohaeſio minuatur. Docet carnium ex incipiente corruptione naſcens delicata teneritudo.

3. Fiſſile, in partibus natura tenacioribus, quum ob contextum ſicciorem minus obſequioſae diſtrahi nequeunt, quin rimas trahant & cohaeſione laterali fibrarum ſoluta findantur.

4. Fragile, in oſſibus, quorum materies pingui & glutine emuncta, acri exeſa, deſtructa cohaerentiae firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium iſtarum debilitatis ſpecierum (160. 161.) generalis cauſa ſita eſt in elementi terrei, quod baſin ſolidorum conſtituit 142.), particularum contactibus juſto paucioribus, nec ſat arctis: horum enim numero & proximitati vis cohaeſionis reſpon-

reſpondet. Inde connata aut vitae regimine acquiſita fibrarum exilitas; ſuccorum prae ſolidis multitudo; aquae, muci, pinguis, copia inundans; aut & eorumdem absque terrae compactione defectus; violenta partium ultra tonum diſtractio; acre varium, firmis per humores inſinuatum, amicam aquam trahendo, retinendo, phlogiſton ſolvendo, gluten attenuando, terram exedendo, omnia inter ſe commovendo, eo deducunt.

163. Qui vero duplicem conſiderat noxam, cui debile ſolidum exponitur (159.), & cum requiſitis ſanitatis in diverſis partibus comparat, is facile videt, ſeminium in hoc vitio dari innumerorum magni momenti morborum; maxime ſicubi ex incongrua vivendi ratione aut aliunde potentiae nocentes acceſſerint.

164. Rigiditas (152.), affectio priori oppoſita, hinc intelligitur: ponit enim excedentem in ſolidis cohaerentiam, qua diſtractioni ſuae plus reſiſtunt,

quam modus ſanitatis (153.) requirat aut ferat.

165. Efficit autem, prout in diverſis partibus vario gradu ineſt, aut inſuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti neſciam. Quocirca & hic duplex diſtinguere genus licet & ſequentes horum ſpecies internoſcere.

1. Tenax, in partibus mollibus, cum aegrius ſeſe diſtrahi ac diſcerpi patiuntur. Exemplum in carnibus annoſorum animalium.

2. Durum, in mollibus quoque, ſicubi praeter naturam in cartilaginem aut os mutatae ſequaces eſſe deſinunt.

3. Fragile, Vitreum, in oſſibus, a fragili (161. 4.) ſpongioſo diverſum, naſcens ex majore materiae condenſatione, qua fit, ut impetu fortiore rumpantur potius, quam tantillum cedendo cohaeſionem tueantur. Docent oſſa hyeme fragiliora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorſus immunes ſunt.

166. Ponit hic ſtatus (165.) elementum

tum terreſtre in ſolidis ultra modum abundans, nimisve compactum; ut hinc propiores juſto ac numero auctos habeat contactus mutuos, interfluentis humidi defectu laborans. Quo nativitas, ſexus, aetas, temperamentum, vitae ratio, ambientia, &c. conferunt.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, ſecretionis, excretionis, nutritionis, incrementi, motuum ac ſenſuum, impedimenta; prout vel in univerſo corpore, vel in ſingulari hujus parte obtinet.

168. Utrumque vitii genus (159. 164.) tam late patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia ſit; quum id afficiant, quod omnes inter ſe commune habent. Itaque non tantum pertinent ad ſolidum minimum, ſimpliciſſime ſpectatum, ſive id fibrulam eſſe finxeris, ſive informe coagulum; ſed etiam ad membranas, canales, viſcera, carnes, ligamenta, tendines, cartilagines, oſſa, &c. quibus ſolidum minimum pro communi materiatura eſt. Nec

excipiuntur, quae ex canalibus compreſſis, ſiccatis, exhauſto denſatove ſuo liquore concretis, compinguntur magis aut craſſeſcunt partes; nec quae per epigeneſin quovis demum modo accreſcunt.

Morbi Solidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali pollet.

170. Vis vitalis ſolidi eſt, qua id ad contactum irritamenti ſe contrahit, crispat.

171. Irritamentum eſt, quidquid contactu ſuo vim vitalem (170.) ad agendum ciet. Eo autem non tantum acria referuntur, ſed & alia multum diverſae virtutis, quae ſolidis intus vel foris admota aliquam ſtatus ſpontanei mutationem inducunt. Sunt autem occaſiones duntaxat, nec adeo verae cauſae contractionis; quum haec actioni irritamenti minime, tanquam effectus, reſpondeat, nec ab eodem in ſolido vita deſtituto producatur.

172. Duas itaque in ſolido vivo concipere facultates licet; alteram quaſi ſentiendi, qua ſtimuli actionem ſuo quodam modo percipit; alteram movendi, qua ſeſe contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis ſuae ſtatum turbat.

173. Inde, cum vita in ſolido agit, ſeries datur trium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis; quae ſucceſſione ſubitiſſima inter ſe confluunt, ac altera alteram excitant, quanquam non aequa virtute, nec ſemper eadem lege.

174. Perceptioni quidem conſtanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipſa minor majorve futura. At irritationem inter ac perceptionem haud ſimilis ſemper obtinet ratio, ſive ſtimuli naturam ſpectes, ſeu, quas afficit, partes. Imo vero diſcrepantia hic datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile ſit, vim iſtam per univerſum corpus vi-

vens diffuſam eſſe; ratio tamen & experimenta ſuadent, non aequaliter in ſingulis partibus vigere, ſed aliis acutiſſimam, tenaciſſimam, inſidere, aliis diverſimode tum efficacia, tum duratione, minorem, nonnullis etiam minimam, quae vix aperte ſe prodat. In hujus ſcalae ſummo gradu Cor ſtare, proxime ſub hoc Ventriculum & Inteſtina, dein Diaphragma, tandemque ceteros muſculos, ſagax HALLERI induſtria nuper detexiſſe videtur.

176. Diverſi quoque iſtius virtutis gradus in toto homine notantur pro varia aetate, ſexu, temperamento, vitae genere, ſtatu graviditatis, puerperii, &c. Facit & idioſyncraſia differentiam, & conſuetudo.

177. Unde fit, ut cujusvis irritamenti applicati actionem non quisque homo, aut quaelibet hujus partes, pari gradu ſentiant, eademque res & ſtimuli loco eſſe & non eſſe poſſit in diverſis.

178. Eſt & conſenſus aliquis ac con-

conſpiratio inter vivas partes, qua mutuas ſibi ſuppetias ferunt, atque altera alteram in communes contractiones ciet, cum una modo laceſſitur: ut adeo pars ſingularis irritata nonnunquam univerſum corpus exagitet.

179. Animalis etiam vis, quae ſenſus regit, cum vi vitali communicat, & vehementer affecta huic pro irritamento eſſe poteſt, ut haec viciſſim illi. Quocirca & mentem hominis iſti commercio implicitam eſſe conſtat.

180. Haec (169. ad 180.) conſideranti obſcurum eſſe nequit, quanti momenti effectus cum in ſanitate, tum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium Naturae humanae conſervatricium, deſtructricium, medicatricium (4. 5. 37. 51. 99. & ſeqq.). In hoc dum agunt ſtimuli morboſi, aliae atque aliae naſcuntur affectiones, prout diverſo ejus gradu homo ab homine (176.), pars a parte (175.) diſcrepat.

pat. Huic potiſſimum debentur Naturae illa molimina, quae fontem alterum Symptomatum (101.) conſtituunt.

181. Hoc 'Ενορμῶν, Hippocrati dictum, quicunque ad mentem hominis referunt, haud ſatis appoſite explicant, cur id ſine conſcientia agat, nec obediat voluntati, & vel in partibus de corpore vivo reſectis aliquamdiu ſuperſit. Rectius itaque corpori videtur tribuendum; nec ſenſu proprio accipienda eſt, quam in eo diſtinxi, facultas quaſi ſentiendi (172.).

182. Quum vero ejusdem actio non adeo in humoribus, ſed in ſolidis ſe manifeſtet, his potius, quam illis, id inſidere dixeris: ita tamen, ut credibile ſit, aliquid ejus in ipſis humoribus, unde ſolida naſcuntur, jam occulte ineſſe; niſi mavelis, ſub ipſa ſtatim concretione indi.

183. Adeſſe vero aut abeſſe cum poſſit, ſolido integro, ad hujus in ſe ſimpliciter ſpectati naturam id referre vix licet. Quocirca male in firmarum partium

tium elementis, horumve mixtione, aut glutine, quaeritur; ut quae a morte ſuperſunt, nec admodum mutari videntur. Fibram, ut ſimpliciſſima (150.) mente concipitur, vivere nemini obſervatum.

184. Nec juvat precario aſſumere fictitiam in ſolido fabricationem, ut vis iſtius fundamentum; quum legibus Mechanicis non adeo locus hic detur (174.).

185. Elaſticitas quoque, gravitas, attractio, repulſio, efferveſcentia, exploſio, & reliquae corporum inanimorum vires, Phyſicis Chemicisque celebratae, cum aliqua veri ſpecie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Dies doceat.

186. Quare vim vitalem merito ab omni alia corporum vi motrice hucusque detecta diſtinguimus, ut principium ſui generis, viventibus inditum, quod privas ſibi in agendo leges ſequatur ſola obſervatione detegendas.

187. Quando autem nulla aſſignari fibra poteſt, quae, dum vita gaudet, mero conſtet ſolido, nec materie fluida plus minus perfuſa ſit (182.); & mollitudo fibrae magis etiam, quam durities, favet vi vitali; haecque ipſa, niſi jugiter reparetur, fugax cito evaneſcit; dubitare profecto licet, utrum ſolida eam in ſemet ipſis habeant, an vero potius ſubtili cuidam fluido debeant inhaerenti, aut ſaltem absque novo hujus qualicunque demum influxu diu conſervare poſſint. Cave tamen, ne hic de contrectabili humore cogites!

188. Ex quibus (169. ad 188.) conſequitur, tanti hoc motus principium momenti eſſe, ut non a Phyſiologis modo, ſed & vel maxime a Pathologis attendi mereatur; & ſua id vitia pati poſſe, quae & frequentiſſima ſint, & ſive ſolitaria, ſive cum aliis morbis complicata, multivarias functionum perturbationes inducere queant, nec tamen inter ſimilares, elemen-

mentarios, temperiei, totiusve ſubſtantiae, aut & organicos ſolidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia a recentioribus addita, ſat commodum inveniant locum, atque adeo ſingularem ſibi titulum repoſcant. Quidni praeëuntem ſequamur HIPPOCRATEM? qui, praeter continentia & contenta, etiam *τὰ ὁρμῶντα* in homine contemplari cum ratione juſſit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare poteſt; exceſſu puta & defectu. Hunc torporem vocabo; illum irritabilitatem. Medius inter haec extrema ſtatus ſanitatem ponit. Cohaerentiae debilitatem aut rigiditatem (151.) nonnulli male cum duobus iſtis affectibus confundunt.

190. Irritabilitas mihi dicitur ſolidi vivi tanta ſenſilitas (172.), ut levibus ſtimulis in motus erumpat enormes, quibus aequabilis functionum tenor perturbetur.

191. Enormitatis motuum menſuram

ram dat nota vis & applicatio irritamenti, collata cum intenſitate, duratione, reciprocatione, extenſione contractionum, quae inde conſequuntur. Ut ideo huic vitio obnoxiis intolerabilia ſint, quae ſani facile ferunt.

192. Notetur tamen, quae intra limites ſanitatis conſiſtit, ſenſilitatis differentia in diverſis cum hominibus, tum partibus ejusdem hominis (175 ad 178). Nec ſingularis etiam cujusdam ſtimuli intolerantia mox pro morboſa affectione habeatur; quamvis inferre morbos poſſit.

193. Occupat autem iſte exceſſus aut univerſum corpus, quod una mentem quoque irritabiliorem ſibi plerumque junctam habet; aut partem modo ſingularem, cui, quod ſuo toti non rite attemperata ſit, levi quavis occaſione turbae naſcuntur.

194. Difficile eſt in tanta naturae virtutis vitalis ignoratione fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen obſervatio, utplurimum ſimul

ſimul adeſſe 1. delicatam ſolidae compagis teneritatem (161. 1.); alias & 2. ſtrictam fibrarum tenſionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam ſenſuum agilitatem; 4. ſaepius & acrem humorum tenuitatem; 5. ſyſtema circulationis agitatius. Unde haereditas, aetas junior, temperamentum mobile, ſexus ſequior, clima calidius, vitae genus lautum, ſine exercitatione, aut & ſtrictius regimen, cum meticuloſa omnis inſoliti evitatione, morbi acuti, febriles, calidi, eo diſponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193.) non magis probabile eſt, quam illam ab hoc incitari.

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad ſolidorum vibrationes tremulas, criſpationes, tenſiones, ſpasmos, convulſiones; ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obſtructiones, inflammationes, & multiplex circulationis, ſecretionis, excretionis, aliarumque functionum impedi-

mentum ac alienatio conſequi poſſunt: uti facile eſt eruere, ſi quis irregulares illos motus ad varias corporis partes, membranas, vaſa, viſcera, glandulas, muſculos, fibras motrices, organa ſenſuum, &c. applicat, habita ſimul conſenſus (178. 179.) ratione. Unde dubites, utrum huic par affectio detur alia, quae tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) ſolidi vivi ponit imminutam vario gradu ſenſilitatem, hinc ad irritamenta niſus in contractionem tam parvos, ut non ſufficiant iis producendis motibus, quos oeconomiae ſalus poſtulat.

197. Obtinet adeo vel in toto corpore, vel in parte ſingulari, & minore quidem majoreve receſſu a vigore naturali. Abolitio plenaria, univerſalis, vel particularis, mors eſt.

198. Comitari eum ſolet 1. rudior fibroſi contextus craſſities, delicatae gracilitati (161. 1.) oppoſita, ob molem majorem aegrius mobilis; 2. ri-

gi-

giditas partium tenax, vel dura inflexibilis (165. 1. 2.). ſuperpondio ac compactione terrae gravis; ſed & 3. laxitas ac inertia (160. 1. 2.), ex colluvie aquoſa, mucoſa, pingui; 4. inde & craſis humorum frigida, aquoſa, viſcida, aut terreſtris denſior; 5. eorumdem lentior per vaſa motus; 6. ſenſuum denique ac animi motuum tarditas. Quaecunque igitur iſtas affectiones in homine producere poſſunt, Torpori quoque inferendo apta habentur. Sunt autem contraria memoratis (194.), adeoque ex his intelliguntur.

199. Nec difficulter perſpiciuntur mala, quae ex hoc vitio in omne genus functionum redundant; quando harum nulla eſt, quae principii vitalis influxu impune carere poſſit. Morbi praeſertim chronici inde naſcuntur valde refractarii, quin inſanabiles; quum ob Naturae virium languorem & medicamenta parum valeant (18. & 180.).

Morbi Solidorum continentium.

200. NON alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium conſtructio, quam illa, qua cavitates efformant, magnitudine, figura, decurſu, diverſiſſimas, admittendis, continendis, tranſmittendis, vehendis, ſecernendis, expellendis, variis materiebus idoneas: ut ideo univerſa corporis compages ſolida continentium titulo comprehendatur.

201. Cavorum vero ſingula ſuum habere modum, qui ſanitatis muniis maxime conveniat, docet Phyſiologia. Ab hoc igitur ſi ultra vel citra recedunt, morbi naſcuntur & notabiles, & valde frequentes ob magnam cum parietum, tum contentorum, mutabilitatem.

202. Hos inter praecipue exponi merentur, qui ad cavitatis ſuis lateribus interceptae, aut luminum, quibus admittit vel emittit, magnitudinem pertinent exceſſu defectuve peccantem: ſunt enim prae ceteris manifeſtiores, &

& multiplici magni momenti noxa graves, variorumque malorum, quae inde oriuntur, naturam declarant.

203. Magnitudo cavi oſtiive praeter modum aucta, ſuas in ſpecies diſtributa, ponit.

1. Dilatationem, Ἔυρυσμα, cum parietes cavitatis, nimium inter ſe diſtantes, ſpatium juſto capacius circumſcribunt. Obtinere poteſt in quibuſcunque cavis corporis, majoribus, minoribus, quorum parietes diſtenſionem admittunt, ſive canales fuerint, ſinus, aut receptacula. Oritur autem, ſi contenta materies majore vi in latera agit diſtendendo, quam haec ſuperare contra nitendo queant. Quo facit congeſta uberior moles, volumen expanſione auctius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum, quibus a foris fulciuntur, ablatio.

2. Ἀναςόμωσιν, quae hic vocatur oſtii cavitatis, quod admittit aut emittit, immodica laxatio. Unde fit, ut plus aut

aliud quid, quam lex ſanitatis exigit, introeat exeatve. Efficere hanc eadem poſſunt, quae dilatationem (1.); ſphincterum praeterea, ſi quos orificia habent, reſolutio.

3. Διαπήδησιν, quae adeſſe dicitur, cum fibrae membranas cavitatum contexentes, diſtractae, a mutuo contactu ita recedunt, ut, abſque continui ſolutione, interſtitia hiantia naſcantur, quae, textilis ad inſtar, tranſudare ſinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1.), ſed majore gradu applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu ſubtiliore gaudent, aut vitio laxiores ſunt (160. 1.).

4. Διαίρεσιν, cum ob cohaeſionem fibrarum vere ſolutam parietes cavorum, qua integri requiruntur, perforati ſunt, aut oſtiorum margines nimis ampliati. Quod effici poteſt vi mechanica externa, ſecante, pungente, contundente, lacerante; aut ruptione a contentis diſtendentibus illata, quae ῥῆξις audit; aut

aut eroſione ab acribus, quam διάβρωσιν vocant.

204. Quodſi potentiis nocentibus modo enumeratis acceſſerit naturalis aut morboſa debilitas (157.), vel torpor (196.), univerſi corporis partisve ſingularis (154. 155. 175. 176. 197.), facilius etiam haec mala (203.) producuntur.

205. Priores quidem tres affectiones (203. 1. 2. 3.) non adeo plane praeter naturam ſunt, ut non in ſtatu ſano, modico gradu, quoque obtineant, & facile ferantur, imo ad diverſa vitae munia etiam requirantur: uti varias partium per aetatem mutationes, impoſitas ſexui ſequiori functiones &c. conſideranti patet. Unde tum demum pro morbis haberi poſſunt, cum modum excedunt, aut ordine, tempore, materie, partibus, incongruis eveniunt.

206. Innoteſcit etiam, quatuor haec vitia (203. 1. ad 4.). gradu potiſſimum inter ſe differre, & quodvis poſterius ex priore ſemel nato produci poſſe, dilatatione, cum ad ora meatuum uſque ſe ex-

tendit, in anaſtomoſin, aut, cum augetur, in diapedeſin, hac denique in diaereſin abeunte. Quod notatu apprime utile, ut venienti malo in tempore occurratur; quando ſpecies anteriores facilem ſaepe ſanationem admittunt, non item vera continui ſolutio.

207. Effectus autem multiplices inde conſequuntur, qui, rite animadverſi ac ſingulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit, eosque ſaepe immanes, ſi parietes tenaciores vim lente diſtendentem diu experiuntur: tum vero Natura quoque, ne tenuati rumpantur, quandoque cavet denſatione, incraſſatione, novisve laminis appoſitis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis a ſtatu ſano receſſus incautos fallens. Violentior diſtractio rupturas infert: unde contentorum elapſio, & quae ex hac ſequuntur, innumera. Materiae in cava diſtenta protruſae impetus major, im-

impedito tranſitu, creſcente aeſtu, concitata putredine, vi preſſionis intercepto in vaſcula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiae, in cavum amplius congeſtae, per os anguſtius, aut per laterum diapedeſin (206.), tranſudat, retenta craſſior, paullatim denſata, tumores ſolidos, molles, duros, efficit.

Anaſtomoſis, ex protracta dilatatione tandem naſcens (206.), ſubito nonnunquam dimittit aggeſtam diu cohibitamque materiem, finemque malo laetum, triſtem, imponit. Ex aliena materie per oſcula meatuum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obſtructiones, ecchymoſes, ſecretionum ac excretionum turbae, varii tumores, oriuntur.

Nec diſſimilia ſunt, quae diapedeſis aut diaereſis, ocyus, ſerius, ſuperveniens producit.

Quando autem fibrae corporis diu fortiterque diſtractae vim ſeſe reſtituendi demum amittunt, aut in eo ſtatu obrigeſcunt; non eſt, cur quis miretur,

noxas ex hoc fonte naſcentes haud raro tam diuturnas, quin inſanabiles eſſe; quamvis & potentiae diſtendentes tandem auferantur.

208. Eſt tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo Natura utitur in ſalutem ſui corporis, cum nociva materies e maſſa humorum ſeparari, expelli debet. Criticae evacuationes ac metaſtaſes hoc potiſſimum adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum male affectorum genus morbos anguſtiae promit, quorum & ſpecies cognoſcere expedit pro diverſo, quo fiunt, modo diſtinguendas.

1. Obſtructio, Ἔμφραξις, notat cavum congeſta materie ſpiſſiore, quae transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium eſſe deſinat. Quocirca parietes cavi non in vitio ſunt, ſed quae his continentur. Haec autem diverſimode peccant. Liquor ſanus, legitimi fluoris, at errore propulſus in dilatata ora meatuum, qui natura anguſtiores vehendae tenuiori materiae

riae tantum dicati ſunt: quod per anaſtomoſin (207.) evenire poteſt. Materies indigena, degener, juſto tenacior, mucoſa, phlogiſtica, pinguis, amurcoſa, empyreumatica, terrea, grumoſa, pultacea, purulenta, feculenta, &c. Materies aliena, calculus, gypſum, vermes, & ſimilia, vel in corpore morboſe generata, vel a foris ingeſta, applicata, cavis ductuum aut orificiis impacta; ut nec ipſa, nec, quae decet, alia transmitti queant. Huc & referre licet partis intra partem receptionem, volvulum, &c. de quibus poſt.

2. Obſtipatio, στενοχωρία, viae anguſtatio, quae fit, cum parietum craſſities aequabiliter aucta, aut tuber intus prominens, cavitatem minuit, tollit. Congeſti in vaſculis aut interſtitiis membranarum humores, chondrogenia, oſteogenia, lithogenia, emphyſema, tumores inflammatorii, purulenti, ſarcomata, ſcirrhi &c. in texto parietum nata, ſi cavo imminent, huc faciunt.

3. Compreſſio, θλίψις, quando externa

terna vis, cedentia cavitatum latera introrſum urgens, diametro per gradus imminuta, tandem diſtantiam eorundem per mutuum intus contactum prorſus tollit. Tumores, oſſa fracta, luxata, ligaturae, pondera, potentiae comprimentes, contundentes, diſtrahentes, contorquentes, &c. id vitium creant.

4. Collapſus, *Συνίζησις*, cum latera cavorum, ob defectum materiae contentae non diſpanſa, ſubſidendo ad ſe mutuo accedunt. Ponit ergo parietes aut natura, aut diuturna ultra tonum diſtenſione, aliave cauſa, flaccidos, infirmos, & ſubitam depletionem; ut, ſuſtentaculo ſuo orbati, proprio robore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo influxu facile recuperant; niſi ſubſidentiae compresſio etiam (3.), aut concretio, acceſſerit.

5. Contractio etiam huc referenda, qua parietes inſita ſuarum fibrarum vi contractili ſua cava aut oſtia arctant, occludunt. Id vel lente & paullatim fit, vel ſubito & vehementer. Ineſt nimirum in ſolido, quod cavitatum latera format,

vis

vis cohaerentiae (139. & ſeq. 150.), quae uti reſiſtit elementorum ſeparationi, ita propiorem reddere contactum perpetuo nititur. Ineſt & in multis, vario gradu, vis elaſtica. Accedit inſuper vis vitalis (170. 175.). Nec deſunt, quibus & muſcularis potentia pro adjumento conceſſa eſt; ſi modo hanc a priore diverſam credere libet. His viribus internis cavorum parietes ſe tuentur adverſus contentorum impetus extrorſum, ſibique a nimia diſtenſione aut ruptione cavent. Ut adeo continentium & contentorum oppoſiti niſus antagonismum exerceant mutuum, quo cavorum diametri determinentur, majores minoresve futurae, ſi alteruter horum niſuum a juſta aequilibritate receſſerit. Inde contractionis lentae ac ſubitae origo ac diſcrepantia intelligitur. Quodſi vis cohaerentiae & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non increſcente pariter materiae contentae mole, volumine, pondere, motu; aut verſa etiam vice haec minuantur, non item imminuto potentiae contrahen-

hentis momento; pro hujus ingenio paullatim & leniter in ſeſe coëunt parietes, fibrisque adductis cava ſua arctant, donec cum contentis ad aequilibrium deveniant, aut his expulſis vel deficientibus, quam poſſunt, maximam contractionem aſſequantur. Vis autem vitalis & muſcularis, irritata, violentius agit, nec adeo in ſtatu aequilibrii cum contentis quieſcens, ad ſtimulum multiplicem (171.) ſubito in ſpasmos (195.) ruit, quibus ſtricti parietes aut diſtractionem non, ut decet, admittunt obrigeſcentes, aut cava ultra modum anguſtant, quin penitus occludunt. Innoteſcit hinc, quam variae cauſae utrumque id vitium inducant; & cum prior contractio ſequatur diſtenſionem imminutam, ex hac etiam nimium aucta, ut ſtimulo, poſteriorem oriri poſſe; nec tamen ambas tantopere inter ſe differre, ut non quandoque in eadem parte ſimul naſci queant, aut altera alteri ſupervenire.

6. Coalitus, *Σύμφυσις*, denique ponit abolitam cavitatem ob parietes, quibus

bus formatur, intus conſolidatos. Quod affectionis genus aut poſt continui ſolutionem nata cicatrix callusve infert, aut compreſſio (3.), collapſus (4.), contractio (5.), diuturna, fortior, ut ex contactu interno laterum perdurante concretio demum conſequatur. Quin & obſtipans tumor (2.) id efficere valet. Quandoque & obſtruens materies (1.), ſolideſcens, internae parietum ſuperficiei coaleſcit. Unde conſtat, omnes anguſtationum ſpecies, ad extremum deductas, tempore tandem in ſymphyſin abire poſſe: quo cum deventum eſt, fruſtra utplurimum tentatur ſanatio, niſi manus opera adhiberi poſſit.

210. Uti vero haud rarum eſt plures memoratarum ſpecierum (209.) una concurrere; ita ſaepiſſime huic vitio comes aut pediſſequum ſeſe adjungere ſolet prius (203.), idemque cavum parte anguſtius, parte amplius juſto eſſe ob impeditum materiae affluentis tranſitum.

211. Facile hinc perſpiciuntur innumera mala, quae ex hoc fonte in oeco-

nomiam

nomiam humanam redundant; quum ad omne genus cavitatum maximarum aeque ac minimarum pertineat, & a legitima harum ad ſua contenta ratione pleraeque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant. Complicatio autem frequens cum vitioſo exceſſu (210.) etiam noxas inde oriundas multiplicat, aggravat.

Morbi Solidorum inſtrumentarii.

212. Corpus humanum in partibus ſuis firmis, quae ſenſuum ope cognoſcuntur, ſyſtema eſſe inſtrumentorum diverſiſſimorum, quae cum ſecundum naturam ſe habent, ſuo ſingula numero, magnitudine, conformatione, proportione, ſitu, nexu, continuitate, determinatis gaudeant, docet Anatome. Phyſiologia autem demonſtrat, vi hujus fabricae ſuo unamquamque partem aptari operi, quod ſanitas poſtulat, peragendo, ideoque aliam atque aliam cuivis contigiſſe, prout diverſae functionis inſtrumentum eſſe debebat.

213. Ceteris ergo integris, ſola etiam iſtarum conditionum (212.) permutatio ac de naturali ſtatu deceſſio actionibus ſanis impedimento eſſe poteſt. Inde morbi inſtrumentarii, organici, naſcuntur perquam notabiles, adeoque ordine nunc pertractandi.

214. Monendum vero prius, non omnia, quae hic occurrunt, vitia, licet a naturae modo recedant, functionibus ita obeſſe, ut morbis vere accenſeri mereantur (38.): multa etiam, ſtrictiore ſenſu, potius ad claſſem ſymptomatum pertinere; quum ad horum ſimilitudinem ab aliis morbis pendeant (86.); plurima denique ex ſolidorum & fluidorum affectionibus compoſita eſſe; uti & ipſae partes inſtrumentariae hanc mixturam conſtanter habent. Hunc tamen circulum evitare nec Phyſiologia, nec Pathologia, poteſt.

215. Ut partium ſimilarium (150.), ita & diſſimilarium primaria dos eſt cohaeſio. Hac nititur materiae firmitas, continuitas, hinc & aptitudo ad reliquas do-

tes mechanicas recipiendas, conſervandas. Vitiata igitur morbos infert, eosque diverſos, prout vel ad partis in ſe ſeorſim ſpectatae ſubſtantiam pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum.

216. Prioris generis ſunt continui ſolutiones, quo ſequentes ſpecies referuntur.

217. Fractura, quae ſolutio continui eſt in parte dura, oſſea, cartilaginea, a cauſis mechanicis facta. Haec lato ſenſu comprehendit Fiſſuram, Ἕδρην, Praeciſionem, Attritionem, &c. Producitur ab injuria, quam vis percutiens, pungens, ſecans, tundens, cohaeſione oſſium major, infert. Unde tanto levioribus cauſis naſcitur, quo oſſa ex ſenio, acri gelu, lue venerea, ſcorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora ſunt (161. 4. 162. 165. 3.); ut ideo, absque vi externa, ſola muſculorum actio oſſium, quibus inſiguntur, fracturas quandoque efficiat. Mala, quae hinc ſequuntur, innumera facile eruuntur tum ex multiplici uſu, quem

quem oſſa oeconomiae humanae praeſtare debent, nec poſſunt tamen, niſi integra; tum ex perturbatione, irritatione, diſtractione, preſſione, laceratione, quam fracta partibus vicinis neceſſario inferunt.

218. Vulnus, quod notat continui ſolutionem in parte ſolida, non dura, recentem, a vi mechanica ita factam, ut ſanguis aliusve ſuccus e vaſis prodeat. Potentiis ergo ſimilibus, ut fractura, oritur, proque harum, &, quas hae laedunt, partium, modique, quo laedunt, diverſitate plurimas habet differentias & varia nomina, caeſionis, exciſionis, puncturae, rupturae, fiſſurae, contuſionis, &c. Quidquid adeo ſanarum functionum ab integritate partium & ſuccis legitime intra ſua cava contentis aut motis pendet, nato vulnere vitiari neceſſe eſt. Unde, quae hinc oriuntur, turbae numero & varietate infinitae perſpiciuntur. Accedunt autem & ſalutares Naturae motus, qui vulnus ad ſaneſcendum diſponunt.

219. Hujus etiam loci ſunt ſolutiones continui ſiccae, quarum hiantia labia epidermis, callus, cicatrix, ita obduxit, ut nec de extremis vaſculorum humor elabatur, nec coaleſcere ſeparata etiam ſub mutuo contactu poſſint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fiſſa huc pertinent. Nec durae etiam partes ab hoc vitio immunes ſunt, quod alias congenitum eſt, alias ex vulnere, ulcere, fractura, carie, &c. utcunque ſanatis contrahitur.

220. Poſterius genus (215.) vitia habet incongrui nexus, quae cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumque non impune feruntur. Peccant autem exceſſu vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum, quae disjuncta eſſe oportet, coaleſcunt, aut quorum laxior requiritur cohaeſio, juſto ſtrictior eſt. Symphyſes ductuum, oſtiorum, hiatuum naturalium (209. 6.) huc retuleris. Unde Ἄτρητοι ad podicem, genitalia, urethram, meatum

meatum auris, nares, &c. Digiti, labia, muſculi, tendines, viſcera, &c. ſic inter ſe, vel cum vicinis, coalita in ſuis muniis impediuntur: quae affectiones aut ab ortu inſunt, aut ex aliis malis (209. 6.) conſequuntur.

222. In articulis praecipue notabile hoc vitium Ἀγκύλην, Ἀγκύλωσιν, veteres appellant, cum articuli ita obrigeſcunt, ut eorum motus prohibeatur. Ponit adeo male affectas illas partes, quae ad articulum formandum tuendumque faciunt, & varia occaſione naſcens laeſis ex fractura, luxatione, vulnere, contuſione, abſceſſu, ulcere, tumore, dolore, articulis crebro ſupervenit; ſiquidem ligamenta quacunque de cauſa interdum violantur, contrahuntur, rigeſcunt, cum internis partibus coaleſcunt; alias axungia deficiens ſiccitatem, aut eadem abundantior ſive inſpiſſata, quandoque etiam alienus humor in cavum articuli effuſus, tumorem infert; alias extrema oſſium commiſſorum labe rachitica tumefiunt, aut callus fracti pro-

pe articulum oſſis, exoſtoſis, fungusve
intus luxuriat; aut ulcus vel caries ſer-
pens partium firmitatem, cohaeſionem,
laevorem, figuram, pervertit, &c. Ra-
ro autem quaedam iſtarum affectionum
diu inhaeret, quin & aliam atque aliam
ſibi comitem adſciſcat: unde malum in-
ſanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis ſunt 'Αγ-
κυλόγλωσσον & 'Αγκυλοβλέφαρον, quorum
illud linguae adſtrictionem notat, qua
ejus motus ad ſuctum, deglutitionem,
loquelam, neceſſarii impediuntur, ob
frenulum a nativitate durius magisque
contractum, latiusve in apicem linguae
productum, aut ob cicatricem ex vulnere
vel ulcere ſub lingua relictam: hoc ſimilem
in palpebris affectionem, qua inter ſe, &
quandoque etiam cum albo oculi, vel
cum cornea, ita cohaerent ac coaleſcunt,
ut, quum diduci nequeant, viſui obſint.
Oritur ex interpoſita materie glutinante,
aut ex cicatrice minus caute inducta.

224. Nexus deficit (220.), ſicubi,
quas cohaereſcere decet, partes disjunc-
tae

tae ſunt, aut laxius inter ſe nectuntur, quae arctius debebant. Quo pertinent cartilaginum, epiphyſium ab oſſibus ſeceſſiones; vitia, quae medium quid inter fracta & luxata habent; dentium vacillatio, articulorum ob ligamenta flaccidiora infirmitas, linguae cohaeſio juſto laxior, hinc nimia mobilitas, &c.

225. Eſt etiam plerarumque partium certa quaedam inter ſe collocatio, naturae maxime conſentanea, quae ſola cum pervertitur, functiones integrae eſſe non poſſunt; etiamſi cetera ſe recte habeant. Unde nova iterum morborum claſſis exſurgit, qui quidem, ut ſaepius cum vitiis cohaeſionis (215.) complicentur, ab his tamen diſtincti ſeorſim conſiderari merentur pro ſpecierum, in quas abeunt, diverſitate. Referatur huc Luxatio, Hernia, Prolapſus, Aberratio.

226. Luxatio dicitur, cum oſſa, qua inter ſe commiſſa ſunt, de ſede ſua naturali decedunt. Committuntur autem vel per articulum, cum manifeſta obſcurave mobilitate, vel per coitum, quo

diverſum motum non habent, ſed, quaſi unum atque idem ſint inter ſe, junguntur. Hic modus *σύμφυσις*, ille *τὸ ἄρθρον*, veteribus audit. Pro hac igitur diverſitate luxatio etiam in duas ſpecies diſtinguitur.

227. *Ἐξάρθρημα*, quaſi dearticulatio, luxatio proprie dicta, eſt articuli de ſede ſua in locum alienum deceſſio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus ſubluxatio eſt, *παράρθρημα*, cum os pro parte modo, nec plane extra crepidinem ſui acetabuli, elapſum eſt: quo etiam diſtorſio referatur, ſiquidem & oſſium ſitum turbat. Infert haec mala vis externa varia, expellens, intorquens, diſtrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata muci, ſeri, puris, aliusve ſucci congeſtio, aut partium exſuperantia, os pedetentim e ſede ſua protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quae articulis pro munimento ſunt, infirmat. Unde ligamentorum, muſculorum, tendinum, imbecillitas aut ſoluta

luta continuitas, proceſſuum, qui prope adſtant, oſſium ipſorum, qua contra ſeſe ſita ſunt, cartilaginum interpoſitarum, molliumque partium, quae intus ſunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturae, contuſiones, &c. eo diſponunt; ut etiam ſola ſuorum muſculorum actione quandoque articulus ſolvatur. Hinc multiplex luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum vero in *σύνταξι* oſſium tanta detur varietas, & nullus articulus tam ſimilis alteri ſit, ut non aliquid diverſi habeat; nec aequale omnibus robur natura conceſſerit, aliorumque in alias atque alias partes facilior aut difficilior ſit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis recte judicare velit, non ſolum ſingulorum oſſium poſitus ac figuras noſſe, ſed etiam comperta habere, quaecunque aut communia ſunt omnibus articulis, aut propria ſingulis, ligamenta, cartilagines, glandulas, muſculos, tendines, apophyſes, epiphyſes tum cartilagino-

 ſas,

ſas, tum oſſeas, harumque in varia aetate mutationes, nec non vaſa, nervos, viſcera, quae adjacent. Nec aliter intelligi poſſunt mala innumera, quae ex luxatis conſequuntur.

229. Altera ſitus oſſium perverſi ſpecies eſt, ſi, quae ſine articulo per coitum juncta ſunt, inter ſe dehiſcunt (226.). Haec ſingulare nomen non obtinuit, & parte ad nexus vitia (224.) etiam referri poteſt, in iis certe oſſibus, quae media quaedam materia inter ſe connectit. Ceterum ex ſupradictis (227, 228.) intelligitur.

230. Hernia (225.) adeſſe dicitur, cum functio ſana laeditur, quia pars mollis, interna, ex ſede ſua naturali egreſſa, intra cavum alius partis mollis morboſe recepta eſt. Hoc nomen genericum, ut ſatis multas ſub ſe ſpecies habeat, abuſive tamen transfertur ad varios tumores, quos hernias ſpurias vocant, eo quod iisdem locis, quibus hernia vera familiaris eſt, eveniant; quanquam origine, & natura ſunt diſſimillimi, nulloque proinde

inde jure huc referri poſſunt.

231. Partium, quae abdomine continentur, herniae prae aliis & frequentiores ſunt & praecipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum, qui abdomen circumdant, pro magna parte mollitudo; peritonaei, quod intus ſuccingit, natura tenax quidem, at maximam diſtenſionem admittens; viſcerum, quae iſto ſacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multumque perpetuo varians ob diverſam contentorum quantitatem dimenſio, nec certa ſemper in omni ſuo ambitu ſedes; eorundem hinc vi reſpirationis aliorumque corporis motuum agitatio, preſſio, major, minor, perpetua, nec tamen ſemper ab omni parte aequabilis, adeoque & continuus fere niſus ad erumpendum de coërcente ſuo ſacco, ſi qua detur rima, aut ad eumdem dilatandum. Huic ut reſiſtere peritonaei membrana poſſet, oſſibus, muſculis, aponeuroſibus, integumentis, &c. foris impoſitis fulcitur, introrſum urgetur. Ita nato inter oppoſitas potentias

tias aequilibrio nec de anguſtiis ſuis prorumpere interanea poſſunt, nec nimis cedere peritonaeum. At ſi qua parte iſtud externa ſua vi deſtituitur, aut contentorum impetus, inaequaliter directus, aliquam ejus ſedem, quae minus reniti queat, vehementer extrorſum trudit; cedens ibidem peritonaeum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rariſſimum, rumpitur: utroque autem modo, quae intus vicinae ſunt, partes mobiles de ſuo cavo emigrare ſinit & extra abdominis peripheriam ſubter communia integumenta ſeſe effundere, creſcente indies tumore, ſi eaedem cauſae perduraverint. Haec generalis eſt idea herniarum, quae ad abdomen oriuntur. Unde differentias multiplices intelligere facile eſt.

232. Umbilicus, poſt partum praeciſus, cicatrice occluſus, ſi minus firmo conſtat circulo tendineo, quo olim vaſa umbilicalia tranſmiſerat, ea ſedes peritonaei, quae ſubeſt, in centro motus abdominis conſtituta, nec ſatis a foris ſuffulta,

ſulta, ab adjacente tum epiploo, tum inteſtino, propulſa ſe remittit, diducitur, cutim & ipſum umbilicum attollit ſaccumque format, in quem vicinae intus partes morboſe recipiuntur. Ita tumor naſcitur, quem communi nomine *ἐξόμφαλον*, vel *ἐξόμφαλον πάθος*, vel *ὀμφαλοκήλην*, herniam umbilicalem, vocant, vitium infantibus foeminisque ex graviditate ac partu difficili frequentius.

233. In utroque inguine, qua ſede funiculus vaſorum, contextu celluloſo comprehenſus, ſub peritonaeo emergens, per annulum, rectius arcum tendineum muſculorum abdominis obliquorum, externi & interni, ſuper os pectinis deſcendit, inque viris ad teſtes, in foeminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritonaei nudior, minuſque extrinſecus ſuffulta, frequentiſſime herniam patitur. Quodſi enim foramen illud arcuatum quacunque de cauſa diducitur, preſſum a contentis atque diſtractum peritonaeum per id deſcen-

ſcendit, ſecumque una abducit propinquas partes, omentum, inteſtinum, &c. naſcente ad inguen tumore, qui hernia inguinalis, *βουβωνοκὴλη*, dicitur, quamdiu in hac ſede conſiſtit. Si vero ocyus, ſerius, ad inferiora etiam ſe protendit, in viris quidem diducto ſcroto hernia ſcrotalis, *ὀσχεοκήλη*, vocatur, in foeminis autem ad labia naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Haec tamen etiam in utroque ſexu quibusdam hernia inguinalis completa, illa incompleta, audit. Infantibus, praeſertim masculis, quandoque connaſci, nullaque vel leviore cauſa evidente etiam ab ortu perſaepe accidere hoc vitium, obſervatio docet: quod qua ratione eveniat, ex partium conformatione ac evolutione, quae ea aetate obtinet, intelligitur.

234. Praeterea ad externum inguinis latus, qua proxime ſubeſt femoris cum coxa articulus, ſimile vitium quandoque oritur, cui nomen herniae cruralis, femoralis, inguinalis externae, *μηροκήλης*, a recentioribus impoſitum. Ea nimirum

ſede

ſede vaſa cruralia, materie celluloſa involuta, ex abdomine, per ſinum oſſis ilium, ſub aponeuroſi muſculi obliqui externi & interni craſſeſcente, inque ſpeciem ligamenti, quod a FALLOPIO vel POUPARTIO denominatur, indurata, educuntur & ad femora ac pedes deſcendunt. Id ligamentum itaque ſi qua de cauſa diſtrahitur vel laxatur, peritonaeum hoc loco debilius cedit, extendi-tur, inque appendicem producitur cavam, quae omentum ac inteſtinum recipit, cumque his ſecundum ſupra dicta vaſa, in anteriore femoris regione, paulatim deſcendens, integumenta communia in tumorem elevat. Sexus ſequior hoc malum frequentius, quam viri, experitur.

235. Iſtis quidem locis (232 ad 234.) venter ita a natura comparatus eſt, ut minus ad reſiſtendum robur habeat. Nec ideo mirum, ſaepiſſime ibi hernias incidere, ſi vehementior corporis nixus, ſpiritu cohibito, caſus ab alto, praeceps ſaltus, ictus abdomini illatus, valida ſuc-

cuſſio

cuſſio &c. ventre ſimul cibo, potu, foetu, aëre, aqua, admodum diſtento, aut ſuperne per faſcias, thoraces, veſtesve arctiores valde compreſſo, aut feminibus multum diductis, occaſionem dederit. Magis tamen his vitiis obnoxii ſunt homines aetate, temperie, morbove debiles, flaccidi, humidi, obeſi: unde immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguedinis, aquae calidae, uſus eo diſponit.

236. Rarior eſt, nec tamen praetermittenda, quam ventralem vocant, hernia, quae in quibusvis aliis abdominis ſedibus oriri poteſt, quotieſcunque peritonaei membrana, ob muſculos, praecipue transverſum dictum, quo proxime contegitur, aliqua parte relaxatos, colliſos, inciſos, ruptos, adeſos, ſuſtentaculo ſuo orbata, infirmior foras prorumpit atque diſtenditur, aut ipſa quoque continui ſolutionem paſſa, prohibere nequit, quo minus ea, quae intus ſunt, foras emergant. Per univerſum ideo ventris mollis ambitum accidere ſolet, ſi qua hujus regio ex vulnere, contuſione, abſceſſu,

ſceſſu, ſinu, recente cicatrice, diſtractione, debilior, preſſione juſto majore (235.) urgetur.

237. Huc igitur & referre licet ab obſervatoribus memoratas hernias lumbales, dorſuales, tum eas, quae ad foramen magnum coxarum oſſis, & ad perinaeum, viſae, & internis quoque variis ſedibus ita natas, ut extrinſecus nullo tumore ſeſe prodant, & ſi quas alias forſan inpoſterum praxis detexerit. Diaphragmate laxato, laeſo, vicina abdominis contenta verſus pectoris cavitatem propelli poſſe, inque hanc irrumpere, obſervatio docuit.

238. Uti autem ſede differunt abdominales herniae, ita non minus partibus elapſis. Unde varias quoque denominationes obtinuere. Frequentiſſime omentum, aut inteſtinum, aut utrumque includunt, dicunturque *ἐπιπλοοκήλη*, *ἐντεροκήλη*, *ἐντεροεπιπλοοκήλη*. Nonnunquam & ventriculus ſubeſt: quam *γαςροκήλην* vocare licet. Alias veſicae urinariae pars in viris ad inguen, & vel ad ſcro-

tum usque protruditur; in foeminis etiam quandoque ob graviditatem preſſa deſcendit, vulvamque inter & anum lotio turgens prominet: haec *κυϛοκήλη*; cujus ſpecies etiam prolapſo utero ſeſe adjungere ſolet. Nec vel uterus ab hoc vitio immunis dicitur: quae *ὑϛεροκήλη*. Aliarum partium ſimilis ratio eſt.

239. Scire etiam expedit, inteſtinum quandoque non toto ſui cavi ambitu, ſed parietis ſui aliqua tantum ſede in proceſſum diducta, intra ſaccum herniae recipi, complicato dilatationis (203.1.) & ſitus perverſi vitio. Id ipſum & veſicae, & forte matrici quoque accidere poteſt, labe congenita aut poſt inducta.

240. Impedimenta functionum, quae ex his vitiis (232 ad 240.) profluunt, innumera ſunt & pro diverſitate dimotarum partium valde diverſa, tum vero praeſertim periculi pleniſſima, cum ſtrictius ſacci hernialis oſtium & reverſionem partis intus ſuſceptae prohibet, & huic compreſſae morbum anguſtiae (209. 3.) inducit, quo tum meatus occlu-

cludatur, tum motus humorum per vaſcula ſupprimatur: unde, praeter alia graviſſima mala, inflammatio naſcitur, quae plerumque brevi in gangraenam tranſit.

241. Proſtant & exempla Ἐγκεφαλοκήλης in recens natis infantibus, parte quadam encephali per hiatum calvae extrorſum protruſa, atque in tumorem integumentorum recepta. Cranii oſſium mollitudo nimia, inaequabilis, aut defectus; hydrocephalus; preſſio capitis intra uterum & in partu protractiore violenta, inaequalis, in cauſa eſſe poſſunt.

242. Γλωσσοκήλη, linguae hernia, dici poteſt, quando lingua juſto mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intra oſtium pharyngis impacta haeret in cavitate non ſua, hancque & proximam ſpiritus viam quandoque obturat non ſine praeſenti vitae diſcrimine. Linguae, ob frenulum brevius, aut ultra modum & praeter neceſſitatem ſectum, nimia mobilitas (224.) in recens natis, ſugendi cupidis, hoc malum infert. Me-

morantur & oculi vitia, nomine ὀφθαλμοκήλης huc referenda. Uvea cum intra ſinum corneae relaxatae ſeſe immittit, ſtaphylomatis ea ſpecies ad hernias pertinet: uti & lentis cryſtallinae, per pupillam in anteriorem oculi caveam propulſae, pone corneam decubitus, in utroque oculo obſervatus.

243. Muſculi denique & horum inprimis tendines, ſi de ſuis ſedibus exſiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula ac faſcias, inſequente utplurimum violento ſpaſmo, ſitus vitium patiuntur, quod hujus etiam loci eſt.

244. Aliud herniae genus eſt, quando pars in ſemet ipſam revolvitur, ac ſuum intra cavum recepta haeret, ideoque in opere ſuo turbatur. Quod malum volvulus aut intus ſuſceptio dicitur, nec niſi in inteſtinis locum habet, quum aliqua pars iſtius tubi contractior in vicinam ampliorem compulſa irrumpit hujusque cavo concluſa retinetur.

245. Laxa mobilitas inteſtinorum, magna ſenſilitas, facilis & dilatatio a con-

contentis, & viciſſim a ſpasmis contractio, faciunt hoc vitium crebro naſci, ſi quae violenta commotio, vomitus, irritatio ab acribus, inflammatis, lumbricis, &c. acceſſerit. Nec tenuia tantum, ſed craſſa etiam ei obnoxia.

246. Suſceptio autem vel ſurſum vel deorſum fit, eademque ad variam profunditatem varioque numero. Alias plenaria vel perfecta eſt, cum univerſus fiſtulae ambitus, una cum ſuo meſenterio, ſubintrat: alias imperfecta ac levior, quando pars peripheriae modo, praeſertim a ſede meſenterii remotior, implicatur.

247. Pertinax malum, producta obſtructione (209. 1.) tubi inteſtinalis, omnem primarum viarum functionem turbare, natoque ileo celerem inducere mortem poteſt. Saepiuscule tamen etiam innocue fertur, ſi ſpasmus, inflammatio, impedimentum materiae trajiciendae, abeſt.

248. Procidentia, πρόπτωσις, (225.), ab hernia differt eo, quod ponat par-

tem mollem, quae ſecundum naturam intus recondita eſt, e ſede ſua ita dimotam, ut per hiatum aliquem, vel naturalem, vel vitio natum, nuda foras effundatur. Unde ſimul patet, non omnes vulgo dictos prolapſus hujus loci eſſe.

249. Proprie huc referatur Ani procidentia, cum poſtrema tubi inteſtinalis pars, cui recto nomen, relaxata per podicem deſcendit atque inverſa excidit, burſulae aut farciminis in modum foras propendens. Ex quo, praeter alias noxas, etiam dolor, inflammatio, gangraena, conſequuntur, maxime ſi, quod elapſum eſt, ſphinctere ani valentius contracto ſtringitur. Producunt hoc vitium, quaecunque aut inteſtinum ipſum, aut nexum ejus cum vicinis & ſtabilem poſitum infirmant, diarrhoea diuturna, dyſenteria, teneſmus, creber acriorum purgantium uſus, fex dura, ſicca, aegrius nec niſi validis conatibus extrudenda, haemorrhoides, aſcarides, ulcera, vulnera levatorum ani, &c. His quidem omnibus debilitatum inteſtinum leviores etiam

nixus

nixus ferre non poteſt, quin remiſſo ſphinctere elabatur.

250. Uteri procidentia, ubi ſimile priori (249.) vitium patitur in foeminis uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inverſus, vel non inverſus.

251. Inverſi uteri prolapſus dicitur, cum ejusdem fundus inverſus intra apertum os internum ſeſe demittit, ac per vaginam deſcendens, forma plerumque globoſa, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii ſunt gradus ad ſummum usque, ubi totus uterus elapſus tumorem facit, qui etiam veſicam illi adhaerentem intus comprehendit. Puerperio ſaepiſſime ſupervenire ſubito haec affectio ſolet, cum aperto etiamnum poſt partum ore interno, uteroque nondum condenſato, rudiore manu valentius protrahuntur ſecundae: rariſſime, ſi unquam, ex doloribus partum inſequentibus. Alias tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paullatim & tardiore progreſſu, accidit mar-

ceſcente ob aetatem provectam utero, multaque pinguitudine, aliave materie intra ventrem accumulata deorſum truſo. Multiplex autem, quae ex hoc vitio naſcitur, functionum laeſio facile patet. Si pars prolapſa contrahente ſe ore interno premitur, inflammatio, gangraena, mors inopina ſaepe inſtat.

252. Quodſi vero ſic dicta ligamenta, quae uterum in ſua ſede continent, hujusque & vaginae contextus, ac ceterae partes vicinae, relaxantur; uterus totus, praeëunte ore interno, deſcendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem extrinſecus creans, qui os internum prodit. Hic uteri non inverſi prolapſus (250.) major, minor, & virginibus & maritatis infeſtus, quandoque congenitus, tumque falſo nonnunquam ad ambigui ſexus conformationem relatus. Naſcitur omni cauſa, qua aut univerſum corpus, aut ſpeciatim partes genitales, praeter modum flacceſcunt. Unde calidae abuſum, fluores albos diuturnos, partum laborioſum, neglectum a partu decubitum, &c.

con-

conſequi ſolet. Uterus quoque in modum ſcirrhi induratus, tumefactus, valde ponderoſus, vi vaginae illata, ſibi viam ad deſcenſum parat.

253. Vaginam praeſertim prolabi frequentiſſimum eſt, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum circa relaxata, in modum botuli, varia longitudine, ex pudendis dependet: vel pars tantum aliqua tunicae ejus reſoluta deſcendit, quae non mature reducta, aëre, attritu, preſſione, irritata, nonnunquam in vastum tuber, ſarcomati ſimile, augetur, incautisque ſpecie prolapſi uteri imponit. Iisdem ceterum cauſis (252.), nec non rudiore cunni tractatione, oritur hoc vitium, multisque incommodis moleſtum eſt.

Facile autem perſpicitur, memoratas (250 ad 253.) procidentias multimodis inter ſeſe complicari poſſe, aliamque ex alia conſequi.

254. Oculus *πρόπτωσιν*, aliis *ἐκπιεσμὸν*, patitur, cum inflammatione, hydrophthalmia, aliave cauſa diſtentus, aut nato

intra orbitam tumore preſſus, e ſede ſua prorſum vel ad latus propellitur, ut palpebris contineri nequeat. Lingua ſimilem in modum ore extruditur.

255. Multae praeterea internae partes, uti encephalon, pulmo, omentum, inteſtina, ſplen, &c. per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire poſſunt. Quo pertinet uveae oculi prolapſus, cum haec tunicula per corneae ruptae, inciſae, eroſae, aperturam protruſa tuberculum excitat, *ϛαφύλωμα*, *μυοκέφαλον*, *μῆλον*, *ἧλος*, pro varia ſimilitudine dictum.

256. Aberrationum (225.) denique multiplex genus ſupereſt, quae partibus mollibus eum in modum accidunt, ut nec herniis, nec procidentiis, annumerari poſſint, haud minus tamen memorabiles, quia ſanitatis functiones ſaepe magnopere pervertunt. Viſcerum ſitus alienati, inteſtinorum contorſiones & nodi, teſtium intra abdomen aut ad inguina retentio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci ſunt. An & incongrua foe-

ſoetus ſub partu collocatio? An conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominus, haud raro occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, oeconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeo inter morbos referri mereantur (38.).

258. Porro numerus partium vitioſe excedere aut deficere poteſt. Exuperantia raro morbus eſt, cum functiones non admodum laedat: ut ſextus digitus, tertius teſticulus, &c. Rerum vero, quae praeter naturam ſunt, ratio hoc loco haberi non poteſt. Defectus tamen plerumque impedimento eſt, hinc morbis accenſendus, ſi in unica cadit inſtrumenta, aut & in illa, quorum gemina quidem vel plura corpus habet, ſed quae, ſi quod conſortium deeſt, hujus vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii eſt ex eo, quod partibus quibusdam haud aegre caremus, inferre, praeter omnem utilitatem nobis a natura datas eſſe.

259. Conformatio uti primario ad uſum,

uſum, deinde & ad pulchritudinem comparata eſt, ita cum deflectit a naturae ordine, alias turbatis functionibus morbos parit, alias deformitates tantum innoxias, quae raro Medicum occupant. Haec igitur vitia qui dijudicare volet, cogitet, dimenſionis limites non in omnibus & ſingulis partibus adeo ſtrictos eſſe, quin multiplex varietas ſanitate illibata feratur; neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut deforme videri.

260. Magnitudo etiam ſuos exceſſus ac defectus patitur, aut morbis aut turpitudinibus annumerandos, qui tamen magis in ſingulis partibus, quam in univerſo corpore ſpectari debent. Sanitas ingentem ſtaturae humanae diverſitatem admittit, pumilioni apte conformato haud minus propitia, quam vaſto giganti. Nec, quae ex varia aetate ſolummodo profluit, quantitatis differentia in toto corpore hujusve partibus; etſi functionum imperfectionem creat; morboſa dici poteſt; quum naturae legibus conſentanea ſanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex auctae quantitatis vitium eſt Enormitas, cum pars immodico materiae propriae appoſitu ultra, quam par eſt, augeſcit, conformatione ac ſubſtantia illibatis. Debetur itaque exceſſui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem juſto major, trajectus difficilior, vaſculorum inertia, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio ſolito minor, producit. Eo autem, praeter alia multa, defectus nutritionis in aliis partibus etiam conferre poteſt. Datur forte & ab ortu quaedam diſpoſitio ſingularis huic incremento favens.

262. Tumorum natura magis compoſita eſt: ponit enim fere alienum quid, ſive fluidum, ſive firmum, partibus impactum, vitia humorum, meatuum, morbos inſtrumentarios alios, &c. diverſimode inter ſe complicata, quorum efficacia non tantum volumen partium augeatur, ſed ſubſtantia quoque, figura, aliaeve qualitates ſenſibiles praeter naturam mutentur. Unde hoc loco nondum intelligi poſſunt.

263. Par ratio eſt minutae quantitatis, quam aut mutilatio inducit tollendo partem inſtrumenti, aut multiplici vitio naſcens ſuccorum replentium, nutrientium, defectus, aut cauſa ipſam materiem ſolidam liquans, deterens, corrodens, diſſipans. Comitatur adeo morbos varios infra demum exponendos.

264. Denique & partes, quae in ſe ſpectatae vitio magnitudinis non laborare videntur, collatae cum aliis, proportione (212.) excedere aut deficere ita poſſunt, ut ea de cauſa homini major ad certos morbos proclivitas naſcatur, dicique debeat, ſi quidem id morbi nomen non meretur, ſeminium tamen morbi eſſe, quod alias ab ortu adnaſcitur, alias poſt demum ex oſſium praecipue affectionibus contrahitur. Conſtans proportionis diverſitas, quam ſexus & aetas monſtrat, non pulchritudini tantum, ſed & utilitati ſervit.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longe

ge maximam ex fluidis conſtare, uti Chemia docet; ita his ad exequenda vitae & ſanitatis munia haud minus opus eſſe, quam firmis partibus, ex Phyſiologia certum habetur.

266. Nec perinde eſt ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut qua copia, quove loco ſit, moveaturne an ſtagnet, retineatur an excernatur: ſed habent iſta omnia ſuum quoque a natura conſtitutum modum, a quo ſi deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expoſitis ſolidorum vitiis, affectionum, quae in humores cadere poſſunt, doctrinam ſimili methodo (122.) nunc quoque tradi oportet. Fatendum quidem, veteres haud adeo male iisdem inter morborum cauſas locum dediſſe; quum ſolitariae plerumque illibata ſanitate ferantur, nec niſi laeſis demum ſolidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123. 124.) datae praevalere videntur.

268. Humores corporis humani a Pathologo vel in ſe ipſis ſeorſim, vel comparate

parate ad partes firmas, quibus continentur, ſpectari poſſunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit, quorum illa abſoluta, haec relativa, dicere, ſingulasque claſſes in ſua porro genera diſtribuere liceat. Ordinem pertractatio prodet.

Morbi Cohaerentiae in Humoribus.

269. Omnibus fluidis commune eſt differre a ſolidis. Differunt autem ſola materiae cohaeſione (150.), cujus exiguum quidem, at tamen aliquem habent gradum. Cohaeſio nulla non fluidi minus, quam ſolidi, conceptum tollit: uti contra auctior fluidum in ſolidum mutat. Hujus igitur dotis, ut ſimpliciſſimae, manifeſtiſſimae & maxime univerſalis, hic primum ratio habenda.

270. Vis cohaeſionis non eadem ſecundum naturam obtinet in omnibus & ſingulis humani corporis humoribus: ſua cuique data eſt, qua, quibus deſtinatur, muniis aptiſſimus reddatur. Fluiditatis ideo ſcala haud ſecus, quam firmitatis (154,

(154, 155.), multos comprehendit gradus valde differentes, ſive ſuccos diverſos ejusdem hominis inter ſe compares, ſive eosdem ſpectes in diverſa aetate, ſexu, temperamento, vitae genere, &c. Nimirum ſuos ſibi humores propriis viribus fabricat corpus ſanum, hinc ſuum ad modulum fingit. Haec ſani morboſique in iſto genere menſura (155, 156.).

271. Cohaerentiae inter particulas humorum duo ſunt vitia, exceſſus ac defectus. Haec tenuitas, diſſolutio, illa tenacitas, ſpiſſitudo, lentor, dicitur. Utraque aut univerſos humores, aut ſingularem quendam occupat, toti corpori, aut parti modo, nociva.

272. Qui conſiderat, Naturam non fruſtra hominis ſani liquoribus diverſiſſimos cohaeſionis gradus tribuiſſe (266.); his auctis aut imminutis pro rata decreſcere aut augeri fluiditatem; pro hujus autem ratione pariter minus magisve expeditos reddi humores ad motum, tranſitum per canales, diviſionem, mixtionem, abſterſionem, excretionem, &c.

 dein

dein cum his confert multivaria munia, quae pro oeconomiae humanae ejusque functionum integritate obire debent: eum latere nequit damnoſa utriusque mali (271.) poteſtas. Ut merito quis miretur, potuiſſe & hujus rei inter Medicos controverſiam eſſe.

273. Conditionum, a quibus fluiditas noſtrorum humorum pendet, idea ad intelligendam ejus vitiorum naturam praelucebit.

274. Humores C. H. omnes & ſinguli, quos ſenſuum ope examinare licet, ex diverſa materie mixti, parte tantum aliqua ex ſe fluidi ſunt, altera parte ſolideſcunt; ut craſſamenti fluor vehiculo interfluenti debeatur, hujusque ad illud varia proportio diverſos fluiditatis gradus conſtituat, altero alterius cohaeſionem moderante.

275. Pars fluida mera fere aqua eſt (132. 133.), qua demta reliquum ſpisſeſcit. Unde quo tenuior craſſiorve humor eſt, eo plus minusve aquae exhibet.

276. Craſſamentum ex triplici materie,

rie, ſalina, inflammabili, terrea, (134. ad 137.) coalitum, per aquam varia proportione diffuſum; inde concreſcere non potens, hanc viciſſim ſua quoque ſpiſſitudine plus minus inviſcat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio trium materierum (276.), quae craſſamentum efficiunt. Abundans terra & phlogiſton magis inſpiſſant.

278. Eſt & mucoſum quid in humoribus, lentum, in fila ductile, gummi vegetantium ſimile, craſſamenti portio minus oleoſa, mixtione ſingulari blanda, tenax, ſimulque aquae amica & bibula, quae adhaeſione ſua fluorem lubricum efficit, eo quidem viſcidiorem, quo magis abundat.

279. Legitimae iſtarum materierum (274. ad 278.) proportioni accedens mixtio aequabilis, quam motus & calor praecipue conſervant, ſuam cuivis humori conſiſtentiam determinat.

280. An etiam ſphaerica molecularum figura, quam microſcopium detegit, minimos contactus admittens, ad

leviorem cohaeſionem diſponit? Multa ſunt, quae dubitare jubent. Videas & globulos ſanguinis, cum preſſi aliam induunt formam, non cohaereſcere: nec certe, niſi interfluente vehiculo diſparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideo fluidius eſt, quia ſeſe in ſphaerulas colligit cum aquoſo latice ſubactum. Ceterum qualem particularum figuram fluida homogenea prae ſe ferant aut exigant, Phyſici determinent: de humanis liquoribus quod Medico ſcitu utile videtur, meum eſt hoc loco proponere.

281. Liquet hinc multa eſſe, quorum concurſione juſta humorum fluiditas naſcitur, hujusque adeo vitia in varias abire ſpecies, a Medico probe diſtinguendas.

282. Spiſſitudo (271.) quidem alias defectum ponit aquae, quo fit, ut craſſamenti particulae inter ſe nimis propinquae tenacius cohaereſcant. Potus parcior, excretiones lymphaticae auctiores, diſſipatio humidi per motum, calorem, &c. abſorptio aut reſtagnatio ejusdem

a

a craſſamento ſeparati, id malum producunt.

283. Naſcitur & iners gluten in humoribus, cum craſſamenti pars mucoſa (278.) ultra modum increſcit. Haec, aquae amans, hujus quoque abundantem copiam imbibere ac inviſcare poteſt. Unde ſpecies haec tenacitatis a priori (282.) diverſiſſima ortum habet ex alimentis glutinoſis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermiſſo motu animali, frigore, retentis excrementis mucoſis.

284. Craſſamentum porro ſuperpondio ſuae terrae (276.), in qua vis cohaeſionis maxima (142.), laborare poteſt, atque hinc tenacitas naſci peſſima, ſicubi & aquae defectus (282.), ut fieri aſſolet, acceſſerit. Diſcrepat autem hoc vitium pro vario terrae cum materie ſalina aut oleoſa connubio. Acor inhaerens ſtipticum producit concrementum, quo vel aquoſus etiam latex ſolideſcit. Pingui obvoluta terra piceam in amurcam abit, quae, reſinae in modum, aquam reſpuens

tenaciſſime vaſis adhaeret aegre abſtergenda. Terreſtria, dura, ſicca, auſtera, adſtringentia, farinoſa non fermentata, glutinoſa, pinguia, coagulantia, refrigerantia, ſtupefacientia, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, ingeſta materiem dant, cui ſi junguntur cauſae (282.), quae mobiliora expellunt, craſſiora figunt, tanto citius certiusque humoribus iſta labes inducitur.

285. Effectus generales ſpiſſitudinis facile perſpiciuntur: primarii ſunt tardior humorum per canales tranſitus, hinc ſtagnatio, obſtructio, infarctus, ſecretionum ac excretionum impedimenta, multifarium denique tumorum genus.

286. Alterum cohaerentiae vitium, tenuitas humorum (267.), quae fluiditatis exceſſum ponit, haud minus multiformis eſt, hinc pro differentiis ſuis ordinate exponenda.

287. Prima eaque ſimpliciſſima ſpecies aquoſa dici poteſt, cum ortum debeat aquae humores inundanti, qua reliqua principia nimis ſoluta & diffuſa in mole-

moleculas juſto minores, laxius cohaerentes, tenuantur. Sequitur abuſum aquoſorum, maxime calidorum, internum, externum; vitam deſidem in aëre humido; ſolidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excrementi aquoſi. Producit autem ſuas viciſſim cauſas, ſolida inundata infirmando (162.), torpefaciendo (198.), hinc tumores aquoſos, frigidos, omniumque functionum lentorem.

288. Altera tenuitatis ſpecies, compoſita, acrimoniam aquae junctam habet, cujus vi ſolvente terreum ac oleoſum craſſamenti magis diviſum, vehiculo aqueo aequabilius ſolutum dilutumque, arctiorem cum hoc copulam init atque adeo a mutua cohaeſione prohibetur. Acre inſuper, ſicubi ſalinae eſt indolis, amicum aquae, hanc trahit aegriusque dimittit. Naſcitur diſſolutio haec ex acri multum variante, vel inquilino, abundante, magis evoluto, corrupto; vel

alieno cibi, potus, aëris, medicamenti, veneni, miasmatis, contagii, ingeſto vel foris admoto, noto vel ignoto: qua de differentia ſuo deinceps loco dicetur. Tum quoque de effectibus inde oriundis conſtabit, ut qui pro acrimoniae diverſitate multum diſcrepant. In genere tenuis humor, valde meabilis, acri ſuo ſimul irritans, rodens, facili e vaſculis elapſu haemorrhagias, diarrhoeas, ptyaliſmum, urinas & ſudores colliquantes, ecchymoſes, maculas, exanthemata, puſtulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, ſecretionum ac excretionum turbas inducit.

Acritates morboſae humorum.

289. QUODSI porro humores ſpectentur, uti in homine ſano inſunt, facile liquet, non ſola fluiditate ſuis aptari muniis; ſed requiri alias inſuper dotes, easque vel communes omnibus, vel ſingulis proprias, quibus & ab aliis liquoribus non humanis, & inter ſeſe diſcrepent.

290. Communium princeps eſt blanditics,

dities, quam, pauciſſimis exceptis, omnes noſtri humores ſani prae ſe ferunt. Huic igitur oppoſitum vitium acrimoniae, cum frequentiſſimum ſit, & multiplex, multisque modis damnoſum, ſingularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, ſecando, rodendo, ſolidorum cohaeſionem ſolvere, partibus vi ſentiendi praeditis dolorem inferre, & vi vitali (170.) animatas ad contractionem ſtimulare valet. Aliud Mechanicum eſt; aliud Chemicum, hujusque obſcurior vis agendi ex manifeſtiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis ſolvens, dolorifica, ſtimulans, ponit corporeae maſſae 1 figuram anguloſam acutam, qua penetrabilis ſit & omnem ſui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit, imprimat; 2 duritiei gradum, comparate ad corpus feriendum, majorem; 3 motum, quo in ſeſe mutuo incurrant.

293. Chemicae acritudinis; quanquam ſubtiliſſima fabrica aciem ſenſuum effugit;

git; ob effectuum tamen ſimilitudinem par ratio eſſe videtur. Rigiditatis, acuminis, motûs, ideae & hic concurrunt, ſed ſano ſenſu, nec ſubtilius, quam verius, adhibendae. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeo rigiditas nequaquam in univerſa maſſa, ſed in minimis ejusdem particulis duntaxat ponenda ſit. Nec & harumce figura exacte determinari poteſt, quae forte in alio atque alio acris genere diverſiſſima eſt, nec profecto tam abſolute anguloſa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique haec acria non tam aliunde praeſtolantur, quam inſita ſua vi excitant, vi tamen vitali (170.) ſimul adjuta.

294. Quocirca patet poſterioris tantum acrimoniae (293.) rationem hoc loco haberi; ut quae ſola humores ita inficere poſſit, ut partem eorum conſtituat.

295. Hujus vero multiplex origo clarius innoteſcet, ſi, quibus ad eam avertendam Natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296. Primum quidem, quos homini cibos

cibos potusque in alimentum deſtinavit Natura, blandi ſunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniae gradu pollent. Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, piſces, aqua &c. Luxus demum acria, aromatica, ſpirituoſa, ſalina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulae irritamenta malis innumeris famoſa.

297. Corpus praeterea, qua oſtiis poriſque patens introitum alienis concedit, janitore ſenſu cuſtoditur, qui ab appulſo acri irritatus motus ciet, quorum efficacia conſtrictis viis hoſtilis materies excludatur, aut aliquo usque admiſſa rejiciatur, ſaltem diluta ac obtuſa utcunque miteſcat.

298. Quum tamen & perſonata acritas ſubdole irrepat, quae poſita intus larva ſeſe explicet; & blanda quoque tum vi actionum vitalium, tum errore multiplici, intra corpus degenerare queant; imo materie ſalina, cui acre potiſſimum debetur, etiam ſecundum naturam (136.) undique perfuſi ſimus; huic quo-

quoque inevitabili periculo remedium praeſto eſt ſolicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta velut ſuffocatio. Etenim, ſi quatuor ſpectes principia (275. 276.), nuſpiam in humoribus micula datur ſalis, quam non & terra obtundat, & phlogiſton molliat, & plurima diluat aqua. Lenis inſuper mucus (278.) per omnia ſe diffundens, acri mitificando, oblinendis ſolidis, aptiſſimus. Nec diſpar eſt pinguedinis humoribus remixtae utilitas. Idcirco etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac ſiti compellimur. Crudum vero, quod in his eſt, itidem nonniſi per ſubtiliſſima oſcula, hinc minima ſenſim quantitate, in interiora corporis admittitur, ut plurimo mox humore inquilino obrutum, tectam, qua forte pollet, acritatem exſerere nequeat. Motus denique perpetuus, moderato calore adjutus, mixtionem aequabilem curat conſervatque, nec acre ſine blando ſeorſum eſſe ſinit.

299. His vero omnibus nondum ſatis tutum

tutum corpus ſua etiam obtinuit emunctoria, per quae, quod ingreſſum domari nequit, aut quoquo modo intus ſubnaſcitur, acre mature, priusquam noceat, eliminari poſſit.

300. An & Naturae humanae facultas ineſt, moleculas acres, detritis aut intropreſſis angulis, in ſphaerulas tornando blanditiem creandi? Non ſatis conſtat ſpecioſam ideam aequaliter in fluidam ſolidamque acrimoniam quadrare. Credibilius profecto, mixtione Chemica (298.) magis, quam Mechanica rotundatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perſpicitur, primum morboſi acris fontem ſitum eſſe in multiplici commercio, quod homini vivo cum rebus externis intercedit (6.). Aër, cibus, potus, medicamenta, venena, miasmata, contagia, multivarium acre ſic in humores a foris, per diverſas vias modosque, invehunt; maxime, ſi blando ſub vehiculo clam irrepit, aut varia corruptione, mixtione, ſeceſſione, intus evolvitur, aut, qua intrat, torpidior

eſt

eſt vis vitalis (297.), impetuve majore ſuperatur.

302. Naſcitur & acre, cum ſanum corpus neceſſaria alimonia (298.) non reficitur, eoque citius, quo vigor vitalis major: neque enim diſſipat modo blandiora, ſed & materiem ſalinam evolvit acuitque; ut ideo pabulo demulcente egeat.

303. Huc porro referatur humorum circuitus naturae modum excedens, cui immoderatior calor ſe comitem jungit. Neuter diu tolerabilis, quin aqua avolet, & mite oleum cum ſale acreſcat.

304. Stagnatio itidem naſcentem ex aequabili mixtione blanditiem (298.) tollit. Inde promptuaria acrimoniae in partibus ſingularibus oriuntur, quae noxas quaquaverſum diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniae ingenerandae magis favet, quam anomalia illorum motuum, quibus coctiones, ſecretiones ac excretiones perficiuntur. Cruditas hinc, multiformis per ſpontaneam corruptionem degeneratio, incongrua

grua ſeparandorum permiſtio, aut miſcendorum ſeparatio, retentio materiae excrementitiae majorque exaſperatio, utilium excretio aut ob confuſas ſordes depravatio, & quae ex his profluunt, innumera humorum vitia.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore vitali incitatum, pruritus infert, dolores, ſpasmos, convulſiones, irritatis ſolidis motus humorum irregulares, conſtrictis canalibus immeabilitatem, eroſis ecchymoſes, evacuationes nimias, puſtulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Haec quidem omni humorum acrimoniae communia ſunt. Habet autem & unaquaeque, ut natura diſcrepat ab aliis, ſuam ſibi privam inſuper efficaciam. Quin & origo ſingulis non eadem eſt. Unde, praemiſſis generalibus, ſpeciatim deinceps pertractari merentur.

307. Acor primis maxime viis infeſtus, tempore & ſanguinem humoresque inde deductos ſubiens, naſcitur ex uſu diuturno acidorum aut aceſcentium,

quae

quae viribus corporis non ſubiguntur; aut quia ex ſe indomabilia ſunt naturae humanae, aut ob virtutis coctricis impotentiam. Debilitas igitur (157.) ſolidorum univerſalis, aut privata viſcerum primae digeſtionis; irritabilitas (190.) regulares horum motus turbans; inertia defectusve ſuccorum praeparantium; circulationis & caloris naturalis languor; neglectus motus animalis, eo diſponunt: ut pateat, cui maxime aetati, ſexui, vitae generi, hoc acre frequentius eveniat.

308. Qui hoc vitio laborant, his, praeter modo memorata (306.), acido aquam trahente, retinente, phlogiſton ſupprimente, terram ſolvente, pallet, friget corpus, laxantur ſolida, flexile (160. 3.) fragile (161. 4.) in oſſibus naſcitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: unde craſis humorum vitiata, ineptitudo ad aequabilem circuitum, aſſimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera.

309. Acerbi hinc perſpicitur natura, materies, & nocendi vis. Naſcitur enim

ex

ex acido in multam terram defixo, jungitque acrimoniae ſpiſſitudinem, qua humorum coagula, obſtructiones refractariae, vaſorum conſtrictiones, &c. creantur (284. 285.).

310. Acre alcaleſcens, volatile, purum, in humores inducitur abuſu vegetabilium acrium, quae hoc ſale ſcatent; tum & eorum, quae nativo ſani corporis ſali admiſta alcali volatile ex eo evolvunt: cujusmodi ſunt ſales lixivi, ſapo, &c. Aromata quoque calidiora, multum quotidie ingeſta, dum perpetuo ſtimulo exagitant, ignea vi ſales noſtros in id acrimoniae genus acuunt. Forte & venena quaedam huc referenda. Actioni eorum favet calor intenſior.

311. Proprium huic acri eſt humores, diſſoluto craſſamento, nimis attenuare; ut incitato ſimul motu, irritatis ſolidis, eroſis canalibus, vix coërcendi hac illac effluant; unde quae porro conſequantur mala, pronum eſt eruere (288.).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), nequaquam tamen confun-

denda, compoſitum notat acrimoniae genus, quo affecti humores ſimul & ſalem habent volatilem alcalinum, & oleum huic permiſtum acre, foetidum. Utriusque materiae corruptio demum putredinem conſtituit, & maxime quidem poſterior, quam ſimplex alcali volatile etiam antevertere poteſt.

313. Ex diverſis ideo cauſis etiam naſcens pro fundamento habet ſpontaneam corporis noſtri in hoc vitium proclivitatem (149.), in qua tum fovenda, tum ab exceſſu prohibenda, mirabilem perpetuo ſolertiam Natura oſtendit. Materiem itaque huic corruptioni praebent ipſi humores ſani; victus deinde animalis, ſponte aut vi praeparationis in putredinem pronior; aquarum, aëris, putror corpore ſuſceptus; nidulantes in primis viis vermes; fomites ulceroſi, carioſi, cancroſi, gangraenoſi, &c. tabo in humores effuſo inficientes. Excitant autem & accelerant motum ſepticum calor ingens, calor ſubito ſuccedens frigori glaciali, agitatio nimia, ſtagnatio, aër non renovatus,

cibi

cibi potusque vigente vita defectus, ſuppreſſa excrementorum ejectio, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quae, etſi per ſe neutiquam putrent, vi tamen fermentali aut ſtimulante, admiſta humoribus, ſolidis vivis applicata, ocius ſerius putredinem inducunt.

314. Nata haec acrimonia, vitae infeſtiſſima, humores diſſolvit, ad nutriendum ineptos reddit, pingue eliquat, rancore inficit, ſolida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, inflammationes, exanthemata, gangraenas, ſphacelos, circulationis, ſecretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat, ſaepe nec natura, nec arte ſuperandas.

315. Salis cibarii abuſus, maxime cum potio aquae parcior eſt, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum inde diſſolutio, gravitas major, aquoſae mucoſaeque partis exaſperatio, circulationis caloriſque nativi augmentum, pruritus, rubores, eroſiones, putrida carnium tabitudo, aut majore exceſſu, im-

pacto in terram ſale, durities inflexibilis.

316. Par fere ratio eſt acrimoniae ammoniacalis, quae ſalis nativi, aut huic adfinis, ſuperpondium in noſtris humoribus ponit, naſcique poteſt, cum excretio ſalium legitima quoquo modo ſupprimitur, aut exſuperans alcaleſcentis vel acidi ſalis copia (307. 310. 312.) oppoſiti ſalis uſu cicuratur.

317. Hae quidem manifeſtiores ſunt & frequentiores, quibus humorum maſſa inficitur, acritates. Multae ſuperſunt aliae, quae aut ad ſingulos tantum humores pertinent, ſuo deinceps loco exponendae, aut commodius inter morborum cauſas recenſentur.

Morbi humorum ex ſeceſſione particularum.

318. Si porro cogites, requiri, ut inter diverſas materias, ex quibus humores conſtant (274. ad 280.), aliquis detur adhaeſionis gradus, qui mutuam mixtionem tueatur, caveatque divortium; novum ſeſe offert vitiorum commu-

munium (289.) genus, quod nimis facilem ponit aliarum ab aliis ſeceſſionem. Ex qua diſcraſia multorum morborum origo ac natura intelligitur.

319. Fac portionem aqueam cum craſſamento (274.) laxius juſto cohaerere; mutua ſeceſſione naſcetur hujus inſpiſſatio, inertia, & reliqua mala, ante (285.) recenſita. Tenuis contra pars, vaſculis haud rite coërcenda, perſpiratione, ſudore, urinis, alvi excretione, ſalivatione, praeter modum auctis e corpore, non ſine multiplici noxa, effluet (288.), aut in cavitates majores minoresve congeſta, ſtagnans, varias hydropum ſpecies producet.

320. Prout autem craſſamentum quoque diverſimode a naturali ſua craſi deflectit, vitiata aut proportione aut indole ſuarum partium (276.); ita ex ſeceſſione naſcens concretio (319.) alia atque alia erit. Exſuperans mucus (278.) viſcida, gummoſa, pultacea, dabit ſpiſſamenta: abundans evolutumque phlogiſton pinguia, ſebacea, reſinoſa, amur-

 coſa:

coſa: copioſior denique terra, ob parcius oleum macilentior, infixo propius ſale acido ſtiptica, haud ſat ſolubilis, cum de aquoſo latice elabitur, calculos, tartaros, oſſeas lapideasque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus iſta affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diaeta diu multumque admiſſis, coctionum vitiis, vehementibus aut diuturnis circulationis ac motuum vitalium turbis, ſpasmis, excretionibus inordinatis, &c. Quo & retuleris forte haereditatem.

Morbi Humorum Singularium.

322. PLURIMA ſunt, quibus ſucci C. H. inter ſeſe diſcrepant, eaque praecipua; quum ſuis quemque muniis aptum reddant. Quocirca & multivarii in hoc genere occurrunt a ſtatu naturali deflexus, tam ob frequentiam, quam ob perpetuum fere cum vitiis univerſalibus nexum, apprime notandi; ut ideo ordine pertractari mereantur.

Chyli

Chyli vitia.

323. Chylus primarum viarum pro materie habet ſuccum ex cibo potuque ingeſtis prolectum, liquoribus inquilinis, qui in hanc officinam confluunt, permiſtum, aëre, calore, virtute organorum primae digeſtionis mutatum. Naturam ergo eorum, quibus conſtat, & virium, quibus mutatur, gradum ſequitur, duplicique hoc ex fonte vitioſas non minus, quam laudabiles, trahit qualitates.

324. Quum vero nutritioni deſtinatus per univerſum corpus diſtribui debeat, vitiatus non primis tantum viis nocet, ſed labem quoque ſuam in omnes humores diffundit; ut merito plerarumque cacochymiarum origo inde repetatur.

325. Acrimonia acida, ſuis ex cauſis nata (307.), in chylo frequens, ventriculo ac inteſtinis irritatis producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem, flatus, tormina, ſpasmos, pyroſin: bilem praecipue enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad feces etiam alvinas de-

ducitur: acri denique in ſyſtema circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus auſterus generatur ex ingeſtis ſimilibus, immaturis, acerbis, vinis auſteris, abuſu abſorbentium, adſtringentium, coagulantium; maxime ſicubi copioſo liquore non diluuntur, inque debili corpore nec vi ſaponacea bilis, nec valido motu animali, tenuantur. Producit dolores in primis viis ſtringentes, algentes, anxietatem: introitum in lactea ſibimet impedit, hinc reſtagnans, cum fece miſtus immeabili, ſuo privat nutrimento corpus, aut intro admiſſus glandulas meſenterii obſtruit, vitioque in reliquos etiam humores diducto noxas (285, 310.) infert.

327. Putridi, nidoroſi, in hoc ſucco multiplex origo (312, 313.). Id ſemel ſuſceptum ubi menſtrua primae digeſtionis, praeſertim bilem, infecit, tubique alimentaris parietes ſua mephiti imbuit; vi ſeptica dein in ingeſta graſſatur, lateque per corpus ſe ſpargit. Inde ructus nidoroſi,

doroſi, ſordes oris, linguae, faucium, putridae, ſitis, proſtratus appetitus, nauſea, vomitus, anxietas, calor moleſtus, diarrhœa putrida, aphthae, raptoque in interiora putrore mala ſupra (314.) memorata.

328. Acre oleoſum, rancidum, ambuſtum, innaſcitur chylo ex ingeſtis pinguibus, rancidis, toſtis, frixis, per menſtrua primae digeſtionis non ſat ſubactis, calore nimio interno aduſtis. Facit autem cardialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiae amarae, pinguis, rancidae, acris, igneae, horrorem ciborum, ſitim ſummam, ſiccitatem, calorem anxium, feces alvi pingues, fervidas, foetentes, urinam flammeam, acrem, calidam, ſpumoſam, febres ardentes, eryſipelas, inflammationes acres, vix reſolvendas, hisque longe pejora ſymptomata, ſicubi & pinguedinem corporis ſimili tandem vitio imbuerit.

329. Chylum nimis glutinoſum creant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinoſa, pinguia, diu multum-

que ingeſta, defectu aut inertia liquorum digerentium, imminutis viribus coctricibus, languore circulationis, omiſſo motu animali, non rite ſubacta (283, 284.). Ex quo vitio proſtratus appetitus, repletionis ſenſus, nauſea, vomitus glutinis, ſalivae, bilis, ceterorumque hujus officinae menſtruorum inviſcatio, ventriculi ac inteſtinorum laxitas, inertia, ſecretio & abſorptio chyli impedita, alvus tarda & ſine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex reſtagnatione corruptio, meſenterii obſtructio, muci in omnibus humoribus abundantia (283.), &, qui hinc profluunt, effectus (285.) naſcuntur.

330. Chylus porro in ſanguinem delatus, uberum muliebrium fabrica in lac mutabilis, huic ideo ſimilis, triplici quoque conſtare videtur materie, ſero, cremore, caſeo, aequabiliter inter ſe miſtis, proportionatis, cohaerentibus. In ſero aqua, in cremore phlogiſton, in caſeo ſalino-terreum dominatur. Singulis ſuus eſt ad nutritionem uſus. Credibile igitur poſſe & proportionis vitia in his naſci, quae

quae requiſitas chyli dotes pervertant, & cohaeſionis mutuae gradum augeri nimis minuive, ut tardius aut citius, quam par eſt, a ſe mutuo ſecedant. Applicentur huc ſupra expoſita (274. ad 280. 282. & ſeq. 318. ad 321.)

331. An pingue in chylo abundans, laxiusve cum ceteris hujus particulis cohaerens, cauſa nimiae obeſitatis? Pinguedinem certe corpori ex oleo chyli venire in mollem celluloſam depoſito, multa docent. Cremorem quoque ſimplice potius mixtione, quam vera ſolutione, cum lacte cohaerere, ſpontanea ejus per moram ſeceſſio indicat. Alimenta igitur pinguia large ingeſta ſi chylum copioſa obruunt adipe, quam nec vis humorum, bilis maxime, ſaponacea, nec vegetus circuitus, auctiorve calor & motus animalis, rite ſubigant, eâdem facile ſecedente farciri corpus neceſſe eſt.

Sanguinis affectiones.

332. Sanguini par alius liquor extra corpus animale, aut natura, aut arte, pro-

productus non invenitur. Eſt ergo ſolius vitae animalis effectus eo ſingularior, quod exſanguia etiam alimenta pro materie habeat.

333. Conſtat quidem, ut ceteri noſtri humores, parte tenui & craſſa (274.), ſimiliaque etiam principia examine Chemico prodit (275, 276.); quin & communis eorum veluti mater eſt: at multum tamen diſcrepat a ſingulis. Unde operae pretium fuerit, quae ſibi priva habet, prout absque violento experimentorum apparatu ſe manifeſtant, prius proponere; ut diſcraſiae ejus deinceps clarius intelligantur.

334. Sanguis, ex ſani hominis vaſe ſincerus fluens, calens, pelvi exceptus, craſſiusculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, glutinoſum.

335. Halitus tum ſponte aſſurgit foetidulo odore percipiendus, qui campana frigida exceptus, denſatus, in laticem abit excolorem, non niſi odore ab aqua pura diſtinguendum. Haec pars ſanguinis

nis volatilior, mole pauca, eſt, quam ſui generis ſpiritum dixeris.

336. Frigeſcens interea, qui reſtagnat, ſanguis, qua aëri contiguus eſt, totus in ſpiſſamentum cogitur tremulum, aequaliter rubrum, ſevo ſimile igne liquato, quod frigore iterum conſiſtit: ut pateat motu ac calore vivi corporis fluorem ejus aequabilem conſervari.

337. Dein ex ſuperficie ac ambitu coaguli undequaque tenuis exſudat humor, qui paullatim adunatis guttis auctior ſeorſim circum placentam rubram diffluit, hancque pro rata jam contractiorem, a contactu pelvis undique ſemotam, in modum inſulae, natare facit. Hic alter ſeceſſus in ſerum & craſſamentum, materias diverſiſſimas.

338. Serum ſponte fluens, quantavis aquae copia facile, aequabiliter, diluendum, diaphanum, ſubflaveſcens, ſaporis leviter ſalſi, mucoſa materie (278.) valde diluta viſcidulum, igne 150 graduum thermometri Fahrenheitiani, inſtar albuminis ovi, cito, absque multa diſſipatione,

ne, concreſcit in maſſam albidam, ſciſſilem, quae porro calore modico fota in duas partes ſecedit; alteram volatilem, fluidam, excolorem, aquae ſimillimam, copioſiſſimam; alteram fixam, ſolidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo ſubflavam, nunquam ex ſincero ſero rubram aut rubroatram, mole exiguam, aqua inſolubilem. Haec tertia ſeparatio, quae aquam & gluten ſale imbutum, naturamque albuminis, in hoc ſero prodit.

339. Craſſamentum rubrum, etſi homogeneum videtur, facili tamen opera in diverſa abit. Quodſi enim ſuper linteo expanſum adfuſa iterum iterumque aqua non calente abluitur, rubor tandem omnis per aquam ſe diffundit, cumque hac per poros lintei tranſit, relicta immeabili maſſa, ruboris experte, fibroſa, membranacea. Haec quarta ſeceſſio in partem rubram & fibroſam.

340. Fibra ſanguinis, iterata ablutione albeſcens, ex filamentis velut in membranas contexta, aqua non ſolubilis, ſero

igne

igne coacto (338.) haud abſimilem refert materiem. Haec craſſamenti baſis, a portione rubra longe diverſa; diverſa etiam a ſero; quum ſponte ſolideſcat ſanguine frigente, ſtagnante, ab ſero ſemet ſegreget, rubrisque particulis amicior has trahat ſibique adunet. An igitur ineſt etiam in ſanguine vitali? An naſcitur demum in effuſo? Ineſt certe materies fibrae, ſed coire impedita, dum motu vitali calet ſanguis. Nec abeſſe conſtat, quia microſcopio non detegitur.

341. Rubra pars, per aquam diffuſa (339.), plure etiam aqua in infinitum fere diluta, dilutius quidem rubet, nunquam tamen flaveſcit: uti nec recentis ſanguinis guttula, millecuplo aquae tepidae permixta, in flavedinem diducitur, ſed rubella manet. An ergo rubor ejus flavedini addenſatae tribuendus? Vix credibile.

342. Eadem, aquae intermiſta, cum hac per poros lintei trajecta (339.), quamprimum igne acta bullit, ſeceſſum molitur, inque floccos pallide rubentes coacta,

acta, colo ſeparata, aquam rubore carentem reddit. Quippe ſerum ex parte, una cum rubra ſanguinis portione, vi aquae, ablutum, calore in albidos floccos coagulatum, dum deſerit aquam, ſecum trahit inviſcatam ſimul rubedinem, alboque & rubro permixtis pulticulam pallidiorem naſci oportet. Non igitur recte dixeris, rubrum aqua vere ſolutum fuiſſe. Imo fugit aquam, nec, niſi interventu ſeri, per eam diffuſum manet, illo vi coaguli ſecedente & ipſum ſecedit.

343. Puls rubella (342.), leni calore ſiccata, maſſam dat atrorubram, friabilem, igne majore liqueſcentem, ardentem, quae Chemico apparatu explorata magnam vim olei, ac tantillum terrae ferruginoſae, promit. Naturam igitur reſinae habet.

344. Unde liquet, dari in ſanguine, praeter ſpiritum (335.), triplicem materiem contrectabilem, ſerum, rubrum & fibram. In ſero aqua praevalet; in rubro phlogiſton; in fibra terra. Priori fluiditas debetur; alteri rubor; poſteriori craſſities.

ſities. Adeo autem inter ſeſe diſcrepant, ut motu vitali quidem aequabiliter permixta conſerventur, intime tamen cohaereſcere ac Chemice ſoluta eſſe dici non poſſit.

345. Nonne igitur magna eſt ſanguinis cum lacte ſimilitudo? Major certe, quam cum alio quovis noſtro humore. Compara cum ſero lactis ſerum ſanguinis, cum cremore rubrum, cum caſeo fibram! Multa invenies utrinque communia, ſive materiem ſpectes, ſive cohaeſionem & ſeceſſum (330, 331.). Ut forte non inepte lac ſanguinem album, ſanguinem lac rubrum appellaveris. Disparitatem, quae lac inter & ſanguinem obtinet, utcunque explicant vires circulationis, preſſionis in canalibus, caloris, aëris, conjunctae, quibus ſal aceſcens in alcaleſcentem, fermentabile in putreſcibile, mutatur, phlogiſton magis evolvitur, terra denſatur.

346. Rubra hinc materies, quae in ſanguine praecipua habetur, non eſt niſi oleum ejus nativum, tenuiſſime divi-

ſum, intertritum reliquis particulis, nec tamen vi ſaponacea ita ſolutum, ut non cum aqueo liquore divortium faciat, quamprimum remittens calor & motus miſcere deſierunt.

347. Ita tandem conſtat, quid de natura & ortu globulorum, quos microſcopium in maſſa ſanguinea detegit, ſentiendum ſit. Rubrae hi portioni proprii non ſane ſunt, niſi oleum, quod cum aquoſo latice permiſtum ſubactumque, pro mutuo inter has materias diſſidio, ſeſe in ſphaerulas colligit, interfluente inimica aqua ſeparatas &, ne confluere queant, impeditas. Inde in lacte etiam viſuntur, & qualicunque oleo cum aqua agitato produci facile poſſunt: nec torno Mechanico opus eſt, ut rotundentur. Hinc & attentus videas molles eſſe, compreſſiles, figuram, cum in vaſculis premuntur, mutare, cum a preſſione liberantur, in globularem reſilire.

348. Nec obſtat, quae praedicatur, aequalis ſingulorum globulorum moles eademque diameter. Limitatae circulationis

tionis vires in infinitum usque diſcerpere nequeunt particulas olei certa vi inter ſe cohaerentes. Dabitur ergo meta, ultra quam progredi nefas. Cur autem rei, quae ipſa parum firmo talo nititur, rationem anxie quaeramus?

349. Diviſibiles porro eſſe in minores globulos, hosque ſeparatos dilutius rubere, vix dubium eſt. At ſenarium eſſe numerum globulorum minorum, ex quibus componuntur, in quos ſecedunt, incertum. Nihil autem minus credibile, quam iſta ſeceſſione rubrum in ſerum mutari, hujusve ſenos globulos inter ſe compactos globulum rubrum efficere. Repugnant experimenta (338, 341.) & diverſiſſima utriusque materiae natura (343. ad 347.).

350. Nec licet ex pondere ſpecifico materiae rubrae majore, quam ſeri, aliquid pro hoc aſſerto (349.) concludere. Precario enim illud aſſumitur; quum pars craſſamenti rubra nunquam ſincera obtineri queat (342.).

351. Integrum ergo fuerit Phyſiolo-

gis, pro lubitu, id genus ſpeculationibus indulgere: at Pathologis nihil inde bonae frugis.

352. Ex data ſanguinis analyſi intelligere eſt, quibusnam vitiis obnoxius eſſe poſſit, ſive partes ejus ſingulae ſeorſim ſpectentur, ſive ut una junctae univerſam maſſam conſtituunt.

353. Veroſimile eſt dari certam aliquam trium ſanguinis partium (344.) proportionem mutuam, quae ſanitati perfectae maxime conveniat. Nec credendum tamen adeo hanc eſſe neceſſariam, ut quicunque ab ea receſſus impune ferri nequeant. Quotidiana potius vel in ſaniſſimis quoque videtur innoxie fieri poſſe mutatio. Quin & temperamentorum, ſexuum, aetatum, &c. diverſitas non eandem in omni homine ponit aut poſtulat. Vitium itaque demum fuerit, ſi major eſt receſſus idemque a ſingulari ſui hominis conſtitutione multum alienus.

354. Enormis ſeri abundantia aquam in ſanguine auget: unde aquoſa tenuitas (287.), morbique ex colluvie ſeroſa oriundi.

355.

355. Exſuperans fibra denſitatem inducere debet, tenacitatem, immeabilitatem, lentum circuitum, obſtructiones &c. Vid. (284, 285.).

356. Rubrae portionis exceſſus, cum phlogiſton in ſanguine abundans notet, quavis occaſione nociva caloris augmenta, immodicas expanſiones, inflammationes &c. creat.

357. Hi exceſſus tam moderati, ut ſanitatis munia non turbent, utcunque explicant diverſam ſanguinis craſin, quae in diverſis temperamentis occurrit. Prior enim (354.) Phlegmatico, alter (355.) Melancholico, tertius (356.) Cholerico proprius eſt, Sanguineo nullus.

358. Majoris momenti vitia ſunt, quae ad ſingularum ſanguinis partium qualitates pertinent: quamquam negari nequit, plura forte nos latere; quum Phyſiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

359. In ſero quidem excedere aqua poteſt, ut juſto minus tardiusque igne concreſcat (338.): quod vitium ſimile

prioribus (287, 354.) iisdem quoque cauſis naſcitur, eosdemque hinc effectus producit.

360. Eſt & ubi muci inertis copia in eodem creſcit: quo fit, ut reliqui humores inde ſecreti inviſcentur tenacitate ante expoſita (283.).

361. Vim concreſcendi quoque augeri in hoc latice frequens eſt, & eo quidem gradu, ut ſtagnans ac frigeſcens, cito, more fibrae (340.), coëat, inque hanc veluti mutatus dici poſſit. Haec diatheſis inflammatoria, quam paulo poſt inter morbos fibrae ſanguinis exponemus.

362. Salinae materiae ſive propriae, ſive alienae, ſuperpondio ſerum praecipue inficitur: pollet enim & amica ſalibus aqua, & inviſcante muco, cumque iis, quae a foris in maſſam humorum ſubvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque ideo acria hic ſedem figunt, hocque quaſi vehiculo per corporis partes ſeſe diffundunt (307. ad 317.).

363. Purpura ſanguinis (341.) juſto palli-

pallidior, loturae carnium ſimilis, ex defectu naſcitur materiae rubrae, compactione hujus minore, phlogiſto non ſat exaltato, per mucum, acidum, aliave peregrina immixta ſuppreſſo. Unde comitari ſolet vitia (283, 287, 307.), easdemque cauſas agnoſcit, nec diſpares effectus producit. Quandoque & corruptioni debetur.

364. Rubor floridior inducitur motu, attritu, attenuatione, permixtione cum ſero, nimiis. Hinc circulationem auctam, calorem intenſiorem, ſalinae materiae (310, 315, 316.) abundantiam, ſequitur. Eſt autem fere diſſolutior hic ſanguis, frigore tardius aut vix concreſcens, phlogiſto nimis evoluto facile exardeſcens, ad elapſum e vaſculis, errores loci, phlogoſes, proclivis.

365. Nigreſcens color oritur, ſi terra exſuperat, aut infixo acido ſtiptica eſt, aut ubi craſin ſanguinis corrumpunt aliena intermixta ex vitiato chylo, retentis excrementis, miasmate, contagio, veneno, tabo putrido, rancido, ulceroſo,

gangraenoſo, cancroſo, &c. intromiſſis. Varium hinc acre comes eſt, & major alias ſpiſſitudo, alias diſſolutio: quae diverſitas proinde & multiplex malorum genus poſt ſe trahit.

366. Fibra ſanguinis (340.) niſu ad concreſcendum minore peccat, quo fit, ut tardius aut vix a ſero ſecedat, nullamque aut laxiorem juſto formet inſulam, quae nec rubros globulos rite coactos ſibique adunatos habeat. Fibroſae materiae paucitas, compactio minor, aquoſa aut mucoſa inundatio (283, 287.), attenuatio nimia per motum, calorem, ſales ſolventes, aliosve ſtimulos aut fermenta (365.) corrumpentia, conſumtio ob defectum neceſſariae per alimenta reparationis, &c. id vitium producunt. Sanguis hinc diſſolutior noxas infert (287, 288).

367. Contrarium fibrae vitium, nimia cohaerentia, aut ponit ſimpliciter auctam hujus ad ſerum proportionem (355.), tota hinc maſſa ſanguinis quandoque in grumum coëunte: aut vim concreſ-

creſcendi intenſiorem, qua & celerior fit per quietem ac frigus concretio, eademque longe tenacior; ita ut corium denſum, non rubrum, ſed albidum, flaveſcens, quandoque vireſcens, liveſcens, varia craſſitie, cito innaſcatur ſummitati inſulae, haecque etiam longe compactior, ora ob corii contractionem retorta, ſaepe in ſcutellam excavetur, circumfluente ſero copioſiore. Haec cruſta phlogiſtica, diatheſis inflammatoria, corium pleuriticum audit. Quum vero & fibrae ablutae (340.), & ſero igne concreto (338.), ſimillima ſit materies, credibile eſt naſci, cum fibra in ſyſtemate circulationis nimium denſatur, ſerique portio major totusve latex, continuata denſatione, in fibram convertitur ſponte, ſtatim, concreſcentem (361.): ut adeo ad eam conſtituendam nec pinguedine, nec muco arteriarum, ſuccis multum diverſis, opus eſſe videatur, nec ſola etiam aquae diſſipatio ſemper ſufficere. Docet certe obſervatio, iisdem potentiis, quae ſanam ſanguini fibram ingenerant, quoquo mo-

do intenſioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febriles, aeſtus, vaſorum anguſtia, compreſſio, exercitia corporis nimia, terreorum, adſtringentium, calefacientium, ſpirituoſorum, abuſus quotidianae hujus denſitatis cauſae fiunt. Mala autem, quae inde oriuntur, plurima ex dictis (285, 355.) patent; ſi addideris, refractarium hoc gluten, aquoſis vix ſolubile, comite plerumque febre circumactum, calore etiam magis compingi, aut non niſi corruptum denique reſolvi (366.), hinc Naturae viribus aegre domabile reddi.

368. His vero (353, ad 368.) rite intellectis, haud difficile eſt rationem invenire reliquarum affectionum, quibus maſſae circulantis qualitates pervertuntur, quousque revera obtinent ac fructuoſe indagari poſſunt; denſitatis puta, gravitatis, elaſticitatis, diviſibilitatis, &c. ultra modum auctae aut imminutae. Et multae forſan aliae hic dantur aberrationes, quas tamen cum conjectura modo aſſequamur, non eſt, cur nos morentur.

Suc-

Succorum Secretorum Vitia.

369. Ex uno ſanguine per univerſum corpus diſtributo multos in diverſis partibus ſuccos artificio admirabili ſecedere, ſingulosque, ut natura & inter ſeſe & a ſanguine differunt, ita diverſis quoque oeconomiae humanae uſibus deſtinatos eſſe, Phyſiologia demonſtrat; etiamſi modum, quo ſua cuique craſis peculiaris conſtituatur, haud plene aſſequitur.

370. Igitur & communia quidem ex communi fonte, unde dimanant, vitia trahent, quae tamen pro diſcrepante cujusvis indole aliquid ſingulare habeant, aliaque & alia mala inferant: & privata quoque jam ſecretis evenire poterunt, quae non admodum in aliis occurrant. Merentur adeo ſpeciatim expendi.

371. Humores aqueo-ſalini, quo lympham igne non concreſcentem, atque hinc ſecreta menſtrua primae digeſtionis, tum excrementa aquoſa, &c. refero, praeter tenuitatem (287.), ſpiſſitudinem mu-

mucoſam (283.), & varias acritates (307. ad 317.), hoc ſingulare prae ceteris habent, ut nimis facile terreas moleculas, interventu ſalis per aquam ſolutas, ſecedere ſinant, hisque data opportunitate adunatis calculoſa concrementa, multimodis nociva, deponant (320.).

372. His quidem valde diſpar, ſingulari mixtione ac natura humor, Bilis, eidem tamen & vitio (371.) obnoxia eſt. Sed & inertiam patitur amurcoſam, mucoſam, aqueam, magno actionum naturalium detrimento. Praeſertim vero alienis ſalibus imbuta, aut ſtagnatione, aeſtu, motu vehemente aut inordinato, corrupta, diverſas contrahit acrimoniae ſpecies gradusque, & his conſentaneas colorum mutationes, flavedine nativa in vitellinum, porraceum, aeruginoſum, iſatoden, atrum denique colorem abeunte. Unde totidem vitiatae Bilis ſpecies, una cum ſuis effectibus a Veteribus ſedulo notatae, enaſcuntur.

373. Succus mucoſus (278.), ingente copia, nec minore commodo, per par-

partes corporis diffuſus, praeter communia conſiſtentiae vitia (282, 286), & naturali ſuo lentore, & ſtagnatione, acrimoniis maxime patet, quae ejus glutine inviſcatae difficillime extergentur. Unde, quas Veteres memorant, pituita ſalſa, acida, vitrea prae aluminoſa acerbitate dira tormina cum ſenſu frigoris in tranſitu per inteſtina inferens, quin & gypſea plure terra onuſta (320.), intelliguntur. Nec infrequens eſt, virus contagioſum in muco nidulari, taboque ſic multiplicato ſolidis infeſtum, late ſerpere.

374. De ſuccis pinguibus idem dicendum; ut qui natura quoque lenti, inque laxa celluloſae tela reſtagnantes, nec aquoſo humore ſolubiles, quae ſemel ſuſcepere, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter ſibi illigant, menſtruorum & circulationis viribus ſubducunt, fovent, & ſuppeditato velut pabulo augent aegerrime extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor, hic maxime notabilis; quum ſemel

mel ſuſceptus vix emendari queat, ac virtute quaſi fermentali ſeſe propagans, peſſima acrimonia, quaecunque tangit, rodens urensque, vel ipſis etiam oſſibus cariem inferat. Ingeſta (328.), humorum putredo (312.), intenſior circulatio & calor, ſtagnatio, contagia & venena ſeptica, hoc malum inducunt.

376. Naſcuntur in pingui quoque conſiſtentiae vitia. Etenim ſecundum naturam non mero oleo, ſed aliqua etiam parte muci (373.) conſtat. Hujus igitur ſi proportio ſuis ex cauſis (283.) ultra modum augetur, liquidior juſto adeps celluloſam tumore inerte, non elaſtico, diſtendit, eademque aquae magis amica hanc ex humoribus praeterfluentibus attrahit, retinet, ſic leucophlegmatiam, hydropem *ανα σαρκα*, oedema, &c. producit. Abit & contra in ſevum aequo durius, cum exſuperante terra, hacve acore auſtero ſtiptica (284, 310, 326.), infarcitur. Unde panniculi adipoſi indurationes, ſteatomata, tubercula, mole, forma, duritie, degeneratione, multum diverſa.

377.

377. Ex his utcunque intelligi poſſunt morboſae affectiones ſuccorum, qui ex muci ac pinguedinis confluxione nati ſimilitudinem gummi-reſinae vegetabilis prae ſe ferunt. Reducuntur quippe ad ſpiſſum, tenue, acre denique varium.

378. Inter ſuccos nutritioni deſtinatos Lac ſua quoque peculiaria vitia habet, quae cum Chylo potiſſimum debeantur, ex dictis (323. ad 331.) ſponte patent.

379. Gelatina firmas partes nutriens, ex craſſamento ſeri (338.) & fibra ſanguinis (340.) naſcens, aut abundante aqua nimis diluitur (287.), aut obruitur inertis muci copia (283, 329), aut varia inficitur acrimonia. Unde replendo magis infirmat, quam roborat, aut rodendo etiam deſtruit. Salino-terreum hic abundans, ſeceſſione nimis facili (320), incruſtationes partium atque indurationes calculoſas, oſſeas, producit.

380. Liquor genitalis, ſin moleculis animatis, at virtute perquam ſingularis, an, praeter communes affectiones, privam

vam ſibi contrahit acrimoniam, qua ſalacitatem inducat? An inertiam, ſterilitatis matrem? An ſuo modo degenerans monſtra parit? In re obſcura nihil pronunciandum, donec plenior lux ex Phyſiologia affulſerit.

381. Eadem circumſpectio praeterire etiam jubet, quaecunque de vitiis fluidi vitalis (187.) proferri ſolent; quum conjecturis tantum nixa, nec ſolidam Pathologo ſcientiam pariant, nec certum in praxi uſum praeſtent.

382. Et hae quidem ex plurimis paucae ſunt ſingularium humorum affectiones morboſae, quas utcunque cognoſcere datur. Credibile eſt innumeras ſupereſſe nunquam plene detegendas; maxime ſi quae in ſingulo quovis homine, pro *ἰδιοσυγκρασίας* diverſitate, quilibet humor propria ſibi, in ſimili humore alius hominis non adeo reperiunda, etiam in ſtatu ſano, habere poſſit, ſpectaveris, certus, non omnem corporum humanorum diſcrepantiam Medicam ſola partium firmarum pro ſuis dotibus diſſimilitu-

tudine abſolvi, ſed fluida quoque ſuam una ſymbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innotescant, niſi ſingularium quorumdam effectuum apparitione, quorum veras cauſas in tanta poſſibilium multitudine aſſignare non licet; tacere ſatius fuerit, quam, quae ſcientia comprehendi nequeunt, conjecturis proſequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRAECIPUUM oeconomiae humanae fundamentum in mutua ſolidi fluidique actione, ſuis limitata legibus, poſitum eſſe Phyſiologia demonſtrat. Datur ergo in ſanitate harmonica quaedam inter duo agentia proportio, qua, ne alterum alteri enormiter praevaleat, caveatur. Docet etiam ipſa humorum multiplex diverſitas & non promiſcua ſingulorum diſtributio, non quemvis cuivis aut parti, aut uſui, appropriatum eſſe. Itaque, tametſi craſis vitio careant, peccare tamen & copia, & loco, & motu ita poſſunt, ut perturbatis inde ſolido-

rum muniis functionum integritas laedatur (266.). Quia vero morborum, qui ex hoc fonte oriuntur, idea neceſſariam ad ſolida relationem includit (268.), haud immerito relativi dicuntur.

Quantitas humorum vitiata.

384. PROPORTIO laudabilis fluidorum ad partes firmas non tam exacte ad pondus determinata eſt, ut quivis exceſſus aut defectus morbum inferat. Latitudo ſanitatis, quae aetates, ſexus, temperamenta, comprehendit, his conſentaneas quoque utriusque materiae proportiones, etſi multum diſcrepantes, includit. Nec aliter ſuam poterat adverſus perpetuas ambientium viciſſitudines (6.) tueri conſtantiam ſanitas. Maximum igitur & minimum, quod hic impune fertur, difficulter diſcernas. Hoc minus, illo majus, illatis noxis ſe prodit.

385. Quodſi univerſa humorum maſſa, qualitatis vitio ceterum carens, comparate ad firmas partes, ultra modum exſuperat, ut turgens oneri ſit turbet-

betque functiones, haec πολυχυμία dici poteſt: uti contra nimia imminutio ὀλιγοχυμία. Utriusque ideam dat ſtatus infantiae ac ſenii naturalis. Unde etiam effectus intelliguntur. Originem autem declarat alienata ingeſtorum & egeſtorum ratio.

386. Intemperies humida, potius ad cacochymias referenda (287, 354, 359.), ponit aquoſi laticis copiam fluida ac ſolida inundantem, hinc immodicam aquae in ſero, hujusque ad craſſamentum ſanguinis, proportionem. Cauſae adeo effectusque ejus ex locis citatis facile intelliguntur. Quin & oppoſiti vitii, intemperiei ſiccae, idea hinc clareſcit.

387. Notari praecipue hoc loco meretur Plethora, plenitudo, multitudo, quae dicitur boni ſanguinis ea abundantia, quam ſyſtema circulationis absque periculo ſanitatis ferre nequeat. Dari id genus ſuperpondii ut omni tempore docuit obſervatio, ita ex rite intellecto humorum circuitu manifeſte ſequitur. Nec certe audiendi, qui rem tanti mo-

menti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum vero vitium proportionis ſit, haecque diverſimode ſpectari queat, diverſas quoque in ſpecies id partiri licet.

388. Habetur hinc primo Plethora ad molem, quae & vera dicitur & abſoluta, ponitque molem ſanguinis reapſe ita exuberantem, ut partibus continentibus prae nimia diſtenſione incommodet. Haec proprie πολυαιμία, veterum Plethora ad vaſa. Cum in temperamenta incidit mollioris habitus, hic ſanguine undequaque perfuſus intenſe rubet ac turget: in ſtrictioribus contra corporibus vaſa majora magis diſtenduntur, venaeque prae arteriis laxiores ultra modum tumeſcunt. Unde recentiorum Plethora ad habitum & ad vaſa vel venas intelligitur. Eam inducit vigor ſanitatis ſub vitae genere lautiore, otioſo, ſecuro, quo robuſta viſcera plus generant chyli ſanguinisque laudabilis, quam nutritio ac excretiones neceſſariae ſibi poſtulant.

389. Huic affinis altera Plethora ad ſpatium dicenda, quia ex imminuta ſyſtematis circulatorii capacitate oritur, quantitate ſanguinis haud pariter imminuta. Nimirum nec mole, nec volumine, auctus ſanguis modum tamen excedit, ſi, quo contineri debet, ſpatium contrahitur. Reſpectivam ideo vocant, ut cujus origo tota debeatur firmis partibus, aut nimium conſtrictis (195, 209, 5.) in terrore, acceſſu febrili, frigore magno, ſubito, &c. aut his ipſis rigiditate (164), exſiccatione, coalitu (209. 6.), non cedentibus, imperviis, aut denique mutilatis.

390. Eſt & Plenitudo ad volumen, apparens quoque & ſpuria dicta, quae aucto rarefacti ſanguinis volumine molem veluti auctam mentitur; quanquam hujus nulla eſt exſuperantia. Quum enim capacitas canalium haud eodem gradu una dilatetur; expanſus humor, quo ante modice repleti fuerant, majus ſpatium affectando haud aliter, quam vera Plethora (388.), turgefacit. In-

gens calor ab aëre, ſoco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, animi pathemate, frictione, &c. in corpore concitatus, magna & ſubita preſſionis atmoſphaerae imminutio, motus inteſtini humorum ob aliena intermiſſa ſingulares, &c. huic vitio anſam dare ſolent. Certius autem naſcitur, ſicubi & irritabilitás (190.) acceſſerit, aut ſeminium dederit ſanguinis discraſia ad rareſcendum pronior (356, 364), aut liquatae pinguedinis, quam calor valde expandit, copia in maſſam circulantem recepta.

391. Conſtare hinc poteſt, quid de Plethora ad vires, veteribus memorata, ſentiendum? Male hanc neotericorum nonnulli, ut fictam, explodunt; cum reapſe, & multiplici quidem ſpecie notabilis, occurrat. Dicatur ergo ea ſanguinis abundantia, cui ferendae regundaeque vires Naturae non ſufficiant, hinc onere gravatae opprimantur. Plenitudo quaevis (388, 389, 390.) ad ſum-

ſummum progreſſa, nec mature levata, etiam in robuſtis, ſarcina demum fit viribus major, quae ſpontaneam laſſitudinem, ad motus torporem, ſenſumque gravitatis inducat. In debilibus (159.) exiguum quoque ſanguinis ſuperpondium, valentiori facile tolerandum, ſuperatis canalium viribus incommodat, & congeſtione, oppletione, eruptione, gravat (203, 204.). Naturis irritabilibus (190.) levis humorum exceſſus pro ſtimulo eſt, cujus dum ſentiunt moleſtiam, in motus inordinatos ruunt, ut amoliantur, & ſemet ipſas, prodactis in caſſum viribus, fatigant. Conſuetudo denique mittendi ſanguinis, naturalis, artificialis, uti reparandae jacturae ſtudium indit, ita reparatae creat intolerantiam, cui moles, aliter haud gravatura, oneri eſt. An igitur Plethora ad vires non datur?

392. Manifeſtum quoque eſt, poſſe plures Plenitudinis ſpecies (388--391.) una complicari, hisque inſuper adjungi vitiatas humorum qualitates. Unde non-

nullorum Euchyma & Cacochyma Plethora intelligitur. Commotam vero vocant, quae turgens noxas infert, gravioresque minatur.

393. Inopia boni ſanguinis, quae merum defectum, non item discraſiam, ponit, vix niſi ſubita, enormi, evacuatione naſcitur, nec durare diu poteſt, quin vitium qualitatis ex proſtrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inedia creat. Tardiores humorum jacturae, etiam praegrandes, ne κενεαγγείαν inducant, accommodata partium contractione (209, 5.) Natura cavet. Morbo ſuperato exhauſtis appoſita nutritio cito ſuccurrit; alioqui in cacochymiam inclinant.

394. Obeſitas hujus etiam loci eſt, nec tamen cum Plethora, quam ſaepe comitatur aut ſequitur, confundenda. Notat enim ſanae pinguedinis, partibus interfuſae, exceſſum, qui functionibus obſtat. Sanitas quidem proportiones multum diverſas hujus ſucci absque notabili impedimento fert: at ſarcina ta-

men

men graviore, ſubito aucta, haud minus, quam multo ſanguine, opprimitur. Iisdem vero cauſis fere naſcitur, quibus Plethora (388), huicque aut ſupervenit aut ſubſtituitur, cum ex pleniore victu multum quotidie laudabilis chyli in vaſa defertur, qui vegeta circulatione nec diſſipari, nec in ſanguinem converti, nec nutritioni impendi omnis poſſit, hinc ſuum cremorem per interſtitia partium in laxam celluloſam deponat. Unde mollior corporis habitus, aetas infantilis & media, ſexus ſequior, eo inclinat. Materiem ſubminiſtrat chylus blandus, multo abundans pingui, eodemque facile ſecedente (331.). Elucescit hinc, cur partes ſingulares ſaepe prae aliis hac multitudine graventur.

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu nascitur, ut morboſa dici poſſit, quin aliae una ſubſint affectiones, unde ut ſymptoma pendet, aut quarum conſortio demum nociva redditur. Acrimonia certe ut ſaepiſſime ipſa emaciat, ita comitem ſe facile jungit; ſive inopia

chyli blandi, oleoſi, ſive immodica evacuatio, aut quovis modo facta diſſipatio, pinguedinem conſumat.

396. Reliquorum ſuccorum excedens deficiensve copia vel ad cacochymias (354. ad 368) pertinet, vel inter cauſas morborum aut ſymptomata aptiorem locum invenit.

Fluida loco aberrantia.

397. QUANQUAM humorum non adeo ſtabilis eſt in corpore humano, ut partium firmarum, ſitus, nec certa ſemper, qua morantur, ſedes; habent tamen & ſuos ſibi a Natura conſtitutos canales, loculos, receptacula, cava, quibus, tanquam cancellis, contineantur, vehantur, nec egredi ſine noxa poſſint. Id quidem in ſuccis ſingularibus, iisque, qui in certis partibus collecti reſtagnant, manifeſtiſſimum. At vero nec illi quoque excipiuntur, qui magis univerſales, non interrupto motu circumacti, toto corpore oberrant: neque enim perinde eſt ad ſanitatem, quo

quo genere vaſorum aut cavitatum ſanguis, ſerum, lympha, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia relatione claſſis exſurgit morborum valde notabilium, qui, quod humores non ſuo, ſed alieno loco ſint, oeconomiam turbant, nec ideo male errores loci appellantur, variasque in ſpecies dividi poſſunt, quarum praecipuas nunc exponemus.

399. Error fluentium mihi dicitur, cum ſuccus corporis inquilinus, e ſuis in aliena vaſa delatus, haec praeter naturae ordinem permeat, tanquam ſi propria ſibi forent, nullo tamen ceterum obſtructionis, effuſionis, excretionisve vitio accedente. Evenit hoc multoties in ſyſtemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto calore, rarefiunt humores, vaſa laxantur, ampliantur, ut craſſior ſanguinis pars, ultra, quam decet, propulſa, in vasculis juſto minoribus, non ſuis, circumeat, errore quidem utplurimum innoxio, quandoque tamen & periculoſo. Stagnans in celluloſa pingue,

gue, ſubito in vaſa raptum; bilis ſuos limites egreſſa, inque ſanguinem diffuſa; urina, materies perſpirabilis, &c. retenta cum in maſſam circulantem regurgitant, exempla noxarum, quas id vitium infert, praebere poſſunt. Secretionum certe multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiae morboſae, alicubi ſtagnantis, receptionem in communes circuitus vias, aut ejusdem permanentem cum humoribus circulantibus mixtionem, quum evacuari vel in parte aliqua deponi debuiſſet?

400. Errorem impactorum voco, quando liquor in canalem alienum delatus, nec permeare potens, impactus, cavitatem illius natura anguſtiorem obturat, ſibique & aliis deinceps appulſis tranſitum negat, vitio triplici aberrationis, ſtagnationis & obſtructionis (209. 1.) concurrente; quanquam ſi continentia & contenta in ſe ſeorſim ſpectes, vix admodum a ſtatu ſano mutata deprehendas. Naſcitur facile ex errore priore (399.), cum humor craſſior, in aliena protruſus vas-

vascula, quorum diametri in progreſſu naturaliter decrescunt, aut ſuperveniente ſpasmo (209. 5.) minuuntur, negato tandem per anguſtias tranſitu ſiſtitur. Ex quo fonte multiplex porro genus infarctuum, tumorum, metaſtaſium, inflammationum, &c. oriri poſſe haud difficulter perſpicitur.

401. Eſt & error excretorum memorandus, quo fit, ut humor in aliena vaſa propulſus, horum oſtiis elapſus, praeter naturam e corpore ejiciatur. Ejus autem duae ſpecies ſunt. Vel enim materies utilis, hinc retinenda, ſuis è vaſculis aberrans, in canales excretorios devecta, tanquam recrementum, exturbatur, diſpendio ſaepe irreparabili. Chyli, ſanguinis, ſeri, lymphae, &c. excretiones per alvum, urinae vias, cutim &c. in variis alvi profluviis, diabete, mictu cruento, ſudatione nimia colliquante, id oſtendunt. Vel, quam Natura excretioni deſtinavit, materies ad aliud, non ſuum, delata emunctorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut qui boni humo-

ris

ris jacturam non inferat: at ſuis tamen & noxis aliunde infeſto; quum non cuivis excremento quodlibet emiſſarium indiſcriminatim conveniat. Bilis, urina, perſpirabile, fex alvina, ſanguis menſtruus, &c. ita quandoque aberrant.

402. Huc etiam referatur error effuſorum, varietate multiplici peccans, quem latiore ſenſu ἐκχύμωσιν dicere liceat. Nimirum ſuis e vaſis effuſa materies tum non e corpore elabitur, ſed partium interſtitiis recepta colligitur ac reſtagnat. Cujus quidem vitii permultae ſunt ſpecies & longe plura etiam mala, quibus oeconomiam infeſtat.

403. Differentiam facit varia vaſorum emittentium affectio, quae effluxui favet, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις, (203. 2. 3. 4. 207.). Diſcrepant & cavitates recipientes, ut majores, minores, naturales aut vi factae fuerint. Tela celluloſa, quae partium interſtitia undique replet, facile diſtendenda, frequens & commodum effuſis receptaculum praeſtat. Praecipue tamen notanda eſt materiae, quae effundi-

ditur, diverſitas; ut ex qua totidem differentes morborum ſpecies, aliis atque aliis ſymptomatibus ſtipatae, enaſcuntur.

Sanguinis e ſuis vaſis effuſi errorem videas in ſugillatione, aneurysmate ſpurio, exanthematibus, inflammatoriis tumoribus, haemorrhagiis internis, &c. Nec diu fertur haec ſtagnatio in humore tam mutabili, quin coagulo (336.), ſeceſſione (337.), ſuppuratione, putredine, craſis vitietur.

Quum Lympha ſanguinis effuſa, in interſtitiis ſolidorum vi diſtendente factis, in membrana celluloſa habitus totius corporis, aut partium ſingularium, in cavis magnis parvisve, accumulatur, puſtulae, bullae, leucophlegmatia, hydrops *ἀνα σάρκα*, *ὑπο σάρκα*, abdominis, thoracis, capitis, ſcroti, partium internarum, oedema &c. oriuntur.

Pingue, bilis, chylus, ceterique ſucci ſingulares hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia mala inducunt.

Humor corruptus, pus, ichor, ſanies, materies morboſa, cruda, cocta, cum

in

in cavitates aut interſtitia partium effunduntur, empyemata, abſceſſus, ſinus, fiſtulas, ulcera, gangraenas, metaſtaſes ſalutares, noxias, &c. inferunt.

Quin & aër, ut ſuos in corpore canales habet, quos ſecundum naturam permeat, ita egreſſus inde ſi recipitur in aliena cava, aut in celluloſam, tumores aërii, elaſtici, oriuntur, plus minus, quandoque per univerſum habitum expanſi. Inde empneumatoſis, emphyſema, tympanias. Fieri etiam poteſt, ut latens in humoribus elaſtica materies, aëri ſimilis, quacunque occaſione exſoluta, recuperata elaſticitate ſeorſim ſeſe congregans, locoque veluti errans, tumores expanſione ſua flatuoſos, prioribus ſimiles, producat.

404. An & errorem nutrimenti ſtatuere licet, ſicubi moleculae nutritiae alienis partibus, quarum diſſimilis eſt mixtio, apponuntur; ut juſta ſolidi conſiſtentia ac textura pervertatur, cute in callum cornuve, carne musculoſa in tendinem aut celluloſam, parte molli in cartilaginem,

nem, os, dentem, lapidem, aut oſſe retro in maſſam molliorem degenerante? Haud ſane credibile eſt, ſingulas ſucci nutritii particulas ejusdem prorſus eſſe mixtionis (138), &, cujuscunque fuerint, quibuslibet ſolidis nutriendis indiſcriminatim quadrare (146, 147.). Nec conſtat Naturae humanae datam eſſe poteſtatem, mutata elementorum proportione, mixtiones quasvis ex quibusvis pro lubitu fabricandi. Quodſi igitur materies nutriens, ceterum ſana, errorem loci patitur, vitiata inde aſſimilatione, ſubſtantia partium mirifice alienari ea de cauſa poſſe videtur.

405. Denique & ſecretorum error haud infrequenter obtinet; at qui cum priorum (399. ad 404.) modo effectus ac ſequela ſit, ſingularem titulum vix meretur.

Motus vitia in humoribus.

406. CONSTAT humores noſtri corporis & inteſtino ſuarum molecularum, & progreſſivo totius maſſae motu ſecun-

dum naturam cieri. Neutro carere ſanitas poteſt, quae tamen & moderatum utriusque gradum requirit, nec quosvis exceſſus defectusve, aut alienationes, impune ferre poteſt.

407. Inteſtinus, qui ad fluiditatem pertinet, hujus quoque auctae vel imminutae rationem ſequitur; hinc, quae patitur, vitia ad nimiam tenuitatem aut tenacitatem referre, atque ex dictis (271 & ſeq.) intelligere licet. Alias ejusdem ſpecies, quarum in mutanda humorum craſi major ac ſingularior ſit potentia, cum in ſanitate, tum in morbis, excitari, multiplices liquorum ex uno ſanguine naſcentium diſcrepantiae & plures etiam degenerationes haud obſcure innuere videntur. Et credibile quidem eſt alienorum, quae corpus ſubeunt, mixtionem cum humoribus, aut ſingulares in ſolidis vibrationes quacunque occaſione ortas, producendis id genus motibus multum conferre: at difficile fuerit peculiare cujusvis horum ingenium ac determinatas, unde ſinguli profluunt, cauſas harumque agendi

di modos explanare. Chemicorum fermenta, ſano ſenſu applicata, illuſtrant quidem, nec tamen ſolvunt quaeſtionem. Nec multo plus efficiunt, qui a variatis duntaxat ſolidorum motibus omnem efficaciae hujus originem repetendam eſſe cenſent.

408. Manifeſtior alter humorum motus (406.), quo per vaſa vecti locum mutant, trifariam vitiari poteſt, aucta nimirum, aut imminuta nimis velocitate, tum directione abnormi.

409. Motus major debetur intenſiori ſolidorum in fluida actioni. Hanc vero intendunt, quaecunque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta multivaria (171. ad 181.), ſive directe in corpus, ſive per mentem in corpus agentia; vel quae reſiſtentias ab humorum mole, ſpiſſitate, adhaeſione, aut a canalium rigiditate, anguſtia (209.) &c. objectas minuunt: cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus eſt effectuum, qui inde conſequuntur, quique ob mirabilem oeconomiae humanae conſenſum ſuas vi-

ciſſim cauſas ſaepe producunt, augent, multiplicant. Generaliorum praecipui ſunt ſolidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio; hinc attritus validior; caloris augmentum; rarefactio humorum; ſubtiliorum diſſipatio; craſſamenti inſpiſſatio; reſolutio putris; blandiorum acritas; acrium exacerbatio; canalium expanſio; ruptura; humorum aberratio omnigena (399. ad 405.), &, quae porro ex his ſequi poſſunt, innumera acuti praeſertim generis mala. Utitur tamen & Natura quam frequentiſſime hoc ipſo exceſſu, ut remedio efficace, quo cruda ſubigat, noxia corrigat, expellat, acria mitiget, coacta ſolvat, obſtructa reſeret, aliaque plurima in corporis ſui ſalutem moliatur (99.).

410. Ex oppoſitis cauſis naſcens humorum tarditas hinc intelligitur, quae cum decreſcente per varios gradus ſolidorum ac fluidorum mutua actione ad quietem tendat, ipſa vi vitali torpente (196, 198, 5.) functionibus omnibus languorem inducit, multas ſuſpendit aut plane delet.

Unde

Unde morborum chronicorum origo multiplex, intractabile ingenium & difficillima ob proſtratas Naturae vires ſanatio.

411. In ſtatu ſano quaelibet corporis pars ſuum accipit humorum demenſum, ſive maſſae ſpectes copiam, ſive motus, quo fluit, quantitatem. Nec moles adeo partium hanc portionem determinat, ſed naturae functionisque, cui deſtinantur, diverſitas. Itaque tametſi levior quilibet exceſſus defectusve haud ilico laedit; gravior tamen diuque durans noxas parit. Nimius certe affluxus impulſu enormi aut vaſa irritat, in motus fortiores ciet (170, 195.); unde attritus, calor, transfluxus intenſior, attractio novi humoris uberior, revulſio ab aliis partibus, harum depletio, & ſimilia: aut vim parietibus inſuperabilem infert; unde dilatatio, ἀναςόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203.) & quae ex his ſequuntur, infinita (207.). His contraria mala deficiens influxio producit. Nec difficile eſt ex dictis (409.) utriusque immoderationis cauſas eruere;

 ut

ut quae in perverſa virium motricium & reſiſtentiarum ratione potiſſimum quaeri debeant.

412. Quos porro Natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, ſecretionem, excretionem, effuſionem in cava corporis, reſorptionem ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406.), ut inde, tanquam effectus ex ſuis cauſis, profluant, adeoque & aberrationes, quas patiuntur, tanquam ſymptomata (90.), quae horum vitiis ſuperveniant, ſpectari, neque hoc loco ſeorſim exponi debeant.

Morbi Compoſiti.

413. ATQUE haec ſumma eſt affectionum ſimpliciorum (125. ad 412.): quae cum perraro ſolitariae Medico tractandae offerantur, (123.), pro multivaria ſua combinatione, qua demum in veros morbos abeunt, cum maxime conſiderari merentur.

414. Morbus compoſitus dicitur is, ad quem conſtituendum diverſae affectiones ſim-

ſimplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic ergo tot partes habet, quot affectionum ſimplicium confluxu naſcitur; in has reſolvitur; his demum intellectis & ipſe intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive poteſt, quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Unde generatim quidem triplex hic locum habet compoſitio, prout aut ſolidorum, aut fluidorum, diverſa vitia inter ſeſe, aut haec cum illis, una confluunt. At utriusque generis tam multae porro dantur ſpecies; ut poſſibilium combinationum numerum inire, exque ſingulis naſcentes morbos ordinate exponere vix liceat.

416. Naturae praeterea morborum nondum ſatis liquido demonſtratae ſunt (44.). Supereſt hic plurima diſceptandi ac diſſentiendi materies; unde difficulter ſeſe expedire valeat, qui doctrina ſynthetica uti velit.

417. Rectius idcirco ex parte ſtatus morboſi manifeſtiore, quae in ſenſus incurrit (45, 86, 88.), ordo deſumitur per-

tractandae huic materiae appoſitus. Sic characteres certi, quibus & conveniunt inter ſeſe & diſcrepant diverſi morbi, horumque claſſes, genera ac ſpecies, legitima methodo conſtitui poſſunt; ut dignotio in praxi facilior reddatur, & confuſio ac litigandi occaſio evitetur. Morbi itaque compoſiti ſpectantur potius, ut totidem diverſae ſymptomatum concurſiones, ac, pro more Syſtematicorum, ad Pathologiae ſpecialis eam ſectionem, quae de Symptomatibus ſingulatim agit, commode relegantur.

418. Accidentariae quoque morborum differentiae (121.), quanquam proxime ſubjungi eſſentialibus ſolent, hoc loco tamen cum plene intelligi nequeant, infra demum aptius enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, unde morbi promanant (74. ac 79.), ſpeciatim nunc dicendum eſt.

De Potentiis nocentibus (76.).

419. QUUM morbi in C. H. poſſibiles tantopere inter ſeſe natura diſcrepent,

vires

vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63.), diverſiſſimas eſſe oportet. Merentur adeo ſeorſim ſingulae exponi, ut quam efficere quaelibet mutationem poſſit, compendio invenire liceat, cum opus eſt (71. 79.).

420. Triplex quidem fons eſt, unde potentiae nocivae nobis proveniunt; uti totuplice virium genere legitime conſpirante ſani ſervamur (7.). Mens, corpus, res externae, ſuas hic ſingula partes habent (4, 5, 6.). Nec multum refert, utrum hac ipſa utaris in pertractando diviſione, an cum aliis numerum praeferas quaternarium aut ſenarium, vel cum PITCARNIO potius dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominisque actionem in ſemet ipſum. Quaecunque huc pertinent, vocari Medicis ſolent res nonnaturales, quaſi tu dicas res medias, quae ex ſe nec ſecundum, nec contra naturam ſint (2.), nec ſalubres, nec noxiae, at uſu vel abuſu tales fieri queant. Haec vocis technicae ambiguitas facile expedienda neminem morari debet (3.).

421. Agunt autem iſta omnia (420.) utroque & generalium & ſingularium virium genere. Juvabit itaque Mechanicis, Phyſicis, Chemicis, Medicis uti demonſtratis ad eruendos intelligendosque, quos producunt, effectus.

De nocivis Atmoſphaerae poteſtatibus.

422. FLUIDUM aërium, quo viventes circumfundimur, quod reſpiramus, deglutimus, ampliſſimae corporis noſtri ſuperficiei externae, internae, perpetuo contiguum eſt. Debet ergo pro virium qualitatumque ſuarum diverſitate multimodis nos adficere; maxime quum tot tantisque continue viciſſitudinibus obnoxium eſſe Phyſici oſtendant.

423. Aër calidus, qua ambit aut penetrat, corpora ad ſuum gradum calefacit; rarefacit; particulas, quibus conſtant, in mutua cohaeſione relaxat; in motus inteſtinos ciet; qua volatiles ſunt, diſſipat; vires motrices inſitas ad agendum concitat; fermentationem, putredinem, ciet ac promovet.

424. Ex his (423.) intelligitur, quaenam evenire homini debeant, qui aeſtui aëris nimio diu exponitur.

1. Pro intenſiore medii ambientis calore, quo, non ſuo, corpus calescit, caloris nativi imminutio, extinctio, extranei ſubſtitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quam in ſolidis; unde plenitudo vaſorum & turgor (390.), & multiplex humorum aberratio (399. & ſeq.).

3. Ob relaxatam cohaeſionem debilitas ſolidorum (157.), ſpongioſus carnium contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eamdem rationem humorum ſpiſſiorum tenuatio, inertium agitatio, motusque per vaſa minus reſiſtentia (2. 3.) liberior.

5. Vis vitalis (170. 194.) ſenſilior quidem & agilior, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in ſuis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens.

6. Hu-

6. Humorum pars tenuior, volatilis, ſpirituoſa, aquoſa, de poris ſuperficiei corporis externae, internae, aëri expoſitae, diſſipatur. Unde defectus ſubtiliorum, craſſamenti inſpiſſatio (274, 275, 282.), immeabilitas, diatheſis atrabilaria, inflammatoria, ſolidi exſiccatio, vasculorum obſtructio, &c.

7. Salinae, oleoſae, materiae agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem dispoſitio, alcalescens, amarum, aduſtum, foetidum, flavum, fuscum, nigricans, inducit, atque hinc oriundas febres navigoſas, putridas, ardentes, malignas, morbosque acutos, calidos, multivaria functionum generis nervoſi laeſione ſtipatos.

8. Ea, quae primis viis continentur, ſicubi ad fermentandum aut putrescendum prona fuerint, aeſtuoſo aëre tanto citius in hos motus concitantur, ac ructus, inflationes, dolores, ſpasmos ventriculi & inteſtinorum, anxietates, vomitum, choleras, diarrhoeas, dyſenterias, &c. producunt.

9. Pars

9. Pars corporis ſingularis, prae ceteris nimium excalefacta, aequabilem circuitum turbat, humores ad ſe trahit, rarefactos in aliena vascula admittit, irritata vi vitali inordinatas ſuarum fibrarum agitationes concipit: inde infarctus, dolores, rubores, eryſipelas, inflammatio, phrenitis, ophthalmia, angina, peripneumonia, &c.

425. Manifeſtum itaque eſt, calorem atmoſphaerae prodeſſe quidem corporibus ſenilibus, torpidis, frigidis, mucoſis, colluvie ſeroſa obrutis, inopia humorum laborantibus: at contra vehementer nocere plethoricis, obeſis, bilioſis, calidis, ſiccis, in haemorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique ſpirituoſo deditis, multisque cacochymicis; praecipue autem generi nervoſo, pulmonibus, primis viis ac ſyſtemati bilioſo infeſtum esſe, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmoſphaerae frigus corpora denſat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quam ſolida,

da, ad congelationem usque; ſolida rigefacit, magis elaſtica reddit; motus inteſtinos fluidorum minuit, ſuſpendit; majore gradu aquam & liquores aquoſos in glaciem vertit, quae dum nascitur, rarescens, levior, majus affectat ſpatium, magnaque vi, quae expanſioni reſiſtunt, obſtacula amolitur: liquores non ſimplices ſi congelascunt, pars a parte ſecedit, craſis totius mutatur, nec regelando ſemper reſtitui poteſt: quae vaſa ſuccosque his contentos habent, molliores praecipue vegetantium ac animantium partes gelu conſtrictae, ſi ſubito calore regelantur, irreparabilem contextus ac mixtionis diſſolutionem paſſae corrumpuntur.

427. Haec (426.) generatim a Phyſicis demonſtrata ſi ad hominem applicentur, conſequitur frigore intenſiore

1. Solida corporis contrahi, rigefieri, elatere augeri, fragiliora reddi (165. 3.), canalium cava arctari, hinc contentis ſpatium minui, reſiſtentias creſcere. Tanto autem major conſtrictio erit, quia ſenſus frigoris etiam ſtimulo agit in vim vitalem (171.).

2. Hu-

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad ſtagnandum pronos reddi.

3. Mutari ergo rationem continentium ad contenta (424. 2. 426.), & ceteris paribus corpora ſuccis exhauſta deterius, quam pleniora, habere.

4. Robuſtis porro ac motu animali valido utentibus mutuam inter ſolida ac fluida actionem, attritum, increſcere, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, diſſipationem, & reparandae per alimenta ingeſta jacturae neceſſitatem intendi, hinc appetentiam acui, huicque niſi mature ſatisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium & vel mortem ex fame ſubitaneam.

5. Debilibus contra & quieſcentibus, ob conſtricta vaſa ac ſpiſſos humores, circulationis vigorem imminui, nativum calorem, vim vitalem, decreſcere, omnium functionum torporem induci, ſuppreſſis evacuationibus non defaecari humores, inde acre, mucum, aquam, augeri, ſcorbutum, morbos articulares, leucophlegmatiam, hydropes, naſci: obrui

prae-

praeterea nimia humorum copia partes interiores, cum ad ſuperficiem corporis aëri expoſitam reſiſtentiae ob frigus ultra modum creſcunt (411.); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones praecipue impediri: penetrante autem introrſum gelu inſuperabili omnem ſuſpendi motum, & vel ſanguine in pulmonibus coacto, intercepta reſpiratione, ſubitam inferri mortem, aut encephalo congelaſcente invincibilem naſci ſomnum, quo vita demum exſtinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quae minus a frigore defenſae ſunt, contrahi vaſcula, ſpiſſari humores, occludi poros, ſupprimi perſpirationem; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fiſſuras, ulcera naſci; aut frigore glaciali penetratis, ſenſu motuque ſuffocato, gangraenam, ſphacelum, & ab imprudenti excalefactione putredinem (426.), loco ſanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, qua ſpiritus meat, ſimilia pati, hinc gravedinem, coryzam, anginam, raucedinem, tuſſim &c. creari.

8. Pul-

8. Pulmones maxime, ut ampliſſima ſuperficie contactum ſpirati aëris libere admittunt, ſtringi, minus perſpirare, pituitam accumulare, obſtrui, coacto ſanguine inflammari, exſiccari, ſuffocari. Unde anhelitus, tuſſis, catarrhus, mucus, pus, gangraena, ſphacelus, mors ſubita.

9. Male praeſertim affici & corpora & partes, in quibus vis vitae minor ineſt, aut juſto irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, ſenſuum motuumque torpor, aut & nimia agilitas, fibroſi contextus teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquoſa, glutinoſa, terreſtris, frigida, vappida.

428. Quibus perſpectis haud difficile eſt rationem reddere, cur frigidum inimicum oſſibus, dentibus, nervis, encephalo, ſpinali medullae? Cur ſenibus? Climati calidiori adſuetis? Cur ulceribus mordax, cutim obduret, dolorem, qui pus non moveat, producat, convulſiones, tetanos, nigrores, rigores febriles concitet? Quin patet etiam, cur ſubitae

caloris ac frigoris permutationes inſuetis incautisque adeo noceant, & quae mala efficiant?

429. Aër humidus, multa gravidus aqua, elatere ac pondere ſuo minus efficax, impreſſos motus receptasque qualitates ſenſibiles ſuffocat magis, quam propagat; minus aptus novos vapores de corporibus, quae ambit, recipere, abſorbere, diſſipare, haec potius humectat, humore inſinuato replet, laxat, mollit, ſolvit, diluit; ſitum, putredinem, promovet calore praeſertim adjutus; frigidus ſimul difficilius caleſcit, ad ſenſum frigidior eſt.

430. Liquet adeo in atmoſphaera humidiore diu verſanti

1. Superficiem corporis minus premi, canalium parietes hinc parte ſuae fulturae externae privari, nec plena vi in contentos humores agere.

2. Humores inundante aqua nimis dilui, colluviem ideo ſeroſam naſci, & quae inde ſequuntur, mala (287.).

3. Solida humectata laxari, flacceſcere, inertia reddi.

4. Ita-

4. Itaque circuitum vitalem in univerſum, trajectum ſanguinis per pulmones, attritum, calorem, coctionem, nutritionem, torpere, ac repleri quidem, non roborari corpus.

5. Supprimi perſpirationem, praecipue pulmonalem: unde augmentum colluviei ſeroſae (2.), infarctus vaſorum pulmonalium, tuſſis, peripneumonia notha, excretio per ſputa, urinas, alvum, copioſior, aquoſi laticis in celluloſa & cavitatibus reſtagnatio, lentor, corruptio acris, praegravati corporis torpor, febris, rheumatismus, cachexia, &c.

6. Senſuum aciem obtundi, languere motum animalem, genus nervoſum infirmari, vim vitalem minui (298. 3. 4.): unde omnium functionum inertia.

7. Humori junctum frigus ſi fuerit, modo memorata etiam majore gradu naſci, difficilius ſuperari, omnem ideo naturae vigorem cadere.

8. Calor contra magnus ſi acceſſerit, ſummam induci ſolidis laxitatem, aperiri poros, attrahi humores, attenuari, in a-

liena vaſcula admitti, qua data porta erumpere, aut & retentos celerrime ad putredinem diſponi: unde habitus externi diſtenſio, ſudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapſus, morbi putridi, contagioſi, peſtilentes.

9. Aetati igitur teneriori, ſexui ſequiori, temperiei frigidae, humidae, corporibus laxis, aqua, muco, plenis, humentis aëris uſum valde nocere.

431. Siccitate peccans aër oppoſitos edere effectus debet: abſorbendae quippe humiditati aptiſſimus corpora quidem ſiccat, ſiccando roborat, exſucca tamen & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum partes abripiendo morboſam his ſpiſſitatem inducit, inflammatoriam, atrabilariam (282, 284, 367.). Prae ceteris tamen utrique hominis principio amicior habetur iſta aëris qualitas, ac ſaluberrima, maxime ſi caloris exceſſus abfuerit.

432. Aër, qua gravis, efficax eſt in comprimendis, denſandis, quibus circumfunditur, corporibus, eoque magis, quo

quo gravior, figitque ſimul materiem, quae liquoribus continetur, elaſticam, ſub minore aëris preſſione ſeſe expedientem. Baroſcopiis autem conſtat, craſſiorem aëra, qui humidior eſt, fere minus gravitare, magis contra ſereniorem, & multas magnasque perpetuo eſſe hujus dotis viciſſitudines in noſtra atmoſphaera; ut, quae inter maximum & minimum terminum intercedit, differentia etiam partem decimam exaequet.

433. Inde atmoſphaera, qua corpus humanum ambit ac ſubintrat, pondere ſuo hoc ipſum in omni puncto aequabiliter, pro more fluidorum, premit, ſolida fulcit, roborat, continentia ad contenta apprimit, mutuam inter haec actionem attritumque auget, canalium diametros tuetur, humores, ne evagentur, coërcet. Viget adeo ſub juſta harum potentiarum aequilibritate circuitus vitalis, reſpiratio, calor nativus, ſanitas.

434. Aucta quidem per cauſas naturales aëris preſſio, ſicubi aequaliter agit, fertur facile, quin ſanum robur auget: at

majore momento in partem ſingularem directa nocere poteſt comprimendo, arctando vaſa, exprimendo humores atque in partes alias, minus preſſas, determinando. Id cum pulmoni intenſiore gradu evenit, canalibus ejus compreſſis, aucta cordi reſiſtentia, trajectus ſanguinis impeditur, ſuffocatur, retentisque humoribus gravantur aliae partes, non ſine multiplici noxa.

435. Imminutae gravitatis pernicioſior vis eſt: ſolida enim fulturae defectu laxat, humores exſoluta materie elaſtica rarefacit, vaſa replet, dilatat, debilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem infirmat, vires ad motum animalem proſternit, pulmonum praecipue actioni obeſt: unde reſpiratio laborioſa, non ſatians, ab accumulato ſanguine peripneumonia, haemoptoë, &c.

436. Innoteſcit hinc leviorem, calidiorem, humidiorem aëra multis effectibus inter ſe convenire (424, 429, 435.), itemque gravem, frigidum, ſiccum, (427,

(427, 431, 434); adeoque pro diverſa harum qualitatum concurſione noxas inde oriundas multum intendi, aut mitigari quoque & averti poſſe. Nec diſſimilis eſt ratio aëris nimis rari aut denſi, minusve aut magis juſto elaſtici.

437. Quum vero atmoſphaerae pondus in diverſa locorum altitudine, aut in eadem, diverſis temporibus, maximopere diſcrepet, huicque ideo proportionata corporum preſſio plurimum quoque variare debeat; pronum eſt colligere, cur magnae ſubitaeque hujus etiam dotis permutationes inſuetis tam intolerabiles ſint? Cur periculoſiſſimae debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rareſcunt? Cur adeo incommodae iis, quos morbi pectoris tenent? Cur aſthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialius eſt, quam quod diuturna ſtagnatione in locis undique occluſis, puteis, cryptis, contrahit aër, cum nulla ventilatione renovatur. Torpore enim veluti pu-

treſcens, qui vitae cibus fuerat, velox fit venenum, vitae non minus, quam flammae, inimiciſſimum.

439. Nec diſpar corruptio eſt, quam ſubit aër, ubi ſemper idem, nec renovatus, circa hominem ſtagnat, multoties reſpirationi vitali adhibetur, praecipue autem multitudini hominum circumfuſus in uſu eſt. Sive enim amittat inſpiratus aliquid, quod non, niſi permixtione cum aëre recente, recuperare queat; ſive receptis abs corpore vivo vaporibus inficiatur; ſeu demum propria inertia ſitum contrahat; certiſſimis hodie obſervatis conſtat, in carceribus, caſtris, noſocomiis, navibus, & in quocunque multorum hominum diverſorio haud rite ventilato, ob eam cauſam virus innaſci aëri, quo febres peſſimi generis, putridae, malignae, exanthematibus ſtipatae, cito lethales, contagio quoque late ſerpentes, oriantur. Hae vero cum putrorem in humores inductum (312. ad 314) multis indiciis oſtendant, vim ſepticam aëris ſic corrupti quoquo

modo

modo contractam clare teſtari videntur.

440. Qui porro conſiderat, in atmosphaeram perpetuo recipi diffundique omnivaria quorumcunque corporum effluvia ſubtilioresque moleculas, quae quovis demum modo volatiles redditae, multifariam inter ſeſe & cum aëre permiſtae, diviſae, conjunctae, pro ſuo quaevis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exſerantque in corpora humana, quae una cum aëre alluunt ac ſubintrant; is facile videt, innumera ex hoc fonte promanare morborum principia ac materias, quae fruſtra quis ab ipſomet aëre, aut a communibus ejus qualitatibus repetat, perque obſervationes meteorologicas unice detegere atque explicare conetur.

441. Quocirca ſane difficillimum fuerit plenam exhibere aëris hiſtoriam pathologicam, quae examuſſim omnes & ſingulas, quas contrahere poteſt, noxias vires enarret, & ad peculiares ejusdem conſtitutiones in quibusvis locis ac temporibus applicari valeat; maxime, quum

tanta ſit multitudo ac frequentia occaſionum, quibus & qualitates ejus & contenta neceſſario permutari debeant.

442. Corpora caeleſtia, meteora, climata, anni tempeſtates, ſoli diverſitas, montes, mare, lacus, paludes, flumina, vegetantia, animalia, ſubterranea, hominum numerus, vitae genus, alimenta, potulenta, ignis pabulum, opificia, artes, commercia, & alia plurima, ſuam quaeque eo ſymbolam conferunt.

443. Ventorum praecipue inſignes ſunt in varianda aëris efficacia partes, & multiplex hinc in corpora humana agendi modus. Impetu ſuo alliſi urgent premuntque fortius, quaſi pondus aëris increviſſet (433, 434.). Plus dein aëris intra datum tempus homini applicant: quo plerumque fit, ut & communes atmoſphaerae qualitates, &, quae continet, aliena tanto intenſius pro ſuis quaeque viribus agant. Renovant quoque nec torpore corrumpi ſinunt (438, 439.) tum aërem, tum aquas. Agitando

do praeterea miſcent inter ſeſe varias aëris regiones: inde alias qualitates aliis ſubſtituunt, diverſas mutua confuſione contemperant, contenta quoque permutant, diluunt, diffundunt, aequabilius diſtribuunt, inter ſe effectu vario committunt. Vapores praeſertim, effluvia, miasmata, de locis in loca transferunt, ſic purgant aut inquinant. Nec alia fere potentia datur naturalis, quae ut ipſamet ſaepe admodum variabilis eſt, ita fluido aërio tam magnas & univerſales mutationes tanta celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443.) in genere perſpicere datur boni malique plurimum adflare ventos homini poſſe. Ut autem cognoſcatur, quid quisque ventus ſpeciatim valeat, non ſatis eſt generalibus inhaerere; quando idem diverſis temporibus ac locis ſalubris & inſalubris eſſe poteſt. Diverſus aëris ſtatus (442.) in locis, unde ſpirant, per quae feruntur, quo tendunt venti, varia eorumdem duratio, ſucceſſio, & ſimilia, longe alias & vel oppoſitas quoque vires ciere

ciere ſolent. Ut adeo non niſi his una conſideratis limitatior quaeſtio demum ex vero utcunque ſolvi queat.

445. Quum igitur tanta ſit in diverſis habitati orbis regionibus atmosphaerae diſcrepantia, & longe plurimi a ſtatu exquiſite ſalubri receſſus ubivis ſere perpetuo obtineant; ut ex hoc ſolo fonte innumeros quotidie morbos profluere neceſſum videatur: mirari omnino quis poſſit, ubique tamen & homines vivere & ſanitate frui, & vel ſub jove malo etiam longaevitatis haberi exempla ac valetudinis in ſenium usque ſine morbis protractae. Nimirum nativitate & conſuetudine durantur corpora, ut malignum aëra non modo innoxie ferant, ſed ſemel adſuefacta vel facilius quoque, quam mitiorem inſolitum. Ipſa aëris inconſtantia & frequens variatio ſaepe pro remedio eſt, quo vis nociva obtundatur. Magnis demum ſubitisque mutationibus difficillime reſiſtitur. Natura denique & cuivis fere climati propria dedit temperamenta, quibus, quod intolerabili gradu

du noxium habet aër, utcunque mitigetur.

Noxae ex Cibo & Potu.

446. Manifestum vitae ſanitatisque nutrimentum in eſculentis & potulentis eſt, quae idcirco non minus, quam aër, inter res neceſſarias referuntur. Rei tamen optimae peſſimi ſunt & valde multiplices abuſus, unde plurimorum morborum materiae cauſaeque ſuccreſcunt. Merentur ergo ſpeciatim conſiderari.

447. Docet quidem obſervatio ſtupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem; ut ferme diceres nihil admodum conſtans certumque eſſe, quod uſum atque abuſum diſcriminet. Ferrea quorumdam natura nullo fere exceſſu laeditur. Alios vitae genus a noxis tutos praeſtat. Durantur alii adſuetudine. Nonnullos frequens in oppoſita extrema relapſus, atque adeo ipſa errorum permutatio juvat. Iſthaec tamen cum ad paucos modo pertineant, tollere, quae maximae parti evenire ex abuſu

abuſu ſolent, nequaquam poſſunt.

448. Alimentorum copia major, quotidie ingeſta, etiam quae vires coctrices non ſuperat, conſuetudine tamen inducit voracitatem, &, niſi vita interveniat laborioſa, increſcente chyli, fecum, pinguis (394.), ſanguinis (388.), omnium humorum (385.) multitudine obruit tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri ſit ac rite digeri nequeat, fractis canalis alimentarii viribus, impedito menſtruorum digeſtivorum affluxu & actione, hinc perturbata coctione, cruditates parit, ſpontaneas ingeſtorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (325. ad 330.), & quae ex horum quovis tum in primis viis, tum in reliquo corpore, naſcuntur, mala innumera, praecipue multivarias cacochymias (283, 284, 288, 307, ad 321.), ac vitia nutritionis.

450. Quodſi vero enormi ſarcina ita diſtenditur ventriculus, ut nato ſpasmo ora ſua claudat, diſtractis fibris, vaſis arctatis, ſuppreſſo motu, ſufflaminato hu-

humorum affluxu, prohibeatur contritio, permixtio, ſolutio, dilutio, expulſio; preſſis, irritatis partibus vicinis dyſpnoea naſcitur, anxietas, humorum circuitus perverſus, impetus male directus, excitata cum encephalo conſenſio, cephalalgia, vertigo, ſenſuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nauſea, vomitus inanis, rariſſimiſque exemplis ruptura oeſophagi aut ventriculi; niſi mature laxato alterutro ore gravans materies vel vomendo excutiatur, vel cruda devolvatur in inteſtina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem a cibo, quam a potu, fere nocentior eſt; tolerabilior, quae lente & gradatim fit, quam quae ſubito.

452. Copia ingeſtorum minor, quam vitae ac ſanitatis ratio poſtulat, ob defectum neceſſariae refectionis, languorem functionibus infert, minuit humorum quantitatem, adipem conſumit, emaciat, extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac inteſtina contrahit; ut aegre dein

dein plus alimenti ferant, quin moleſtia, dolor, nauſea, vomitus, oriatur: ſic conſuetudine inducitur demum menſae parciſſimae neceſſitas, atque intolerantia ejus etiam demenſi, quo natura eget.

453. Abſoluta autem a cibo & potu abſtinentia ſi diu fertur, liquores menſtrui, qui in primae digeſtionis officinam confluunt, ingeſtis novis non mixti, diluti, temperati, pro ſua indole admodum acres fiunt: inde anima foetens, ingens appetentia, vel ad ſummam quoque crudelitatem impellens, ructus, borborygmi, nauſea, vomitus materiae acris, ſalinae, bilioſae, putridae, animi deliquia, fami demum proſtratae ſuccedens immanis ſitis, ſiccitas, debilitas. Dum vero blandi chyli nihil in interiora devehitur, & interea tamen vitae actiones perſeverant; oportet ſolidis detritis, nec refectis, diſſipata parte humorum tenuiore, quae non reparatur, vaſa inaniri, circulationem fatiſcere, & cum mole corporis imminuta vires cadere: inde levitas ad ſtateram, pulſus debilis, caloris nativi decre-

crementum, ſqualens macies ac ſiccitas bibula habitus corporis. Succedit denique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuato, ſalium oleorumque in humoribus ſumma acrimonia, volatilis, putrida, rancida, peſtifera, ex qua ſpaſmi, convulſiones, febres acutae, furibundae, mors.

454. Haec quidem (452, 453.) ſaeviora ſunt ac citius necant, ſi potus ſimul ac cibi inopia genius defraudetur: defectus cibi utcunque potione levatur. Et quo circuitus humorum intenſior eſt, motus animalis fortior, auctior calor, copioſior excretio ac diſſipatio, eo graviores ab inedia noxae.

455. Liquet igitur abſtinentiam nimiam magis etiam laedere, quam nimiam repletionem, & delinqui gravius in victu nimis tenui, quam in paulo pleniore. Quin conſtat etiam, cur ſenes facillime inediam ferant; dein aetatis conſtantis homines; nequaquam adoleſcentes; omnium minime pueri; & inter hos quidem illi, qui id aetatis fuerint alacriores?

Quare animalia hyeme ſopita vitam ſine alimento protrahant? Cur & quales aegroti diutius inediam, quam ſani, tolerent? Quare macilenti facilius, quam humoribus pleni? Quae cauſa ſubitae emaciationis in acutis? Cur a fame peſtis?

456. Proportionem cibi ſolidi ac potus mutuam non adeo exquiſitam poſtulat ſanitas, ut non diverſiſſima utentes recte valeant. Suadet etiam ratio, cuivis aetati, ſexui, temperamento, vitae generi, tempeſtati, climati, &c. non eamdem aeque convenire. Videtur tamen enormior alterutrius exceſſus poſſe laedere, ſi conditionibus hominis incongruus diu protrahatur. Abundantior certe potio aquoſam inducere tenuitatem (287.) humoribus debet, urinas, perſpirationem, ſudores ultra modum augere, ſic eluta ſimul materiae utilis parte ſuo fraudare corpus nutrimine; aut & retenta aqua debilitare, torpefacere, varias hydropis ſpecies creare (ibid.). Contra ubi alimenta, ex ſe non liquida, juſto parciore potu humectantur, nec humidior eſt temperatura homi-

hominis, ſpiſſa ſarcina gravatus ventriculus aegre digerit, tarde expellit, craſſiorem inteſtinis tradit chymum, qui & per haec difficulter mobilis, horum muco magis inviſcatus, fece multa, ſpiſſa, ſicca, reſtagnante, opplet, chylum parciorem, ſpiſſiorem, lacteis tradit: unde meſenterii obſtructio; ſanguis glutinoſus, denſus, atrabilarius; ſimiles alii humores; ſalis non diluti acritas major; excrementi ſeceſſio & expulſio difficilior; cacochymia multiplex; viſcerum infarctus, multique alii, quos aquae defectus pediſſequos habet, effectus morboſi. (Conf. 166, 167, 198, 282, 285.).

457. Materiarum, quibus vitam, nec aegre, ſuſtentant homines, tam diverſae ſunt qualitates; ut pene videatur perinde eſſe, qualibuſcunque utaris, modo valeas; ſanis omnia eſſe ſana, & palato impune indulgeri poſſe, dumne quantitate peccetur. Suadet tamen luxus plurimis, alios penuria cogit ejusmodi ingerere, quae etiam modice aſſumta nocent. Sunt & quorum rarior uſus innocens eſt, quo-

tidianus demum laedit. Sunt quae inſuetis tantum obſunt. Quin & ingens illa hominum inter ſeſe diſcrepantia, quam ſanitatis latitudo comprehendit, uti non eumdem in ſingulis virium coctricium gradum ponit; ita aliam atque aliam, quae cuique conſentanea ſit, victus rationem poſtulat. Doceat lac, quod natura infanti deſtinavit. Juvat itaque & varia mala, quae ex hoc fonte promanant, ſpeciatim exponere.

458. Viſcidum in cibis abundans, ſicubi valido naturae robore non ſubigitur, chylum producit nimis glutinoſum &, quae inde porro ſequuntur, mala ſupra memorata (285, 329). Pulmonum oppletio, glandularum tumores, telae celluloſae infarctus, ſyſtematis, quod ad bilem pertinet, inertia, generis nervoſi languor, torpor vis vitalis (196, 198), praecipua fere ſunt, cum gluten, ex primis viis in interiora devectum, univerſam humorum maſſam inundat (283.). Glutinoſo autem & acre quandoque jungitur, quod aut manifeſtum continent ali-

alimenta, aut corruptione, ob defectum coctionis inducta, concipiunt; ex vegetabilibus quidem acidum (307.), acerbum (309.), ex animalibus putridum (312. 313.), ex pinguibus rancidum (375.). Sic pituitae acres (373.) naſci queunt, ſuis ſingulae effectibus diverſis notabiles.

459. Pinguium abuſus, dum blanda ſunt, primas vias lubricat, laxat, debilitat, chylum praebet nimio obrutum cremore, qui minus etiam ſubactus facile ſecedat (331.). Unde praegravans obeſitas (394.). Quin & ſi virium coctricium torpidior fuerit actio, qui in eſculentis pinguedinibus natura ineſt mucus (376.), facile in viſcidum (458.) degenerat, ac inertem pituitam in univerſum corpus diffundit. Utraque de cauſa debilitas ſolidorum (162.), ac torpor (198.). Oleoſa inſuper ſincera, minoribus vaſculis impacta, aquoſis humoribus introitum tranſitumque negant; ſic obſtructiones, ac ſecretionum & excretionum impedimenta creant.

460. Eadem vel ſpontanea corruptione, vel praeparatione coquinari, vel vitio coctionis, ex nativa blanditie in acrimoniam verſa, nocent vehementius (328.); maxime ſi diuturno abuſu rancor primarum viarum in ſecundas admiſſus adipem corporis demum quoque infecerit (375.). Inde peſſimae notae cacochymia acris, atrabilaria, ſcorbutica, cadaveroſa, vix extergenda, quae ad inflammationes, exanthemata, herpetes, ulcera maligna, cancros, gangraenas, ſphacelos, cariem, disponit.

461. Eorum, quae ingerimus ex numero vegetabilium praeſertim, multa acidum habent manifeſtum, plurima latens, quod evolvi poteſt. Hoc ſi valida vi coctrice non vincitur, & vel ſuas ob cauſas extricatum magis acuitur (307.), chylum, menſtrua primae digeſtionis, ſanguinem denique ac reliquos humores acore inficit, qui multimodis ubique (308, 325.) nocet.

462. Acidi auſteri, quod praecipue in fructibus minus maturis reſidet, effec-

tus

tus morboſi ex (309, 320, 326, 376.) innoteſcunt.

463. Acidum ſubtilius, quod in fermentatis plus minus acre & manifeſtum ineſt, ſpiritu perquam volatili ſtipatum, citius per maſſam humorum ſe diffundens, cum nimio uſu vires coctrices eludit, delata in lympham acritate irritante, rodente, ſolvente, diverſimode cum terra concreſcente (320, 371, 372, 379.), dolores, ſpasmos, vaſculorum conſtrictiones; ſtaſes humorum, catarrhos, rheumatismos, arthritidem, calculos & ſimilia inſuper producit.

464. Alcaleſcentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largius ingeſta, quid mali inferant, ex (310, 311.) liquet.

465. Quae de nociva ſalſamentorum acrimonia hoc loco memorari poſſent, ante (315, 316.) occupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimenti ingenio (296.) longe aliena, acri oleo, ſali, ſpiritui rectori inhaerens, naturae humanae vix domabilis, urente laedit ſanos ſtimulo, tenaciore, pinguedini a-

mico, difficulter abſtergendo: producit adeo in primis viis ſitim, cardialgiam, ardorem ſtomachi, pinguium una ingeſtorum rancorem, nauſeam, ructus, vomitus; bilem exaſperat; inteſtina inflammat: in ſecundis viis motum humorum intendit, calefacit, ſubtiliora diſſipat, adipem eliquat, ſales acuit, acrimonia alcaleſcente attenuat ſanguinem (310, 311.), corpus torrefacit. Inde ſiccitas, macies, febres calidae, contracturae, ſpaſmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia naſcuntur.

467. Quod habent vina, cereviſiae veteres, praecipue meraciores, liquores ardentes ex his ſimilibusve igne prolecti, ſimplices aut diverſimode compoſiti, acre ſpirituoſum, fermentatione natum, ſui generis eſt, in bonam malamque partem famoſiſſimum, priva ſibi efficacia ſingulare, & abuſu magis etiam nocens, quo penetrat altius, ac diluente vehiculo per emunctoria corporis emiſſo, meracius ſemet in humores ac ſolida defigit. Agit autem fluida denſando, ſpiſſando;

par-

partes firmas conſtringendo; fibras ſtimulando; vim vitalem, vim ſentientem, impetum animalem incitando, in turbas adigendo. Itaque neceſſum eſt immodica potione induci ſitim, temulentiam, circuitum acceleratum, calorem auctum, rarefactionem humorum, ſubtilioris diſſipationem, humorum coagulum, ſanguinis diatheſin inflammatoriam (367.), vaſorum conſtrictionem, dilatationem, rupturam, errores loci (397 & ſeq.), obſtructiones, inflammationes; ſed & ſyſtematis nervoſi vibrationes enormes, delaſſantes, peſſumdantes, nimiam humorum ad ſuperiora determinationem, encephali hinc commotionem, oppletionem; difflato denique ſtimulo ac ſedato impetu inſequi ſubſidentiam humorum, collapſum vaſorum, circulationis torporem, frigus, vires exhauſtas, omnium functionum languorem, contraria prioribus omnia.

468. Haec rite conſideranti haud obſcura poteſt eſſe ratio eorum, quae ebrioſis accidere quotidie obſervantur. Cur

natam ab heſterna crapula aegrimoniam nova pocula ſolvant? Cur hic abuſus ex diuturna conſuetudine in neceſſitatem abeat, ac ſero aut nunquam dediſcatur, imo paullatim increſcens a lenioribus ad fortiſſima tandem perveniat? Quare junioribus tanto, quam provectis, perniciosſior ſit? Quamobrem primae digeſtionis officinam adeo labefactet; ut, proſtrata omni ciborum appetentia, ſolo tandem potu vivatur? Quid humores, tanta ſpirituum copia jugiter nutritos, in vappam mutet? Unde cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops, in ebrioſis? Unde oculorum rubor, exanthemata faciei? Cur proni ſint in morbos acutos, inflammatorios, hisque periculoſiſſime decumbant? Cur tremores, paralyſes, apoplexiam, & quae ſunt alia ſenſuum motuumque vitia toties experiantur? An podagra & calculus huic quoque acri debeatur?

469. Ejusdem quidem originis, at naturae diverſae eſt acre, Gas HELMONTIO dictum, quod vigente fermentatione

ne vinoſa naſcens exſpiransque afficere eos poteſt, qui magnam valde fermentabilium, aut reipſa fermentantium, copiam ſubito in ſe ingurgitant. Acritas haec, vi elaſtica praegrandi ſtipata, ſtimulo non tantum, ſed expanſione etiam nocet: unde ructus creat, ſpasmos ventriculi & inteſtinorum, inflationes, anxietates ſummas, vomitum, choleram, diarrhœam, dyſenteriam, ileum, &c. Haec tamen leviora modo ſunt, ſi plurima ſpectes exempla hominum, quos aëris iſthac aura infecti uſus ſubitaneae morti dedit.

470. Dulciaria, ſaccharata, mellita, hisque ſimilia, uſu immodico, per occultam acrimoniam dentibus inimica ſunt; pro vi ſua fermentante, acidum ingenerant, & quae ex hoc profluunt, mala (461.); praeterea ſolvunt tenuantque humores (288.); horum minuta denſitate & firmas partes relaxant; non uno hinc nomine generi nervoſo infeſta, infantibus, ſexui ſequiori, debilibus, hyſtericis, hypochondriacis, obſunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina,

na, radices, fructus varii eſculenti ſimiliaque, diu multumque, ſine interpoſitis aliis, ingeſta, fotu, actione menſtruorum digeſtoriorum, fermentatione &c. evolvunt, ſicubi vi valida coctrice non ſubigitur, ructus, flatus, borborygmos, colicas creat, primarum viarum fibras diſtrahendo enervat, irritando in ſpasmos ciet, ordinatos motus pervertit: unde cruditas alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio, impedita defaecatio, paucum ac debile nutrimentum, virium lapſus, cachexia &c.

472. Principium terreum in ingeſtis exſuperans, ſive acido infectum (462.), ſeu viſcido(458.)pinguive(459.)permiſtum fuerit, ni motu animali vincatur, potuque multo diluatur, oneri eſt primis viis, dyſpepſiam producit (456.), multitudine ac ſiccitate fecis ventrem infarcit, alvum conſtipat, haemorrhoides tumentes, dolentes, fluentes, infert, auctaque per chylum nimis terreſtrem proportione hujus elementi in ſanguine, ceteris humoribus, firmis etiam partibus, cohaeſionem

nem nimiam, quietem, inertiam (142.), rigiditatem (166.) torporem (198, n. 4.), ſpiſſitudinem (284.), concretiones varias (320.), obſtructiones (209. n. 8.), & quae hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, ſuccoſiora, jurulenta, quum juſto uberius nutriant, corporibus minus exercitatis illata plethora (388.) nocent; augent & adipem non ſine moleſtia (394.), & quando ab animalium partibus praecipue petuntur, ex multitudinis vitio tandem in cacochymiam acrem, putridam (313, 327.), rancidam (328, 375.), viſcidam (329, 458.), devehunt.

474. Damnoſa praeprimis eſt aquae in victu exſuperantia, quam calidae potores admittunt, abuſu hodie nimis pervulgato. Inundata hoc potu viſcera primae digeſtionis laxantur, infirmantur, menſtruorum ſalia nimis diluta enervantur, anorexia, apepſia naſcitur: multa inſuper irrigatione mucus (373.), has partes intus oblinens, abſtergetur; unde nudarum ſenſiliſſima teneritudo, dolores, ſpasmi, intole-

tolerantia ingeſtorum, vita ſine cibis, &c. Chylus vero aquoſior, in ſyſtema circulationis delatus, tenuitatem aqueam (287.) per humores diffundit, pallorem ſanguini (363.), colluviem ſeroſam univerſo corpori inducit (354, 359.): unde nutritio prava, ſolidorum debilitas (162.), carnis effeminatio, nervorum impotentia, vis vitalis (196.), ſenſuum, motuum, circulationis torpor, frigus, hydropum variae ſpecies ex reſtagnante aquoſo lentore; eodem vero ad emunctoria determinato, horum relaxatio, excretio aucta, maxime per renes, diabetes, fluor albus, ſitis, defectus nutrimenti, virium lapſus, emaciatio, tenuatio corporis, tabes & ſimilia.

475. Si, quae ingeruntur ceterum ſalubria, ultra modum igne fervent, vias, quas pertranſeunt, fauces, laryngem, oeſophagum, &, in quem deſcendunt, ventriculum, fervore nimio affici neceſſe eſt, amburi, criſpari, inflammari, excoriari; hinc dolores, ſpasmos, ſiccitatem, indurationem, abſceſſum, ulcus, fungum, ſcir-

ſcirrhum, cancrum, in iſtis partibus naſci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, reſpirationis, loquelae, concoctionis laeſio; praecique autem triſtiſſimae illae ex oeſophagi anguſtia anginae, quae impedito alimenti in ventriculum deſcenſu miſeros, fame ſitique exhauſtos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini aduſti abuſus (467.) huic malo favet?

476. Oppoſiti exceſſus haud minores, nec multum diſpares ſunt noxae. Immodice frigentia cum partes internas, calore nativo jugiter fotas, contingunt, fibras earum irritando, poros ſtringendo, vaſa arctando, humores coagulando, dolores, ſpasmos, obſtructiones, inflammationes, variaque circuitus, ſecretionis, excretionis, impedimenta tum in his ipſis, tum conſenſione etiam in aliis partibus, efficiunt: unde toties ex hac cauſa anginae, pleuritides, ventriculi, diaphragmatis, jecinoris, &c. inflammationes, dolores colici, hydrops, aliaque mala naſcuntur; eoque fere certius, quo corpus paullo ante quovis demum modo magis in-

incaluerit. Liquet adeo, quam male ſibi conſulant, qui dum aëre, foco, motu, ingluvie, vinis, condimentis, aeſtuant, cibis potibusque glaciatis refrigerationem captare in deliciis habent: noxas enim frigoris ſubitaeque permutationis (428) ſat graves etiam, quod glacies habet, acre ac mordax vehementer auget.

477. Qui prae voracitate cibos ſolidos, tenaciores, priusquam deglutiant, commandere praetermittunt, ventriculo plus faceſſunt negotii, quam natura impoſuit. Minus expedita hinc menſtruorum in offas non emollitas actio, pinguium ſubactio nulla, difficilior ſucci extractio, digeſtio tardior, tardior de ventriculo expulſio, plures reliquiae, quas mora longior diverſimode corrumpit, novum cibum viciſſim corrupturas: unde multiplex chyli vitium (323 ad 331.), ſaburra primarum viarum, nidus vermium, fex multa, tenacius cohaerens, aegre mobilis, adeoque diutius reſtagnans. Haec tamen debilibus ac deſidibus magis, quam robuſtis & exercitatis, eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandique peccari poteſt. His quidem indicandis non minus, quam moderandae quantitati, famem ſitimque natura conſtituit. At multa ſunt in vita civili, quae ab homine, non ſoli ventri nato, determinatius aliquid & uniformius, quam ſtimuli naturales dare poſſint, poſtulant. Itaque ea eſt oeconomiae humanae facilitas, ut aliis atque aliis legibus ſeſe adſtringi patiatur, hisque ſemel receptis conſueſcat, nec ideo tamen leviores quasvis ab his receſſiones aegre ferat. Intervallis ita quidem multum diverſis bene veſcimur. Nihilominus nocent ſibi, quorum perpetuo in patinis aut poculis animus eſt; ut ſemper pleno ventri nunquam induciae concedantur. Etenim, ſi digeſtio felix eſt, quantitatis tamen vitium ingruit (448.): plerumque vero non interrupto opere laſſantur viſcera; ut tarde ac male coquant: unde varii generis cacochylia, hujusque pediſſequa cacochymia ac cachexia (449.).

479. Atque haec praecipua ſunt iſtius

argumenti capita, unde intelligere licet, quod in uſitatiore victus ratione noxium ineſt. Plurima quidem praeterea ab hominibus nonnunquam, cibi potusve cauſſa, ingeruntur ſingularia, inſolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata, non alibilia, ἄτοπα, quae ſuis ſingula, longe diverſis, modis obſunt. Eo alios compellit penuria, alios depravatus ex graviditate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoque imprudens delectus, neglecta praeparatio, incongrua conſervatio, caſus, aut malorum hominum artes, minusve favens anni conſtitutio, alimentis ceterum ſalubribus vitium indunt, quo vim morbiferam, & vel virulentam quoque conſequantur. Haec tamen cum nimis & multa & ſpecialia ſint, alienum inſtitutis meis videtur, hoc loco exponere.

De Intempeſtivo remediorum uſu.

480. MEDICAMENTA quum aegris ſanitatem reſtituant, morboſas corporis conditiones in ſanas mutandi virtute in-

ſtructa

ſtructa eſſe debent (29, 42, 43). Eo igitur ab alimentis differunt, quae in naturam corporis mutari fas eſt, ut hoc nutriendo conſervare queant.

481. Pertinent adeo remedia ad res ſanis non neceſſarias; ut quos, quales ſunt, conſervari, non mutari oporteat. Proinde ſupervacuus eſt eorum, quibus ſani commode caremus, uſus, dumne detrimentoſus: ingeſta enim, quod mutandum ſit, non inveniunt: inertia ergo per corpus tranſeunt; aut naturae robore ſubacta in alimentum convertuntur; aut ſi pro ſuis agunt viribus, etiam periculum eſt, ne, quod ſanum eſt, mutando morbum faceſſant.

482. Nec obtentui eſt, quod varii dentur ſanitatis gradus, quodque, quorum imperfectior ſanitas eſt, cum veluti pro aegris haberi poſſint, ad valeſcendum medicina egeant. Neque enim in arte eſt, quas natura conſtituit, omnes ſanitatum differentias coaequare; tutiusque, quod hac in parte praeſtari poteſt, conſentanea vitae ratione, quam medicamentis, obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum; quae ſi continuo per remedia, praeprimis, ut fieri ſolet, valentiora quaeritur, haud raro in prophaſin morborum convertitur.

484. In univerſum itaque hic abuſus nocet ſanis, praeſidia adverſae valetudinis in ſecunda conſumendo, adſuetudinem cum menti, tum corpori, inducendo, qua tandem neceſſaria reddantur, particulis alienis, indomabilibus, ſuccos inficiendo, vi non propria partes laceſſendo, fatigando, regulares naturae motus interturbando, ejusque penſum ingeſta materie non alibili aggravando. His ſi adjungas ſingulares inſuper agendi vires, quibus diverſa remediorum genera pollent, haud difficile eſt colligere, cur hoc errore impliciti toties ſuo ſcopo excidant, morbosque ac mortem properatam pro laetiore ſanitate reportent. Alterantia quidem, quae dicunt, niſi draſticae fuerint poteſtatis, utcunque tolerabiliora ſunt, minusque ac tardius nociva. Evacuantium vero, ut frequentior abu-

ſus,

ſus, ita effectus peſſimi. Obſunt certe eo, quod aut plus juſto ejiciant, aut cum inutili etiam utile, quod retineri debebat, aut nimis praecipitanter, aut tempore modove incongruis, aut non ſuis locis (401.). Nocent & emunctoriis ſtimulo, attritu, dilatatione, anaſtomoſi, diapedeſi, diaereſi (203. 1. 2. 3. 4.), infirmatione, incontinentia, infarctu, confuſione. Naturae praeterea ordinem turbant, intentiones fruſtrantur, ſolicitant imparatam, ſtimulis extraneis adſuefaciunt, ad ſuos ſurdam reddunt, incitant ad id, quod male ejectum eſt, reparandum, nec alio ferme fine, quam ut praeſto ſit ad excernendum (391.): unde, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur urgetque irrequieta. Sic tota demum huic ſtudio addicta vires ſuccosque corporis, & alimoniam, conſumit in conficienda materie mox oneri futura. Haec ſi vel valentiſſima corpora tandem peſſumdare debent, quanto citius certiusque valetudinarios, debiliores, qui nimis frequenter

ex hoc abuſu robur ſibi vani promittunt?

485. His addi poteſt, nocere etiam haud raro remedia, tametſi ceterum congrua, ſicubi ad affectus, naturae per conſuetudinem familiares, qui medicati quid in ſe habent, tollendos temere adhibentur: ſanati enim longe deteriora ſaepe mala poſt ſe trahunt.

De Potentiis, quae virus habent.

486. Si quid perexigua mole ingestum corpori humano, aut a foris admotum, vi ſingulari, nec moli reſpondente, effectus producit exſpectatione longe majores, qui in perniciem vitae ac ſanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus eſt, & tam differentes agendi modi; ut ſpeciatim ſingulas hoc loco exponere vix ſinat inſtituti ratio. Merentur tamen in genere conſiderari.

488. Venenorum nonnulla acritate Mechanica (292) infeſtant, aequiparanda potentiis, quae fracturas ac vulnera (217, 218.) inferunt. Ingeſta igitur partes

tes internas, exquiſito ſenſu praeditas, irritant, pungunt, ſcindunt, lacerant. Unde dolores, ſpasmos, vulnera, haemorrhagias, inflammationes, ulcera creant certo fere lethalia; quum domari, detergeri, aut ad inertiam redigi in viſceribus perpetuo motis vix queant.

489. Ineſt aliis acre Chemicum (293.), manifeſtum, occultum, multiplex, quod quidem & ſimilibus, ac priora (488.), injuriis ſaevire in partes, & humoribus ſolutum, motu ac calore corporis actum, etiam altius penetrare & multimodis intendi poteſt (301.). Horum adeo effectus intelliguntur ex (306.).

490. Quaedam vi ſeptica tam vehementer in humores graſſantur, ut late diffuſa putredine corpus inde colliqueſcat diffluatque, ſolidis non minus, quam fluidis, ſua cohaeſione deſtitutis. Conf. (161, 2. 288, 310 ad 314.): unde &, quas inferunt, noxas perſpicere datur.

491. Aliorum deleteria poteſtas vaſa conſtringit, humores inſpiſſat, meatus occludit, motum ſupprimit, circuitum

vitalem, ſecretiones, excretiones retardat, ſufflaminat; ita ocyus aut ſerius mortem infert.

492. Longe plurima tamen, eademque pernicioſiſſima, ipſum vitale principium (169 & ſeq.) invadunt, hujusque motus aut irritatione violenta perturbando, aut vehementiſſime incitando, aut & injecto torpore ſuſpendendo (195, 199.), functiones vitae peſſumdant. Quin credibile eſt, reliquos etiam venenorum in ſolida & fluida effectus (488 ad 491.) magna ex parte iisdem vitalium virium motibus vitiatis deberi; hos certe pediſſequos habere, eoque magis eſſe exitiales. Hac igitur poteſtate inprimis virulentae gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem ſenſuum motuumque, qui voluntati parent, facultates plerumque triſtisſimas in turbas conjiciantur; ut ipſam mentis arcem ab iſto hoſte oppugnari dixeris (179, 209, n. 3.)? Et cur naturae vires raro hic multum valeant (180.)? Et quam prope a venenis abſint medica-

men-

mentorum efficaciſſimorum permulta; ut omnino ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatae & venenatae, qua proximis gradibus ſeſe contingunt, exigua molis differentia invicem convertuntur.

494. Haec vero uti ſic ſatis appoſite generalem toxicorum efficaciam declarant; ita nequaquam tamen ſufficiunt ad privam ſingulorum exponendam, qua fit, ut alia prae aliis velocius aut lentius, inque alias & alias partes ac functiones, modisque longe diverſiſſimis, inexplicabili plane varietate, ſuam ſaevitiem exerceant. Parum profecto vel acutiſſima etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minus difficilis indaginis iſtud quoque eſt, quod venena quaelibet non cuivis indiſcriminatim homini aeque noceant, nec & eidem quovis demum modo admota. Alia quippe vapore aëri permixto, in ſpiracula corporis admiſſo, operantur; alia maxime, cum deglutiuntur; alia in vulnere tantum, quae quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia

aliis modis; nonnulla etiam quibuſcunque. Haec uti obſervando diſcimus, ita, qua fiant ratione, explicatu arduum eſt.

496. Miasmatum noxiorum, quae aëra inficiunt (440.), haud abſimile eſt ingenium: quanquam enim non adeo ſemper vi deleteria agunt; agunt tamen parva mole, ac materia ſaepe ſenſibus vix manifeſta, modisque ſingularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis naturae difficulter ſuperare valeat (486.). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia ſunt. Quocirca omnino ad venena referri merentur.

497. Haec inquinamenta quam multiplici origine in atmoſphaeram ſubvehantur, utcunque quidem ex (440 ad 444.) intelligere eſt. Nec difficulter perſpicitur, ob ampliſſimum, quod viventibus cum aëre intercedit, commercium (422.), plurimas patere vias, quibus admitti queant, ſolidaque ſtimulando, torpefaciendo, ſuccorum craſin motumque turbando nocere. At cum propriam ſingulorum naturam, viresque privas, ac agendi

agendi modos eruere aggredimur, effectuumque tantopere diſcrepantium rationem reddere, aqua non minus haeret, quam in hiſtoria venenorum (494, 495.), nec, praeter generalia (488 ad 494.), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci ſunt contagiones, quarum virtute velut genitali id genus morbi ſuam ſpeciem propagant & communicata multimodis labe per homines graſſantur. Agunt certe & virulenta poteſtate (486, 496.), & ſuo quaeque modo ſibi proprio, & in alias atque alias corporis partes (494.), effectusque ſtatos quidem, at longe diverſiſſimos, producunt. Unde conſtat, uti origine, ita naturis, magnopere inter ſeſe diſcrepare, & ſuas ſingulis inditas eſſe certas vires, quibus, cum per congruas vias in corpora devenerint actioni faventia, ſuam quaelibet morbi formam diſtinctam conſtanti lege haud aliter procreënt, quam plantarum animaliumve ſemina, aptis concepta locis, in ſuam ſingula determinatam ſpeciem evolvuntur. Quo fit,

ſit, ut diverſo cuivis contagio ſuus reſpondeat ſingularis morbus, horumque totidem differentia genera, quot contagiorum, numerentur nequaquam inter ſeſe confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata eſt, ſuamque quaelibet habet ſingularem, unde oritur ac multiplicatur, animalculorum ſpeciem? Quod peculiare nonnullis eſt, haud ſatis tuto per analogiam univerſo generi tribuitur. An vis phantaſiae, an metus, contagiorum mater? Violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre poſſe indubium eſt: at ſi vel ſoli etiam meticuloſi tantum inficerentur, ipſis tamen ſenſibus conſtat, ſingularem in veris contagiis materiem intervenire, qua ſine reliqua vix quidquam poſſint. Utrum immutabilis eſt, rerumque principiis hac dote aequiparanda contagiorum natura? Et, ſi eſt, an inde ſequitur eadem oberrare chorda, & qui ſpecificum quaerat antidotum veneno contagioſo oppoſitum, & qui de metallis vilioribus in aurum

rum transmutandis ſatagat? Dubia propoſitio, concluſio falſa BOERHAAVIUM non tangit, etiamſi ab Archiatro Regio pronunciata.

500. Attendi praecipue meretur, qua contagia pollent, mirabilis illa facultas ſanos humores in ſui ſimilitudinem convertendi. Hac nititur ſtupenda eorumdem multiplicatio. Nec ſeſe tamen exſerit, niſi vi vitae in corpore idoneo excitata; ut omnino dubites, utri potior effectus pars debeatur.

Data certe eſt naturae humanae poteſtas aſſimilandi, qua in augendo ſuſtentandoque per alimenta corpore ſuo utitur. Nec facile tamen dixeris, hanc eſſe, qua gliſcit contagium vitae tam inimicum; niſi corruptionem neges quidquam a coctione differre, & quod natura violenter patitur, perinde habeas, atque illud, quod dedita opera in corporis ſui conſervationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hypotheſi utuntur nondum demonſtrata (469.).

Nec

Nec magis ſatisfaciunt, qui unice a ſolidis vivi corporis per virus in ſingulares inſolitosque motus ſtimulatis omnem hanc efficacitatem repetunt; quaſi parum conſtaret, poſſe etiam effluvia, odores, fermenta, ſtupendas ſubito inducere mutationes liquoribus, in quos continentium nulla eſt vaſorum actio. Ecquis autem credat priorem clarius intelligi, quam poſteriorem agendi modum, inque corpore, cujus & partium & virium tanta eſt conſpiratio, mixtioni nihil, oſcillationibus omnia deberi in permutanda humorum craſi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum ſenſu accepta; quanquam propriam ſibi habent aſſimilandi virtutem, quae ab actione contagiorum minus abludere videatur; minime tamen hanc rem conficiunt; ut quorum idea haud univerſe quadrat, nec ratio minus, atque ſtimulorum, inexplicabilis eſt.

Quare credibile potius, non uno eodemque modo omnia & ſingula ſeſe multiplicare & vero forſan propiorem fore,

re, qui diverſarum ſententiarum nulli ſeorſim addictus omnes in unum colligat. Nihilominus cum ne ſic quidem certa hujus materiae explicatio tradi queat, inutile fuerit vaga incertaque ratiocinatione multa moliri, quae opinionem modo, nec ſcientiam, parere valeant.

Errores in motu animali.

501. MOTUS muſcularis, quem homo pro arbitrio exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus cohaeret, ut exceſſu defectuve paulo majore peccare nequeat, quin ocyus, ſerius, oeconomia conturbetur. Ex iis igitur, quae alternantes muſculorum actiones comitari ac conſequi in corpore obſervantur, mutationibus ſponte innoteſcent, quos motio aut quies modum excedens inducit, effectus morboſi.

502. Muſculus vi ſua ſeſe contrahens brevior fit, craſſior, durior, turget, figuram ſuam ſitumque ratione partium vicinarum mutat, movet ſeſe & tota ſua mole, & quavis fibra ſua, movet & partes,

tes, ad quas pertinet, quasque contingit, & ſi quem habet antagoniſtam, & quae huic contiguae ſunt, partes. Cum vero deinde contentionem ſuam remittit, & ipſe in ſtatum priſtinum redit, & reſtituuntur, quaecunque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad ἀκμὴν uſque, & inde ad plenam uſque relaxationem, omnes illae partes in continuo motu ſunt eoque multum variante.

503. Nec conſtat voluntariam muſculi contractionem ita a motibus vitalibus pendere, ut, quae accreſcit muſculo, velocitas de ſumma illorum decedat. Imo vero novus veluti hic motus illis ſuperadditur. Univerſa ergo motus atque adeo attritus quantitas in corpore tum augetur pro numero ac vi agentium reciproce muſculorum.

504. Quocirca multiplex ſub exercitio muſculari infertur vicinis canalibus, loculis, receptaculis, preſſio, remiſſio, diſtractio, arctatio, agitatio, quae cum inde in contenta tranſeunt, his quoque motus ſuperpondium conciliatur, quo fit,

fit, ut ſtagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua ſolidorum fluidorumque inter ſe actio, & quae hinc conſequuntur, intendantur.

505. Ita quilibet muſculus, alterne contrahens ſeſe & remittens, ſuo ſyſtematis vaſorum tractui novam applicat vim, quae humores urget pellitque fortius, quo circulationis legibus determinantur. Eorumdem motus ergo accelerari debet.

506. Eadem cauſa ſanguis venarum, copia ac impetu majore, protruſus infuſusque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Inde conſenſu expedito & reſpiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per univerſum corpus.

507. Continuata igitur muſculorum actione vires vitales, quibus humores circumducuntur, quaquaverſum animantur, novisque (503, 505.) jugiter augentur. Creſcit adeo circulationis vigor, attritus, calor, quaeque ex his pendent, cum conditiones cor-

 po-

poris, tum functiones intenduntur.

508. Magnum praeſertim, nec uno nomine, adjumentum naſcitur officinis inſtrumentisque, quibus alimenti coctio, defaecatio, diſtributio, aſſimilatio perficitur; ut adeo nutritionis opus feliciter procedat. Atque haec ſunt publica exercitationis modicae emolumenta.

509. Unde conſtat, quasnam immodica noxas inferat oeconomiae humanae. Quippe, quo ipſa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409): quocirca, quae inde oriuntur, mala in genere reduci queunt

1. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agitati attenuatique ſucci, disſipata parte ſubtiliore, ſpiſſantur, ſerum ac fibra ſanguinis diatheſin inflammatoriam (367.) induunt, ſales dein ac olea continuato attritu acuuntur, ſolvuntur, volatilia, acria, putrida, rancida, foetida, ambuſta redduntur (424. n. 7.), circuitui vitali ineptiſſima.

2. Ad partium continentium laeſiones valde periculoſas. Etenim rarefacti magnoque

noque impetu propulſi humores ſua vaſa ultra modum dilatant, irritant, deterunt, rumpunt, deſtruunt: unde errores loci (397 ad 406.), dolor, inflammatio, febris acuta, ſuppuratio, gangraena, haemorrhagia, aut vitalibus viſceribus ſanguine accumulato obrutis ſuffocatio ac mors ſubitanea.

3. Ad ſuccorum, qui ſub moderata circulatione reſtagnant, commotionem, ut ſuis excuſſi ſedibus evagentur.

4. Ad multivarias denique ſecretionum excretionumque turbas, quarum vi omne genus vitiorum qualitatis, quantitatis, motus, loci, in materias, quae ſecerni & excerni debent, invehitur.

510. Mobilior itaque & volatilior fluidorum, quam ſolidorum, natura facit, ut exercitio immoderatiore jactura inaequalis inferatur, hinc mole illorum decreſcente ſolida praevaleant, exſucca corpora areſcant, rigeſcant. Aqua & ſpiritu, parte humorum tenuiore, diſſlatis, craſſamentum ſupereſt (284.) iners, tenax, immeabile per vaſcula mino-

ra: unde horum ac parenchymatis exſiccatio, contractio, concretio, univerſae adeo compaginis rigiditas major (164, 166.). Pingue, qua ſtagnat in ſuis loculis, commotum, eliquatum, ſanguini redditum, attritu & calore ex blando in acre, rancidum, degenerans (375.), per emunctoria expellitur: hinc celeris emaciatio (395.). Gelatina nutriens (379), ſolidorum fibris undique interfuſa, deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expreſſa ſolideſcit: inde defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quoque nimium commota, aduſta, in ſummam acuitur acrimoniam, qua & primas vias infeſtat, & ſuos egreſſa cancellos in reliquum etiam corpus ſua malignitate graſſatur.

511. Ex dictis (509, 510.) liquet, ſolum motus animalis exceſſum ſolida fluidaque corporis tam vehementer a ſtatu ſano alienare poſſe, ut vel venenatis etiam viribus (486) agere videatur: & cum in univerſum fere ſemper & cuivis noceat, ac raro proſit, nocere tamen

men maxime, inter ſanos, aetati tenerae, ſexui ſequiori, temperamento bilioſo, ſicco, calido; tum vero plethoricis, valde obeſis; cacochymicis, in haemorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viſcus aliquod totumve corpus contabeſcit, & qui ſpiritus laborant difficultate, & calculoſis, iisque, quorum circulationi pertinaces obſtant canalium obſtructiones, tumores, humorum congestiones, &c. His ubi & inſuetudo accedit, aut ingens aëris aeſtus, aut ex cibi potusque defectu inanitas, aut ſubitus a ſtatu quietis ad vehementem motum transitus, tanto pejores inferri noxas neceſſum eſt.

512. Minoris momenti ſunt, quae ipſis muſculis nimium exercitatis eveniunt, mala; laſſitudo, debilitas, tremor, dolor, ſpasmus, impotentia ad motum. His tamen quies fere pro remedio eſt. Siccitas autem, rigiditas, tendineae naturae multiplicatio, quas labor excedens carnibus muſculorum inducit, non aeque facile tolluntur.

513. Haud laetior eſt illorum ſanitas, qui in oppoſito errore verſantur. Nimia quies & potentias motrices, &, quae movendae ſunt, partes in torporem conjicit. Vis muſculoſa deſuetudine contractionis, congeſto pingui, languore influxus vitalis, minuitur, ſuffocatur; articuli, rigeſcentibus per otium ligamentis, axungia coëunte (222.), aptitudinem ad motum amittunt; antagoniſtae magis renituntur. Ita neglectus animalis motus demum impotentiam parit.

514. Plus tamen damni & humorum circuitus ob hanc cauſam patitur; ut qui ſolis commiſſus vitae viribus, extraneis deſtitutus ſuppetiis (507.), per vaſcula minora primum, dein per univerſum ſyſtema langueſcit: unde humorum ſtagnatio, accumulatio, inviſcatio, caloris nativi imminutio, ſecretionum ac excretionum impedimenta, & quae ex his oriuntur, mala quamplurima. Ex hoc fonte igitur polychymia (385.), plethora (387.), obeſitas (394.), profluunt, quae ſarcinis corpus gravant firmarum partium

tium mole ac vi majoribus. Plenitudini cito ſuccedit cacochymia iners, glutinoſa (283.), aquoſa(287.), frigida, univerſum corpus inundans, qua laxum, molle, flexile (160, 162.), ſolidis inducitur, vis vitalis torpet (196, 198.), vigor nerveus perit, colluvies ſeroſa, leucophlegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus, ſenſuum hebetatio, ἀναισθησία, omnium functionum ſuffocatio tandem naſcitur.

515. Prae ceteris peſſime afficiuntur, quae abdomine continentur, organa primae digeſtionis; maxime ſi etiam prono corpore ſedenti comprimantur, atque alimenti copia & qualitas haud reſpondeat vitae deſidi. Namque reſpiratione vegeta, motu externo, ſuccuſſione, non adjuta in opere ſuo tatdant, alimentum imperfecte coquunt, lente propellunt, mora longiore corrumpi ſinunt, utile haud ſatis emulgent, nec depurant, faeces accumulant: unde omne genus vitiorum chyli (323 ad 232.), ructus, flatus, ſpaſmus, anxietas, alvus tarda &

tumens, anorexia, univerſae officinae infirmatio, menſtruorum inertia, degeneratio varia, meſenterii vaſculorum obſtructio, aliaque innumera mala naſcuntur. Ingens praeterea ſuccorum multitudo, quâ viſcera illa perfunduntur, ſolis eorum viribus, extranea ope deſtitutis, haud ſatis promoveri poteſt: languet ergo circuitus; fit humorum congeſtio, ſtagnatio; ſanguis tarde redux, rarius pulmonum aëre animatus, nec vigore cordis incitatus, in vappam abit, infarcit venae portarum ſyſtema, ſplenem, hepar, cetera. Nec mirum adeo bilem denique vitiari (372.), cacochymiam, ſcorbutum, cachexiam, icterum, hydropem, malum hypochondriacum, & alios id genus morbos inde produci.

Damna ex poſituris & motibus ſingularibus.

516. QUAM in plerisque rebus ſuis affectat amatque natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac poſitu quoque conducit. Nocet, quid-

quidquid hic juſto violentius eſt aut nimis diuturnum ſine remiſſione; nec in aegris tantum evitari debet, ſed vel in ſanis etiam cauſa morborum fieri poteſt.

517. Status, ultra modum protractus, artus inferiores humoribus tarde ad cor redeuntibus gravat: unde infarctus, oedema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum, paſſiones hoc ſitu contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congeſtione, & herniae inguinales (233.), crurales (234.), in feminis fluxus uterinus, fluor albus, abortus, uteri vaginaeque procidentiae (250 ad 254.); maxime ſicubi & nixus ſubinde accedens preſſionem auxerit ac partes gravitate deorſum vergentes etiam protruſerit. Sanguine autem difficilius & verſus cor remeante, & inde ad caput eſcendente, cum homo diu ſtat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis exercitiis, laſſari & vel animo linqui.

518. Seſſio quieta, immodica, ut minus fatiget, nihilo tamen ſalubrior eſt, praeſertim corpore pronato multumque

flexis genubus. Similia hinc mala artubus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, fiunt (517.): tum & curvitas dorſi, obliquitas ſpinae, crurum ſtupor, iſchias, claudicatio: ex impedimento denique abdominis viſcerum vitia modo (515.) enumerata.

519. Decubitus excedens, ſyſtemati uropoeo nocivus, renes comprimit, obſtruit, inflammat, ſecretioni, propulſioni, excretioni lotii obſtat: unde mucus, ſabulum, calculus, horumque ſequelae. Officit & ſitus horizontalis caput humoribus replendo: unde cephalalgia, ophthalmia, haemorrhagia, ſenſuum hebetudo, vertigo, ſopor, &c.

520. Multos praeprimis ac graves affectus producit ſubita, violenta muſculorum contractio, diu continuata, absque remiſſione, accedente etiam, qua nixus intendatur, ſpiritus inhibitione. Etenim vehemens tractio, preſſio, diſtentio, arctatio, propulſio, vim infert partibus, mutuam inter continentia & contenta rationem omni modo variat,

motum

motum ac directionem humorum valdopere mutat; maxime cum, anima etiam compreſſa, ſanguinis per pulmonem trajectus ſuſpenditur. Inde muſculorum tendinumque de ſuis ſedibus excuſſio (243.), armillarum, vinculorum, ipſorumque tendinum relaxatio, ruptura, articulorum diſtorſio, ſubluxatio, luxatio (226, 227.), oſſium fractura (217.) aliaque nexus ſitusve vitia (224, 229.), herniae (230.), prolapſus (248 & ſeq.); meatuum ac receptaculorum dilatatio, anaſtomoſis, diapedeſis, diaereſis (203.), aneuryſma, varix; fluidorum aberratio omnivaria (397 ad 405.), haemorrhagia, haemoptoë, mictus cruentus, ſugillatio, emphyſema, tumores varii, & quae ex his oriuntur, mala innumera.

521. Haec ſi quis ad varias corporis partes, ut ſuis ſingulae muſculis mobiles ſunt, aut, ob viciniam conſenſumve qualemcunque, illis agentibus diverſimode affici debent, applicat, is facile intelligit, quot qualesque noxas inferre tuſſis, cachinnatio, ſternutatio, oſcitatio, pandi-

cu-

culatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, ſaltus, lucta, caeſpitatio, bajulatio, gravium elevatio, aliaeque id genus motiones, ſicubi enormes fuerint, queant.

Exercitationes Mentis immodicae.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quae quisque in ſemet ipſo facile experitur, affatim docet, mentis actionibus haud minus, quam corporis exercitiis, vires diſſipari, alternamque requiem illis aeque, ac his, interponendam eſſe, ut ſanitas perſtet.

523. Mens nimirum corpori ſuo, dum vita viget, intime implicata eſt; ut difficulter concipere liceat tam exquiſite puram ejus operationem, quae prorſus nihil corporeae mutationis quoquo modo ſibi innexum habeat. Praeterquam enim, quod multas cogitationes determinati ſequantur motus corporis, ſenſoria quoque cum externa, tum interna, materiem occaſionesque cogitandi vix absque aliqua motionis ſuorum ſtaminum ſpecie ſubminiſtrare poſſe videntur. Oportet ita-

itaque, cum mens in ſua officina actuoſa eſt, hujus organa plus minus cieri, tendi, laxari, oſcillare, inter ſeſe agitari, quomodocunque ſaltem aliter ſe habere, quam ubi ab opere feriatur.

524. Praeterea veroſimillimum eſt, ſyſtema nervoſum, qua ſenſui praeëſt, vi quadam motrice animari, vitali muſculari ve virtuti (170, 502.) forſan aequiparanda, qua agente ſtamina ejus tendi, rigeſcere, turgere, concipiendis ad irritamenta oſcillationibus aptari queant, viciſſimque remitti ac flacceſcere, cum otiatur. Nec refert, utrum a ſpiritu, quem vocant, animali, per nervos diffuſo, eamdem repetas, an quoquo alio modo ab ortu putes inditam, mecumve in re obſcura opinando nihil augureris. Agnoſcendum tamen videtur, aliquod menti in eam conceſſum eſſe imperium, quo excitare ſilentem pro lubitu poſſit ad agendum tam in univerſo corpore, quam in ſingulari parte: perinde ut muſculi etiam arbitrio parent.

525. Conſtat autem ſentiendi illam vim

vim (524.) cum vi vitali communicare; ut altera alteri pro irritamento eſſe poſſit (179.). Quin & mutuum forte inter eamdem & muſcularem vim commercium viget, quo fit, ut nervorum interventu juſſa mentis ad muſculos deferantur: niſi mavelis idem utrobique motus principium dari, at quod pro differente partium, quas animat, conformatione diverſimode agat. Utraque certe & nervorum & muſculorum virtus non inexhauſta eſt; nec continentem fert laborem; nec fatigari altera ſine alterius detrimento poteſt.

526. Quanquam igitur, quae in ſenſoriis cientur, agitationes motibus muſculorum longe minus manifeſtae ſunt; facit tamen ſumma medullae nerveae teneritudo, ut haec vel gravius etiam, certe nihilo levius, ab immodica exercitatione affici mutarique debeat, quam muſculi ab exceſſu motus animalis (512.), nec diſpares inde contrahere laeſiones. Molliſſima nimirum ſtamina quovis demum modo (523.) frequentius, diutius, vehementius commota, inter ſeſe attrita, laſ-

ſan-

ſantur, tonum amittunt, tremores irregulares, injuſſos, concipiunt concitantque praeter ordinem in vicinis, ſpasmo velut obrigeſcunt, aut flaccida reſolvuntur; vis ipſa nervea (524, 525.) elangueſcit, diſſipatur. Ex quibus, niſi tempeſtiva requie leventur, ſenſuum externorum internorumque hebetudo, impotentia, idearum confuſio, ſomni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas. An &, quae muſculis aſſiduo labore evenit (512.), ſiccitas, rigiditas, in his quoque organis naſci poteſt, qua ſenile vitium in facultates mentis ante tempus invehatur?

527. Ingraveſcunt autem haec mala, novisque augentur, quum ſenſorii communis agitatio etiam apparatum encephali vaſculoſum in motus enormes ciet, ac majore ſanguinis copia caput opplet. Unde partium diſtenſio, dolor, calor, inflammatio, atque ex his naſcens actionum mentis multiplex perturbatio. Quin & conſenſio mutua principiorum motus (525.) facit, ut viribus nerveis (524) nimium

mium intenſis, laſſatis, diſſipatis, reliquorum ſyſtematum vires ſimilia patiantur, hinc corpus absque labore ſuo fatigetur, omniumque ejus functionum conſequatur laeſio.

528. Accedunt vitia ex motu animali neglecto (513. ad 515.), vitaque ſedentaria aut ſtataria (517, 518.), literarum ſtudioſis familiari, quae uti ex ſe ſat gravia ſunt, ita magis etiam properantur ac invaleſcunt, ubi robur corporis inquieta cogitatione minuitur.

529. Exceſſus tamen cum varietate ſtudiorum tolerabilior eſt: at vehemens cogitationum in eandem rem intentio, non interrupta, rari ſunt, quibus non magnopere noceat. Etenim pars illa ſenſorii communis, quae ſola tum in actione eſt, & in quam tota veluti mens omni ſua vi incumbit, violentiam patitur haud minorem, quam muſculi ſingulares fortiter diuque contracti (520, 526.). Itaque aut ſtamina ejus tam pertinaciter arriguntur, ut remitti dein nequeant, aut oſcillandi finem non faciunt acrius commota,

aut

aut nimium diſtracta tenorem denique amittunt. Unde omne genus mentis perturbationum, melancholia, ἔκστασις, mania, catalepſis, fatuitas, ſenſuum impotentia, virtutis nerveae reſolutio, & ſimilia naſcuntur.

530. Neglecta mentis cultura organis quidem ſenſoriis torporem inducit, vim nerveam hebetat ac exſtinguit, facultates animi aut omnes, aut ſingulas, labefactat, ut vel univerſae, vel aliquae, inertes otiantur. Ceterum tamen, niſi & motus animalis intermiſſio acceſſerit, reliquis functionibus haud adeo obeſt, ut non ignavos videas ſtupidosque crebrius fere, quam ingenioſos, ad ultimam usque ſenectutem firma corporis valetudine perfrui.

531. Ex his (508. ad 530.) inter ſe collatis manifeſtum eſt, exercitationes mentis, quam corporis, ſuo exceſſu longe magis infirmare ſanitatem. Patet etiam, cuinam aetati, ſexui, temperamento, acriora ſtudia & lucubrationes minime conveniant? Cur profunda meditatio magis

gis fatiget, quam motus muſcularis? Quare iis, qui gravi morbo exhauſti revaleſcunt, tam pernicioſa plerumque animi intentio, ſaluberrima autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

532. INEST in animo impetus, quo fertur in ea, quae, quod vel bona, vel mala, vel inſolita ſint, ſaltem talia videantur, placent, diſplicent aut percellunt. Is ſicubi commotionem in homine excitat majorem, quam quae rectae rationi conveniat, haec animi perturbatio dicitur.

533. Comitatur adeo hanc (532.) & prodit actionum illarum, quae ex mutua animi corporisque conjunctione fluunt, major minorve a juſto tenore alienatio. Unde conſequitur, ut in eo ſtatu organa quoque, ſenſibus motibusque voluntariis dicata, turbis agitentur, viresque, quibus animantur (502, 524.), in vitioſos motus aberrent.

534. Quin docet etiam obſervatio, cordis

cordis arteriarumque motus, calorem, colorem, habitudinem corporis, una tum alterari; univerſum ideo circulationis ambitum, &, quibus haec nititur, vires vitales (170.), quasque ſub ſe habet, quarumvis partium actiones praeter ordinem affici.

535. Quae ſi quis, prout latiſſime patent, recte perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi ea magis, quam corporis, perturbatio dicenda ſit; quando totius oeconomiae humanae functionum nulla eſt, quae ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocunque autem modo iſthaec (532. ad 535.) in homine fieri concipias; ſive mente imperante; ſive caeco inſtinctu; ſeu incitante quadam vi, menti indita, a reliquis ejus facultatibus diſtincta: illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod inter bina hominis principia viget, commercio: at hoc ipſum tamen leges limitesque, quibus in ſtatu tranquillo adſtringitur, tum adeo excedere, ut, qui eduntur, effectus prorſus inſoliti, ejus-

que viribus longe ſuperiores videantur; ſaltem, quo minus data occaſione naſcantur, impediri, aut nati ſupprimi pro arbitrio vix poſſint.

537. Nimirum, quae homini data ſunt, bina actionum ſyſtemata, alterum menti cum corpore commune, alterum ſi non mere corporeum, certe a conſcientia ſemotum; etſi diverſis legibus reguntur; contubernalia tamen in uno corpore ſunt, ac mirabili commixtione per ſingulas partes diffuſa, inſtrumentis inter ſe contiguis, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur aut iisdem, aut inter ſe ſe conſentientibus (525.). Quocirca, quaecunque in alterutro cientur, inſigniores commotiones quo minus in alterum quoque transferantur, fieri haud poteſt.

538. Quae quidem Medice conſiderata docent, in animi motibus impetuoſas dari agitationes, quae in principio cogitante, hujusque adeo officina, primum natae, inde in reliquum corpus protruſae, exque hoc viciſſim eo, unde venere, revo-

volutae, celerrimo itu reditu que tam vehementer augeſcunt; ut, quidquid eſt virium facultatumque in toto homine, conturbare, atque hinc univerſae oeconomiae humanae fundamenta concutere queant.

539. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione diriguntur, ſua ineſt eximia utilitas, haud minus phyſica, quam moralis; magnopere tamen vitae ac ſanitati nocere etiam poſſunt valde violenti; maxime ſicubi & ſubito erumpunt, aut pertinaci duratione inoleſcunt, aut intus ſaevientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrime ſuperveniunt ſive affines, ſive inter ſeſe oppoſiti.

540. Inde ſenſuum, motuum, circulationis, reſpirationis, ſecretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis, &c. innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum eſt, quae alias quidem naturae viribus ſponte rurſum ſuperantur, nec raro tamen in omne etiam morborum genus, & in ſubitaneas lentasve mortes abeunt.

541. Uti vero affectionum mentis quaeque pro ſua diverſitate diverſas externis corporis partibus actibusque mutationes inducit, quibus, tanquam propriis characteribus, foris expictae ſeſe dignoſcendas produnt; ita ſuo etiam ſingulae modo peculiari internas vitae ſanitatisque conditiones convellunt, vires corporis motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc praecipue multifaria illa naſci videntur motus humorum vitia (406. ad 413.), quae in pathematis, prout aut laeta, aut triſtia, fuerint, alia atque alia etiam ex pulſu ſeſe manifeſtant.

542. Principia videlicet atque inſtrumenta motus conſenſione accurata ſeſe accommodant propenſionibus & averſationibus mentis emotae, hujusque ideo ſtatui diverſo reſpondentes quoque in corpore mutationes excitantur. Inde gaudii comes auctior, expeditior, circulatio, ſecretio, excretio: ſed & inſomnia, inſania, virium reſolutio, quin mors apoplectica, ubi nimium eſt & im-

improviſum. In amore non abſimilia inſunt: protractum autem rei amatae deſiderium, & aegritudo de perdenda, aut non obtinenda, inquietem, languorem, anorexiam, chloroſin, tabem, noſtalgiam, melancholiam, erotomaniam &c. inducit. Ira impetu efferato nervos, muſculos, ſanguinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflammationes, febres ardentes, viſcerum primae digeſtionis turbas enormes, errores fluidorum omnivarios (397. & ſeq.), & vel veneniferam quoque vim creat. Odium ac livor perſeverans pervigilio, febre lenta, appetitu proſtrato, inedia, pallorem, torporem, maciem, cachexiam infert. Moerore vis nervea languet, tonus partium fatiſcit, motus vitales imminuuntur: unde pulſus tardus, contractus, circulatio lenta, inviſcatio humorum, ſanguinis coagulum, coctionis ac nutritionis defectus, diarrhoeae, obſtructiones, ſcirrhi, melancholia, icterus, hydrops, ſomni diuturni, lethargus, catalepſis, &c. Metu vis muſcularis infirma-

tur, tremunt membra, ſphincteres reſolvuntur; minuto cordis vigore ambitus circulationis contrahitur, repreſſis intro humoribus pallor fit, ſiccitas, perſpirationis ſuppreſſio, attractio major, anxietas, viſcerum vitalium oppilatio, naturae ad munia ſua impotentia. Terror, prae ceteris pernicioſus, ſyſtema nerveum violentiſſime quaſſando, ſpasmos, convulſiones, epilepſiam, ſtuporem, imaginationem depravatam, inducit; conſtrictis ſubito vasculis minoribus humores verſus vaſa majora cogit, cor in palpitationem, pulmones in angorem conjicit, pallorem, frigus, congeſtiones, abortum, parit, evacuationes ſupprimit, ſubito necat.

543. Quocirca manifeſtum eſt, animi motus violentia, frequentia, duratione enormes, multo, quam corporis, gravius oeconomiam humanam affligere: nocere autem praeprimis, ſicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522.): poſſe tamen & plurimum prodeſſe, quum aegris accidunt; hinc medica-

camenti non minus, quam veneni, vim exſerere: difficillimum denique eſſe, quos creant foventve, morbos ſanare, niſi animo in tranquillitatem reſtituto, hosque propterea heteroclitos aut malignos quandoque videri, cum, quae ſubeſt, compreſſa mentis perturbatio latet; phyſiognomoniam igitur Medico tum maxime conducere, ne fruſtra laboret.

Exceſſus ſomni ac vigiliarum.

544. VIGILANTI quae per functionum exercitationem de corporis cum materia, tum viribus, decedunt, non ita cibi potusque uſu reparari queunt, ut non interpoſita etiam quiete opus ſit. Inde naturalis ſomni neceſſitas & conſentaneus ſanitati modus.

545. Tametſi igitur & ſomni & vigiliarum, in longiſſimum tempus, ſine interruptione, protractarum exempla proſtant; uterque tamen exceſſus praeter naturam eſt, nec impune tolerabilis. Non durabilis vita eſt, quae alterna requie caret; nec niſi umbra vitae perpetuus ſomnus.

546. Facit nihilominus aetas, ſexus, temperamentum, vitae genus, clima, tempeſtas, conſuetudo, &c. multiplicem in his rebus inter homines diſcrepantiam; ut difficile ſit, ſuam cuique menſuram per certa tempora definire. Oportet ideo, quae de exceſſuum noxis dicam, non niſi congrua limitatione ad ſingulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla ſemper datur ſenſuum externorum, internorum, motuumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certe virium organorumque, quae his functionibus dicata ſunt, ad agendum alacritas adeſt. Univerſa ergo mentis officina aut agit, aut ſaltem agere geſtit. Contra ſomni tempore, quies horum omnium, relaxatio inſtrumentorum, virium torpor.

548. Quum vero poſt aliquanti temporis vigilias ſano hebeſcant ſenſus, membra graventur, muſculorum vis labaſcat, ipſa mens langueat, mutuique cum corpore commercii pertaeſa ſomnum appetat; liquet, iſtud hominis

ſyſte-

ſyſtema non ita comparatum eſſe, ut perpetim vigere poſſit.

549. Vigilanti praeterea, ob continentes emporii animalis agitationes, reliquae etiam corporis partes ſtimulantur (179.), vires motrices quaecunque excitantur (507, 508, 525, 527, 537.). Unde circuitus ſanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, ſecretio, excretio, intenduntur, quae hoc incitamento deſtituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur inde, pervigilio noxas inferri organis ſenſoriis motoriisque, vires horum exhauriri, ſtamina atteri, vibrationes in his cieri inordinatas, a mente non regundas: unde ſeries cogitationum male cohaerens, phantaſia luxurians, impreſſio idearum non delenda, delirium, vertigo, cephalaea, agrypnia.

551. Auctiore inſuper humorum motu (549.) ſubtilia diſſipari, craſſa cogi, ſales & olea aſperari, bilem acui, ſolida deteri, pingue conſumi, adeoque corpus

pus exſiccari, emaciari, bilem atram generari, haemorrhoides, ſebres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, ſomni fugam induci. Haec vero prioribus (550.) juncta quam vehementer univerſam oeconomiam turbare poſſint, quisque videt.

552. Et magis quidem iſthaec omnia (550, 551.) properantur augenturque, ſicubi non interrupta facultatum mentis contentio, ſtudia non variata, aut violentus animi motus, vigiliis acceſſerint. Laborem corporis nata ex laſſitudine ſomnolentia tempeſtive ſatis utplurimum abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimium dormientibus accidere debent. Univerſae functionum animalium officinae torpor, in hujus organis viribusque, quin & in ipſa mente, agendi deſuetudo, ineptitudo; hinc omnium ſenſuum hebetatio, motuum inertia, ἀναισθησία. Ex lentore vero circulationis increſcente obeſitas, polychymia, ſpiſſitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata

minata carnium mollitudo, ſecretionum ac excretionum ſuſpenſio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in univerſo corpore extinctio ac ſopor lethalis.

554. Ex quibus (550. ad 553.) inter ſe collatis patet, praecipua, quae ex hoc fonte profluunt, mala ad exercitationes corporis animique nimias aut intermiſſas (501. ad 530.) pertinere, hinc pro varia ſimilium vel diſſimilium potentiarum combinatione plurimum intendi minuive poſſe. Tum cui aetati, ſexui, temperamento, vitae generi, alteruter exceſſus magis aut minus noceat? Quodſi vero inter duo tantum extrema eligendi optio daretur, quodnam praeferendum?

Excretio ac Retentio inordinata.

555. Ut ſuus corpori vigor conſtet, egeſtorum non minus, quam ingeſtorum, certa quaedam ratio & modus eſſe debet, nec excerni retinenda, nec retineri

neri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id nocumento eſt.

556. Magna tamen pars eorum, quae hoc titulo comprehenduntur, naturam potius morbi aut ſymptomatis (34, 41, 86.) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quae cauſarum nomine venire poſſunt.

557. Salivae, uti ſecundum naturam jugiter in os confluit, exſpuitio ſano homini coctionem alimenti infirmat, exhauriendo una omnes liquores ſalivae ſimiles, quos natura in primas vias convehit, ut has humectent inque ciborum digeſtione adjuvent. Unde ſitis, ſiccitas, chyli ſpiſſitudo, difficilior a fece ſeparatio, abſorptio minus prompta. Excipit haec defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem ſua lympha orbatus, concretus, atrabilarius, obſtructiones, melancholiam, hujusque ſequelas parit.

558. Alvi ſuppreſſione diuturna ſtercus accumulatum, exſuccum, dureſcit, aegre dein promovendum: inteſtinis hinc di-

diſtentis, ἔμφραξι imperviis, fibris eorum infirmatis, vaſis compreſſis, tumet venter, moleſtia naſcitur hypochondriaca, pertinax alvi conſtipatio, haemorrhoides, capitis gravitas, dolor, vertigo, angina, ophthalmia, vomitus, ileus, putror fecis, aeſtus, febris, ſpasmus, inflammatio inteſtinorum, &c. Haec quidem in naturis debilioribus, quae plurimum excrementi generant. Robuſtis pauca, quam quotidie ex alimentis parant, fex etiam per multos dies retenta non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimunt, niſi invitis tandem effluit, veſica his ultra modum turgens hypogaſtrium ac lumbos tumore, dolore, angit; cavitas veſicae immanis fit, fibrarum ejus atonia, ſphincteris ſpasmus invincibilis, iſchuria tarde aut nunquam ſananda, ῥῆξις quandoque (203, 4.), aut κυστοκήλη (238.), aut ex ſtagnantis urinae acrimonia inflammatio veſicae & gangraena. Haec mala topica. Accedunt ex impedita ſimul lotii ſecretione ſeri urinoſi in ſangui-

ne

ne retentio, putrefactio, lymphae, &, qui ex hac ſecernuntur, liquorum corruptio ſimilis (313.): unde anxietas, ſitis, nauſea; vomitus, ſaliva, perſpirabile, ſudor, urinoſa; tremor, vertigo, delirium, convulſio, lethargus, mors.

560. Perſpiratio ultra, quam par eſt, aucta vires proſternit, animi deliquium, mortem ſubitaneam (427, 4.) infert. Suppreſſa eadem ſiccat integumenta ac rigefacit, vaſcula obſtruit, humorum molem auget, gravitatem ad ſtateram & ad ſenſum, laſſitudinem, anxietatem, animi torporem, congeſtiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; niſi mature benignum aliarum excretionum augmentum conſequatur. Accedens autem retenti excrementi acrimonia etiam febres, eryſipelas, rheumatiſmum, arthritidem, inducit.

561. Sudatio nimia exſiccat corpus, debilitat, ſubducta aqua humores cogit (282.), diatheſin inflammatoriam (367.), atrabilariam (284, 365.), ſanguini conciliat, cohaerentiam inter lympham & craſſa-

ſamentum infirmat (319.), alia excrementa inſpiſſat, minuit, immeabilia reddit, poris nimium patulis periculoſam ad frigus ſenſilitatem parit. Haec quantum noxae inferre queant, ex locis citatis intelligitur. Sudor admiſſo frigore ſubito cohibitus ſimiliter, ut ſuppreſſa perſpiratio (560.), nocet. Sudandi autem conſuetudo tempore in naturam converſa, ſi ſponte aut arte abrumpitur, difficillima ſaepe mala producit.

562. Immoderata ſeminis profuſio non ſolum utiliſſimi humoris jactura, ſed ipſo etiam motu convulſivo, quo emittitur, frequentius repetito, inprimis laedit. Etenim ſummam voluptatem univerſalis excipit virium reſolutio, quae crebro ferri nequit, quin enervet. Colatoria autem corporis quo magis emulgentur, eo plus humorum aliunde ad ſe trahunt, ſuccisque ſic ad genitalia derivatis reliquae partes depauperantur. Inde ex nimia venere laſſitudo, debilitas, immobilitas, inceſſus delumbis, encephali dolores, calores, convulſiones, ſenſuum omnium,

maxime viſus, hebetudo, caecitas, fatuitas, circulatio febrilis, exſiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorſalis, effeminatio. Augentur haec mala atque inſanabilia fiunt ob perpetuum in venerem pruritum, quem mens non minus, quam corpus, tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obſcena phantasmata exerceant, & in tentiginem pronae partes quavis occaſione impetum concipiant, onerique & ſtimulo ſit quamlibet exigua reparati ſpermatis copia, leviſſimo conatu, & vel ſine hoc, de relaxatis loculis elapſura. Quocirca liquet, quare adoleſcentiae florem adeo peſſumdet iſte exceſſus? Cur ſenibus tam pernicialis? Diſcrepant tamen hoc virium genere homines etiam ejusdem aetatis inter ſeſe plurimum; aliis vel modica venere languentibus; aliis immoderatiſſima vix exhauriendis.

563. Abſtinentia nimia rarius quidem obeſt; obeſſe tamen viſa hominibus narura ſalacibus, *πολυσπέρμοις*, pollutione debilitante, gonorrhœa; oppletione, tu-

more,

more, dolore, inflammatione partium ſeminiferarum; ſtagnantis ſeminis inſpiſſatione, corruptione; ſatyriaſi, ſpasmis, melancholia, mania venerea. Sexui ſequiori ex hoc fonte quandoque languor virium, fluor albus, chloroſis, malum hyſtericum, furor uterinus. Cohibita autem ſucci ſeminalis ad exitum concitati ejaculatio σπερματοκήλην, κιρσοκήλην, ſcirrhum, cancrum teſtium, inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, ſubducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrim hecticam, tabem, ſudores profuſos, utero gravido abortum creat: frequentiore inſuper uberum ſuctu etiam vis nervea labaſcit, irritabilitas (190.), animi dejectio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, ſenſuum, maxime viſus, teneritudo, hebetudo, ſpasmi hyſterici, naſcuntur. Parati autem lactis ſuppreſſionem mammarum ſequitur diſtenſio, tumor, dolor, febris, inflammatio, ſuppuratio, ſcirrhus, aut impetu aliorſum verſo dolores rheumatici, humo-

rum in partibus aliis congeſtiones, harumque ſequelae; niſi mature ſalutaris per transpirationem, ſudorem, urinas, alvum, lochia, menſtrua, evacuatio ſupervenerit.

565. Nimiae ſanguinis jacturae, per quascunque vias factae, conſecutiones ſunt inopia liquidi vitalis (393.), virium defectus, circulationis languor, caloris nativi extinctio, pallor, omnium actionum infirmatio, crudi, aquoſi, pallidi, mucoſi, in humoribus accumulatio (283, 287, 354, 360, 363, 366.), ſolidorum debilitas (157.), cachexia, leucophlegmatia, hydrops. Contra haud minus periculoſum eſt, ſanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura dudum adſuevit, ſupprimi. Etenim plerisque ſanitatibus ad colligendum aliquod humorum ſuperpondium ineſt pronitas, qua cum neceſſariae, tum tolerabiles, redduntur evacuationes, &, quod per has amiſſum eſt, continuo reparatur. Ita vel praeter neceſſitatem inſtitutae ſanguinis detractiones etiam in conſuetudinem abeunt, nec in-

intermitti impune poſſunt (484.). Plethora inde multiplex (387 ad 392.), univerſalis, particularis; vaſorum diſtenſio, circuitus ſuffocatio; varia naturae ad excernendum molimina, motus irregulares, ſpasmi, enormis humorum in partes ſingulares congeſtio (411.), inflammatio, error fluentium (399.), impactorum (400.), excretorum (401.), effuſorum (402, 403.), ſecretorum (405.); praecipue autem mirabiles per inſolita loca haemorrhagiae.

De Calculi origine & nocumentis.

566. RETENTORUM claſſi haud incongrue calculum annumerare licet; tametſi nec male aliorſum referri ſoleat. Habet enim pro baſi terram, cujus uti plurimum in fluidis firmisque partibus corporis humani (137), inque alimentis (148.), quibus veſcimur, ineſt; ita, quod ſuperfluum eſt, lege ſanitatis tempeſtive foras ejici una cum ceteris excrementis debet. Terra igitur retenta, ſtagnans, ſi, ſeceſſione ab aliis principiis facta (320.),

ſuas moleculas adunaverit, in calculum concreſcere poteſt.

567. Medica quidem hiſtoria docet, vix ullam corporis partem dari, quae non aliquando huic concretioni obnoxia fiat; maxime tamen primas, quas vocant, vias, &, quae tum bili, tum lotio, deſtinatae ſunt, officinas, cum primis viis proxime communicantes. Dixeris ideo, humores, qui crudorum permixtioni prae reliquis patent, praecipue lithiaſin contrahere.

568. Terreſtres ingeſtorum particulae, acido praeprimis infixo ſtipticae, in ventriculo aut inteſtinis retentae, ſolidum aliquod corpuſculum ibidem pro baſi nactae, cui adhaereſcere queant, ſuccis eo confluentibus glutinatae, volutatione jugi addenſatae, calculum in his partibus formant augentque aegre excutiendum, homini tamen, quam brutis, minus familiarem. Documento ſunt aegagropilae & lapides Bezoar.

569. Lotium coctum ſaniſſimum, limpidum, etiam per bibulam colatum, in vaſe

vaſe quieſcens, ad contiguam hujus ſuperficiem affigit minima granula, quibus dum ex recente lotio, ſubinde infuſo, alia atque alia accedunt, cruſta tandem naſcitur ex veris calculi elementis compoſita.

570. Corpus ſolidum, inſolubile, cavo veſicae urinariae vivi hominis, aut animalis, detentum, cito obducitur cruſta ſimili, quae indies augeſcit; etiamſi vitio careat urina. Creſcit eodem modo ſemel in viis urinae natus calculus, reſtitansque immeabilis redditur.

571. Inde & quivis fere calculus in centro nucleum monſtrat, primae cruſtae baſin, quam orbes alii aliis appoſiti, externi internis majores, ambiunt, incrementi paulatim facti indices.

572. Analyſi Chemica tamen conſtat, non meram terram eſſe, quae ſic coit; ſed aquae etiam, ſalis ac phlogiſti aliquid, & materiae elaſticae plurimum accedere, mixtione ſimili, qualis in firma corporis compage obtinet (132, 133, 146.). Accuratior autem calculi recentis contem-

platio quoque detegit, cruſtas ex micis componi, quae ſalium cryſtallos referunt. Extimae certe ſuperficiei quandoque diſtinctae ac grandiores id genus maſſulae inſident.

573. Ex quibus (569 ad 573.) colligere eſt, elementa calculi, ut ſales in aqua, vere ſoluta in lotio ſano fluctuare, inde per modum cryſtalliſationis Chemicae excuti, mutua attractione in granula majora, & haec porro inter ſeſe, concreſcere, obviisque corporibus ſeſe affigere, ſic repetito ſaepius eodem opere cruſtas calculumque urinae formari, tam intra, quam extra hominem. Illuſtrat hanc lithogeneſin confirmatque generatio tartari ex vino, ſtalactitae ac tophi ex aquis.

574. Nec contra facit, quod materies, prius aqua ſoluta, poſt excuſſionem aqua inſolubilis ſit, nec, pro natura ſalium, ſapida. Hiſtoria naturalis & Chemia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi poteſt, cur vita ſedentaria, diuturnus in dorſum de-

decubitus, temperamentum frigidius, immanis aqualiculi pinguitudo, varia ſyſtematis urinarii vitia, obſtructio, inflammatio, ulcus, ſcirrhus, callus, occurſus corporum heterogeneorum in viis urophoris, adeo faveant calculi generationi? Ponunt haec omnia conditiones, quibus excuſſio ſalium quorumvis ex ſuis muriis promovetur.

576. Nequaquam igitur hic opus eſt fermentatione, putrefactione, ſpiritu Gorgoneo, clavulis ferreis, muco glutinante, aut ſpiculis alcalinis, volatilibus, quae terram ferruminent. Fingi haec facilius, quam demonſtrari, queunt.

577. Agnoſcenda tamen inſuper eſt diſpoſitio quaedam ſingularis, interna, haereditaria, connata, aut poſt nativitatem acquiſita, qua, ceteris paribus, alius prae alio magis in lithiaſin propendeat. Solida quidem ſyſtematis urinarii ſic comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhaeſionem juſto facilius admittant, eo conferre poſſunt. Maxime vero incuſandum videtur illud urinae vi-

tium, quo terreae ejus particulae ultra modum abundant, aut citius, quam par eſt, etiamnum intra corpus ſeceſſionem moliuntur (371.). Inde minguntur arenulae, aut majore numero, citiusque a mictione, excutiuntur; niſi intus adhaerendi opportunitatem nactae in calculum concreſcant.

578. Quum igitur obſervatio doceat, pueros, ſenes, quieſcentes, frigidos, acidis aut aceſcentibus cibis, vinis auſteris utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hyſtericas, arthriticos, prae aliis frequentius calculo infeſtari; credibile eſt materiae acido-terreae in urinis exſuperantiam eo diſponere. Nec ſane refragatur huic ſententiae natura lithonthripticorum; nec, quae de acidis in terram abſorptis Chemia demonſtrat.

579. Calculi fellei, etſi diverſum paulo ingenium eſt, origo tamen haud abſimilis cenſeatur. Ponit fere certam bilis a naturali ſua indole degenerationem; ut quae ſana nequaquam, lotii inſtar (569.), terram excutiat. Inde differentia mul-

multiplex colorum, flavi, viridis, lividi, atri, albi, cinerei (372.), & vis ardendi non omnibus eadem, & diverſa gravitas. Solvuntur & alii aqua calida pro magna parte, alii non item. Nec ſatis conſtat, utrum ab ipſa bile ſemper atque unice materiem ſuam habeant; licet in hujus officina inveniantur. Alimento ceterum ſicciori ac vitae deſidi concretio iſta praecipue debetur; quum craſſamentum fellis, quod alvo excerni fas eſt, retinetur.

580. Quae porro in aliis ſuccis partibusque corporis naſcuntur, varii generis concrementa lapidea (567.), ex his (568 ad 579.) rite applicatis haud difficulter intelligi & exponi poſſunt.

581. Quacunque autem corporis parte haereant, facultas nociva, qua laedunt, mere mechanica eſt, effectusque producit admodum manifeſtos. Moles nimirum, pondus, durities, premit vicina, gravat, comprimit, canales obſtruit: unde humorum tranſitus intercipitur, circulatio, ſecretio, excretio turbatur, impeditur. Motus, alliſio, frictio, atterit,

rit, irritat tenera ſolida, allicit humores, lacerat vaſa: ſic dolor, calor, inflammatio, ſuppuratio, gangraena, callus, naſcuntur. Continuum vero calculi, dum in corpore manet, incrementum etiam haec mala adauget. Quae quidem ſi ad ſingulas partes, harumque functiones, & mutuos conſenſus applicantur, plurimarum ſane magni momenti affectionum originem promunt.

Potentiae morbificae animatae.

582. Animalis vitae plena omnia. Aër, aqua, tellus, communia naturae habitacula, animantibus undique ſcatent. Stupendus praeſertim minutiorum animalculorum numerus eſt, & vis ſeſe multiplicandi fere tanto major, quanto minoribus ſunt corpuſculis. Accedit eorumdem ſumma voracitas ac mirabilis, cum in pabulo conquirendo, tum in nidulando, ſagacitas & induſtria. Unde fit, ut non in omne modo vegetantium genus graſſentur, ſed vel majora quoque animalia in eſcam nidosque convertant, horum-

rumque adverſus robur ſua ſe parvitate ac numero tueantur.

583. Multifaria igitur occaſio eſt, qua & homini ab iſtis hoſtibus inferri injuria poſſit; niſi forte admiſſi in tempore ſuffocentur, rejiciantur. Patet extima ſuperficies, cui ſe affigant, porisque cutis, aut inflictis vulnuſculis, ſe ſuave ovula inſinuent. Nec deſunt meatus externi, quos ſubeundo in interiora deveniant. Aëris potiſſimum, cibi, potus, vehiculo in primae digeſtionis officinam facile invadunt.

584. Practicorum ideo obſervatis & compertum eſt, multiplex animantum genus quandoque in homine & extra & intus nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, plane ab iſto onere immunem eſſe; ita tamen, ut quarum facilior eſt a foris aditus, prae ceteris frequentius obſideantur.

585. De illis quidem animalculis, quae extra hominem etiam obvia ſunt, ſicubi in homine reperiuntur, vix cuiquam dubium eſt, quin extrinſecus eo devenerint, ſive jamjam evoluta, ſive in ſemi-

ſemine ſuo etiamnum latentia, quod, congruas intus conditiones nactum, ſui generis animal demum excluſerit.

586. An autem lumbricorum inteſtinalium, teretis, plani, aſcaridis, alia quaeri debet origo? Quia proprii velut & domeſtici ſunt animalium, ac praecipue hominum, inteſtinis, raroque, aut nunquam, alibi inveniuntur. An aequivocam ex putredine nativitatem habent? An ſpiritus mundi arbitrariae facultati debentur? An potius humano generi inde a primo ortu congeniti per traducem veluti in eodem propagantur? Utrum vero ex ſemine quidem naſcuntur, at non ſuo, aut ex inſectis alienigenis, quae intra corpus humanum recepta, ob pabuli aliarumque conditionum diverſitatem, in aliam ſpeciem degenerant? Nimis haec omnia repugnant communibus generationis legibus, quas obſervatio fidelis in minimis aeque ac maximis animalibus detexit, quam ut admitti queant.

587. Quum itaque ſuum & genus & ſpeciem tueantur iſti vermes; primasque modo

modo vias (583.) obſideant; & pro aetate, ſexu, temperie, vitae genere, aëre, cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diverſis, alios prae aliis magis, minus, aut & nunquam infeſtent; neque tamen & ſingulos iidem, ſed hos teres, illos aſcaris, alios iterum taenia: ſuadet profecto analogia, eosdem quoque a foris in hominem deferri (583.), & conſimilem prioribus (585.) ortum habere, ſeſeque intus more ceterorum animalium multiplicare; niſi validis naturae viribus ſuperentur. Quanquam vero & haec ſententia ſuis vexatur dubiis, quae expediri aegre queant; non ſunt tamen iſta tanti momenti, ut non ſperare liceat, ulteriore ſcrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipſa natura dictavit, ſyſtema non ilico turbandum, ſi qua forſan parte ob cognitionis humanae anguſtiam hiat.

588. Sanitas quidem id contubernium ſaepe haud aegre fert. Nec raro tamen multimodis inde laeditur; maxime ubi interiora occupantur. Primis hinc viis a mole, numero, conglomeratione vermium,

um, gravitas, infarctus, obſtructio, ileus: a motu, reptatu, ſuctu, irritamenta nervorum, nauſea, vomitus, ſingultus, anxietas, motus ventriculi & inteſtinorum inordinati, ſpaſmi, ructus, flatus, borborygmi, dolores ventris varii, tumores, alimenti coctio perturbata, chyli abſorptio impedita, alvus irregularis, alias ſtricta, alias laxa: quandoque & roſio accedens excoriat, inflammat, exulcerat, perforat: ex conſumtione chyli eſuries, bulimus: ovula vermium, recrementa, cadavera, mucum naturalem inviſcant, accumulant, menſtrua primae digeſtionis inſpiſſant, corrumpunt, ac fecem fece acervando putrorem late diffundunt. Haec quidem topica ſunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus officinae cum univerſo corpore conſenſus, ut & reliquae partes una afficiantur. Etenim ſubtractio nutrimenti maciem, pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec rite cocti, nec defecati, alienis etiam intermiſtis corrupti, vitium, in ſecundas vias delatum, in cacochymiam & cachexiam

xiam degenerat. Irritatio denique, per inſtrumenta motus ac ſenſus, horumque vires, quaquaverſum ſeſe extendens, omne genus affectionum ſpaſmodicarum inferre poteſt. Hinc circuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulſus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripulatio, febris, dolores varii, vertigo, caecitas, aurium tinnitus, inſomnia turbulenta, terrores, deliria, aphonia, paralyſis, catalepſis, apoplexia, tetanus, motus convulſivi praeſertim, atque inſultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588, 589.) porro ſponte innoteſcit, quaenam naſci mala poſſint, quum in aliis corporis vivi partibus, externis vel internis (584.), aliquod animantium genus nidulatur.

De ceteris, quae forinſecus admota obſunt.

591. MULTA inſuper caſu, vel conſilio, corpori externe admoventur, aut in illud incurſant, quae, prioribus titulis non

comprehenſa, praeteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimum valent.

592. Veſtimenta, quae conſuetudo magis, quam natura, homini neceſſaria fecit, mole, pondere, adſtrictione, quas ambiunt, partes premunt, vaſa arctant, appulſis humoribus reſiſtunt, contentos repellunt, ſolidorum fibras inter ſe compingunt. Quae quidem ſi moderata fuerint, ſanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & contentorum actionem, attritum, calorem nativum, augent (433, 434.), tegumenta, nervos, fibras, muſculos, fultura juvant, debilibus hinc ſaluberrima. Excedens autem preſſio, ut vario eſt gradu, mala plurima ac diverſiſſima inducit. Humoribus inde diatheſis inflammatoria (367.), putredo (313.); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtutis nerveae interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis ac incrementi aequabilis defectus; materiae ſolidorum degeneratio; coalitus eorumdem multiplex (209, 6.). Haec dum pres-

preſſioni expoſitae partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium diſtenſio, ἀναςόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203.), omnifariae fluidorum aberrationes (397 & ſeq.), incrementum nimium (261.), tumores varii, proportionis ac aequilibrii inter partes, vires, actiones, deſtructio, &c. Inde anxietas, dolor, oedema, inflammatio, gangraena, ſtupor, paralyſis, apoplexia, haemoptoë, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, ſitus, nexus, vitia, in teneris praeſertim ac debilibus corporibus naſcuntur.

593. Eadem, atmoſphaeram inter & cutim media, hujus calore fota, illius frigus arcent, calorem extremi corporis augent, molliunt partes calefactas, humores eo trahunt, ab aliis partibus abſtrahunt. Quo nomine ut ſaepe multum juvant, ita alias & vehementer nocent (424, 425.). Intereſt tamen, utrum linea, xylina, coriacea, ſerica, lanea, plumea, piloſa materies ſit, ex qua conſtant: ne-

que enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plus, minus; magis quidem, ſi de animali parata ſunt, quam de vegetabili materie. Ita diverſimode in vaſcula cutanea agunt, ſuctuque aut repulſu excretionem ac abſorptionem cutaneam multimodis, nec ſemper innocue, variant, augent, impediunt. Eo quoque haud parum frequentior aut intermiſſa veſtium mutatio facit.

595. Ex his (592 ad 594.) collatis ad (428 445.) intelligere eſt, cur intempeſtiva hyberni aut aeſtivi veſtitus mutatio, ſubitave partium tectarum denudatio, aut neglecta tegumenti ad aëris viciſſitudines accommodatio, tot & tam gravia ſaepe mala, inſuetis praeſertim, inducant? Et quid efficere ſtragula, culcitrae, faſciae, ligationes, &c. poſſint.

596. Epithemata liquida, mollia, ſolida, quae corporis partibus multoties, non ſine fructu, ſuperdantur, quandoque tamen & nocent frigore, calore, preſſione,

ne, humiditate, ſiccitate, ſingulari materiae ſuae virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partiumque, quibus imponuntur, diverſa conſtitutione. Balneorum vires agendi pari ratione eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forinſecus admota, aut illita, obeſſe inſuper poſſunt emolliendo, tranſpirationem occluſis poris ſupprimendo, tum, ſicubi acria ſimul fuerint, irritando humoresque alliciendo. Unde dolor, febris, inflammatio, eryſipelas, puſtulae, &c. Nec obſtat lentor, quo minus abſorpta introeant, ſtimuloque late diffuſo proprias ſibi vires per univerſum corpus, aut in partibus longe diſſitis, effectu multum variante exſerant, aegrius denuo extergenda.

598. Quaecunque porro impetu acta a foris in corpus incurſant, hujusve motui rudius reſiſtunt, actione mechanica cohaeſionem, ſitum, nexum partium turbando, morbos creare ſolent, maxime inſtrumentarios (212.), fracturas (217.), vulnera (218.), luxationes (226.), her-

 nias

nias (230.), prolapſus (248.), vitia numeri (258.), conformationis (259.), magnitudinis (260.), multiplicesque iſtorum conſecutiones. Moles itaque adacti corporis, pondus, figura, celeritas, directio, comparata cum partis affectae cohaeſione, fabrica, poſitione, &c. modum gradumque laeſionis determinant.

599. Huc etiam referri poſſunt injuriae, quas impedimenta in partu, imprudens obſtetricatio, nutricis cuſtodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, diſtorquendo, quaſſando, ſauciando, infanti inferunt, eo deteriores, quo tenellum corpuſculum minus eſt reſiſtendo. Nec fœtus etiam uterinus ab id genus violentiis plane immunis eſt.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quae gravidarum phantaſiae vulgo tribui ſolet, multipotentem in corpore fœtus mutando efficacitatem: uti nec, quae de incantamentis perhibetur, vim morbiferam. An igitur utriusque eadem eſt ratio? An & aequa fides?

601. Ignis quum vi majore, quam quae

quae ferri queat, in partem corporis agit, motu vehementiore, expanſione, effuſione, diſſipatione, exſiccatione humorum, fibrarum vaſculorumque criſpatione, ruptura, omnium in eſcharam informem colliquatione, ſingulos inflammationis gradus ad ſaeviſſimum usque ſphacelum celerrime producere poteſt.

602. Subeunt quandoque & res alienae, ſolidae, ad interiora corporis, quae cum nec digeri a natura poſſint, nec commode permeare, aut rurſus ejici, ocyus, ſerius, nocivae redduntur. Hujusmodi ſunt oſſa, lapilli, acus, feſtucae, clavi, glandes, fragmenta metallica, vitrea, pili, offae grandiores, & ſimilia, quae alias per meatus naturales, foris patentes, alias per vulnera, intro deveniunt.

603. Laedunt haec mole ſua, pondere, duritie, figura, motu, obſtruendo, gravitando, comprimendo, irritando, atterendo, vulnerando. Quodſi vero ejus naturae ſunt, ut, quibus alluuntur, humoribus ſolvi poſſint, latius etiam ſeſe diffundere ac vi ſingulari nocere ſolent.

Nec rarum eſt terrea, mucoſa, amurcoſa, coagula, iis adhaereſcere, ſic varii generis concrementa naſci (568, 570, 571.).

604. Pro partium igitur, quas occupant, diverſitate omnivarios effectus producere debent. In adipem per vulnus demerſa, per annos ſaepe innocua, varie mutata ſede, aut foras demum protruduntur, aut irritando inflammant, exulcerant, aut improviſo haemorrhagias intus, convulſiones, paralyſes, ſubitam mortem inferunt. Laryngi impacta, altiusve in tracheam detruſa, repente ſuffocant, aut violenta tuſſi, inflammatione, exulceratione, tabe, paullatim necant. Deglutita, dum in faucibus, oeſophago, ſtomacho, pyloro, inteſtinis, haerent, obſtructione, inflammatione, perforatione, ulcere, calculi generatione (568.), diverſimode hanc officinam turbant. Utrum & ex primis viis nonnunquam in veſicam urinariam deferuntur, & qua via? Quaecunque alicubi detenta lotio alluuntur, cruſtas calculoſas mora contrahunt (570.). Nec obſcurum eſt, quid mali

in

in nares, oculos, aures, immiſſa creare debeant.

605. Et hae quidem praecipuae ſunt, inter quas corpus humanum verſatur, potentiae nocentes. Uti vero multae laedendi facultate inter ſeſe conſpirant, multae contra pugnant; ita, quas inducere valent, noxas pro varia ſimilium vel diſſimilium concurſione intendi aut mitigari ac deſtrui neceſſum eſt.

De Seminiis morborum (75.).

606. SEMINIA morborum non minus, quam potentias nocentes, multifariam inter ſe diſcrepare, docet, quae has inter & illa requiritur, mutua affinitas (75, 78.), magnusque numerus morborum, quos vi unita producunt (120 ad 418.). Merentur ideo ſpeciatim hoc loco etiam conſiderari (79.).

607. Inſunt in homine ſecundum naturam quamplurimae affectiones, ipſis vitae ac ſanitatis principiis neceſſario innexae, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impreſſioni

reſiſtere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos diſpoſitum dici queat. Haec igitur naturalia vocabo morborum ſeminia.

608. Quorum quidem alia ubique & ſemper in omni homine obtinent, ideoque univerſo generi humano communia ac perpetua ſunt; alia vero propria, quae in ſingulis tantum inveniuntur, nec in iisdem omni tempore, aut eodem conſtanter modo.

Seminia morborum naturalia, communia.

609. Communium praecipua haec ſunt. Firmarum C. H. partium cohaeſio nexusque haud inſuperabilis; ſuccorum multitudo & craſis facile mutabilis; canalium numerus, mollitudo, ſubtilitas, implicatio; ſuperficies meatibus undique patens; principium vitae valde ſenſile (171), fugax (187.); functionum omnium ac ſingularum generale fundamentum in motibus harmonicis poſitum; mirabilis univerſae tum compagis, tum oeconomiae, conſenſus ac conſpiratio; mutui denique men-

mentem inter & corpus commercii leges ſtatae, nec pro lubitu variandae.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitae munia exponitur, viribus (419 ad 605.), is facile videt, non imparem modo eſſe quibusvis noxis repellendis, ſed pronam quoque in nonnullas ruere.

Seminia morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO ſanitatis uti multam admittit differentiam; ita, quod quisque ſanus ſibi ex naturae inſtituto privum habet, quo fit, ut magis, quam alii, ad aliquos morbos proclivis ſit, horumque idcirco occaſionibus minus reſiſtere queat, inter ſeminia haud inepte referre licebit (75.).

612. Quae vitae humanae periodum variant, aetates hujus loci ſunt. Naſcitur, creſcit, perſtat, decreſcit, moritur homo ex lege naturae. Cuique horum ſtatuum ſua quidem propria eſt ſanitas: at partium, facultatum propenſionumque cum

cum animi, tum corporis, magna in ſingulis diſcrepantia. Ex hac igitur & diatheſes profluere debent, quae quamlibet aetatem in alios atque alios morbos proclivem reddant.

613. In ſexu haud minor diſſimilitudo eſt; ſive, quas privas ſibi & mas & femina habent, partes ſpectes, ſeu reliqui etiam corporis habitudinem, aut univerſam œconomiam. Inde uti alia eſt maris, alia feminae ſanitas, ita & cuique ſui ſunt, in quos per ſexum magis inclinat, morbi, maſculini, feminini. Poſteriorum praecipue tanto major numerus eſt, quo plura ſexui ſequiori munia incumbunt; ut merito uterus ſexcentarum in muliere aerumnarum auctor dicatur.

614. Temperamentum ponit ſingularem C. H. ſani in ſolidis ſuccisque ſuis diatheſin ac proportionem, viriumque motricium gradum, unde ſingularis profluit functionum tenor, qui dum ſanitatis modum non excedit, in diverſimode temperatis tamen longe diverſus eſt. Multiplex haec diſcrepantia uti totidem deflexio-

flexiones ab una ſanitate, perfectiſſima, indicat, ita haud pauciores ad ſtatum morboſum appropinquationes. Ex quo conſequitur, ut quaeque temperies in illud morbi genus, quod proxime contingit, propendeat, hujusque idcirco ſeminium continere haud immerito dici poſſit.

615. Eadem ratio eſt ἰδιοσυγκρασίας ac privatae partium ſingularum habitudinis, qua hae ab generali corporis ſui temperatura abludunt, diſcrimine ut plurimum vix, niſi per effectus quosdam, obſervabili, nec & oeconomiam in ceteris admodum turbante. Mirabilis hinc ſaepe oritur ſenſibilitas, qua poteſtates rerum, quas alii facile ferunt, e millibus uni fiunt nocentiſſimae.

616. Iſtorum vero ſeminiorum (611 ad 615.) pars praecipua ſedem videtur habere in principio vitali (170.), quod, cum per univerſum corpus late diffuſum ſit (175.), amploque polleat conſenſu (178, 179.), & multum de quaque functione ſibi vindicet (180.), ſi quo gradu, in homine ceterum ſano, agilius aut torpidius

pidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimum adjuvare poſſe indubium eſt (195. 199.). Atqui ſanitas multifariam admittit virtutis vitalis tam in corpore toto, quam in ſingulis partibus diſcrepantiam (176, 177.).

Morborum Seminia, quae ſunt praeter naturam.

617. INGENS praeterea numerus eſt eorum, quae ſive congenita, ſeu poſt nativitatem contracta, praeter naturam corpori ita inſident, ut, quum ipſa morboſa ſunt, etiam per potentias nocentes concitata alios inſuper excludere morbos queant, merito hinc ſeminiis annumeranda.

618. Primum quidem huc referantur affectiones occultae, quae, etſi nihil admodum vitioſi in ulla corporis parte aut facultate prodant; neque etiam ad naturalia ſeminia, communia (609.), aut propria (611 ad 616.), pertineant; nihilominus, data occaſione, in manifeſtos erumpendo morbos, vires ſuas noxias declarant.

rant. Iſtiusmodi videntur diatheſes haereditariae, tum & in utero materno aut ex nutricis lacte prognatae, quae, ſeminum ſimiles, per annos ſaepe, absque ſenſibili labe aut functionum laeſione, ſopitae latent; at ſuo demum tempore, faventes nactae conditiones, in analogam ſibi morborum ſpeciem efflореſcunt. Morboſae igitur habendae ſunt; quum generalibus ſanitatis differentiis (611.) non comprehendantur: quanquam cujus generis alienatio a ſtatu naturali ſingulis ſubſit, haud ſatis conſtat. Morborum, qui per acceſſiones & intermiſſiones circuitum faciunt, eadem forte ratio eſt.

619. Alterum genus eſt affectionum mediarum, quae reapſe quidem praeter naturam ſunt, talesque ſe per ſua ſigna produnt; nec tamen ita graves, ut vulgo pro morbis habeantur (123.); quum functiones haud turbent (38.). Quandoque igitur diu absque noxa feruntur, ac tantiſper a Pathologis ad morborum cauſas potius relegantur (58, 123, 124.);

dum

dum proprio incremento auctae, aut acceſſione aliorum vel ſeminiorum, vel potentiarum, adjutae, veros demum ac palam agnitos morbos pariant.

620. Morbi itaque ſimpliciores, ſupra enumerati (125 & ſeq.), ad hunc locum pertinent omnes & ſinguli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondum eo magnitudinis creverunt, ut ſanitatis munia manifeſte perturbent: at qui proclivem modo ad aegrotandum reddunt hominem. Cujusmodi ſunt ſolidorum debilitas & rigiditas (157, 164.), irritabilitas & torpor (190, 196.), nonnulli cavorum morbi (202.), ut & inſtrumentarii (213.); potiſſimum vero vitia fluidorum, cum abſoluta (269 ad 302.), tum relativa (383 ad 412.). Totidem haec ſeminia ſunt, quae ocyus, ſerius, data occaſione, ſui generis morbos excludere valent: prout locis citatis eſt videre. Nec ſane plethora & cacochymia hunc fontem penitus exhauriunt.

621. Tertium genus eſt vitiorum mani-

nifeſtorum, quae uti morboſis effectibus palam ſeſe declarant, ita vel ſponte, vel aliarum poteſtatum concurſione, in morbos alios, ſpecie diverſos, degenerare queunt, nequaquam cum ſymptomatibus confundendos (97, 105.). Eo igitur nomine ſeminiis omnino annumerari debent, quod proclivitatem ad ſui generis affectus ponant; tametſi ipſa nec immerito inter morbos referuntur. Naturae ſimpliciorum morborum, ante (150 ad 412.) expoſitae, id per effectus ſuos abunde oſtendunt; quum ex plerisque ſibi permiſſis alii atque alii ſcaturire ſoleant. Intelliguntur hinc morborum metaſchematismi, exitusque in alios morbos. Nec ſane minima haec pars eſt eorum, quae ad diagnoſin ac prognoſin in praxi rite inſtruendam requiruntur.

622. Quocirca patet, ſeminiorum multa, quae praeter naturam ſunt, in hominem invehi actione potentiarum nocentium, adeoque ut harum effectus, ſupra (419 ad 605.), ordine jam enumerata eſſe, eamdemque rem, ut diver-

ſimode ſpectatur, potentiae nocentis, ſeminii, aut morbi loco haberi poſſe.

De differenti cauſarum morbificarum conſtitutione.

623. Ita demum perſpicere datur, quam multiplici modo verae morborum cauſae (62.) conſtituantur. Tametſi enim hoc commune omnibus eſt, naſci ex potentiis nocentibus & ſeminiis inter ſe concurrentibus (77.); haec ipſa tamen principia multum diverſae ſunt originis, nec eadem ſemper ratione alia aliis ſeſe adjungunt.

624. Primum quidem potentiarum nocentium multae ſunt tanta vi praeditae, ut non niſi ſeminio naturali, communi (609), aut proprio (611.), opus habeant ad cauſam morbi conſtituendam, hinc vel ſaniſſimos ceterum ſtatim in morbum conjiciant. Mechanicae poteſtates (598.), ignis (601.), venena (486.) & plura alia hujus loci ſunt.

625. Quodſi ſeminia, quae praeter naturam ſunt (617.), intus alit homo, res

res non naturales, etiam innoxiae, cum his in morbi cauſam concreſcere valent; ut adeo tum praecipua morbi pars ſeminio potius, quam potentiae nocenti, adtribuenda videatur.

626. Quum vero potentiae nocentes etiam ſeminia morboſa creare ſoleant (622.), quae nata, dein cum illis rurſus concurrendo, in morbos tandem abeant; manifeſtum eſt, easdem ſolas, continuata diu actione, quidquid ad morbum conſtituendum requiritur, inducere poſſe, nullo licet ſeminali vitio praegreſſo. Incongruus rerum non naturalium uſus vel perfectiſſimas ſanitates ita haud raro peſſumdat.

627. Quandoque ſeminiis morboſis accedere debet naturale ſeminium, proprium (611.), quo matureſcant veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum, ſi potentia nocens ſupervenerit. Docent ſeminia haereditaria, quae una cum homine ad certam uſque aetatem adoleſcunt, priusquam ſeſe explicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis,

tanquam ex ſeminiis ſuis (621.), naſcuntur, multiplex origo eſt. Etenim alias morbus primarius, ſibi permiſſus, vi ſua in aliud genus ſeſe convertit, ſingulari hominis, partisve, quam occupat, conſtitutione adjutus. Alias naturae hoc opus eſt, cujus dum motus (98 & ſeq.) morbo ſuperveniunt, hunc mutari oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua medicatio, rerumve non naturalium caſu aut conſilio accedens poteſtas mutationem inducit. Morbi quoque materies, bene vel male e ſede ſua in alias delata partes, pro harum diverſitate morbum variare poteſt. Quandoque ſymptomata ſunt potentiae nocentes, quae morbum morbo aggravant (97, 105, 109.). Nec raro quod de morbo utcunque ſanato reliquum eſt, ſeu materies fuerit, ſeu vitium ſolidis fluidisve illatum, ſeu virium motricium labes aliqua, ſeminium ponit, quod neglectum levi occaſione denuo in morbum prorumpat. Conſenſus etiam atque conſpiratio (609.) facit, ut, malo in alias atque alias partes diffuſo, ex morbis morbi oriantur.

629.

629. Pro multitudine autem ſeminiorum, quae in homine inſunt, creſcit & numerus potentiarum nocentium, & morborum poſſibilium occaſiones multiplicantur, augeturque adeo proclivitas ad aegrotandum. Quum igitur a ſeminiis naturalibus, tum communibus (609.), tum propriis (611.), nemo immunis ſit; natura illi quidem ad morbos proniſſimi prae ceteris eſſe debent, qui & propriorum multa ac gravia habent, & morboſis inſuper cujusvis generis (617 ad 621.) laborant. Unde patet, quaenam ſit conſtitutio debilis, quae robuſta, qui ſtatus valetudinarius, quaenam debilitas partis ſingularis? Cur debiles, exacto rerum non naturalium regimini addicti, ſaepe minus aegrotent, diutiusque ſani vivant, quam robuſti exceſſibus quotidianis impliciti? Diſſolutam juventutem haud raro ſenectus manet miſerabilis; & contra.

630. Liquet porro, quam utilis haec doctrina ſit Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quae morbum praeſen-

tem faciunt, recte cognoſcenda. Qualiſcunque ille fuerit, ſimplex, an compoſitus; origo certe ac natura ejus vix rite intelligitur, niſi conſtiterit, ex quibusnam tum potentiis, tum ſeminiis, inter ſe conjunctis profluxerit. Et quanquam ſeminiorum conſideratio non in omnibus aeque momentoſa videri poſſit, eſt tamen in plurimis; eoque magis, quum non diatheſes adeo mere paſſivae, quae potentiarum actionem modo excipiant, huc referantur; ſed vel maxime activae, quarum vires, a potentiis nocentibus tantum excitatae, his ipſis ſaepe longe validiores, totum quandoque morbum, aut potiorem certe ejus partem, ſibi ſolis vindicant (51, 99, 102.). Quin minus etiam a Practicis praeteriri debent, ut qui inter morbos ſingularium hominum verſantur.

631. Medicum igitur aegri examen, quo vera cauſae morbi cognitio nititur (72.), non claſſes modo ſingulas rerum non naturalium, vitaeque ante actae rationem, complecti debet; ſed & univerſam

ſam hominis conſtitutionem, quaeque in hac cum communia, tum propria, & quae ſecundum aut praeter naturam, inſunt. Ita nimirum utrumque genus principiorum, quibus morbus efficitur (630.), ſeſe demum manifeſtat. Quodſi vero alterutrum forte ex ſe lateat, detegi id tamen quandoque poteſt alterius noti principii comparatione ad morbum, per ſuos effectus cognitum (45, 117.), facta. Potentia nocens ſaepe ſeminium, aut hoc viciſſim illam, ſic prodit.

632. Atque hac demum methodo etiam feliciſſime invenitur eorum, quae Practico agenda ſunt, ratio modusque, cum in prophylaxi ſanorum, tum in aegrotantium curationibus. Intuta ſanitas eſt, cui non cavetur, ne aut ſuccreſcant ſeminia, aut nata ſeſe explicent. Nec morbus plane tollitur, niſi ſublata univerſa complexione conditionum, quibus fovetur: quod cum in morbis multum complicatis, aut inveteratis, rariſſime ſimul obtineri poſſit, aliarum poſt alias correctio ſuſcipi debet; ut minutatim deteratur,

quae uno impetu ejici nequit, cauſa mali. Si quae porro morboſa ſeminia ſuperſunt, quae tollere nefas, ſopire tamen & haec averſis nocentibus potentiis (59, 77.) licet.

Vires Naturae medicatrices.

633. In tanta rerum nocivarum multitudine cum rari ſint homines, qui ſatis circumſpecte vivant, pronum eſt credere, longe frequentiores fore morbos, quam obſervatio doceat, nec cuiquam diu incolumem perſtare ſanitatem poſſe. Conferre quidem poteſt, neque ſufficit tamen ad avertendos morbos, requiri ſeminii ac potentiae nocentis analogae concurſionem, ut naſcantur (75 ad 78.): quando concurrendi occaſiones adeo multiplices ſunt. Oportet itaque alias ſubeſſe cauſas, quas operae pretium eſt conſiderare.

634. Quemadmodum natura humana morbos mortemque averſatur & horret (2.); ita ſuis quoque viribus inſtructa eſt armisque, quibus ſeſe ab illis tueatur,

quae-

quaeque non minus in corpore, quam in mente, inſunt, & quanquam diverſa, in eumdem tamen finem omnia conſpirant (18, 51, 99.).

635. Continuis vitae actionibus expoſitum corpus, proprio ſuarum partium motu attrituque, cito deſtruitur. At facultate etiam nutriente gaudet, qua materiem extraneam ſibi appropriando jacturam jugiter reparat, inque perpetuo ſuae materiae fluxu ac mutatione idem tamen atque incolume ſeſe conſervat. Sic inevitabili morborum mortisque cauſae certiſſimum opponitur remedium.

636. Ejusdem quoque ordinis eſt facultas admirabilis, quae ſolidae compagis vulnera, fracturas, ulcera, vexata, mutilationes, artificio inimitabili, conſolidat, redintegrat, reſarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita ſit, quam homini; huic tamen & tam eximia ineſt, ut merito univerſae Chirurgiae fundamentum habeatur.

637. Praeterea uti corpus ſuis viribus alimenta coquit ſibique aſſimilat; ita non

minus facultatem nactum eſt morboſa, & quae praeter naturam ſunt, ſubigendi atque contemperandi. Hic ille tam ſalubris πεπασμὸς, quo conditiones noxiae eorum, quae morbum intentant aut faciunt, ita miteſcunt, ut vel innocuae fiant, vel ad commodam ejectionem expeditae. Quidquid in criſibus ſalutare eſt, hac potiſſimum virtute nititur.

638. Inter praecipuos hujus facultatis (637.) effectus memorari meretur ſuppuratio, ſolius naturae opus, arte quavis ſuperius, praeſtantiſſimum adverſus cruda, acria, obſtructa, inflammata, vulnerata, ulceroſa, emortua, quae aliter ſanari nequeunt, remedium.

639. Emunctoriorum inſuper ſumma hic eſt utilitas (299.); ut quorum beneficio nocentia, aut nocitura, ſive a foris ingeſta fuerint, ſive intus nata, mature ejici poſſint. Nec ordinaria tantum uſu veniunt, quando materies morboſa expelli debet; ſed inconſuetas etiam vias modosque adhibet natura: uti haemorrhagiae, vomitus, cholera, diarrhoea, ſudatio &c. docent.

640.

640. Multiſariae autem, quibus corpus vivum pollet, vires motrices, quum rebus nocivis irritatae ſemet exſerunt, praecipuum praeſtant vitae ac ſanitati praeſidium. His certe nituntur facultates modo allegatae (635 ad 640.). Inde profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodis, at ſaepe beneficentiſſimi, certaque determinatione ad ſalutarem finem tendentes; etiamſi mente nec imperante, nec conſcia, & vel invita quoque, fiant, hujusque adeo conſilio nequaquam tribui poſſint (51, 99, ad 105.). His ſi careret homo, nulla vel ſanitati conſtantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus praeſertim febris annumeranda eſt. Licet enim commotio iſta, perturbato circulationis ſyſtemate, gravibusque ſymptomatis moleſta, haud raro perniciem inferat, hinc merito morbus appelletur; ſaepe tamen & mirifice adeo ſalutaris eſt, ut certius aliud potentiusve cum ad ſanandos, tum ad praecavendos morbos auxilium

lium natura , vel ars, vix agnoſcat. Inde vel intemperantia quoque Medicorum in laudanda febre , qui nonnunquam ejus faciendae magis, quam abigendae, poteſtatem ſibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque conſenſus ac conſpiratio (99.), qua mutuam ſibi opem ferunt, aliae aliarum vice funguntur , ſanaeque pro afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum junctis viribus tanto minus reſiſtere imminens praeſensve morbus poſſit.

643. Nec menti humanae ſua deſunt conamina, quibus periclitantem ſanitatem tuetur. Etenim moleſta perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modo impellit eam ad quaerendum praeſidium, ſive id evitatio cauſae cognitae dederit, ſeu uſus auxilii experimento , ratione , aut conjectura inventi: ſed ſuos etiam animus, formidine periculi inquietus , concipit impetus, motusque in ſyſtemate ſuarum functionum concitat, qui, licet ex inſtinctu potius, quam ex conſilio, profluere videantur,

cer-

certiſſimum tamen tutaminis, aut levamenti, afferendi ſcopum atque efficacitatem manifeſte declarant. Hujusmodi ſane ſunt muſculorum, qui voluntati parent, motus ſpontanei, cogitationem praevertentes, nec pro arbitrio retundendi: praecipue autem, quae praeter rationem toties ſeſe efferunt, determinata rerum noxiarum faſtidia, aut medicatarum appetentiae, quibus obſequendo imminentes morbi ſaepiſſime avertuntur, refractarii etiam ſanantur.

644. Poſtremo memorabilis quoque eſt facultas adſueſcendi, qua utrumque hominis principium gaudet. Hac ſi careret natura humana, pauciſſimis profecto ſanis eſſe contingeret. Duramur nimirum conſuetudine ad innoxie ferendum innumera, quae minus adſuetis obſunt. Uti vero univerſim in quarumvis actionum exercitatione multum juvamur conſuetudine; ita haec ipſa quoque medicatrices cum mentis, tum corporis, vires (633 ad 644.) quascunque in facilitatem agendi diſponit, qua potentiis nocen-

nocentibus ſeſe opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum reſtituere promptius, commodius, felicius, queant. Ita vel morbi etiam adſuetudine magis & tolerabiles & tractabiles redduntur, ipſaque venena miteſcunt. Quocirca patet, cur ex vetuſtiſſima obſervatione, quae a multo tempore in conſuetudine ſunt, etiamſi deteriora, inſuetis minus turbare ſoleant? Cur conſueti morbi mitiores? Cur valetudinarii ſaepe praeter exſpectationem longaevi?

645. Haec ſumma eſt remediorum naturalium, quae data homini ſunt, ut ſe adverſus plurimas morborum cauſas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longe frequentior ſit ſanitas; ut multi perraro morbis affligantur; nonnulli etiam in ſanitate nunquam interrupta conſenescant; magnus denique aegrotantium numerus ſponte, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideo quoque accuratius perpendi, quando indubium eſt,

eſt, artem medendi non prima ſolum inde cepiſſe initia; ſed & his ipſis naturae viribus ita inniti (18, 19.), ut ſine illis exquiſitiſſima ceterum Medicorum omnium induſtria ne unum quidem ſervare ſanum, aegrumve ſanare poſſit. Iisdem qui prudentiſſime uti novit, artis faſtigium attigit.

647. Atque iſta cum perpetuae obſervationis ſint, a nemine quidem in controverſiam vocantur. Verum de illo diſceptatur acriter, ex quonam hominis principio ea omnia profluant: utrum pars corpori, pars menti, anne huic ſoli debeantur univerſa? Utraque ſententia ſuos habet patronos, claros viros, qui magnae contentionis diſputationibus inter ſeſe litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Unde conſtat, rationes utrinque afferri non improbabiles quidem, at quae nec liquido demonſtrent; litemque adeo, quae intra meras opinationes conſiſtat, haud poſſe dirimi. Nec ferme ſpes eſt unquam prorſus diremtum iri,

quan-

quando nimis ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutuique, quod inter ſeſe alunt, commercii fundamentum ac leges.

648. Dixeris ſane potiora eſſe illorum argumenta, qui utrique hominis principio ſuam ineſſe agendi vim contendunt; ſi cogites, multos in nobis fieri motus (640.), non inſcia ſolum, ſed & refragante anima, quosque contra vellet anxie, non fieri; alios, quacunque cauſa ſuppreſſos, ejus imperio nequaquam reſuſcitari poſſe, at ſtimulo corporeo facile: ex ſuperſtite autem in partibus de corpore vivo reſectis vi vitali (169, 181.) liquere, dari in corpore vires motrices, quae non a mente pendeant: neque porro intelligentem a ſtulto, aut adultum ab infante, hac re vel minimum differre: quin & in brutis animantibus id genus motuum inſtinctuumque dari; nec vel vegetantia iis carere: neque tamen eosdem ſemper adeo rationales eſſe, ut non & plurimum ſaepe noceant (104.): denique in illis ipſis etiam moliminibus, quae

quae indubie ad mentem attinent (643.), ciendis hanc non magis ſui compotem eſſe, quam in animi perturbationibus (532 & ſeq.); appetitusque ejus ac faſtidia non modo praeter omnem deliberationem naſci, ſed vel invitae quoque abs corpore male affecto veluti obtrudi, pro lege ſenſibus praeſcripta, qua ad certas corporis mutationes definitae in anima cogitationes, conſtanter eaedem, exoriuntur.

649. Haec tamen cuncta (648.), multaque alia, quum aliter ſentientes non ſint convincendo, neque etiam ſolide ab his refutari queant; ſupereſt, ut quisque, quae maxime placeat, ſententiam amplectatur, aut, quod fortaſſe conſultius, univerſa quaeſtio in medio relinquatur, Pathologos ſaltem aut Practicos non amplius exercitura, donec a Phyſiologis ad liquidum perducta fuerit. Utrum tanti intereſt, an Naturae cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur, an vero cum aliis Anima, aut Archeus? Quando, qui diverſa de his ſentiunt, ad

eandem tamen ſanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam convenire poſſunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. Symptomata quum partem ſtatus morboſi efficiant, cum aegro, tum Medico, manifeſtiſſimam (88.); videri poſſit, nullo ad ea cognoſcenda opus eſſe negotio; ut quae ſponte in ſenſus incurrant. Neque profecto opus foret, ſi ſufficeret noſſe, quaenam adſint, nec penitior eorumdem requireretur inſpectio.

651. Praecipuum nempe fontem continent, unde, quae ad detegendam morbi naturam, diagnoſin, & prognoſin faciunt, depromuntur (45, 111, 117, 118.). Oportet itaque Medicum, qui iisdem legitime uti velit, ſingulorum cauſas, ſedes, variasque ad morbum relationes, rite intelligere.

652. Adde, quod morbi etiam compoſiti, cum in ſymptomatibus ſuis, quorum diverſa concurſione conſtant, ſpectantur (417.), diſtinctam horumce notitiam

tiam exigant, ut vere ac enodate explicari poſſint.

653. Pathologia igitur rationalis ordinatam primo tradere expoſitionem debet omnium & ſingulorum alicujus momenti ſymptomatum, in qua inveniri, cum opus eſt, queat, quaenam cujusvis ſit natura, quam diverſa origo, & quae aut partes, aut vires, in quoque afficiantur. Nec ſane prius multiformes eorumdem complicationes, etiamſi curatiſſime digeſtas, recte aut proponere, aut cognoſcere licet.

654. Ingens autem numerus, ut moleſtiam creët in ordinando, ſatis tamen commode, recepta dudum diviſione tripartita, ad actiones laeſas, vitia excretorum, ac qualitates ſenſibiles alienatas, refertur (119.). Ulteriorem ſingularum claſſium digeſtionem major minorve ſimplicitas, mutuusque aliorum cum aliis nexus, haud difficulter determinare poteſt. Idcirco vitioſitates qualitatum ſenſibilium praemittemus.

Qualitates ſenſibiles alienatae.

655. QUIDQUID, praeter actiones & excreta, in corpore aegroti, vi morbi a ſtatu naturali mutatum, ope ſenſuum a Medico percipitur, id ad hunc titulum referri debet. Cujusmodi plurima ſunt, quae, etſi quandoque parum aut nihil incommodant, notari tamen atque intelligi debent; ut latentes intus cauſae morbique, ex quibus profluunt, inde cognoſcantur. Praecipua tantum attingemus.

656. Color ſuperficiei corporis, quae viſui patet, ex permiſtis integumentorum &, qui proxime ſubſunt, translucentium ſuccorum, aut & ſolidorum, coloribus conſtans, uti multa etiam in ſanis varietate ludit, ita pluribus cauſis modisque vitiari poteſt. Interceptus, aut nimius humorum influxus; eorumdem fluentium (399.), impactorum (400.), effuſorum (402.), ſecretorum (405.), nutrientium (404.) errores varii; cacochymia multiplex; craſis per πεπασμὸν (637.), admixtionem, ſeparationem, coagulum, atte-

attenuationem, corruptionem, mutata; vitium ipſius ſubſtantiae integumentorum aut, quae ſubjacent, partium, maximopere eo faciunt. Inde omne genus morboſae decolorationis in pallidum, rubrum, flavum, vireſcens, lividum, purpureum, fuſcum, nigrum, ſive univerſim, ſeu in ſingulari modo parte obtineat, explicari poteſt.

657. Foetor acidus, putridus, rancidus, fracidus, animam, perſpirabile, ſudorem, ſputum, alia excrementa, humores, partesve, praeter naturam inficiens, quam multiplici materie cauſaque naſcatur, ex ſupradictis (307, 310, 312, 313, 314, 325, 327, 328, 375) eluceſcit.

658. Calor ſani corporis nativus, circuitûs vitalis comes, exceſſu ſupra calorem atmoſphaerae menſurandus, ſicubi in morbis ad enormem gradum intenditur, ponit impetum humorum vehementem, magnam vaſorum reſiſtentiam, ſanguinem copioſum, valde denſum, diatheſin hujus inflammatoriam (355, 367.), aut nimis oleoſam (356, 364.), cacochy-

miam acrem, putredinem, rancorem, motum vitalem auctum (170.), hinc irritamenta a foris ingeſta, applicata, aut intus concitata (171.). Augeſcit etiam magis, cum calor externus, aut prohibita ventilatio, acceſſerit. Poteſt adeo pro conditionum concurrentium numero, intenſitate, duratione, ſede, magis aut minus excedere, totumque corpus, aut partem modo, occupare. Unde patet non infrequens id ſymptoma eſſe, nec paucos morbos comitari. Effectus autem, quos producit, ex (424, 425, 466, 467, 509, 1.) perſpiciuntur.

659. Sponte hinc fluunt, quaecunque ad caloris imminuti intellectum pertinent. Nec latent cauſae atque conſecutiones caloris ac frigoris alternantis, aut in diverſis corporis partibus eodem tempore inaequalis.

660. Utrum morboſa affectio etiam in homine ignem ciere electricum poteſt, qui fulgurante ictu ſeſe manifeſtet, cum corpora aliena contactum minantur? Symptomatis inauditi ſuſpicionem no-

noviſſimum quidem exemplum movit, nec plura tamen deinceps confirmarunt. An huc referri quoque debent ſpontanea hominum incendia, & vel ad cinerem usque conflagrationes, quae in hiſtoria Medica memorantur?

661. Duritia partium morboſa naſcitur ex rigiditate (164.); intemperie ſicca (386.); contractione (209, 5.); errore nutrimenti (404.); diſtenſione ab humoribus multis (385, 387, 394.), valde motis (409.), ſpiſſis (282, 284, 367.), congeſtis, impactis (209, 1.), errantibus (400, 402.), concretis; emunctoriorum obſtructione; luxatione (226.); hernia (230.); fractura (217.); tumore vario, &c. His autem contraria mollitudinem inducunt. Renixus juſto major aut minor, qui auctam minutamve elaſticitatem (160, 165.), ut ſymptoma, comitatur, inde quoque intelligitur. Nec obſcura eſt ratio humiditatis & ſiccitatis nimiae, quam morbi aliquando inducunt.

662. Superficies partium laevitate vitioſa peccat, cum in callum dureſcunt in-

tegumenta, aut contentis ultra modum diſtenduntur, aut, quae plenitudine protuberant, vaſcula, ob influxus vitalis defectum collapſa, ſubſidunt. Inaequalitatem contra efficiunt ſuccorum diſtendentium ſubductio; vaſculorum turgor ab humoribus nimia copia appulſis, aut ob conſtricta oſcula elabi impeditis; eroſio ab acri; ſubſtantiae degeneratio; eruptiones multivariae, &c.

663. Magnitudo corporis partisve praeter naturam aucta vel imminuta; quanquam ſupra (260.) inter morbos inſtrumentarios memorari debuit; frequentius tamen ſymptoma eſt, quam morbus, locumque ideo inter qualitatum ſenſibilium vitia meretur (262, 263.)

664. Exceſſus, omnis generis tumorum (262.), qui aut univerſam corporis ſuperficiem, aut partem ſingularem, occupant, comes, ponit vel volumen materiae auctum, vel exſuperantem ejus quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum aucta, atque ex doctrina de morbis ſolidorum con-

continentium (200 ad 211.) rite applicata maximam partem intelligitur. Adjungit ſeſe fractis (217.), luxatis (226.), herniis (230.), prolapſis (248.), aberrantibus (256.), male conformatis (259.), luxuriantibus in exoſtoſi, condylomate, ſarcomate, fungo. Eſt & conſecutio diſtenſionis a rarefactis, ab obſtructis (209. 1.), ab humorum abundantia (385 & ſeq.), a multiplici cacochymia, ab errore fluentium (399.), impactorum (400.), effuſorum (402. 403.), nutrimenti (404.), ab affluxu in partem nimio (411.), ſtagnatione (410.), refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas a contrariis conditionibus pendet. Succorum inopia (393, 395, 396.), deficiens influxio (411.), ſolidorum collapſus, contractio (209. 4. 5.), eroſio, maxime huc faciunt. Unde evacuationes enormes, marasmum, tabem, ἀτρόφιαν, totius aut partis, comitatur. Memorabilis praecipue eſt, quae ſubito in morbis ſeſe prodit, ſubſidentia, vel habitus univerſi, vel partium ſingularium, quae tumuerant.

Spasmus humores intro compellens, κενεαγγέια, circulatio elanguida aut cesſans, vis vitae defetiſcens, metaſtaſis, gangraena, tum fere in cauſa eſſe ſolent.

Excretorum vitia.

666. MULTIMODIS quidem vitiari excretiones poſſunt, ſive actum excernendi ſpectes, ſive partem, unde excernitur, ſeu materiem denique, quae foras prodit. Horum tamen quamplurima non adeo propria ſunt huic titulo, ut non rectius alio referantur. Haud pauca ſane morbi nomen merentur, ſupra (401.) inter errores humorum jam expoſita. Plura ad cauſas morborum pertinent, ſuo quoque loco (555 & ſeq.) ante tradita. Alia; etſi ſymptomatum rationem habent; potiori tamen jure actionibus laeſis annumerantur; quia non id, quod excernitur, ſed ipſa excretio, peccat. De retentorum vitiis, quae hoc quoque loco ab auctoribus commemorari ſolent, eadem valent. Quum igitur & quantitas materiae excretae, deficiens, aut excedens, commode

mode inter excretionum laeſiones tractari poſſit; ſuperſunt modo, quae in qualitatibus excretorum a ſtatu naturali mutata ſeſe produnt, hic exhibenda. Atqui horum multa variis locis (401, 555, 566, 582, 602.) jam tradita ſunt: omnia vero & ſingula, cum praecipuam habeant in doctrina ſignorum utilitatem, ſpecialior eorumdem expoſitio, ad Semioticam Pathologicam (16, 11.) potius ablegenda, cum maxime nos morari non debet.

Actiones laeſae.

667. SYMPTOMATUM, quae in morbis ſeſe manifeſtant, haud alia majoris momenti ſunt, magisque aut aegros, aut Medicum, urgent, quam quae functionum exercitationem perturbant. Unde accuratam ſingula, prout ſuis ex cauſis profluunt, expoſitionem merentur.

668. Difficile tamen eſt in tanta rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui juſtae methodi legi-

legibus examuſſim reſpondeat. Quae moleſtia, gravis Phyſiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorſus ſuperanda, diſſenſionem inter Syſtematicos haud minus tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordiemur itaque a vitiis illarum facultatum, quae per univerſum corpus diffuſae, aut multis partibus communes ſunt; ut quae deinde ſequentur, ſingularium actionum laeſiones clarius intelligi queant.

Senſationes moleſtae ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis ſui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non eſt Medici (65.). Aptitudo autem ad ciendas ſenſationes, latiſſime, per corpus diffuſa eſt: uti & permagna datur rerum, quae ſentiuntur, varietas. Organa nacti ſumus ſenſoria, ſingulari quaeque apparatu, ſuis diſpoſita locis, quorum interventu qualitates ſenſibiles rerum extranearum nobis, ſuo quaelibet modo, exhibentur. Ineſt praeterea in multis partibus

bus ſenſibilitas quaedam, quae de naturae neceſſitatibus monet, cumque opus eſt, ad ſatisfaciendum iisdem compellit. Denique & ſenſus aliquis univerſo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus, morborum praecipue comes, quo fit, ut mens doleat, angatur, agitetur, quum injuria partibus quibusvis infertur. Is igitur; etſi peculiare organum nullum habet; prae ceteris tamen primo loco conſiderari meretur, tum ob frequentiam ſymptomatum, quibus obnoxius eſt, tum quia & reliquis ſenſationibus ſeſe immiſcet.

Dolor.

670. DOLOR, qui ad Medicum pertinet, eſt triſtis ſenſatio ſui generis, quam ita percipit mens, ut ſemper ad aliquam ſui corporis partem, tanquam quae vim patiatur, referat. Dolet itaque, quia corpori ſuo male eſt, hocque reſtituto praeteriti doloris ſine dolore reminiſcitur. Immodicum vero, quod in ea ſenſatione eſt, facit, ut mens non minus inde,

inde, quam corpus, aegre habeat, malletque non tam vehementer affici.

671. Quum igitur dolor ponat ſenſationem nimis intenſam; patet eum niti mutuo inter mentem & corpus commercio; ſedemque habere non magis, quam ſentiendi facultatem, limitatam, quae per univerſum hujus ſyſtema, perque omnes & ſingulas corporis partes ſenſiles diffuſa ſit; &, quae ad ſentiendum in utroque hominis principio generatim requiruntur, conditiones ad dolendum quoque requiri. Has ideo, quousque a Phyſiologis legitime exponuntur, tironi notas hoc loco poſtulare licet (27).

672. Corporeum vero, quod in quavis ſenſatione concipi poteſt, reducitur ſolummodo ad certas partium ſenſilium mutationes, curſu non interrupto, per continentes nervos, in commune ſenſorium ordinate perlatas. Unde conſequens eſt, ut affectio, qua dolemus, ſita ſit in mutatione partium ſenſilium nimis violenta, quae cohaeſionem, tenorem, vires earumdem, in periculum adducat,

inju-

injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipſi, unde hae oriuntur, medullae inferat, aut ſaltem intentet. Oportet ſane mentem contriſtari, ubi horum aliquid evenit in illo ſyſtemate, cujus integritas naturae humanae tam utilis ac neceſſaria eſt (532.). Potentiae dolorificae, conſecutiones gradusque varii dolorum, id ipſum quoque confirmant.

673. Quippe dolor naſcitur, cum partes ſenſiles, vi externa internave, ultra, quam commode ferre queant, diſtrahuntur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, ſtringendo, contorquendo, vulnerando (218.), laeduntur, aut denique acri vario ſtimulantur, roduntur, uruntur. Quocirca innumeris morbis, ut ſymptoma, & quod prae ceteris potiſſimum urgeat, ſupervenit. Morbi cavitatum excedentium (203.), deficientium (209.), fracturae (217.), vulnera (218.), luxationes (226.), herniae (230.), procidentiae (248.), tumores (262, 664.), cacochymiae acres (289), plethora (387.), errores fluidorum varii (398.), vitiati

vitiati humorum motus (406), dolorem plerumque comitem habent.

674. Eſt tamen, ubi ſola etiam ſenſorii communis mutatio, aliunde nata, haud aliter dolere facit, quam ſi pars aliqua corporis injuriam pateretur, nulla interim potentia dolorifica (673.) extra ſenſorium ibidem praeſente. Cujusmodi fallaciam in alias quoque ſenſationes cadere poſſe, inſomnia atque deliria manifeſte docent.

675. Efficit dolor, ſi vehemens eſt, in mente inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitae deſperationem: in parte affecta vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tenſiones, ſpasmos (195.), auctum humorum affluxum, congeſtionem, tranſitum impeditum, frigus, calorem, inflammationem, gangraenam, inſenſilitatem, torporem (196.), reſolutionem. Mutua autem conſenſione etiam in aliis partibus dolores, ſpasmi, convulſiones, imbecillitas, paralyſis, circuitus humorum univerſalis perturbatio, febris,

bris, motuum vitalium languor, ſyncope &c. creantur. Tot malorum auctor ſimul tamen vitae cuſtos eſt, qui & de praeſente noxa, ejusque conſecutionibus, mature monet, & compellit ad medelam quoquo modo quaerendam.

676. Inde magnitudini injuriae, periculive, plerumque reſpondet doloris gradus, qui tanto fere vehementior eſt, quanto potentiae dolorificae actio intenſior proximam minatur deſtructionem. Augmentum quoque addit partis affectae fibrarum gracilitas (161. 1.), tenſio naturalis major, irritabilitas (190.), ſenſus tener; quibus ſi jungitur temperies corporis ſicca, animusque impatiens, dolor in immanem excreſcit. Summus ideo brevis, nec corpori nec menti diu tolerabilis, cito aut ſolvit aut ſolvitur.

677. Praeterea, quoniam ſenſationi triſti, quae in quibuslibet doloribus ineſt, ſeſe inſuper in ſingulis fere adjungere ſolet idea modi, quo vis dolorifica in partem agit, praecipuae ſic do-

lorum differentiae, ac totidem veluti ſpecies conſtituuntur: uti ſunt diſtendens, gravans, ſtringens, contundens, pulſans, ſcindens, pungens, terebrans, rodens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptionum ſimilitudinem comparamus, quas dolentes in corpore patimur, injurias cum laeſionibus, quas vires Mechanicae, Phyſicae, Chemicae, foris admotae, nobis inferunt. Nec improbabile eſt, ſimiles ſenſationes ſimilibus cieri fibrarum ſenſilium mutationibus, atque ideo abdita ex manifeſtis poſſe explicari. An vero & recte hinc inferas, cujusvis doloris cauſam nunquam non potentiae, quae continui ſolutionem inferre partibus minetur, deberi; aut ſaltem in ſolidorum potius violenta affectione, quam in fluidi per nervos impedito motu, ponendam eſſe?

678. Ἀνωδυνία igitur, qua aegri, in quos vis dolorifica agit, non dolent tamen, inter morborum ſymptomata non minus, quam dolor, referenda eſt. Etenim

nim aut pars affecta ſenſu caret, preſſis, ſtupefactis, deſtructis nervis ob tumorem, luxationem, fracturam, contuſionem, vulnus, ſphacelum, &c. aut ſenſorio communi impedito univerſa vis ſentiendi labaſcit in apoplexia, ſopore, epilepſia, convulſione, catalepſi: aut eodem perturbato mens alienata eſt in deliriis: aut denique languente vi vitali, ac vigore circulationis, ſenſilitas partium collapſarum una torpet in extrema debilitate, animi deliquio, ſyncope. Ex tranquilla tamen doloris patientia haud ſatis tutum videtur concludere, partibus irritatis ſenſum vel negaſſe naturam, vel morbum abſtuliſſe.

679. Pruritus, ſenſatio dolori proxima, voluptas ex mutato corpore nimis intenſa, hinc doloris initium, ponit irritationem ſenſu quidem non triſti, ſed inquietante tamen, moleſtam, qua fit, ut partem affectam ſcalpere, fricare, aut quovis alio modo agitare, veluti cogamur. Uti igitur leves motus mechanici, tactio, reptatio, frictio, vellicatio, par-

tibus, quae, quia tangi non conſueverunt, delicati ſenſus ſunt, titillationem inferunt: ita pleraeque potentiae dolorificae (673.), cum mitius agunt, partemve minus teneram afficiunt, pruritum creant. Acre praeſertim multiplex, leni roſione morſuve in cutim agens, ſaepiſſime hunc ſenſum movet. Unde in ſcabie, impetigine, herpete, eryſipelate, variis exanthematibus, pernione, phtheiriaſi, aliisque vitiis cutaneis, tum & in variis cacochymiae acris ſpeciebus, frequens haec moleſtia. Eſt etiam in hac affectione locus conſenſui, quo fit, ut irritamenta, quae in alias partes agunt, in aliis pruritum cieant. Docent vermes inteſtinales & veſicae calculus.

680. Quando autem pleriſque naturae neceſſitatibus ſua quoque indita eſt pruritus ſpecies, qua nos admoneant invitentque ad motus ſibi competentes; patet iſtam ſenſationem non ſolius eſſe ſuperficiei, ſed ad internas etiam partes pertinere, inque his ex morbo incitari vehementius poſſe, ut tem-

tempore graduque incongruis urgeat. Referre igitur huc licebit multifarios illos ſtimulos, qui ex cauſa morboſa oriundi, aegrotantes ad tuſſim, ſternutationem, oſcitationem, pandiculationem, excretiones varias alvi, urinae, &c. compellunt.

681. Eſt & interior quidam pruritus, absque frictione, aut motu animali, intolerabilis, quem in hyſtericis & hypochondriacis quandoque membra ſingularia intus concipiunt, nullo licet ſtimulantis acrimoniae indicio. Irritabilitati (190.) hunc attribuas, qua fibrae partis, in oſcillationes immoderatas actae, facultatem ſentiendi inquietant. Is aliquamdiu durans ſponte tandem, more ſpasmorum, ſolvitur; at nonnunquam periodicus ſtatis intervallis denuo accedit.

Anxietas.

682. Uti praeſente malo dolemus; ita imminentis, quod averti aut ſuperari

nequeat, idea meticuloſos ſolicitat angitque, eo quidem vehementius, quo malum gravius, minusque aut evitabile, aut eluctabile videtur. Anxietas idcirco triſtis quidem pariter, ac dolor, ſenſatio eſt, at cum hoc minime confundenda, longe terribilior, ipſa quandoque morte intolerabilior.

683. Quodſi igitur anxia mens redditur ex corpore ſuo affecto, credibile omnino eſt, cauſam ſubeſſe corpoream, quae commune ſenſorium ita mutet, ut ideae excitentur, quas mens nec absque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a ſe depellere poſſit.

684. Perinde autem fuerit, utrum ſenſorii communis illa (683.) mutatio debeatur reſpondeatque ſtatui corporis revera periculoſo, cujus perceptione animus merito angatur; an conditioni minoris momenti, quae panicum modo terrorem incutiat (674.). Anxietatis gradus utrobique idem eſſe poteſt; quamvis conſecutiones multum diverſae ſint. Ita mutui inter mentem & cor-

corpus commercii leges ferunt. Inde vero notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confuſione, triſtia quaeque & calamitoſa ſibi fingunt impendentia, mens in extremum ſaepe angorem conjicitur, corpore licet non, niſi ex turbis ſenſorii communis, laborante. Hinc & plerumque mala a foris potius, quam ex morbo, ſibi imminentia imaginario metu proſpiciunt. Haec ſpecies in phrenitide & melancholia frequens, dolori imaginario (674.) ſimilis, moleſtior, quam periculoſior (684.).

686. Verior ex corpore naſcitur anxietas, ſicubi obſtaculum quoddam conatibus, quibus natura utitur ad expellendum aliquid, quod ſibi intus incommodat, magnopere reſiſtit; ut metus ſit, ne non ſufficiant. Anguntur ideo, quibus, cum materies excernenda praeſto eſt atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perſpirabilis, ſudoris, ſputi, ſanguinis, &c. impeditur. Inde & moli-

limina ad haemorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metaſtaſes, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non flatus concluſos, & ſubito, ante tempus, ſuppreſſas excretiones, vel intro repulſas eruptiones, angor comitatur.

687. Porro frequentiſſimam anxietatis cauſam ponunt impedimenta reſpirationis, quae cum & ſanguinis per pulmones trajectui obſtent, ancipiti vitam periculo premunt. Multiplex itaque vitium pulmonis varia materie infarcti, ſpasmo conſtricti, tumore, tuberculis, vomica, ulcere obſeſſi, aut aëre, aqua, ſanguine, pure, tumore, aliove thoracis affectu extrinſecus compreſſi; fiſtulae item aëriferae fauciumque, qua ſpiritus meare debet; tum diaphragmatis ac ceterorum, qui reſpirationem adjuvant, muſculorum; aëris denique frigore, calore, levitate, humiditate, elateris defectu, ſitu, inquinamento, peccantis multifaria labes (422 ad 445.) huc faciunt.

688.

688. Paris efficaciae ſunt, quaecunque cordis actionem, atque adeo circuitum vitalem vehementer turbant; ſive vitium ſubſit cordis, ſpasmo, inflammatione, eryſipelate, ulcere, polypo, aneuryſmate, hydrope, tumore quovis, concretione, affecti, alienave materia obſeſſi; ſive aliunde nata obſtacula impediant, ne cor moderata contractione ſanguinem ſatis libere cavis ſuis expellere queat. Imminens hinc circulationis ſuffocatio naturam urget, ut motibus duplicatis, non ſine ſumma anxietate, contra inſurgat.

689. Quocirca & ſpasmi, repletiones, diſtenſiones, obſtructiones, compreſſiones viſcerum, quae abdomine continentur; ſicubi humorum per vaſa motum valde impediendo reſiſtentiam cordi augent; eo quidem certius in angores conjiciunt, quo magis una & diaphragmatis pulmonumque motui obſtant, & proximum cor laceſſunt. Huc igitur anxietates hypochondriacae referuntur.

690. Poſtremo quoque angimur,

cum, ob vim vitae quacunque cauſa defetiſcentem (170.), motuum vitalium ac circuitus humorum extinctio intentatur. Docent violentae nervorum affectiones, cordis debilitas, ingruens animi deliquium, ſphacelus vitalia invadens, &c.

691. Ex quibus (685 ad 691.) rite conſideratis perſpicitur, plurimis ac valde diverſis morbis iſtud ſymptoma ſeſe comes adjungere; &, quamquam haud aeque ſemper periculoſum eſt, nunquam tamen a prudenti Medico negligendum eſſe. Syſtemati vitali datus hic monitor magis etiam, quam dolor (675.), attendi meretur; quum ſaepe aut periclitari vitam annunciet, aut hac quoque mortem reddat praeſtabiliorem.

Exercitationes ſenſuum laeſae.

692. OFFENSIS ſenſus communis, proximum eſt, ſubjungere, quae ad ſenſus ſingulares, quos externos internosque vocant, pertinent, ſymptomata.

Ve-

Verius haec, quam priora, ad actiones laeſas referuntur; quum vitio organorum ſenſatio non, ut decet, perficiatur. Uti vero officina ſenſoria pro diverſitate qualitatum ſenſibilium, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multum diſcrepante apparatu eſt inſtructa; ita multiplex hic a ſtatu ſano alienatio, nec ubique eadem, accidere poteſt. De ſingulis igitur ſeorſim agendum. Iſtud tamen omnibus commune eſt, ut, inſtar ceterarum actionum, ſanitatem ſuam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, poſitam habeant; a quo cum ultra citrave deflectunt, in vitio eſſe recte dicuntur. Laeſiones adeo in univerſum ad defectum, exceſſum ac depravationem commode reducere licebit.

Tactus Symptomata.

693. Tactus, in ſuo genere prae reliquis ſenſibus latiſſime diffuſus, aut valde imminuitur in ſtupore, aut plane aboletur, idque vel in parte ſingulari, vel

vel in multis ſimul, totove undique corpore. Utrumque vitium cauſis fere iisdem, at gradu diverſis, debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiaſi, lepra, corticoſa, ſquamea, cornea degeneratione indurata, incraſſata, aut in ſugillatione, bullis, puſtulis, interpoſito ſanguine, ſero, pure &c. a ſubjecta cute diſtans, in culpa eſſe poteſt. Alias cutis varia labe nimiae rigiditatis, laxitatis, collapſus ſuorum vaſculorum, contractionis, infarctus aquoſi, mucoſi, laborans, aut conſtrictione, contuſione, gelu, igne, gangraena, emortua, organum una adficiendo, ſenſum obtundit aut delet. Nervi denique in originibus, progreſſu, aut extremis ſuis, preſſione, vulnere, contuſione, roſione, exſiccatione, emollitione, extenuatione, vis vitalis defectu, humoris boni inopia, materiae morboſae depoſitione, uſu narcoticorum, aliisve noxis inhabiles redditi, huc quam maxime faciunt. Quo & referri debet, quae morbos ſenſorii communis, apoplexiam,

le-

lethargum, epilepſiam, catalepſin, &c. comitatur, inſenſilitas univerſalis. Tum vero & virtutis motricis vitioſitas accedit, qua tamen correcta ſenſus impedimentum quandoque perſtat, aut hoc ablato illa ſupereſt.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno incommodo; quum attrectatio modica in dolorem vertitur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi organum tegmine ſuo caret, aut hoc nimis tenui veſtitur, aut ipſum juſto tenerius, mobilius, plusve juſto tenſum eſt. Intertrigine, vulnere, ulcere, inflammatione, eryſipelate, abſceſſu, contuſione, dolore hyſterico, podagrico, vario, ſpasmo, affectis hinc accidit. In morbis ſpasmodicis quandoque univerſa fere corporis ſuperficies ita tenereſcit; ut vel intentatus modo attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus ſpeciem tum imminutio ejus (693.), tum nimium acumen (694), in ſe habet: in utroque enim caſu organi minor majorve affectio facillime

lime qualitatum perceptionem confundit. Alia erroris ſpecies eſt, cum ſenſatio ad perverſam partem refertur (674.).

Guſtus Symptomata.

696. TACTUI proxime affinis guſtus ſimilia patitur ex ſimilibus cauſis. Id tamen privum linguae, principi hujus ſenſus inſtrumento, creberrime in morbis, etiam non ſuis, ſordes, mucum, cruſtam, contrahere, obſideri aphthis, &c. Saliva quoque, quae plurimum ad guſtatum facit, permultis obnoxia eſt cum quantitatis, tum qualitatis, vitiis. Adde, quod appetentia, quae ſaporum gratiam mire augere poteſt, raro in aegris vigeat, faſtidium contra & nauſea ſaepe ſubnaſcatur. Inde frequens origo multiplicis laeſionis hujus ſenſus intelligitur.

697. Prae ceteris notabilis eſt guſtus alienatio; quum aegri conqueruntur de ſenſu ſaporis ſalſi, amari, urinoſi, acidi, aeruginoſi, dulcis, rancidi, cadaveroſi, quo ſibi videantur imbuta eſſe, quaecunque ingerunt. Cauſa plerumque in ſaliva haeret

haeret vitioſa materie infecta, ſive hanc ex lympha ſanguinis attulerit, ſive ori infuſa demum contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Inde, quae ſerum maxime affectant, cacochymiae acidae, bilioſae, putridae, rancidae, ſalſae, aliaeve acres; tum ſordes, cruſtae, ulcera, oris, linguae, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, oeſophagi, ventriculi, trachaeae, pulmonum, &c. hoc ſymptoma producunt. Organi quoque guſtatus & papillarum varius tenſionis aut laxitatis ſtatus, vel ſuperſtes a priore ſapore affectio, quin & ſenſorii communis perturbatio eo conferre poſſunt. Liquet adeo, cur alienus ſapor ſaepiſſime quidem ex morbo, quandoque tamen & bono omine ex perfecta materiae morboſae correctione profluat.

Olfactus Symptomata.

698. Olfactus nonnunquam ex cauſa morboſa nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiantur, odorata autem

tem & ad majorem diſtantiam, & longe fortius, hinc ſternutationem, convulſiones, animi deliquia, aliquando inducant. Membranae narium, ob muci defectum, nuditas, ſiccitas, nimia tenſio, papillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut nervulorum hujus ſenſus proprie, aut univerſi ſyſtematis ſenſorii, teneritudo, in acutis & chronicis malis id efficere valent. Inde in hyſtericis, hypochondriacis, phreniticis, ex morſu rabidi canis hydrophobis, maxime occurrit.

699. Frequentior eſt olfactus obtuſio ac abolitio, qui *ἀνοσμὸς*. Obſtructio membranae narium in gravedine; humiditas nimia in coryza; muci abundantia, craſſitudo; heterogenea intro admiſſa, lapis, gypſum, vermis, &c.; tumores quicunque, polypus, ſcirrhus, cancer, exoſtoſis, vulnus, contuſio, ulcera depaſcentia, caries, callus, alarum naſi concretio; vitia conformationis &c. variis modis iſtas laeſiones inferunt. Quaecunque porro aëris per nares tranſitum inhibent, impedimenta multifaria: ut & odoratus nervu-

nervulorum, qua in papillas abeunt, aut altius, compreſſio, induratio, reſolutio, emollitio, deſtructio: quo referri etiam poteſt, quae ex perpetuo ſaniei cancroſae halitu contrahitur, ſentiendi impotentia. Denique, quae ceteros etiam ſenſus opprimunt, ſenſorii communis mala, apoplexia, epilepſia, catalepſis, morbi ſoporoſi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quae odorata ſunt, odorem, vel odoris in atmoſphaera inodora perceptionem. Naſcitur ergo, quum organum olfactus a materie olente, quae in corpore haeret, ita afficitur, ut odor a foris afflari videatur. Mucus, ſaliva, pus, ichor, tabus, ſordes, corrupta, putrida, rancida, in cavernis narium, ore, dentibus, gingivis, lingua, faucibus, oeſophago, trachaea, pulmonibus, ſtabulantia; aut olidi vapores e ventriculo aſcendentes, iſtam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valde odoratas impreſſionem permanentem, quae tarde demum eliditur. Turbis ſenſorii com-

munis hoc vitium quoque nonnunquam deberi analogia docet (674.): tum vero rarius in ſolum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. Laeditur auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Unde ὀξυηκοΐα; κώφωσις, ſurditas; βαρυηκοΐα, gravis auditus; tinnitus, bombus, echo, ſuſurrus, ſibilus. Quae ſymptomata tanto quidem majoris momenti cenſenda ſunt, quo & ſenſum diſciplinae nobiliorem infeſtant, & cauſas ſedesque magis abſtruſas habent, & minus ad ſanandum facilia ſeſe praebent.

702. Ὀξυηκοΐα dicitur auditus ſumma ſenſilitas, quae vel leves quoque ſonos vix ferre queat, quin aegritudo, dolor, convulſio, delirium, aut deliquium oriatur. Debetur nimiae tenſioni, ſiccitati, mobilitati organi acuſtici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideo morbis iſtarum partium acutiſſimis, inflammatoriis, ſpasmodicis, doloroſis, otal-

otalgiae, phrenitidi, cephalalgiae &c. Comitatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hyſtericis ceterum, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnum teneris, in pervigilium pronis, ſummatim, irritabilibus (190), familiare malum.

703. Cauſarum, quae auditum obtundunt, longe major & numerus eſt & diverſitas, nec minus multiplex ſedes. Plurimae nimirum partes ſunt, & plures etiam ſingularum conditiones, quae cum ad integritatem hujus ſenſus faciant, vitiari nequeunt, quin functio impediatur. Phyſiologia igitur hic potiſſimum praelucere Pathologiae atque ordinem dicendorum monſtrare debet.

704. Organi maximopere compoſiti, quae huc referri merentur, vitia fere haec ſunt. Auriculae defectus; meatus auditorii anguſtia, ab aliena materie repletio, obturatio, concretio; membrana tympani relaxata, callo rigens, in os durata, ſordibus obſeſſa, luxuriante carne craſſeſcens, rupta, adeſa, aut quoquo modo

deficiens; auditus oſſiculorum luxatio, anchyloſis, caries, diſſolutio, abſentia; cavea tympani ſero, pituita, cruore, pure, ichore repleta, ſorde inquinata; veſtibuli, cochleae, labyrinthi, infarctus, conformatio perverſa; membranarum, quae hic expanſae ſunt, laxitas, ſiccitas, induratio, degeneratio, deſtructio; vaſculorum a congeſtis humoribus tumor, obſtructio; muſculorum internorum paralyſis, ſpasmus; tubae Euſtachianae conſtrictio, ϛενοχωρία, obſtructio, concretio, exeſio. Horum ſingula ſeorſim, plurave complicata, quum obſtent, ne tremores ſonori, ut decet, excipiantur, colligantur, reflectantur, transmittantur, imprimantur, vibrationes harmonicas cieant, modis ſane gradibusque diverſis auditum hebetare aut & omnino abolere poſſunt.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nerveus, huic ſenſui datus, inde ab organo ad ſenſorium usque commune, toto itinere, preſſus, deſtructus, marcidus, rigidus, ſtupidus; aut ipſum cere-

cerebrum labe univerſali, apoplectica, epileptica, &c. oppreſſum, relaxatum, exhauſtum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoque in culpa ſunt.

706. Liquet autem ex uſu partium, alia quidem iſtorum vitiorum (704, 705.) gravem modo auditum inducere; alia aut hunc, aut ſurditatem ipſam, ut varia fuerint intenſitate, complicatione, duratione; alia ocyus, ſerius, certo tamen, ſurditatem. Huic porro, niſi natura vel arte mature tollatur, loquelae ignorantia, aut deſuetudine oblivio fere accedere ſolet.

707. Depravate audiunt, quibus, cum nihil ſonat, aures tamen tinniunt, ſuſurrant, ſtrepunt, aut, inſtar echûs, ſonos repetunt. Fugax ſymptoma etiam ſanis ſaepe numero accidit, levibus ex cauſis oriundum. Perſeverans diutius, ſive ſolitarium fuerit, ſive morbis aliis adjunctum, majoris momenti, variique ominis eſt. Naſcitur autem, quando tremores, ſonoris ſimiles, in meatu auditorio, membrana tympani, hujus cavea, parietibus atque aëre interno, oſſiculis, membranis,

ceteriſque interioris organi partibus, cientur a vaſculis hic diſtributis, ob plenitudinem, preſſionem externam, obſtructionem, inflammationem, ſolito fortius pulſantibus. Unde plethoram, morbos febriles, acutos, inflammatorios, maxime qui caput infeſtant, catarrhos, evacuationes ſuppreſſas, decubitum humorum in has partes vicinasve, eorumdem impetum ſurſum verſum, hinc delirium, ſanguinis ex naribus profluvium, parotides, &c. imminentia, ſaepe comitatur. Muſculorum quoque, ac fibrarum motricium in his locis ſpasmi, tremores convulſivi, in hyſtericis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocirca aut relaxatio, aut tenſio, immodica partium hujus organi, qua nimis facile agitantur, aut motae diutius, quam par eſt, contremiſcunt, huc quoque confert; nec non tubae Euſtachianae varia vitia (677.), quae juſtum aëris intra caveam tympani moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectio partis nerveae, quae ad auditum pertinet,

inde

inde ab organo usque ad origines ſuas; tum & encephali, preſſione, irritatione, commotione, aut primario, aut ob mutuam cum aliis partibus conſenſionem, laeſi: ut ſaepenumero haec etiam cauſa ſubſit, quare capitis morbis inflammatoriis, ſoporoſis, catarrhoſis, ſpasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. iſtud ſymptoma ſeſe adjungat.

708. Ceterum vix alia functio datur, cujus vitiatae naturam, cauſas, partesque affectas difficilius ſit cognoſcere, certasve curationes determinare. Nec mirum: quando tam parum eſt, quod de organi abditiſſimi ſtatu ſano, partiumque ejus ſingularum uſu, intelligimus.

Viſus Symptomata.

709. INTER ſenſoria compoſitiſſimus oculus etſi quamplurimas patitur vitioſitates; ſymptomata tamen, quae ad functionem ejus attinent, itidem ad quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depravati viſus referre licet. Nec alio ſane nomine hujus ſunt loci. Unde hunc quoque

ordinem in eorumdem expoſitione ſequemur.

710. Viſu nimis acuto laborant, quorum tam ſenſiles oculi ſunt, ut lucem refugiant, & vel modicam aegre ferant, hinc debiliore quidem videant, fortiore perſtricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris. Nonnulli ἡμεράλωπας appellant, qui facultate videndi noctu, quam interdiu, magis valent. Hos tamen contra alii potius νυκτάλωπας dicendos eſſe cenſent.

711. Cauſae hujus vitii intelliguntur ex iis, quae de ſimili auditus ceterorumque ſenſuum laeſione ſupra (694, 698, 702.) tradidimus; modo ad organum viſus applicentur. Inde frequens occurrit in ſimilibus (702.) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus cum acutis, tum chronicis, aſſiduus praeſertim ophthalmiae comes. Deſuetudo lucis hanc teneritudinem ſanis etiam oculis infert. Maxime tamen huc quoque facit imbecillitas aut impedimentum potentiae, qua pupillam in luce majore conſtringimus; ut ideo haec perpetuo dilatata ſit, μυδρίασι laboranti-

borans, aut ſaltem ad conſtrictionem non ſatis parata. Quum enim pupillae moderamine lucis appulſae quantitati ſeſe accommodet oculus, patentior introitus clarioris lucis intolerantiam creare debet. Unde patet, cur magno virium diſpendio accedens nimia ſenſibilitas iſtud ſymptoma tantopere intendat. Quod cataracta minor, ad margines tenuior, in medio ſpiſſior, producit, veſpertini viſus genus imminutam potius, quam intenſiorem, ponit aciem, nec adeo hujus eſt loci.

712. Caecitatis cauſae cum & numero plurimae ſint, & natura ac ſede multum diverſae, diſtinctam merentur expoſitionem. Aliae quidem haerent in partibus, quae ante oculi globum ſitae ſunt, aliae in hoc ipſo, iterumque aliae pone eumdem, inde ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi, nec organum, afficiunt, ſed conditiones modo, ſine quibus exerceri viſus nequit. Sunt igitur externa tantum impedimenta, quae oculum lumini inacceſſum reddunt, nec adeo, niſi notham pariunt cae-

citatem. Huc referuntur vitia palpebrarum: tumor ab humorum confluxu, inflammatione, eryſipelate, oedemate, emphyſemate, grandinibus, tegumentorum exuperantia, carne luxuriante, tumoribus cyſticis, &c. diductioni obſtans; cohaerentia a pituita, gramiis, pure, ſanie ulceroſa, porriginoſa, venerea, interpoſitis; concretio congenita, aut ex inflammatione, ambuſtione, excoriatione, vulnere, ulcere, nata, quod *ἀγκυλοβλέφαρον* (223.); conſtrictio ab orbicularibus muſculis ſpasmo affectis; *πτώσις* denique palpebrae ſuperioris ob reſolutum aut transverſe diſſectum ejus levatorem. Caruncula quoque lacrymalis, &, quae juxta hanc eſt, laxioris adnatae lunula, quum congeſtis humoribus, inflammatione, abſceſſu, turgent, aut degenere augmento ſuae materiae in panniculum, pterygium, &c. abeunt, ita ſupra corneam ſeſe quandoque expandunt, ut lumen intercipere poſſint. Alias & vicinarum partium tumores, qui oculo ſuperimminent, ſimile obſtaculum creant.

714.

714. Quae caecitatem inferunt, globi oculi vitioſitates pro multitudine ac diverſitate partium, ex quibus componitur, perquam numeroſae ſunt. Cornea ex inflammatione, ambuſtione, puſtulis, abſceſſu, ſarcoſi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis, coloris, craſſitiei, ſedis, extenſionis, maculis obſcurata, luci impervia: humoris aquei defectus; ejusdem ſanguine, pure, ſordibus mixti, aut in ſpiſſamentum mucoſum, membraneumve, cataractas ſpurias recentiorum, coacti opacitas: pupillae ob varia uveae, congeſtis humoribus turgidae, luxuriantis, flaccidae, convulſae, prolapſae (255), vitia, obſtipatio, *συνίζησις*, *σύμφυσις*, conſtrictio: lentis cryſtallinae aut in corpore ſuo, aut in velamento, opacatae, arefactae, ſuppuratae, colliquefactae, ſuffuſio multiplex; ejusdem tumor, una cum obſcuratione glauca, vicina preſſa ſenſu motuque privans: humoris vitrei ſimilia vitia, cum praegreſſa aut pediſſequa lentis affectione conjuncta: retina tandem compreſſa, calloſa, infarcta,

mar-

marcida, reſoluta, aut quavis demum affectione, ſive propria, ſive aliarum partium, inſenſilis. Etenim horum ſingula ſeorſim, aut plura inter ſe complicata, multiplices caecitatis ſpecies, cataractas, glaucomata, ἀμαύρωσιν, diverſis quidem modis atque phaenomenis, producere poſſe cuique facile liquet, qui Phyſiologiam hujus ſenſationis rite intellexerit.

715. Ad tertium genus (712.) pertinent, quaecunque ſimili ratione, ac mox de retina dictum (714.), afficiunt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt: uti & cerebri laeſiones multivariae, ſive univerſales, apoplecticae, epilepticae, catalepticae, &c. ſeu magis ſingulares, quae videndi facultatem praecipue opprimunt, liberum ſenſorii communis cum externis ſenſoriis commercium intercipiendo. Inde, organo licet nulla conſpicua labe vitiato, caecitas tamen conſequitur, quum ex vulnere, fractura, contuſione, obſtructione, congeſtione, effuſione, corruptione, humorum, tumore vario, abſceſſu, liquidi vitalis defectu, vi-

virium languore, ſpasmo, compreſſio, deſtructio, inundatio, exeſio, extenuatio, collapſus, marcor, conſtrictio, iſtis partibus accidit. Qui affectus ἀμαύρωσις audit, cum ex cauſa ſtabili oriundus permanet; σκότωμα, ſcotomia, ubi, poſtquam aliquamdiu afflixit, cito ſponte remittit.

716. Viſus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu tantum a caecitate diſtat, inque hanc ſaepenumero, ocyus, ſerius, tranſit, ita conſimilibus cauſis, ſed levioribus, naſcitur, variosque & ipſa admittit gradus: prout vel ſanis quoque non eadem ſingulis ſemperque acies obtigit. Ex ſupra (712 ad 716.) dictis ergo intelligitur.

717. Depravatio viſus dicitur, cum imagines cernuntur rerum, quaſi ob oculos verſantium, quae tamen nullae ſunt, aut aliter, quam revera ſunt, aut recte quidem, ſed non ad juſtam diſtantiam, perverſove cum obtutu oculorum. Multiplex itaque vitium, diverſiſſimis e cauſis oriundum, morborum plurimorum ſymptoma, vel viſionem ipſam ponit alie-

alienatam, vel videndi modum.

718. Quodſi cauſae internae retinam in ſimiles agant tremores, uti lux ſolet ab externis objectis reflexa, pro ſtatis ſenſationum legibus, ideas ſimiles naſci oportet, & ad objecta externa, quaſi ab his oriantur, referri. Unde prima viſus fallacia, imaginatio dicta, quae floccos, ſcintillas, *μαρμαρυγὰς*, imagines varias, vel adductis etiam palpebris profert. Vaſcula retinae aut huic vicinarum partium, humoribus turgida, ultra modum micantia, quum proximam ejus medullam agitant, plerumque hoc ſymptoma pariunt, frequens ideo in oculorum contuſione, inflammatione; tum & in plethora, & morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarrhoſis, ſpasmodicis, qui nimio humorum affluxu caput affectant; ſaepe imminentis deſipientiae aut haemorrhagiae prodromus. Comitatur & *φωτοφοβίαν* (710.), ſicubi tenerior oculus nimia luce percellitur. Alias & pone oculum in nervo optico, ipſove cerebro, ſedem habet ex vitiis ſupra (707.) memoratis naſcens.

719.

719. Retinae aliqua puncta obſtructione, ecchymoſi, callo, compreſſione, relaxatione, inſenſilia; maſſulae opacae per humorem aqueum, vitreum, lentem, ſparſae; cornea maculis obſeſſa, imaginem objecti punctis, ſtriis, floccis, nubeculis, cancellis nigricantibus interſtinguunt, infuſcant, iisque oculo immoto aut ſtabilibus, aut fluctuantibus, pro varia vitii ſede. Quae altera eſt fallaciae ſpecies. Bullulae aëriae, aut guttulae ſtriaeve oleoſae, pellucidae, ſeorſim in humore aqueo fluitantes, refractione radiorum diſpari, imaginem alienis notis ductibusque mobilibus, etſi non opacis, variare etiam poſſunt. Oculi quoque madidi, aut palpebrarum tarſi extumidi, reflexa luce in pupillam admiſſa, imagini objectorum alienam radiationem affingendo viſum itidem confundunt.

720. Alias & colore non ſuo cernuntur res, quum corneam, humoresve oculi, integra pelluciditate, alienus color inficit. Quandoque & vehemens nervei ſyſtematis affectio hoc vitium parit.

721. Vertigo, δῖνος, hujus etiam loci eſt, qua objecta, etſi ſtabilia, in gyrum agi, titubare, contremiſcere, ſubverti videntur; ut homo quoque, ſtare neſcius, membris vacillet aut proſternatur. Sicubi & viſus una obnubilatur, *σκοτόδινος*, vertigo caliginoſa, audit. Cauſae ſunt quaecunque compreſſione, ſuccuſſione, agitatione, infirmatione, fibrillarum cerebri, nervi optici, retinae, motus regulares interturbant; ſive proxime in iſtas partes agant, ſive per conſenſionem. Cujusmodi habentur innumera: uti capitis, aut oculorum, ictus, contuſiones, fracturae, tumores interni, morbi inflammatorii, ſuppuratorii, eryſipelatoſi, febriles, ſpasmodici, catarrhoſi, ſoporoſi, doloroſi; plethora; cacochymia multiplex; humorum rarefactio, impetus, congeſtio ad encephalon; hujus inundatio ab effuſis, ſtagnantibus; retentio excernendorum; metaſtaſis materiae morboſae, variae; evacuationes nimiae; diſſipatio virium per inediam, vigilias, curas, ſtudia intenſiora, morbos vehementes; ventriculi,

culi, inteſtinorum, vaſorum viſcerumque hypochondriacorum, uteri, affectiones; irritationes ab aliis partibus ſurſum propagatae, &c. Unde permultos morbos praecedere, comitari, aut conſequi ſolet. Quum vero & intuitus rerum, quae circumaguntur, aut alias celeriter ante oculos moventur, & capitis corporisve univerſi in gyrum agitatio, & meticuloſus praecipitii proſpectus, inſuetis vertiginem inferant; credibile eſt, cauſas quoque internas haud dispari ratione agere.

722. Quae imagines objectorum multiplicat, dividit, mutilat, aut alias pervertit, alucinatio quamplurimis diverſarum oculi partium vitiis, quae ſitum, motum, figuram, ſubſtantiam, depravant, debetur. Mala praeſertim ſpasmodica, paralytica, musculos oculorum, retinam, nervos opticos, cerebrum, afficientia, id genus fallacias perquam mirabiles ſaepe producunt.

723. Facultas, qua oculum diverſis objectorum diſtantiis aptamus, multimo-

dis vitiatur, in *μυωπία*, *πρεσβυωπία*, *ὑπερπρεσβυτία*.

724. Myops oculus, ad objecta remotiora inhabilis, etiam nimis propinqua exigit, ut diſtincte videat. Exceſſu igitur laborat ejus virtutis, qua lucem admiſſam refringendo cogimus: ita enim fit, ut e longinquo venientes radii, pene paralleli, intra oculum juſto citius in focos coëant, indeque rurſus diſperſi demum in retinam incidant. Cauſae ſunt major oculi longitudo, cornea convexior, lens magis gibba, a retina remotior, mediorum, per quae radii intus decurrunt, major denſitas. Myopia ſpuria, quam anguſtior pupilla, minor corneae humorumque pelluciditas, minor iridis ac retinae ſenſilitas, inducit, ad viſum hebetem (716) potius referatur.

725. *Πρεσβυωπία*, vitium priori (724.) contrarium, ſenibus familiare, contrariis etiam conditionibus debetur: quo & lentis defectus referri poteſt.

726. *Ὑπερπρεσβυτία*, quae lentem adeo propinquam retinae ponit, ut cujuscunque

que diſtantiae objectorum radii poſt retinam ſuos projiciant focos, neque hinc vel propiora, vel remotiora, diſtincte cernantur, ſicubi detur, enormis dicatur viſus ſenilis (725.) gradus, imminuti viſus (716.) ſpeciebus annumerandus.

727. Mala nervorum ſpasmodica, paralytica, quandoque & viſum ita figunt, ut ne vel minimum quidem aptae diſtantiae augmentum feratur, quin objectum plane dispareat. Depravationis genus oppido rarum & ſingulare.

728. Concretio oculi cum vicinis partibus, preſſio a tumoribus, ſitus alienus; muſculorum ejus ſpasmus, paralyſis, diſtractio, aliave impedimenta, diverſimode pervertere motum atque directionem in videndo poſſunt. Unde *ῥινοπτία*, viſus lateralis, ſublimis, humilis, aſpectus trux, torvitas, ſimiliaque mala.

729. Haec inter praecipue memorabilis ſtrabismus, quo affecti oculis diſtortis ac inaequaliter motis vident. Diſtorſio varia introrſum, extrorſum, ſurſum,

deorſum, unius vel utriusque oculi, differentias conſtituit. Multiplex hujus vitii ſedes ac cauſa tribuitur viſus potentiae in utroque oculo haud ſatis aequali, in alterutro multum debiliori, aut & deficienti; muſculis ſpasmo, paralyſi, vulnere, contuſione, ulcere, preſſione, contractione, adhaeſione, laeſis, ut aequabiliter ambos dirigere oculos nequeant; adſuetudini oblique aut uno tantum oculo videndi; corneae, male conformatae, parte aliqua opacae; obliquo lentis ſitui; proceſſuum ciliarium inaequali actioni; diſcordi denique retinarum harmoniae.

Laeſiones ſenſuum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem ſubminiſtrant, in qua ſeſe exerceat virtus ſentiens: at praeſtantiſſimum, quod iſta functio habet, internis, quos dicunt, ſenſibus debetur. Tametſi vero praecipuam horum partem ipſa ad ſeſe mens vindicare videatur; haud negandum

dum tamen, organa corporis ſuam quoque ſymbolam eo conferre, horumque adeo diverſitati ex parte tribuendum eſſe differentem id genus ſenſuum uſum, qui in hominibus etiam ſanis animadvertitur. Quo circa & pronum eſt colligere, non minus hic, quam in ſenſibus externis, alienationes dari, quae cum ex corporis vitioſitate profluant, omnino ad forum Medicum ſint referendae (36.).

731. Quae cum ſic ſatis certa ſint, abditiſſima tamen eſt, in qua hae mentis operationes perficiuntur, officina, nec vel probabili conjectura aſſequi datur organorum, quibus inſtructa eſt, numerum, ſitum, conformationem, vires, agendi modum, ſingulare cujusque penſum, cetera. Quo fit, ut, in tanta ſtatus ſani ignoratione, de natura ac ſede vitiorum, quae hic occurrunt, nihil admodum diſtincti pronunciare liceat. Tantiſper proinde in generali doctrina acquieſcendum, donec Phyſiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. DELIRARE dicitur, qui, cum vigilat, ſomnianti tamen ſimilis, ideas, ſibi ab internis cauſis natas, ad res externas refert, percipitque adeo ac exiſtimat praeſentia eſſe, quae abſunt: tum qui ideas undecunque ortas praepoſtere componit, disjungit, judicium ferens a communi ſenſu aberrans: & qui praeter rationem, vi morbi, alienos a ſuis mores induit, motibusque animi abſtrahitur inſolitis, effrenatioribus.

733. Delirium ergo ponit facultatem judicandi in vigilante perturbatam vitio organorum. Quamvis enim reliquarum ſenſationum exercitium pervertatur; niſi tamen erroneum quoque intervenerit judicium; vix pro delirio id haberi poteſt.

734. Unde perſpicitur multiplex hujus ſymptomatis differentia variusque gradus; prout aut univerſale eſt aut particulare, fixum vel vagum, perpetuum aut interruptum, mite vel ferox, incipiens aut conſummatum.

735. Difficillimum autem eſt, ob extremam hujus materiae obſcuritatem (731.), aut partes affectas aſſignare, aut diverſos laeſionum modos, quibus ſingulae deliriorum ſpecies oriuntur. Ex comparatione eorum, quae in ſano ſtatu fiunt, iſtud ſaltem affirmari poſſe videtur, quavis demum ratione turbari aequabiles illos, regulares, mentisque moderamini addictos, motus organorum ſenſoriorum, unde ordinatus pendet idearum ortus, conſentanea disjunctio, combinatio, ſucceſſio, atque attenta contemplatio, ſine quibus ſanum eſſe judicium nequit.

736. Sive igitur, quas cauſae internae excitant, ideae tam vividae ſint, ut a foris profectae videantur, mentemque occupent abripiantque, nec aliis attendere ſinant; ſive legitimis ideis ſeſe adjungant aliae incongruentes; ſeu denique affinium vel intermediarum idearum quaedam ſuppreſſae deficiant, nec produci queant: quidquid horum contigerit, manifeſtum eſt, fieri non poſſe, ut ne fa-

cultas judicandi primum, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porro huic etiam convenientes cum animi, tum corporis, motus naſcantur, fallacia alia aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas obſervatio docuit, turbarum id genus creare, reducitur fere ad ea,

1. Quae tenorem medullae cerebri generisque nervoſi infirmando virtutem ſentientem labefactant. Cujusmodi ſunt evacuationes nimiae, morbi graves, diu tolerati, mala hyſterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicae (522.), animi motus violenti, diuturni (532.), pervigilium (550 ad 552), tum quae colluvie aquoſa (287), mucoſa (283.), encephali ſtamina inundando flaccida, inertia (160, 1. 2.) reddunt.

2. Quae humorum circuitu intenſiore (409.), ſurſum directo (411.), ſanguinem in vaſis encephali accumulant, hinc diſtenſione, pulſatione, attritu, aeſtu, errore loci, proximam medullam praeter modum exagitant.

3.

3. Quae ſiccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras ſenſorias minus mobiles mutabilesque faciunt, ſtatus ſemel concepti nimis tenaces. Quo maxime confert atrabilaria humorum craſis, vitio quocunque rerum non naturalium, morbove, inducta (284, 320, 355.).

4. Quae irritando motus irregulares, injuſtos, infrenatos, in ſenſorio communi cient, ſive proxima in hoc ipſum actione, ſeu ex aliis partibus per conſenſionem eo propagata. Stimulorum vero, qui vim ſentientem turbare queunt, par ratio eſt, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor fere numerus ac diverſitas. Unde ex dictis (171 & ſeq.) intelliguntur.

5. Impedimenta denique multivaria, quae partibus encephali vim inferendo, ſitum, nexum, fabricam earumdem pervertendo, canales obſtruendo, comprimendo, quaſſando, lacerando, humorum circuitum turbando, conſentaneis medullae ſtaminum motibus obſtant. Conformatio prava ab ortu contracta,

commotio, contuſio, fractura, vulnus, abſceſſus, ecchymoſis, hydrocephalus, & ſimilia, quae caput infeſtant, huc referuntur.

738. Eſt vero & ſeminiis hic locus, quae alium prae alio tum ad delirium, tum ad hujus ſpecies ſingulares, procliviorem reddunt. Temperamenta certe (614.), melancholicum praeſertim aut cholericum, atque irritabilitas (190, 616.), multum valent; tum & gentilitium quid ſingulare, quod haereditate propagatur, ex prioribus vix plane explicandum.

739. Phantaſiae alienationes, quae judicio corriguntur, leviores modo deſipientiae gradus ſunt, ſimileſque cauſas habent. Refractarium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquando in voluntate naſcitur, haud minus, quam indomitae animi commotiones (732.), huc pertinet.

740. Memoria vacillans, confuſa, extincta; puerilitas, fatuitas; mentis diſtractio; *ἀναισθησία*, ſenſuum carentia; *ἀπά-*

ἀπάθεια, in qua ob vitium organorum quaecunque animi affectiones delentur, & quae id genus aliae ſunt noxae, ſuo quaevis modo laeſam ponunt officinam ſenſoriam, proprietate tamen laeſionis vix determinanda ultra, quam occaſiones aegrotandi, morbique praegreſſi, comites, aut pediſſequi, docere poſſint. Aetas, temperamentum, torpor vis vitalis (196.), vitioſitates organicae (737, 5.), ſolidorum laxitas, rigiditas, vaſculorum obſtructio, collapſus, concretio, humorum ſpiſſitudo, inertia aquoſa, inopia, abundantia, motus imminutus, mala nervorum paralytica, ſpasmodica, morbique ex his nati, univerſales, particulares, praecipue ſpectari merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla eſt, quae non ad motum referri queat. Unde pro illarum multitudine & diverſitate innumerabilis eſt motuum, qui in ſanitate perficiuntur, varietas. Habet

bet idcirco ſuum quoque animalis machina ſyſtema motorium, per omnes partes diffuſum, ſuis inſtructum fibris, tum ſingularibus, tum in muſculos collectis, quae tanquam motus inſtrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motuum genus cietur, alterum ſpontaneorum, alterum eorum, qui voluntate noſtra reguntur. Haec vero, etſi diverſis legibus adſtricta ſint, multumque ideo inter ſeſe diſcrepare videantur, credibile tamen eſt, idem motus principium agnoſcere, nec diſſimili quoque apparatu organico abſolvi. Iisdem certe vitiis obnoxia ſunt. Communi igitur pertractatione utriusque ſymptomata proponemus.

Spaſmus.

742. SPASMORUM major etiam eſt, quam dolorum, in aegris frequentia: nec raro morbum univerſum, certe praecipuam hujus partem, conſtituunt, ipſique, ut ſuis ex cauſis profluunt, plurimorum viciſſim ſymptomatum cauſae fiunt. Tametſi itaque eorumdem energia ultra,

tra, quam par eſt, a nonnullis forte extenditur; fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occaſiones, aut magis univerſalis ſit ſedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio. Omnes adeo & ſingulae ſyſtematis motorii, qua late patet (741.), partes ei obnoxiae ſunt. Virtus vero motrix, quae in ſanitate fibras muſculosque animat, eadem & in ſpasmo actionem edit, in qua illud modo praeter naturam eſt, quod juſto intenſior ſit, nec congruenter legibus oeconomiae fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a principio vitali (170, 209, 5.) repetenda videatur; manifeſtum eſt, in eruendis ſpasmorum cauſis ad irritamenta (171.) potiſſimum attendendum eſſe, quae ſane perquam multiplicia numerantur. Acria mechanica, chemica, noti, ignoti generis; potentiae dolorificae (673.); immodica

dica tum repletio, tum evacuatio; turbae ſyſtematis circulatorii; affectiones ſyſtematis nervei, univerſales, particulares; irritamenta varia muſculorum, tendinum, membranarum. Multum praecipue hic valet mutua inter vires ſentiendi movendique conſenſio (179, 525, 537.), qua fit, ut immodicae cuivis ſenſationi, dolori (675.), anxietati (682.), quin & animi perturbationibus (532.), frequentiſſime ſpasmi ſuperveniant; tanquam ſi horum ope avertere aut propulſare malum, de quo ſenſus monet (675, 691.), natura conetur.

745. Uti vero vis vitalis non in omni homine, nec in quavis hominis parte, eodem gradu ineſt (175, 176.); ita pro hujus differentia major minorve ad ſpasmos proclivitas naſcitur. Quocirca qui vitio irritabilitatis (190.) laborant, potentiſſimum hujus ſymptomatis ſeminium intus alunt (195.).

746. Effectuum, quos ſpasmi producunt, ingens numerus ex dictis (195, 209.) intelligitur. Nec tamen adeo con-

ſtanter

ſtanter nocent, ut non & ſaluberrima inter naturae auxilia ad avertendos ſanandosque morbos (297, 640, 641, 744) merito haberi debeant.

747. Sponte etiam patet multiplices dari ſpasmorum differentias; prout vel univerſales ſunt, vel particulares, idiopathici aut ſympathici, repentini vel lenti, coarctantes aut inflantes, qui flatulenti dicuntur, &c.

748. Qui ſpasmum a convulſione diſtinguunt, illum vocant continuam, hanc alternantem muſculorum contractionem, quam tamen alii malunt motum convulſivum appellare. Perinde fuerit, num eodem, an diverſis nominibus utare. Uterque certe affectus ad idem genus pertinet, partes easdem occupat, ſimilesque & cauſas, & differentias, agnoſcit; quin & haud raro alius in alium tranſit. Intelligitur adeo recentiorum diſtinctio inter morbos tonicos & clonicos.

749. Inquietudo etiam utcunque huc referri poteſt: quamvis enim haud plane praeter voluntatem iſta membrorum agitatio

tatio fiat, plerumque tamen nec ſuſpendi pro arbitrio poteſt, cum ex morbo naſcitur. Anxietas, dolor, pruritus, aeſtus, delirium fere in cauſa eſſe ſolent.

750. Horror, horripilatio, hujusque vehementior gradus, rigor, concuſſionis ſpasmodicae naturam clarius prae ſe ferunt. Accidunt febribus, ſuppurationi, ſphacelo; gravibus nervorum affectionibus; ſubitis, immodicis evacuationibus; his male ſuppreſſis; laborioſis ad expellendum moliminibus, maxime ubi natura crudo, acri, corrupto, heterogeneo, virulento, intus haerente angitur. Quum vero & animo ideis injucundis commoto, & repentino corporis aeſtuantis refrigerio, naſcantur, ſenſumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem; credibile eſt ſpasmos ſubeſſe cutaneos, qui vaſculis conſtrictis, repulſis intro humoribus, inaequabilem & circuitum & calorem nativum efficiant.

751. Eſt &, ubi muſculi, recte quidem ad voluntatis nutum in actum concitati, injuſſa dein agilitate atque impetu non repri-

reprimendo motus ſuos accelerant, mentemque invitam praecurrunt. Vitium, loquelae muſculis frequens, nec his ſolis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Habet iſta volubilitas aliquid ſpasmodici, hujusque adeo loci eſt. An etiam in ſpontaneis motibus obtinet? Credas, quum ingeſta, celerrimo per inteſtinorum volumina trajectu, ano exturbantur, motum periſtalticum ita affligi.

Paralyſis.

752. PARALYSIS, Pareſis, reſolutio, extinctam ponit facultatem motricem, flaccidam ideo fibrarum motricium inertiam, partiumque inde, quas movere debent, immobilitatem. Affectio ſpasmo (743.) oppoſita, aeque tamen late patens, ſingula quaeque motus inſtrumenta (741.), muſculos, fibras, cum ſponte, tum ad arbitrium agentes, infeſtat. Exquiſita dicitur, ſi ſenſus una cum motu deëſt; ſin ſupereſt,

imperfecta; *ἀτονία*, ſi fibras viſcerum vaſorumque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullae oblongatae, ſpinalis, nervorumque inde porrectorum in truncis, gangliis, ramulis ſuis; quo fit, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut ſublato iſtarum partium cum fibris motricibus commercio intercipiatur: 2. Syſtematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus imminuitur, ſufflaminatur: 3. Villorum denique muſcularium labi propriae, diſtractione, preſſione, diuturna quiete, intenſiore actione, relaxatione, ſiccatione, texturae alienatione, inductae, qua ad motum inhabiles redduntur. Horum ſingula ſeorſim, aut plura ſimul, ſive ipſam exſtinguant virtutem motricem (741.), ſive conditiones ſaltem tollant, ſine quibus illa in motus conſentaneos excitari nequeat; utroque modo paralyſin fieri neceſſe eſt.

754. Quocirca haud difficile eſt iſtam motus impotentiam ab aliis morboſae immo-

immobilitatis ſpeciebus diſtinguere. Liquet etiam ſedem ejus valde diverſam eſſe, proque hujus diverſitate paralyſin dividi in univerſalem & particularem, idiopathicam & ſympathicam. Nec obſcura eſt ratio innumerarum noxarum, quae ex defectu motus in omne genus functionum promanant.

755. Levior paralyſis gradus eſt debilitas virtutis motricis, qua fit, ut motus muſculares non niſi aegre ac languide exerceri queant. Haec etſi ad animales motus potiſſimum referatur, haud minus tamen vitales quoque & naturales afficit, easdemque tum differentias, tum cauſas, ac paralyſis (753, 754.), agnoſcit. Humorum inopia, copia nimia, craſis vitiata, circulationis torpor, vis nervea oppreſſa, exhauſta, ſolida effoeta, hic maxime ſpectanda.

756. Hinc intelligitur, quae toties morbos praenunciat, laſſitudo ſpontanea, hujusque ſpecies veteribus memoratae, tenſiva, ulceroſa, inflammatoria.

757. Tremor quoque, qui, cum mo-

vere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755.) pertinet. Palpitatio autem, qua quieſcentes etiam partes concutiuntur, vitiis ſpasmodicis (743.) annumeranda.

Somni affectiones.

758. PERVIGILIUM, *ἀγρυπνία*, cum morbi ſymptoma eſt, non minus aegris, quam ultronea pervigilatio ſanis (550 ad 552.), nocet. Naſcitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta fit emporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa ſenſuum motuumque voluntariorum poſſint, nec vis nervea feriari, neque adeo mens a mutuo cum corpore commercio ſeſe ſubtrahere. Dolor proinde (670.), pruritus (679.), anxietas (682.), delirium (732.), febris, inflammatio, ſuppuratio, circulatio intenſior, raptus humorum verſus ſuperiora, aeſtus ingens, morbique hinc, in quibus iſtorum aliqua inſunt, praecipue ſicubi & irritabilitas (190.) acceſſerit, vigilias inferunt.

759. Immodicae dormitionis in morbis

bis multiſariae occurrunt ſpecies, duratione, gradu, aliorum ſymptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, inter ſe diſcrepantes. Cauſae generatim reduci queunt 1. ad languentes ſentiendi movendique vires: quo faciunt animi corporisve ex quacunque cauſa deſatigatio; evacuatio enormis; ſolidorum debilitas (157.); torpor (196.); circulationis tarditas (410.); humores prae abundantia aquae (287.), glutinis (283, 373.), craſſamenti (284.), pinguedinis (394.), vappidi, effoeti; frigus intenſum (427, 5.); &c. 2. ad easdem vires oppreſſas, hinc agere impeditas, ob plethoram multiplicem (387 ad 392.), obeſitatem (394.), nimium ſanguinis ad caput impetum (411.), reditum haud ſatis expeditum, vaſorum encephali infarctum, inflammationem, eryſipelas, evacuationes ſuppreſſas, metaſtaſes materiae morboſae ad ſuperiora. An & hujus loci eſt, quem ſpiritus fermentati (467.) inducunt uſusque narcoticorum, ſopor? 3. ad ea, quae liberum emporii animalis cum organis

 ſen-

ſenſuum motuumque voluntariorum commercium ſuſpendunt: cujusmodi innumera habentur, commotione, compreſſione, inundatione, deſtructione encephali nocentia; uti ſunt vehemens capitis percuſſio, cranii depreſſio, fractura, exoſtoſis, abſceſſus, tumores varii intus nati, cerebro imminentes, humores effuſi, reſtagnantes, hydrocephalus; quin &, quae vires opprimendo agunt, mox num. 2. memorata. 4. Forſan & mens, mutui pertaeſa influxus, officinae ſuae motus quandoque ſupprimit, & in ſe ipſam veluti contracta, animalibus organis relaxatis, lubens ab opere feriatur. Somnos Endymioneos, diuturni moeroris utplurimum pediſſequos, hac fere origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759.) ſingula ſeorſim, aut plura ſimul, varioque gradu, in homine inſunt; ita vel ſomnolentiam tantum, vel leves gravioresve ſomnos inferunt; modo actione ſua ſyſtematis animalis limites haud excedant, nec adeo vitam una opprimant.

761.

761. Κῶμα ἄγρυπνον, luctans ſomni ac vigiliarum alternatio, quae nec dormire, nec recte vigilare ſinit, hinc intelligitur: ponit enim cauſas ſomni (759.) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii cauſas (758) mox ſuccedentes. Naſcitur ergo in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, inſomnia terrifica, aut quaevis alia ſenſorii communis agitatio intenſior, inſuperabili in ſomnum propenſioni ſuperveniunt.

762. Nec multum diſſimilis eſt ſomni & vigiliarum permixtio, cui ſomnia, pavores in ſomno, ſomnambulatio, debentur. Etenim oriuntur haec, cum cauſae vigiliarum (758.) in dormientibus ſubnaſcentes ſomni ſtatum haud plane quidem tollunt, ſed plus, minus, tamen interturbant; ut ideo partem aliquam officinae ſenſuum internorum inquies habeat, quae & in ſyſtema motuum voluntariorum ſeſe nonnunquam effundat. Qui igitur conſiderat mechanicum illud, quo exoriri ideae, reſuſcitari, aliaeque aliis ſociari, in vigilantibus ſolent, ei haud

difficile eſt eruere, quam multiplices in aegris enaſci queant ſomniandi occaſiones; quando vel ſanis etiam adeo frequentes accidunt: quin & perſpicere poſſibilium ſomniorum numerum varietatemque & confuſionem infinitam; etſi mutationis corporeae, quae illorum cuivis reſpondet, ſingularem naturam ſedemve propriam ne conjectando quidem determinare liceat.

Symptomata motuum vitalium.

763. Commune veluti centrum, in quod vitales motus tendunt conſpirantque, humorum circuitus eſt, princeps oeconomiae animalis functio. Quocirca &, quae motibus illis accidunt, vitia, in ſyſtemate circulatorio hujusque primariis inſtrumentis, ſuis ſeſe effectibus potiſſimum manifeſtant, & proinde ad laeſas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones referri poſſunt.

Reſpirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret reſpiratio, ut varia, quae voluntate regantur, obire munia queat: nihilominus tamen & actionibus vitalibus recte annumeratur; quum & ſpontanea ſit, & vitae conſervandae abſolute neceſſaria. Plurimarum itaque ejus vitioſitatum praecipuae hoc loco exponi merentur; ut quae frequentes admodum ſint, atque ob praeſtantiam ſignorum, quae in morbis praebent, intellectu utiliſſimae.

765. Pro multitudine conditionum, quae ad liberam reſpirationem requiruntur, noxae, quibus impeditur, perquam numeroſae ſunt, naturaque ac ſede valde differentes. Aër calore (424, 9.), frigore (427, 5, 8.), humiditate (430, 4, 5.), gravitate (434.), levitate (435, 437.), ſtagnatione (438, 439.), inquinamentis (440, 442, 496, 497.) peccans; narium, oris, faucium, laryngis, tracheae, bronchiorum, partium, quas

aër permeare debet, morbi anguſtiae (209.) multivarii, obſtructio, obſtipatio, compreſſio, ſpasmus, coalitus; pulmones ipſi inflammatione, eryſipelate, puſtulis, vomica, ulcere, tuberculis, ſanguine congeſto, pituita, ſero, materie terrea, polypoſa, podagrica, rheumatica, attrabilaria, aut quavis alia morboſa, in apparatu ſuo vaſculoſo, aut parenchymate, obſeſſi, impervii; aër, ſanguis, ſerum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo libere explicari nequeat; mala item conformatio thoracis, vertebrarum, coſtarum, luxatio, fractura, ancyloſis; tum & muſculorum reſpirationi inſervientium debilitas, paralyſis, ſpasmus, aut prae dolore, inflammatione, ecchymomate, emphyſemate, vulnere, contuſione, impedita actio; muſculorum quoque abdominalium vitia ſimilia; obſtacula denique ex abdomine naſcentia, quae diaphragmatis motum ſupprimunt, illudve ſurſum urgent, aſcites, tympanites, ventriculus, inteſtina, cibo, potu, flatu, ſcybalis &c.

ultra

ultra modum diſtenta, uterus &, quae ad eum pertinent, partes foetu, aëre, ſero, aut quavis materie aliena, turgentes, tumores viſcerum inflammatorii, purulenti, ſcirrhoſi, cancroſi, ſteatomatoſi &c. Unde liquet, vix aliud ſymptoma dari, quod tot & tam diverſi generis affectionibus ſeſe ſocium adjungat.

766. In tanta vero cauſarum varietate haud mirum eſt plures etiam difficilis ſpiritus ſpecies gradusque animadverti: uti ſunt *δυσπνόια*, *ἄσθμα*, *ὀρθοπνόια*, reſpiratio anheloſa, ſtrepens, ſtertens, ſublimis, ſtrangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (765.) facile eruitur; maxime ſi quis perpendat, ex impedita actione, vitae tam neceſſaria, anxietatem (687.) naſci, quae naturam urgeat, ut quovis virium ſuarum adjumento utatur, intenſisque adeo ac multiplicatis motibus vitae periclitanti ſuccurrat.

767. *'Απνόια*, ſuffocatio, reſpiratio vere vel quaſi abolita, cauſis naſcitur iisdem (765.), ſed vehementia aut duratione

ne majoribus. Inde aut increſcentem dyſpnoeam ſerius, ocyus, ſequitur; aut ſubito invadens, nomine catarrhi ſuffocantis, mortem minatur vel infert. Comitatur alias circuitus vitalis defectionem, hinc gravioribus animi deliquiis, ut ſymptoma ſymptomatis, ſupervenit: alias primario ſuis ex cauſis oritur, tumque, ob interceptum ſanguinis per pulmones trajectum, inhibita circulatione, vitam una ſupprimit. Immania aëris vitia, ſumma nervorum mala, paralytica, ſpasmodica, in organis reſpiratoriis, ſubita pulmonum oppletio a ſanguine, pure, colluvie catarrhoſa, eo praeprimis faciunt.

768. Tuſſis, depravatae reſpirationis ſymptoma, eſt violenta, convulſiva, reciproca, ſonora, aëris inſpirati per os eliſio. Ponit ergo motus convulſivos muſculorum, qui exſpirationem faciunt, ſimulque glottidem utcunque contractam; quibus fit, ut aër pulmonicus cum impetu & ſono de larynge elidatur, neque plenae inſpirationi locus detur. Recte autem motus

motus medicatus (640.) cenſetur, quo natura, quod ſyſtemati pulmonum aërifero, ſeu mole, ſeu acritate, incommodat, vehementi ſpiritus excuſſione everrere conatur. Hinc & voluntate cieri poteſt.

769. Irritamenta adeo tuſſis ſunt, quaecunque pulmoni, bronchiis, aſperae arteriae, laryngi, moleſtiam creant actione quavis mechanica, phyſica, chemica: aër vitioſus; ingeſta calore, frigore, acritudine, aſperitate, nocentia; aliena in laryngem recepta (604.); materiae acris in eum aut vicinas fauces deſtillatio; muci has partes lubricantis abundantia, craſſities, corruptio; ſanguis, ſerum, pus, ichor, hic collecta; ſiccitas, inflammatio, eryſipelas, aphthae, exanthemata, exulceratio, tum pleraque vitia organorum ſpiritalium, ſupra (765.) enumerata, quae; etſi nihil, quod ſcreatu ejici poſſit, habent; ſola, quam inferunt, ſpirandi difficultate naturam ad tuſſiendum ſolicitant: quo ſi obſtaculum vincere nequeat, moliatur tamen, ſaltem trajec-

tum

tum ſanguinis expediat. Procliviores autem ſunt, quibus interior fiſtulae pulmonalis membrana ob muci defectum, ſiccitatem, tenſionem, aliasve cauſas, juſto ſenſilior eſt.

770. Conſenſione etiam tuſſis oritur, cum partium aliarum labes aut ſtimulo, aut translata materie morboſa, ſyſtema reſpirationis afficit. Unde frequens eſt in variis primarum viarum, ventriculi inprimis, hepatis, ſplenis, pancreatis, teſtium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quaenam tuſſis dicatur humida, ſicca, convulſiva, idiopathica, ſympathica, ferina, catarrhalis, ſtomachica, &c. Nec latet origo innumerarum noxarum, quas vehementior, aut diutius protracta, inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, viſcerum abdominalium, ac univerſi corporis, concuſſibus, interrupta inſpiratione, commoto ſanguine, impedito ejusdem per pulmones tranſitu aequabili, muſculis reſpiratoriis perpetuo irritatis, inordinate agi-

agitatis, oportet naſci defatigationem, coctionem alimenti vitiatam, vomitum, hernias, abortum, congeſtionem humorum in capite, vaſculorum pulmonalium debilitatem, ſanguinis eruptiones, convulſiones univerſales, ſuffocationem, & quae ex his ſequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda eſt, haud abſimilis convulſivi motus ſpecies, quae aërem, magna prius copia inſpiratum, unico exſpirationis fortiſſimae, ſonorae, impetu, per narium oriſque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illiſus membranae has cavitates ſuccingenti, ſuperficiem hujus verrit, abſterget, expreſſo humore irrigat, proluitque, ut, quae moleſta ſunt, amoveantur, expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium, faucium, oculorum, ſupervenit, multisque adeo iſtarum partium morbis. Naſcitur &, ſpasmorum more (744.), ex cauſis magis univerſalibus, aut quarum a naribus remotior ſedes eſt, praeſertim in hominibus irritabilioris naturae (190, 745.). Nec

ubi-

ubique tamen utilis, cum amoliri ſtimulum nequit, inani concuſſu fatigans, haud minus, quam tuſſis (771.), vehementer nocet.

773. Riſus quum convulſio ſit musculorum reſpiratoriorum, quae ſpiritum cohibitum citiſſimis, minimis, reciprocis concuſſibus, veluti tremulis, in ſyſtémate aërifero agitat, protractaque adeo exſpiratione inſpirationem plenam ſuspendit, inter ſymptomata aeque, ac inter potentias nocentes (521.), locum meretur. Accidit enim & invita mente, ex ſtimulis corporeis, qui diaphragma, & cum hoc conſpirantes abdominis muſculos, ceteraque reſpirationis organa, & muſculos faciei, proxime vel per conſenſum, commovent. Unde primario quidem diaphragmatis, tum & ventriculi, ſplenis, uteri, affectiones, & qui ſenſorium commune turbant, febriles aliosque motus quandoque comitatur, hypochrondiacis, hyſtericis, maniacis, phreniticis, &c. familiare malum. Intelligitur hinc affinis riſui fletus mor-

morboſus, cujus frequens eſt cum illo commutatio.

774. Suſpirium, adjumento muſculorum voluntariorum, profundiſſime ad imum usque pectus pertrahit ſpiritum, ſolitoque fortius rurſum expellit. Ita magno longoque reſpirationis tractu natura vitale aëris beneficium adauget, aeſtui ſuffocanti refrigerium, circuitui pulmonali incitamentum, ſpirandi difficultati remedium, anxietati levamen quaerit. Cauſae hinc ſunt, quaecunque angorem inducunt (682 ad 691.).

775. Oſcitatio ſat ſimilis eſt ſuſpirio (774) inſpiratio, vehementior tamen, & intenſiore gradu plerumque iterata, nec niſi per patentiſſimum oris meatum aëra trahens, junctamque ideo habet violentam illorum muſculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, diducendo, iſthmum faucium glottidemque dilatando, ampliſſimum ſimul proximumque externo aëri introitum parare queant. Auxiliare igitur ſymptoma (98, 101.), ſolius naturae actio, ſuſpirio etiam

beneficentior, uti torpentibus, ceterum ſanis, ſalutari fine accidit, ita aegris quoque, quorum vires ob nervei ſyſtematis vitia, aut inertiam circuitus vitalis, elangueſcunt; frequens propterea in febrium inſultibus, affectionibus hyſtericis, hypochondriacis, ſoporoſis, chronicis.

776. Comes huic (775.) ſaepiſſime Pandiculatio, quae ſpiritu diutiſſime cohibito, nixuque per totum ſyſtema muſculorum voluntariorum diffuſo, artus corporis omnes vehementer diſtendit, ejusdem generis eſt, torporis non ſequela modo, ſed naturale etiam remedium.

Symptomata motus Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulſivas ejus contractiones, quae vehementi ad partes vicinas illiſu naturalem longe ſuperant. Spasmodicae igitur affectionis naturam habet, & ex (743 & ſeqq.) intelligitur. In ſummo autem vis vitalis, quae cordi prae ceteris indita eſt, gradu (175.) occaſiones hujus vitii quam plurimae ſunt. Magnae nervoſi

voſi generis turbae in hyſtericis, hypochondriacis, irritabilibus; turbae item in ſyſtemate circulationis, ſive primario, ſeu ex prioribus, aut aliunde natae, ad cor usque deductae; fortiora quaelibet cordis irritamenta, aut & impedimenta, quae legitimae ſanguinis admiſſioni vel expulſioni magnopere reſiſtunt. Naſcitur ideo ex violentis animi pathematibus, ſubito terrore, venere immodica, nimia corporis mentisve exercitatione, ſpasmis aliarum partium, doloribus, anxietate, motibus febrilibus, humorum abundantia, inopia, lentore, acritate varia, materie ſcorbutica, atrabilaria, arthritica, ſcabioſa, ulceroſa, cancroſa, virulenta, ſuppreſſis quibuscunque excretionibus; tum & a multiplici reſpirationis difficultate (765.), qua ſanguis aegre per pulmones trajicitur; a varia quoque labe viſcerum abdominalium, ventriculi praeprimis, crudis, acribus, corruptis, aëre, vermibus, heterogeneis, obſtructione, inflammatione, ulcere, compreſſione, diſtenſione, irritatione,

 ma-

male habentium; denique & ab ipſo corde, auriculis, vaſis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymoſi, excreſcentia, texturae degeneratione oſſea, cartilaginea, anguſtatione quavis, praeter naturam affectis. Liquet autem facile, pleraque iſtorum etiam pluribus modis eo conferre, atque alia aliis frequenter ſeſe adjungere, neque pauca eſſe, quae, ſuo quidem jure inter cauſas hujus ſymptomatis relata, ſaepiuscule tamen ejusdem potius ſequelae ſint, ſuaque dein acceſſione in cauſas veluti poſt natas mutentur. Denique & ſcire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potiſſimum ingraveſcere, quae impetu majore ſanguinem verſus cor adigunt.

778. Cordis tremor, ſive levior fuerit palpitationis gradus, ſeu virium imbecillitati debeatur, ex ante dictis (757, 777.) cognoſcitur. Reliquae porro motionum cordis anomaliae quum ſeſe magis in pulſu arteriarum manifeſtent, aptius ad iſtum titulum relegantur.

Sympto-

Symptomata Pulſus Arteriarum.

779. PULSUS oritur, ſicubi ſanguis, vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorſum urget, diſtendit. Ut vero appoſite ad ſanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima ſanguinis copia & fluor, arteria contractilis, expanſilis, via circulationis libera. In horum igitur vitioſitatibus quaerenda erit ratio alienationum, quae pulſui in aegris accidunt. Hae tamen cum valde multiplices ſint, & ſubtilius etiam, quam utilius, a Veteribus interſtinctae, omiſſis, quae exigui ſunt momenti, aut intellectu faciles, praecipuas modo exponemus.

780. Crebrior pulſus, pro aetate, ſexu, temperie, varioque rerum non naturalium uſu aeſtimandus, ſi in univerſum obtinet, frequentiorem ponit cordis contractionem, hujusque adeo cauſis debetur. Huc referantur quaecunque cordis irritamenta; ſive ejusmodi fuerint, quae venoſi ſanguinis affluxum augeant; ſeu quae acritate ſtimulent; aut

quovis modo cordis actioni obnitantur. Quae quidem omnia tanto valentiora ſunt, ubi cor ipſum quoque praeter modum irritabile eſt. Magna inſuper ejusdem cum toto corpore conſenſio facit, ut turbulentae etiam aliarum partium, in genere potiſſimum nervoſo, agitationes facile eo deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777.), hic pariter locum habent, innumerosque ideo morbos, maxime tamen omne febrium genus, comitatur pulſus frequentia, ſaepe ſalutaris, activis certe ſymptomatibus (101.) annumeranda. An autem & topica datur in ſingulari ſyſtematis arterioſi parte? Dabitur, ſi vera febris particularis; neque tum a corde incitato tantum repetenda. Rarioris pulſus natura ex his facile perſpicitur.

781. Arteria, ictu majore, quam dilatatione, micans, durum pulſare dicitur. Id fit, cum ſanguis valida quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem poteſt. Subeſt itaque aut vitium in tuni-

tunicis arteriae, ob ſiccitatem, rigiditatem, ſpasmum, minus obſequioſis; aut morbus cavitatis ultra modum diſtentae a ſanguine copioſo, rarefacto, ſpiſſo, vel ob impeditum transfluxum accumulato. Unde liquet, cur pulſus durus adeo frequens in morbis inflammatoriis? Nec latet ratio pulſus mollis.

782. Pulſus intermittit vitio multiplice, graviore, leviore, univerſali, particulari. Etenim cordis contractio, in modum ſpasmi (748.), diutius continuata; ejusdem torpor (196, 755.), aut contractio inefficax, minore tum vi, tum copia, ſanguinem in arterias projiciens; influxus ſanguinis venoſi in cor parcior, inordinatus vel nullus; arterioſi fluxus inaequalis, impeditior, interruptus; arteriarum varia labes, receptioni, trajectui ſanguinis, motui tunicarum ſyſtolico & diaſtolico, reſiſtens, huc faciunt. His autem producendis innumera apta ſunt: cordis partiumque eo pertinentium affectiones topicae, inflammatio, aneurisma, polypus, calculus, vermes, concretio, indu-

ratio, hydrops, &c. (777.); arteriarum ſimilia vitia; magna reſpirationis impedimenta (765.); ſanguinis abundantia, inopia, cacochymia viſcida, acris varia; primarum viarum turbae in vomitu, cholera, alvi profluviis, vermibus, ſpasmis, doloribus, &c.; denique & nervoſi generis mala in viſcera vitalia ac ſyſtema circulationis diffuſa, virtute vitali aut torpente (196.), aut nimis irritabili (190.).

783. Imminuti & deleti pulſus varii memorantur gradus, pro conſecutionum, quas infert, numero ac intenſitate diverſis. Ἔκλειψις dicitur defectus levior, pallorem inducens, calore tamen, ſenſu motuque ſuperſtite. Λειποθυμία, cum pallori & motus animalis impotentia accedit. Λειποψυχία prioribus auctis etiam ſuperaddit caloris nativi extinctionem. Συγκοπὴ, una cum motu ſenſuque fere abolitis, frigus univerſale, ſudoremque frigidum inducit. Ἀσφυξία denique, deletis omnibus vitae indiciis, accedente etiam ἀπνόια (767.), mortis imaginem ita refert, ut merito nonnunquam dubitetur, vitamne

ne

ne an mortem praedicare ſas ſit. Quum vero univerſalis, qui comitatur, virium lapſus doceat, vitalem ſanguinis circuitum pariter cum pulſu deficere; liquet haec vitia cordis deliquio deberi, iisque adeo cauſis naſci, quae hoc inducere valeant. Hujusmodi ſunt vehementes animi affectus, idea rei horridae, odor infeſtus, in hyſtericis, hypochondriacis, gravidis, puerperis, inedia, pervigilio, labore, morbo gravi, exhauſtis, irritabilibus; aëris inſalubritas varia, miasmata, venena, medicamenta draſtica, vermes, alimenta pravi ſucci, cacochymia putrida, ſcorbutica, atrabilaria, &c. materies morboſa partes vitales, nervos, graviter afficiens; inde & ſaevus dolor, anxietas, aeſtus ingens, ſpasmi; tum magna, ſubita, inanitio, nimia liquidi vitalis a corde & encephalo derivatio, parciorve aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeoque encephali, cordis, pulmonum, multifariae affectiones, memoratis (782) ſimiles. His quippe potentiis aut ſanguinis venoſi in cordis cava in-

 fluxus

fluxus ſuſpenditur, aut ipſa cordis virtus muſcularis enervatur. Utraque autem noxa cor quiescere, hinc circulationem deficere oportet. Nec dispar ratio eſſe videtur animi defectuum, quos pro arbitrio ſibimet conſciſcere qui poſſint, memorantur; tametſi, quanam voluntatis contentione id aſſequantur, non liquet.

784. Quodſi arteria ſingularis pulſare deſierit, mali minus periculoſi ratio ex (779, 782, 783.) facile invenitur: uti & ceterarum pulſus alienationum, quae vel in ſingulis ſeorſim, vel in plurium conſequentium ſerie, reapſe obſervantur; quales ſunt magnus, parvus, validus, debilis, varia ratione inaequalis, undoſus, vermicularis, formicans, ſerratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercidens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quae in perturbando pulſu plus valeat, quam ſpasmos (742.), magnamque ideo partem id genus vitioſitatum ab his repetendam eſſe. Specialior tamen hujus materiae

teriae expoſitio, cum ad Semioticam Pathologicam (16. II.) pertineat, noſtri non eſt inſtituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. SYSTEMA naturale, humani corporis conſervationi dicatum, etſi vitali animalique minus nobile habeatur, utilitate tamen & neceſſitudine haud inferius eſt; quando vix aut perparum eſt, quod non durabile eſt. Multitudine autem ac diverſitate cum organorum, tum effectuum, quos edit, etiam ſociis ſuis ferme antecellit. Ingens ergo numerus laeſionum, quae hic fieri poſſunt, ordinatam exigit pertractationem.

Appetituum naturalium laeſiones.

786. UT nutrimenti materies, cum opus eſt, a foris intromittatur, ſuos quoque iſta officina nacta eſt ſenſus (669.), qui de penuria moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Inde fames & ſitis naturalis, haec potum, illa cibum, materiem firmis perinde, atque hu-

humoribus, neceſſariam, deſiderans. Utriſque ſuus eſt in ſanitate modus, ſua in aegrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valde diverſa in ſanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur enim praeter modum in bulimo, fame canina, lupina: imminuitur, aut plane aboletur in *δυσορεξίᾳ*, *ἀνορεξίᾳ*, *ἀποσιτίᾳ*: depravatur in *κίττᾳ*, pica, malacia.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quae repletionem, vel acriori ſtimulo, qui mitigationem ab ingeſto alimento exſpectat. Quamobrem inedia, motu animali, immodica perſpiratione, ſudore, alvi profluvio, aliis excretionibus, lactatione, morbis, exhauſtos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, ſalinum, bilioſum, atrabilarium, in ventriculo eſt, vexat; accedente praeſertim animi impotentia, imaginatione mobili, ſenſibilitate nimia, irritabilitate, in junioribus, feminis, hyſtericis, hypochondriacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum eſuriem non ſatiatam animi deliquium

quium ſequitur: fames canina, ubi voracius ingeſta cito revomuntur: ſi vero celeriter ano rurſus expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu proſternitur vitio ventriculi, pituita, ſaburra, terreis, alienis, corruptis, onerati, inflammati, ulceroſi, ſcirrhoſi, calloſi, aphthoſi, atonia (752.), motibus inordinatis (743.), vel ob propriam affectionem, vel per conſenſionem, laborantis; menſtruorum item primae digeſtionis, ſalivae, bilis, defectu, inertia aquoſa, mucoſa, degeneratione varia; labe quoque corporis nimio plus repleti humoribus bonis, pravis, ob vitam deſidem, ſomnolentam, circuitum languentem, evacuationes ſuppreſſas; turbis nervei ſyſtematis patheticis, ſpasmodicis, delirioſis, doloroſis, ſoporoſis, &c. ſenſum naturalem obtundentibus; natura denique graviore malo, acuto, chronico, impedita, oppreſſa, exhauſta, ut curam ſuſcipiendae coctionis abjiciat. Prout igitur innumerorum morborum comes hoc

ſympto-

ſymptoma eſt; ita liquet alias propter coctionis impedimenta naſci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob ſuppreſſam ſtimuli naturalis perceptionem: quae quidem rite perpenſa oſtendunt, ab inedia, anorexiae pediſſequa, non continuo tot tantasque noxas aegris perinde, ac ſanis famelicis (452, 453.), timendas eſſe.

790. Faſtidium cibi, ἀποσιτία, easdem (789.), ſed graviores, agnoſcit cauſas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia ſenſilitas, irritabilitas, imbecillitas, dolori, anxietati, ſpasmo, nauſeae, vomitioni, ab ingeſtis obnoxia; tum & phantaſiae errores, hic maxime ſpectentur. Cibi ſingularis averſatio, ex morbo nata, plerumque naturae vox (643.) eſt, cui obtemperandum.

791. Malaciae, quae cum faſtidio aliorum ciborum junctam ponit appetentiam vix ſuperabilem ac voracitatem ad certum edulii genus determinatam; & Picae, quae abſurda quoque, inuſitata, nec eſui apta, quin horribilia, concupiscit ac avi-

avide devorat, haud abſimile eſt ingenium. Tametſi enim & vitium imaginationis ſubeſſe poſſit; ſaepiſſime tamen, quae appetuntur, pro remedio ſunt, quo aut corrigatur, quod intus eſt noxium, aut turbis ex intemperantia concitatis ejiciatur, aut ſucci alibilis inopia plus ſatis oneroſae humorum copiae, ne vero alimento magis augeſcat, occurratur.

792. Sitis, quam indicandae potus neceſſitati praefecit natura, in morbis ſolito plus urget, quoties aut tractus ſuperior primarum viarum, iſtius ſenſationis ſedes, aut cum hoc etiam corpus reliquum, humectatione indiget, qua vel deficiens humor ſuppleatur, vel ſpiſſior diluatur, vel acrior temperetur, hinc firmis partibus mollitudo, canalibus meabilitas, transfluxuris libertas reſtituatur. Inde immodica humorum diſſipatio, evacuatio, ſpiſſitudo, lymphae extra vias circulationis derivatio, collectio, minimorum vaſculorum obſtructio, ſpasmodica conſtrictio, compreſſio, acritas muriatica, ammoniacalis, alcalina, ſpirituoſa,

ſa, aromatica, putrida, bilioſa, rancida, aduſta, virulenta, in febribus, alvi profluviis, diabete &c. morbis inflammatoriis, purulentis, putridis, bilioſis, catarrhoſis, exanthematicis, ſpasmodicis, venenatis, hydrope, ſcorbuto, rhachitide, multisque aliis, ſitim creant; quae tamen utrum ad ſuum modo ſenſorium, an vero ad univerſum corpus pertineat, probe diſtinguendum.

793. Carentia igitur ſitis in morbis, natura ſua ſiticuloſis, etiam morboſa eſt, ponitque ſitis officinam (792.) tusſi, aut ptyalismo, jugiter humectari, aut reſolutis nervis ſenſu privari, aut mentem alienatam eſſe.

Actiones laeſae primarum viarum.

794. MANDUCATIONIS uti plurima ſunt cum inſtrumenta, tum potentiae ac conditiones, ſine quibus recte perfici nequit; ita multis diverſiaque multarum partium vitiis diverſimode laeditur. Hujus generis ſunt oris, labiorum, buccarum, linguae, vulnus, inflammatio, ulcus, exco-

coriatio, tumor, *ἀγκυλόγλωσσον* (223.), mutilatio, &c.; dentium defectus; infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, *ἀγκύλωσις*; muſculorum iſtas partes moventium ſpasmus, paralyſis, dolor, &c.; ſalivae denique defectus.

795. Deglutitionis etiam plures ſunt laeſiones. Aut enim iteratis crebro nixibus incaſſum fatigat, aut dolet & laborioſa eſt, aut potionem duntaxat, non item offas, aut has modo, nec illam, transmittit, caduntve in aſperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii ſedes quaerenda in lingua, palato, tonſillis, uvula, pharynge, larynge, oeſophago, ventriculo, maxillis, vertebris vicinis, muſculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fractura, carie, mala conformatione, ſpaſmo, paralyſi, anguſtatione varia (209.), ſiccitate, affectis. Inde enim aut inanem deglutiendi cupiditatem naſci, aut impediri materiae deglutiendae meatum, aut legitimam potentiarum motricium

actionem, directionem, deficere neceſſum eſt.

796. Singultienti videtur momentanea convulſione concuti ſtomachus & proximum huic diaphragma, cui juncta ſimul glottidis conſtrictio faciat, ut ſubito inſpiratus aër ſonum cieat. Singultus igitur, ſpasmis annumerandus, easdem quoque agnoſcit cauſas (743 & ſeq.); ſed quae oeſophagum, ventriculum, aut diaphragma, propius, ſeu aliunde per conſenſionem, afficiant: uti ſunt avida ingurgitatio offae ſiccioris, aſperae, hauſtusve grandioris, acris; immodica ventriculi repletio aut irritatio ab acri cibo, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corrupta, acida, bilioſa, putrida, rancida, contagioſa, arthritica, catarrhoſa, ulceroſa, cancroſa, ſphaceloſa, ibidem nata, aut ex aliis partibus eo delata; ſuſceptum ad καρδίαν frigus; oeſophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, eryſipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c.; diaphragmatis inflammatio, vulnus, contuſio, intenſior per riſum

riſum fletumve agitatio; coſtarum inferiorum, vertebrarum vicinarum, cartilaginis enſiformis, fractura, luxatio, diſtorſio; inteſtinorum quoque, meſenterii, hepatis, ſplenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, doloroſi, ſpasmodici; turbae denique vehementes nervoſi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali laeſiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quo circa patet, alias materiem ſubeſſe, quam natura ſymptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus ſalubre nihil intendi. Quando autem juncta cum ſtomachi, tum ſepti transverſi, convulſio hic datur, an non & levior habetur ſpecies, quae ad alterutram modo partem pertineat?

797. Vomitus eſt eorum, quae cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis visceribus illuc congeruntur, violenta & faſtidioſa per guttur ſuperius expulſio. Hanc efficiunt motus ſpasmodici faucium, oeſophagi, ventriculi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, in molimen laboris angorisque

plenum modo mirabili conſpirantes. Facit autem eximia ventriculi mobilitas (175.), ampliſſimusque cum corpore univerſo conſenſus, ut irritamenta ad vomitum pene innumera ſint, aliaque domeſtica huic viſceri, alia extranea. Ad priora referre licet, quaecunque mole, pondere, tenacitate, acrimonia, impedito per pylorum trajectu, fibras ventriculi laceſſunt: tum &, quae irritabilitatem (190.) inducunt, vitia ejusdem topica. Poſterioris generis ſunt affectiones partium quoquo modo conſentientium, tam vicinarum, quam remotiorum, faucium, oeſophagi, diaphragmatis, hepatis, veſiculae fellis, ſplenis, meſenterii, pancreatis, inteſtinorum, omenti, peritonaei, renum, ureterum, veſicae urinariae, uteri, encephali, ſenſorii communis, nervorum. Praecipua igitur inter cauſas ſingultus (796.) modo enumerata ſunt, vomitusque itidem datur idiopathicus, ſympathicus, cum materie & ſine ea. Quum vero intenſitatis gradu inter ſe diſcrepent vomitiones,

cre-

credibile quoque eſt, non omnium, quas ſupra diximus, partium nixus ſpasmodicos ſemper illuc requiri, litemque adeo diſſentientium ſuper hac re auctorum componi poſſe. Nauſea, quae faſtidioſa eſt ventriculi commotio, vomitum intentans, iisdem, ſed lenioribus cauſis debetur: uti & materiae ventriculo contentae eructatio.

798. Aër, aut huic ſimilis ſpiritus elaſticus, cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibusque, qui hanc officinam maxime infeſtant, materiem dat; quae huic aut a foris invehitur, aut intus ex ingeſtis, indigenisve, efferveſcentia, fermentatione, putredine, calore, motu inordinato, evolvitur. Haec ubi collapſu, convolutione, compreſſione, ſpasmodica praeſertim conſtrictione gulae, ſtomachi, pylori, inteſtinorum, coërcita aliquamdiu, novis interim copiis forte aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes clauſtri ſui urgens, ab his viciſſim repreſſa, tandem liberata, impetum concipit datoque exitu ſurſum, deorſum,

prorumpit, aut loco ſaltem mota, per tubum alimentarem vagatur, ructus, flatus, crepitus, borborygmi, naſcuntur. Augere propulſionem voluntarii diaphragmatis & muſculorum abdominalium nixus quoque poſſunt. Inde uti pro vario impetu muta aut ſonora fit exploſio; ita, quod prodit, flatulentum pro diverſitate materiae, quam una rapit, aut fomitis, unde oritur, ſiccum, humidum, acidum, putridum, rancidum, bilioſum, &c. eſſe debet. Ingeſta igitur cruda, flatulenta, ferventia, acria, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, vitia coctionis, putror in primis viis undecunque natus, vermes, motus inordinati, ſpasmodici, horum viſcerum, ex animi pathemate, affectione cardialgica, iliaca, colica, hyſterica, hypochondriaca, epileptica, alvi profluviis, cholera, vomitu, haemorrhagiis, vulneribus, febribus, &c. quin & impedimenta liberi trajectus ex obſtructione, obſtipatione, compreſſione, &c. huc faciunt, ſive flatuoſum elaſticum ſubminiſtrando, ſeu prohibendo,

ne

ne tranquille ire, redire, exhalare, abſorberive queat.

799. Alvus adſtricta, etſi plerumque robuſtam notat ſanitatem, exceſſu tamen aegris ſaepiſſime moleſta eſt, morbosque non minus intendit, quam creat (558.). Cauſas habet aut inſuperabilem materiae reſiſtentiam, aut impedimenta trajectus, aut vitium in viribus motricibus. Naſcitur ergo a fece ſicciore, compacta, dura, copioſa, picea; muci lubricantis defectu aut tenacitate; inteſtinis obſtructione, obſtipatione, compreſſione, ſpasmo, concretione, intus ſuſceptione (247.), contorſione (256.), imperviis, in motum retrogradum actis, nimia dilatatione infirmatis, reſolutis, perforatis, diſſectis; bilis abſentia, inertia; motus animalis defectu; diaphragmatis & muſculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occluſae alvo violenta accedit vomitio quorumcunque tubi alimentaris contentorum, etiam ſcybalorum, clysma-

 tum,

tum, ſuppoſitoriorum, ano immiſſorum, ex (797, 799) intelligitur. Ponit enim fere obſtaculum in canali inteſtinorum ab inflammatione, abſceſſu, ſcirrho, cancro, calculo, fece dura, vermibus, hernia, contorſione, ſuſceptione, compreſſione, concretione, convulſione, natum, quo tranſitus devolvendae materiae intercipitur; ſimulque ſupervenientes motus ſpasmodicos illarum partium, quae ad vomitum faciunt, ſurſum directos. Quin & hi ſoli, ſine obſtaculo, quandoque cauſam faciunt.

801. Diarrhoea, ventris profluvium, eſt frequens & copioſa materiae liquidae per alvum excretio. Ingeſta, magna ſuccorum, qui ſecundum naturam in primas vias aſſidue feruntur, copia, late patens ventris cum reliquo corpore commercium, quo fit, ut ex omni parte huc devehi multifarii humores queant, materiem exhibent & abundantem & diverſiſſimam, unde tum ſtupendae profuſionis ratio inveniri, tum praecipuae hujus ſymptomatis differentiae conſtitui poſſint.

Da-

Datae materiae expulſionem facit motus inteſtinorum inordinatus & citatior, qui & obſtat, ne ora meatuum bibula liquorem, ut decet, abſorbeant. Irritabilitas ideo inteſtinorum praeprimis huc confert, & quidquid hanc aut mole diſtendente, aut acrimonia laedente, aut turbis aliunde invectis, laceſſere poteſt: excedens cibi potusve copia; flatulenta, acria ingeſta, aut intus nata; impetus humorum major in primas vias verſus; aliarum excretionum, maxime cutaneae, ſuppreſſio; abſorptionis impedimenta ob vaſcula aphthis, puſtulis, ſordibus, ſpasmo, occluſa, aut meſenterii obſtructiones; bilis acrior, atra bilis, ſerum hydropicum, materies febrilis, inflammatoria, purulenta, ichoroſa, putrida, cancroſa, catarrhalis, contagioſa, ſcorbutica, arthritica, undecunque huc delata; nervoſi generis commotio ab animi pathemate, frigore ſuſcepto, dentitione, puerperio, affectibus hyſtericis, doloroſis, convulſivis, &c.

802. Dyſenteria, inteſtinorum diffi-

 cul-

cultas, diarrhoea dicitur vehementi dolore ac torminibus moleſta. Dejiciuntur liquida, acria, putrida, foetida, ſanguis, pus, ſanies, bilis, ſerum, mucus, atra bilis, modo cum ſtercore liquato, interdum & cum carunculis, membranis, &c. Subeſt igitur aut prius ex ſuis cauſis nata, aut acritudine permeantis materiae poſt inducta, inteſtinorum inflammatio, excoriatio, exulceratio. Fontem vero acrium haud minus multiplicem eſſe, quam valde diverſam naturam, ex (801.) facile innoteſcit.

803. Tenesmus, qui frequens eſt & implacabilis deſidendi cupiditas, nixu majore, quam qui materiae excernendae moli reſpondeat, aliquid pituitae, cruoris, puris, ſaniei, bilis, ſtercoris &c. exprimens, dyſenteriam ſaepe comitatur. Fit autem, cum ima inteſtini recti ſedes, cui ſenſum urgentis fecis natura indidit, immodice irritatur. Unde acria quaevis, abſtergentia, rodentia, tum quae duritie ſua defricant, aut acumine laedunt, aliena quaeque, oſſa, calculi, vermes,

mes, undecunque huc devecta, in culpa eſſe poſſunt: maxime tamen affectae partis ex inflammatione, excoriatione, eryſipelate, ulcere, fiſtula, vulnere, haemorrhoïdibus, nimia ſenſilitas, quae ſi prioribus accedit, tormentum quoque intenditur. Quin & conſenſione id malum ſupervenit variis veſicae urinariae, urethrae, perinaei, inteſtinorum, uteri, vaginae, vitiis ac nervoſi ſyſtematis turbis.

804. Lienteria, laevitas inteſtinorum, adeſt, cum ingeſta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem, exſpectent. Cauſas habet ventriculi & inteſtinorum inertiam ad coquendum, cum nimia irritabilitate (190.) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vaſculorum abſorbentium actionem (801.). Refectionis autem inopia aegrum aut trahit, aut praecipitat.

805. Fluor coeliacus, chyloſus, levior lienteriae (804.) ſpecies, ſuccum alimenti utilem, utcunque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur

tur ventriculi viribus, in ſolis inteſtinis vitium ſubeſt, quo & celerius, quam par eſt, contenta deorſum propellant, & materiem chyloſam ſugere nequeant, labe vel ad oſcula vaſorum abſorbentium, vel altius, haerente (801.).

806. Cholera eſt tumultuoſa primarum viarum agitatio, qua, quidquid continent, ſurſum deorſumque violenter ejicitur. Malum ſtomachi atque inteſtinorum commune, ex vomitu ac diarrhoea compoſitum, ſimilibus etiam motibus ſpasmodicis (797, 801.) debetur. Hos vero cient innumera: cibi potusque copia, acritate, flatulentia, fermentatione, pinguitudine, corruptione, refrigeratione, gravantes, ſtimulantes; hinc ſaburra acida, putrida, rancida, biliosa, verminoſa, diaetae erroribus contracta; medicamenta draſtica, emetica, purgantia, mercurialia; venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, ſcorbutica, ſudoris, perſpirationis, menſtruorum ſuppreſſorum, exanthematum repulſorum, huc

huc converſa; turbae ab aeſtu ſubitisve aëris mutationibus, animi motibus, graviditate, dentitione, dolore, malo hyſterico, hypochondriaco, concitatae.

807. Cholera, diarrhoea, dyſenteria, quas ſiccas vocant; quia flatulentum potius, quam humidum eſt, quod excernitur; ex dictis (798.) intelliguntur.

808. Contingit etiam aegris inſciis aut invitis ſtercus elabi: quae alvi incontinentia eſt, morbisque delirioſis, ſpasmodicis, paralyticis, aut ſingularibus ſphincteris ani vitiis ſupervenit.

809. Quando autem fex alvina de urethra, perinaeo, vulva, aut ſede quavis alia ventris pelvisve, praeter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere, fiſtula, vel prava conformatione, quae contentis inteſtinorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra veſicam eſt, excretio ſupprimitur multiplici veſicae, aut urethrae, affectione, quae aut vim expellentem tollat, aut impedito meatu effluxio-

fluxioni obſtet. Hujusmodi ſunt innumera: veſicae, colli veſicae, inflammatio; hujus ſpasmus; fibrarum illius muſcularium ad contractionem efficacem impotentia ob immodicam a lotio retento diſtenſionem, ἔυρυσμα(203. 1.), herniam (238.), rupturam, vulnus, gangraenam, nervorum ex medullae ſpinalis laeſionibus reſolutionem, membranas ulcere, puſtulis, tuberculis, cruſta calculoſa, callo, fungo, aliove tumore obſeſſas; meatus urinarii inflammatio, ſpaſmodica conſtrictio, obſtructio a calculo, pituita, grumo, pure, verme, &c. (209. 1.), obſtipatio a callo, cicatrice, fungo, tuberculo, tumore glandularum muciparum, carunculae ſeminalis, varicibus, puſtulis, &c. (209. 2.), collapſus (ibid. 4.), coalitus (ibid. 6.), diſtorſio. Saepe tamen origo mali vicinis modo partibus debetur: uti cum rectum inteſtinum dura fece, flatu, tumore haemorrhoïdum, inflammatione, abſceſſu turget; uterus foetu, ſanguine, ſero, aëre, diſtenditur, aut ſcirrho, cancro, oſteogenia,

nia, prolapſu, laborat; aut in vulva, perinaeo, proſtata, veſiculis ſeminalibus, muſculis vicinis, cole, hujusve praeputio, ejusmodi vitia inſunt, quae collum veſicae vel urethram comprimere queant. Atque haec ἰσχουρία eſt, quam hodie veram vocant.

811. Eſt & alia, notha dicta, in qua lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra veſicam confluit, vitio renum aut ureterum, quod vel ſecretionem lotii ſuſpendit, vel, ne ad veſicam perveniat, impedit. Igitur ſanguis copia, ſpiſſitudine glutinoſa, phlogiſtica, atrabilaria, peccans, vaſa ſua diſtendens, obſtruens, vicina comprimens, aut vaſis elapſus, in thrombum coactus, inflammatio, abſceſſus, ſcirrhus, tabes, ſpasmus ab acri huc delato, aut aliunde per conſenſum natus, obſtructio a muco, pure, ſabulo, calculo, verme, torpor a contuſione, diſtractione, gangraena, nervorum reſolutione, compreſſio a variis partium adjacentium vitiis, in culpa eſſe ſolent; modo labes eadem, aut diverſa, in utrum-

trumque renem, vel ureterem, una inciderit. Facit autem proximus iſtarum partium nexus, ac mutua actionum, quas exercent, conſpiratio, ut altera alteram facile in mali communionem pertrahat.

812. Cum moleſte redditur urina, nec ſine magno conatu, aut & cum dolore, haec urinae difficultas, δυσουρία, dicitur, quae uti gradus quidam eſt ad iſchuriam (810.), ita ex ſimilibus vitiis, at levioribus, ortum habet. Si dolor abeſt, cauſa mali debetur aut ſpiſſitudini materiae, quae expellitur, mucoſae, purulentae, cruentae; aut undecunque natae meatus anguſtiae; aut flaccidae rigidaeve virium expellentium inertiae. Sin & una dolet mictio, acre ſubeſt lotium, acribusve alienis, vel aſperis, mixtum, aut partium ex muci defectu, inflammatione, ulcere, nimia ſenſilitas.

813. Στραγγουρία, tenesmo (803.) ſimilis, eſt aſſidua ad mejendum proritatio & conatus, quo tamen parum modo lotii, & guttatim, plerumque cum ardoris

ris ſenſu, exprimitur. Cauſae ex (803, 812.) intelliguntur. Primariae ſunt acrimonia urinae multiplex ex cibo, potu, medicamentis, venenis, materie febrili, catarrhoſa, arthritica, ſcorbutica, purulenta, ichoroſa, aliave morboſa, in veſicam undecunque depoſita; calculus atterens; muci defectus aut acritudo; veſicae, urethrae, inflammatio, excoriatio, ulcus, ſpasmus; conſenſio denique cum inteſtino recto, ano, perinaeo, utero, vagina, &c. diverſimode affectis.

814. Urinae incontinens dicitur, cui lotium in veſicae cavo non moratur, ſed ſenſim ſine ſenſu & nixu, ſponte, jugi ſtillicidio, de urethra elabitur. Spurcum ſymptoma ponit facultatem, qua retinetur urina, plane abolitam, atque adeo impotentiam fibrarum, quibus oſtium veſicae comprimitur. Hanc inducunt paralyſis, vulnus, contuſio, dilatatio, ulcus, gangraena, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii ſpecies eſt, cum ſcienti quidem, at invito, lotium expellitur, nec pro neceſſitate retineri, cum

urget, poteſt. Oritur ex urina copioſiore, valde aquoſa, aut praeter modum acri; veſica ob inflammationem, herpetem, ulcus, excoriationem, muci defectum, ſenſiliore, ſpasmo contracta, rigente, propter impedimenta externa non dilatabili, aut compreſſa; oſtii veſicae relaxatione (814); accedente nixu diaphragmatis & muſculorum abdominalium in vomitu, tuſſi, riſu, partu, alvi egeſtione, tenesmo. Nec obſcura ratio, cur ſexui ſequiori, pueris, ſenibus, crebrius accidat. Intelligitur etiam involuntarium illud ſtillicidium, quod a mictione ſupereſt, lotiique reliquias tardius excernit, ſenio familiare, reſolutis, aut infirmatis, muſculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinae profluvii, qui Διαβήτης vocatur, plures numerantur ſpecies, aliae quidem aliis rariores, atque ob id haud aeque certo ab omnibus agnitae. Etenim vel tenuis, aquea, urina ſupra potionum modum mingitur; vel quod profuſe excernitur, craſſius eſt, turbidum, albidum, veluti chyloſum; alias & ſapore, odore,

odore, colore, melleo:quin perhibent, interdum, more lienteriae (804.), potum, prae ſiti, avide magnaque copia hauſtum, celerrimo per corpus, tanquam per ſiphonem, tranſitu, crudum, qualis ſumptus eſt, ad veſicam deferri expellique. Inde diſtinctio in verum & ſpurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multum diverſa. Aquoſa humorum tenuitas (287, 354, 359.); ſpiſſitudo inflammatoria, atrabilaria (282, 284, 355, 361, 367.), mixtionem ſtabilem cum aquoſis aegre admittens; craſſamenti cum portione aquea juſto laxior cohaeſio (319.); acrimonia attenuans, diſſolvens, colliquefaciens (288 ad 317.), multiplex; aquoſa forte bilis inundatio (372), mixtionisque hinc ac virtutis ſaponaceae deſtructio; pinguedinis & gelatinae nutrientis (376, 379.) in laticem aquoſum degeneratio; magna laxitas vaſculorum renalium; impetus humorum verſus renes vehementior ob abuſum diureticorum, veneris, ſuppreſſam excretionem cutaneam, habitum corporis externum

ſtrictiorem, obſtructiones aliorum viſcerum, aut irritationem quamcunque attrahentem, praecipue huc faciunt. An etiam humor ex atmoſphaera attractus ſtupendae urinarum copiae materiem quandoque ſuppeditat?

Vitia Excretionis Cutaneae.

817. Sudoris magna profuſio, quam nec intenſior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor externus, aut quae ingeſta ſunt vel foris admota, creant, cauſas agnoſcit ſpiraculorum cutis laxitatem, circuitum ſanguinis acceleratum, auctum verſus ſuperficiem impetum, aquoſae materiae in humoribus abundantiam (287, 354, 359.), aut nimis facilem a craſſamento ſeceſſionem (318, 319.). Unde patet, quibusnam morbis, & quam diverſo omine, ſupervenire ſoleat.

818. Singularium quoque ſudorum, qui de aliqua modo parte corporis prodeunt, tum & calidi, frigidi, tenuis, viſcidi, diverſimode colorati, ſanguinei, foe-

foetidi, &c. ratio ex (817, 657, 658, 659, 401.) aliisque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quae ſingulis hominibus ſuam in conſervanda vita & ſanitate operam praeſtat, erga humanum genus quoque benefica, in propagationem ſpeciei haud minore cura incumbit. Inde condita ſexus diverſitas, partiumque, quae ad hunc pertinent, ac functionum, quibus ſuo quaelibet modo ad procudendam prolem concurrunt. Videri quidem poſſit facultatem iſtam a ceteris ita ſejunctam eſſe, ut vix in morbis conſiderari mereatur; quando nec vigor ejus in omnem aetatem cadit, nec languor adeo conſtanter reliquam oeconomiam turbat. At dantur tamen in hoc etiam ſyſtemate vitia, quae aut in ſemet ipſis, ob actionis, quam laedunt, dignitatem, momentoſa cenſentur, aut quia aliorum morborum conſecutiones ſunt, noxasve aliis quoque functionibus

 infe-

inferunt, nequaquam praetermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Laeſae.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut impotens eſt, id fit vel facultatis, qua nervus intenditur, torpore, vel ſeminis, quod pro ſtimulo eſt, inopia, vappidave inertia. Utrumque vitium aut proprium modo eſt genitalibus, aut his aliunde per conſenſionem infertur, plurimisque & diverſiſſimis naſcitur cauſis, quae facile ex (196, 198, 752 ad 755.) eruuntur, additis praeſertim, quae huc etiam facere queunt, tum inſtrumentariis, tum humorum, affectionibus ante expoſitis Quum vero & imaginatio, & animi perturbationes, tantum hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem ſufficiat (819.); mirum non eſt, id ſymptoma permultis ſeſe morbis adjungere.

821. Incidit & coles in oppoſitum violentae tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam eſt, priapismus

mus dicitur; ſatyriaſis, ſi cum inexplebili ſalacitate: huic voluptas, illi dolor comes. Spasmis (743, 747.) annumerandum vitium, ut hi, aut idiopathicum eſt, aut ſympathicum, cauſisque ſimilibus (744.) naſcitur. Praecipuae ſunt liquoris ſeminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maxime veſica urinaria, ac inteſtino recto, inflammatis, diſtentis, roſis, calculo attritis, acri transeunte ſtimulatis; dolor podagrae, lumbaginis; morbi convulſivi; deliria laſciva.

822. Impotentia ad ſemen ejaculandum debetur aut hujus defectui, aut impedimento meatuum, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico teſtium, epididymidum, vaſorum ſpermaticorum, deferentium, veſicularum ſeminalium, proſtatae, urethrae, penis, ſcroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820.), aut paralyſis muſculorum acceleratorum, cremaſterum, ſphincteris ani, ceterorumque, qui huc forte faciunt, in culpa

 eſſe

eſſe poteſt. An & abundantia ſeminis lautiore vitae genere inducta nonnunquam incuſanda? Videtur.

823. Incontinentia ſeminis laborant, quibus ad primam ſurgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas ex imaginibus pollutiones, ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo ſtillicidio, miti, acri, virulento, in gonorrhœis. Semen copioſum, turgeſcens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuum laxitas, immoderatae veneris, praecipue juvenilis, conſecutiones (562); abſtinentia nimia (563.); abuſus aphrodiſiacorum, diureticorum; virus venereum, id mali inducere ſolent.

Sexus Foeminei Symptomata.

824. MENSTRUA ſanguinis per uterum evacuatio uti ſexui ſequiori, certa aetate, ſecundum naturam accidit, ita cum non ſatis mature provenit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante tempus, ſupprimitur, id praeter naturam eſt, ac multimodis ſaepe nocet (565.). Conſequi-

ſequitur autem ſanguinis ex praegreſſis evacuationibus, inedia, morbis gravioribus, inopiam, craſſitudinem, inertiam aquoſam, impuritatem ſcorbuticam, cacheticam, quin & plethoram; ſolidae compagis debilitatem aut rigiditatem nimiam; circuitum languidiorem, intenſiorem, aut aliorſum male directum; vaſorum viſcerumque abdominalium ex cacochylia, cacochymia, infarctum; vaſorum uterinorum torporem, obſtructionem, rigiditatem, coalitum, conſtrictionem a ſpasmis, frigore ſuſcepto, adſtringentium abuſu, compreſſionem ab externis, internis; impedimenta denique effluxionis multifaria ab ore uteri, vaginae meatu introituve, conſtrictis, obſtipatis, compreſſis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tardatio menſium haud abſimiles cauſas agnoſcit.

825. Immoderata contra profuſio, ſuis quoque noxis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, innuptis, infeſta, variis debetur cum ſanguinis, tum canalium uterinorum, vitiis: uti ſunt ſan-

guinis abundantia, orgasmus, tenuitas, acritudo, motus incitatior, ad genitalia maxime directus, reditus per venas ob ſpasmos, obſtructiones, conſtrictiones, impeditior, vaſorum debilitas, irritatio, eroſio, ruptio, ex fotu ſuppedaneorum, veneris abuſu, crebra praegnatione, abortu, partu laborioſo, contuſione, ulcere, heterogeneis utero contentis, ſtimulis externis, &c. nata. Inde & quae haemorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quae ſuppreſſa menſtrua quandoque conſequi, horumque vicaria eſſe ſolet, errans ſanguinis per aliena loca evacuatio (401.) ex perverſa motus humorum directione ac incongrua reſiſtentiarum ratione naſcitur, collatisque adeo (203, 2. 411. 824.) facile explicatur.

827. Menſium decoloratio, leucorrhoea, fluor albus, gonorrhoea in foeminis, vel cacochymiam conſequuntur univerſalem, vel affectiones topicas genitalium, ſeri in his colluviem, contextum flaccidum, vaſa debilia, inertia, men-

menſium vitia, acre catarrhoſum, ſcorbuticum, purulentum, ſanioſum, virulentum, aliunde advectum, aut hic natum, veneris abuſum, ſalacitatem cohibitam, irritamenta quaevis interna, externa, quae affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quae refluxui obſtant.

828. Sterilitatem morboſam haec inferre apta: pudendorum, vulvae, vaginae, uteri, morbi anguſtiae & vitia organica, ob quae vir admitti nequit: uteri, tubarum, ovarii, ovulorum, compreſſio, obſtructio, concretio, hydrops, ulcus, ſcirrhus, marcor, exſiccatio, induratio, relaxatio, inviſcatio, conformatio perverſa, defectus, & ſimilia, quibus fit, ut ſemen maſculinum rite recipi, ſubire, retineri, quo decet, permeare, ſuamque vim exſerere, aut foemina, quod ſuum eſt, conferre haud poſſit: inde & menſtruorum vitioſitates fluoresque incruenti (824 ad 827.), venus immoderata, intemperies frigidior, torpor (196.), irritabilitas enormis (190.), caco-

cochymia aquoſa, glutinoſa, acida (283, 287, 307.), cachexia, obeſitas (394.), humorum inopia (393.), firmior corporis conſtitutio in viraginibus, & multa alia huc faciunt.

829. Praegnans occaſione multifaria abortum patitur; uti quamplurima ſunt, ſine quibus foetus ad maturitatem usque utero geri nequit. Horum inter praecipua merito habetur legitimum foetus cum materno utero per placentam commercium; ut quo ſublato natura plerumque, ocyus, ſerius, ſarcinam ad frugem haud perventuram elidit. Quaecunque igitur ſive matris, ſive foetus, vitia placentam ante tempus ab utero ſeparant, inter cauſas abortionis numerare licet. In matre quidem eo confert plethora; impetuoſior humorum ad uterum affluentia; congeſtio immodica; aut & deficiens commeatus, nutrimentique ob inediam, evacuationes, motumve alio directum, detractio; cacochymia; turbae ingentes nervoſi generis ex animi pathematis, leipothymia, ſpasmis, febribus,

bus, morbis gravioribus; vehemens corporis concuſſio, maxime ad uterum determinata, in ſaltatione, curſu, exercitatione, vectione, lapſu, tuſſi, vomitu, riſu, ſternutatione, ſingultu, vociferatione, coitu immoderato, petulantiore, &c.; nixus violenti in elevatione ponderis, extenſione artuum, excretione alvi, urinae, tenesmo; uteri compreſſio a conſtricto ventre, vicinisve partibus male affectis, contuſio, vulnus, inflammatio, eryſipelas, convulſio, laxitas, anguſtia rigida, humiditas mucoſa, contenta heterogenea, morbi alii. Foetus in culpa eſſe poteſt, cum juſto grandior fuerit, aut numeroſior, hydrope tumens, motu violento moleſtus, male ſitus, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejusve placenta marcore, obſtructione, degeneratione in hydatides &c. affecta. Debilibus vero, irritabilibus, partum difficilem, ſaepius praeſertim abortum paſſis, malum familiare. Partus praecocis, quo foetus quidem vitalis, ſed ante conſuetum tempus, excluditur, cauſae hinc intelliguntur.

830.

830. Praegnatio ultra naturae modum protracta, ſi reapſe obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum foetum, uterumve torpidiorem, videtur ponere: perpetua autem viſa foetu a morte arefacto, indurato, cruſta gypſea obducto.

831. Quae partum laborioſum, *δυςοκίαν*, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad foetum hujusve ſecundinas. Priorum praecipua ſunt, cum praegnans juſto junior, annoſior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obeſior, plethorica, humoribus exhauſta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, ſpuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variae ex debilitate, contractione ſpaſmodica, compreſſione a vicinis partibus illata, ruptione, ſitu obliquo, hyſterocele(238. , orificio anguſtiore, indurato, calloſo, contracto, diſtorto, tumore occluſo, compreſſo, nimis ſenſili: vaginae quoque anguſtia, obturatio, concre-

cretio, excoriatio, ſiccitas & ſimilia, quae viam tranſitus impediunt: pelvis denique arctior, male conformata. Foetus in cauſa eſt, ſi habitior fuerit, ventrioſus, capite enormi, humeroſus, deformis, languens, mortuus, ſitu perverſo, extrauterinus. Alias placenta incongruae uteri ſedi adhaerens, aut foetum praevertens, praematura aquae puerperii ex ruptis ſecundis effuſio, umbilicus propendens, aut foetum implicans, &c. obſtaculo eſſe poſſunt. Nec infrequens eſt, cujusvis generis plura concurrere, tantoque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperae immoderata, decoloria, parcius fluentia, aut plane ſuppreſſa, quas cauſas habeant, ex illis, quae de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827.), innoteſcit.

833. Cum lac deficit, aut mammae ſuctionem non admittunt, foemina ad lactandum impotens redditur. Humoris ſani inopia ex inedia, vitiata concoctione, evacuatione quavis immodica, vires a

mor-

morbo graviore, acuto, chronico, exhauſtae, uterus gravidus ſuccum alibilem ad ſe trahens, mammarum inflammatio, obſtructio, ſcirrhus, cancer, exulceratio, marcor, rigiditas, defectus, aut materiae ſubſtractione, aut vitio organorum, lactis ſecretioni officiunt. Suctioni autem obſtat ductuum galactophororum a lacte in grumos ſpiſſato obſtructio, coalitus, papillae deficientes, nimis ſubſiduae, aut ob fiſſuras, vulnera, rhagades, inflammationem, ulcuſcula, juſto teneriores; quin & univerſi corporis major ſenſilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE haec hactenus de ſingulis ſymptomatibus. Quae ſi quis recte animo comprehenſa, pro multifaria concurſione ac ſucceſſione, quam alia atque alia inter ſeſe admittunt, & pro partium, in quas incidere queunt, diverſitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimae occurrere debent formae, differentes, plus minus compoſitae, quae totidem diſtinctos morbos exprimunt.

835.

835. Habet nimirum ſua morbus quilibet ſymptomata, ſibi propria, neceſſaria (87, 112.), ſemper eadem, quae & praeſentem declarant, & cum ex natura ejus profluant, inque diverſis ideo diverſa ſint, ab omni alio diſtinguunt. Neque profecto exiſtimandum eſt, illud, quo homines ab hominibus in ſtatu ſano diſcrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas, quae in morboſis affectionibus ſe produnt, mutuam cauſarum effectuumque relationem poſſe abolere.

836. Tametſi igitur natura morbi forte lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua ſit (416.); ex ſyndrome tamen ſymptomatum, quibus ſtipatur, haud minus certo eumdem internoſcere, ſuumque ad titulum referre licet: nec enim poſt cognitas demum naturas denominati plerique morbi ſunt, ſed poſt impoſita nomina quaeſitae naturae.

837. Atqui ſymptomata partem morboſi ſtatus evidentiſſimam efficiunt (88.). Prae ceteris ergo rebus, quae ad morbum

pertinent, aptiſſima merito cenſentur, ex quibus characteres ſtabiles, iidemque manifeſti, differentium quorumvis morborum conſtitui queant (417.): dummodo diligenti obſervatione, acrique judicio, quae neceſſaria ſunt, ſive perpetua, ſive temporaria (112 ad 117.), exquiſite colligantur, ab adventitiis, non neceſſariis (114), accurate ſegregentur, & quo ſeſe offerunt, modo, concurſu, ordine, ſede, conſiderate digerantur.

838. Quum vero & diverſa morborum genera (837.) haud ita prorſus inter ſe diſcrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideo ex illis etiam, quae multis generibus communia ſunt, pari ratione (837.), per characteres rite limitatos, ſumma condere genera, ſeu claſſes numero pauciores, ad quas, utiliſſimo compendio, affinia quaeque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in ſpecies diſtributioni hic locus erit; ſicubi, quod in quovis genere (837.) diverſum eſſe ſolet, ratione partium, in quas incidere poteſt,

teſt, aut potentiarum evidentium, unde naſcitur, vel & ſymptomatum acceſſoriorum, aliarumve conditionum, ſeorſim ſpectetur.

840. Ex quibus (834 ad 839.) apparet, non eſſe, cur deſperent Medici, fore aliquando, ut ingens morborum humanorum numerus, exemplo ab Hiſtoriae Naturalis ſcriptoribus petito, in ordinem ſyſtematicum redigatur, qui ab omni hypotheſi ſectarumque commentis liber, ſola nixus fideli obſervatione, claſſes, genera, ſpecies exhibeat, ſuis ſingula characteriſmis, certis, manifeſtis, plenis, interſtincta. Specimina jam nunc a Recentioribus edita potius in ſpem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos ſucceſſus, remque tanti momenti, ac Bonis ideo omnibus exoptatiſſimam, ſic tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis ſeſe utilem praeſtet, ſed praecipue facilem ad eruendas curationes viam expediat.

Differentiae Morborum Accidentales.

841. NUNC tandem de morborum differentiis, quas vocant accidentales (121,418.), dicendi tempus locusque eſt. Poſſint hae quidem parum fortaſſis momentoſae videri, ut quae ad naturas morborum non pertineant: at eximiae tamen in praxi utilitatis eſſe, ipſa earum pertractatio docebit. Nec certe in ſyſtemate condendo (840.) praeteriri quoque debent. Praecipuas igitur in capita quaedam diſtributas exponemus, miſſis, quae ſubtilitate magis, quam uſu, ſeſe commendant.

Differentiae Morborum ab Origine.

842. PRO diverſitate originis morbi dividuntur in haereditarios, congenitos & acquiſitos vel adventitios.

843. Haereditarius dicitur, qui a parentibus ſimili morbo, hujusve ſeminio, affectis, geniturae vitio in ſobolem propagatur, gentilitia labe per plurimas quandoque generationes ad ſeros usque nepo-

nepotes tranſeunte. Paternus ille aut maternus eſt, multiplex, alias mox a nativitate manifeſtus, alias poſtea, ſerius, ocyus, ſtato ſaepe vitae tempore, prorumpens. In tanta autem modi, quo gignimur, ignoratione, vix ſatis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid aſſeveranter ſtatuere, nedum communem perpetuamque ejus ſedem aut in firmis partibus tantum, aut in humoribus, aut in viribus motricibus, ponere; quando vel ſimilitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehenſibilis eſt.

844. Quum foetui morbus in utero adnaſcitur, qui nec manifeſtus, nec in ſeminio latens, parentum alterutri, ante conceptionem, inhaeſerat, neque adeo ab haereditate (843.) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab haereditario liquet. Praeter cetera, naevi materni potiſſimum, vitioſitates organicae, monſtra huc referuntur, quorum origo phantaſiae matris (600.), injuriis foetui intra uterum illa-

 tis

tis (599.), genitalis denique materiae labi primordiali (380.) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibusvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus ubera ſugit, contrahit, haereditariis connatisque (843, 844.) ſimile quid habent, altiusque radicati monſtrant, iſta affectionum genera etiam per humorum vitia communicari poſſe (843.).

846. Memorabilis praecipue eſt diſtinctio inter morbos primarios, *πρωτοπάθειαν*, & ſecundarios, *δευτεροπάθειαν*, quae obtinet, cum morbus, ex ſua cauſa natus, aut perdurans, aut deſinens, alius generis morbum ex ſe producit. Secundarius tamen cum ſymptomate non confundendus (97, 105, 109.); licet ceterum parem habeat rationem, nec minus multiplices ſaepe, quam ſymptoma ſymptomatis (95, 96.), ſucceſſiones. Inde ejusdem morbi, prout vel primario naſcitur, vel ex diverſis aliis, variae exſurgunt ſpecies, quas inter ſeſe diſtinguere, cum in praxi, tum in hiſto-

hiſtoria morborum condenda (839.) apprime neceſſarium eſt. Huc etiam pertinent, quae de morbo a cauſa externa, vel interna, producto (58.) perhibere Practici ſolent, & quae de ſeminiis praeter naturam ſupra (617 ad 622.) propoſuimus.

847. Pandemii porro dicuntur, qui ex communi cauſa oriundi per populum aliquem graſſantur. Sunt autem vel endemii, ſingulari regioni addicti, vernaculi, plus minus perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι, qui, cum ex communi quidem, at inconſueta, cauſa profluant, non niſi ad tempus ſeſe exſerunt. Conſtat igitur, iſtis generibus ſubeſſe vitia earum rerum, quae in communi vitae uſu ſunt, aëris potiſſimum, aquarum, victus, &c. manifeſta, occulta, familiaria, inſolita, inquilina, exotica; novos ſic morbos inauditosque nonnunquam ſeſe efferre, cognitorum alias mutari ingenium moresque, nec tamen adeo indiſcriminatim iis affici quoscunque, ut non quandoque in certae conditionis homines duntaxat ſaeviant.

His oppoſiti morbi diſperſi, quos ſporadicos vocant, non ex communi quadam cauſa, ſed ex uniuscujusque hominis proprio vitio & errore nati, diverſorum generum ſunt.

848. Quae diverſis anni temporibus accidunt, aëris, cibi, potus, vitae generis, mutationes totidem quoque potentiae ſunt aliis aliisque morbis excludendis aptae. Horum inde diviſio in vernales, aeſtivos, autumnales, hyemales; qui tamen & ipſi multum variant, ut ſuo quaevis tempori viciſſitudo congrua aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847.) praecipue notabilis eſt differentia, quae binis debetur anni periodis ſolſtitialibus; cum hae inde a meta quaeque ſua, hiberna aut aeſtiva, aliquousque provectae nocivas vires exſerunt, ſibique proprias creant morborum populariter graſſantium conſtitutiones, longe diverſas ſaepe, quin & inter ſe pugnantes, ſuo ſingulas aequinoctio maxime vigentes. Unde in vernales modo & autumnales recte diſtinguuntur.

849. Nec contemnenda eſt, quae a temperamentorum diverſitate petitur, morborum differentia. Conducit certe plurimum ad regundas ſingularium hominum ſanitates. Et quanquam de ſede ac ratione temperierum magna eſt inter auctores diſſenſio, non diffitentur tamen eas dari, & ſeminiorum vim habere (614, 615.), propriaque idcirco eſſe affectionum genera, in quae quis ob iſtam corporis ſui conditionem magis propendeat (78.).

850. Huc quoque referuntur variorum vitae generum morbi, illi maxime, quos artificum vocant. Momentoſa, nec pro dignitate adhuc evoluta claſſis originem debet partim materiae, quam quis quotidie tractat, qua inquinatur, quave infectum aëra ſpirat, aut ſibi perpetuo circumfuſum habet; partim poſituris, motibus, contentionibus, quibus in opere ſuo utitur. Hi fontes ſunt, unde, quae ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440, 441, 442, 486, 501 ad 531.).

851. Aetatum morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique aetati proprium eſt, quoque alia ab alia differt, oriuntur. Hos igitur declarat ſeries mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque motricibus, quas duratio hominis inde ab ortu ad obitum usque ex naturae inſtituto ſubit (612.).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent ſeminis ac foetus uterini, qui, haereditariis (843.) aut congenitis (844.) annumerandi, inde quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas ſubito mutationes a partu ſubeat, corpore prius perpetuo calore humido foto, molliſſimo, valde irritabili, organis atmoſphaerae, reſpirationi, circuitui mutato, egeſtioni, nondum adſuetis, ſyſtemate pulmonali, primis viis, muco, meconio, obſeſſis, ventre minus a foris fulto, umbilico reſecto, multivariis patet affectionibus, a quibus paulo provectior deinceps fere immunis eſt.

854. Infantiae, ob corporis laxitatem ac teneritudinem (853.), ſceleti praeprimis

mis ac articulorum infirmitatem, primae digeſtionis inſtrumenta debiliora, voracitatem, uſitatum alimenti genus, vitam otioſam, humorum abundantiam, dentitionem, ſui quoque morbi naſcuntur. Inde &, qui pueritiam ad pubertatem usque infeſtant, intelligere licet: debentur enim ex vario victu natis cruditatibus, cacochyliae, vermibus, cacochymiae, ſuppreſſis excretionibus, calculo, ſenſilitati magnae, circuitui incitato, incremento ac evolutioni partium.

855. Juvenes ex ſanguinis copia impetuque majore, ac aucta quidem, nec ſatis tamen roborata corporis compage, quin & ex matureſcente genitalium organorum vigore, aegrotant.

856. Aetati conſtanti vis vitae valida, ſolidorum robur, ſanguis denſus, polychymia, obeſitas, morbos pariunt.

857. In corpore ſenili ſolida ſicceſcunt, tubuli concallent, nervi marcent, vis vitae ac movendi ſentiendique facultas elangueſcit, circulatio torpet, calor nativus defervet, excretiones tardeſcunt, hu-

humores mucoſa, ſalina, terrea fece impuri, ſubtilioris materiae defectu vapidi, vitiantur. Ex his plurimorum malorum, quae ſenectutem comitantur, origo facile perſpicitur.

858. Ceterum nec inutile eſt notaſſe, morbos, qui ex congeſtione humorum naſcuntur, maximeque naturae molimina, quibus, quod ſuperfluum noxiumve in humoribus ſuccrevit, foras expellit, aut ex ſyſtemate circulationis ejectum in parte quadam ſingulari deponit, pro aetatum diverſitate in diverſas corporis regiones cum plurimum incidere; ut videas in junioribus partes ſuperiores fere impeti, in adultis, quae in thorace & proxime ſub hoc ſitae ſunt, in ſeneſcentibus ima ventris viſcera ac artus. Neque tamen adeo vel conſtans, vel benefica ſemper haec lex eſt, ut prudenti animae conſilio potius, quam conditionibus mere corporeis attribuenda videatur.

859. Cum ſexus etiam ad ſeminia (613) pertineat, pro hujus differentia morbi dividuntur in maſculinos & femininos,

ninos, hiqueporro in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum, lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum, quibus natura ſexum ſequiorem ſubjecit. Lucem his affundunt, quae ſupra (820 ad 833.), habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & ſpurios; tum qui materiales dicuntur, aut ſine materie.

Differentiae Morborum a Sede.

861. NATURÂ idem morbus, prout diverſas partes obſidet, ſymptomatibus, duratione, eventu, diſcrepare poteſt; hinc & diagnoſi, prognoſi, methodo medendi. Quare Medici intereſt ſedes morborum curate diſtinguere; nec ſua caret utilitate, quae ab hac conditione petitur, differentia.

862. Hujus claſſis ſunt morbi externi, interni; fixi, qui in una ſede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiu par-

partes extremas obſederunt, his derelictis, introrſum recurrunt.

863. Prae ceteris tamen idiopathici & ſympathici notandi veniunt. Prioris generis ſunt, quorum cauſa in eadem parte reſidet, in qua ſymptomata ſeſe manifeſtant. Poſterioris, quum diverſa eſt cauſae ac ſymptomatum ſedes, nec propria, ſed aliena labe, per conſenſionem, pars aut functio laborat. Sympathicae igitur affectiones, more ſymptomatum (86.), haud ultra vitium, unde pendent, perdurant, eoque differunt a morbis ſecundariis (846.), quorum naturam demum conſequuntur, cum ſympathia in idiopathiam tranſit.

864. Conſenſus iſte quidem inter oeconomiae humanae ſyſtemata, functiones, partesque omnes univerſalis eſt: at propiorem tamen magisque peculiarem aliorum cum aliis inſuper dari certa obſervationum fide conſtat; etſi rationem ejus legesque haud ſatis liquido perſpiciamus. Credibile, non una modo, ſed pluribus niti conditionibus, harumque

prin-

principem in genere nervoſo ſitam eſſe; deinde in ſyſtemate circulationis; porro in continuitate membranarum; tum in vaſorum communitate; forte & in fabricae aut humorum, quos partes ſecernunt accipiuntve, ſimilitudine. Quin & huc facere poteſt vicinia partium, & collocatio declivior, aut ex diametro oppoſita, actionumve aliqua cognatio. Prout igitur plura aut pauciora horum una concurrunt, ita varii ſympathiae gradus naſci videntur. Nec praetereunda vis vitalis (170.), quae cum & latiſſime per univerſum corpus diffuſa ſit, nec aequaliter tamen aut in ſingulis partibus, aut in quibusvis hominibus, vigeat (175, 176.), & ampliſſimo ſimul polleat conſenſu (178, 179.), quampluri mum ſane hic valere debet. Eluceſcit inde, cur tam multifaria privatarum id genus conſenſionum differentia inter homines occurrat, aliique prae aliis magis, neque omnes eodem modo, ſympathice afficiantur.

865. Qui univerſum corpus obſident morbi,

morbi, univerſales dicuntur; qui ſingularem modo partem, particulares. Illorum tamen duplex genus diſtingui poteſt; proprium nempe, cujus cauſa aut materies quoquoverſus diffuſa eſt; improprium vero, quod ſede quidem privata continetur, at turbis ſuis totam oeconomiam infeſtat. Quod igitur in hoc genere univerſale dicitur, alias ad affectus ſympathicos (863), alias ad morbos ſecundarios (846) referri debet. Eſt etiam ubi morbus univerſalis in particularem, aut hic in illum, omine vario, tranſit.

Differentiae Morborum a Curſu.

866. MORBUS quilibet, ſua ex cauſa natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perſeverans curſum ſuum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum natura, & ipſum differre neceſſe eſt, nec duratione, celeritate, tenore, eumdem ſingulis contingere. Ex quo differentiae perquam notabiles habentur.

867.

867. Qui celeriter decurrunt, breviſque adeo durationis ſunt, breves dicuntur, ſi mites una fuerint; ſin vehementes & periculoſi, acuti. Hi porro pro celeritatis gradu diſtinguuntur in acutiſſimos, qui ultra quatriduum non excurrunt; peracutos, qui ſeptem diebus terminantur; acutos, qui tertia hebdomade; ſubacutos denique, aut acutos deciduos, qui ad XL. etiam dies ſeſe extendunt. Forte his addere quoque licet acutos recidivos, qui ſexageſimo demum die, aut & ſerius, plane deſinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiamſi ex acutis forte nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem ſunt, quibus velocitas iſta, diſcriminis plena, acutorum debetur: natura mali, ſedes affecta, functionis laeſae dignitas, ſympathia, corporis intemperies, &c. maxime tamen turbae febriles in circuitu humorum. Unde, quos febris continua comitatur, morbi prae ceteris proprie huc referuntur.

868. Rurſus morborum alii tenore

jugi a prima invaſione ad finem usque decurrunt, continuique ideo audiunt: aliorum mitior natura, diviſo impetu, per repetitos quidem infeſtat inſultus, at mediis ceſſationibus interruptos; ut morbus ac ſanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos ambigunt continui remittentes dicti, vel exacerbantes, qui continue quidem, ſed per intervalla remiſſius, afficiunt.

869. Utriusque autem generis recurſuum intervalla, multiplici varietate, alia aliis breviora aut longiora ſunt. Ex quo novae iterum differentiae. Circuitus quoque ut regulares ſunt, in tempora aequalia, vel inter ſeſe analoga, partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici regulares, aut anomali; typici, aut erratici, vagi.

870. Inter periodicos (869) febres quidem variaeque generis nervoſi affectiones prae ceteris eminent. Quum igitur natura peridorum (70.) cauſam fere

ſere ponat non ſimplicem, ſed ex pluribus conditionibus compoſitam (69.), quarum aliae perſeverent, aliae temporariae adeſſe aut abeſſe poſſint; credibile omnino videtur, diatheſin hic dari permanentem, quae ſeminii loco (75.) haberi queat, hujusque ſedem eſſe in ſyſtemate nerveo, certe ſenſilitatis aut mobilitatis nimiae ſpeciem argui poſſe, quae tamen ſola aut nihil, aut mitius, agat; dari hinc etiam potentias nocentes (76.), illam quae quovis demum modo excitent, nec vero perpetuae ſint, ſed paroxysmo ipſo mitigentur, tollantur, poſtliminio reverſurae. Nihilominus difficile fuerit, cum naturam ſeminii, ut in diverſis id genus morbis variat, determinare, tum potentias nocivas omnes ſingulasque, & qua quaeque ratione oriantur ac concurrant, exponere. Quin & dubitare licet, an non ſeminium ſemet ipſum propria vi aliquando excitare poſſit, absque novae potentiae acceſſione, ſaltem absque manifeſtae; maxime ſi qua-

dam occaſione ſemel motum conceperit, qui deinceps modo iterandus ſit. Complicatio autem plurium diverſi generis periodorum, uniusque generis in aliud transmutatio, quae toties obſervatur, iſtam materiem vel magis quoque involvit. Nec hypotheſium, quae excogitatae ſunt, ulla adhuc ſatisfacit.

Differentiae Morborum a Gradu.

871. Plantarum animaliumque vitae aequiparanda morborum duratio ſuas, ut illa, aetates habet differentes, quos gradus vocare liceat. Etenim adoritur, creſcit, perſtat, decreſcit tandemque deſinit morbus; nec aequabili ſemper tenore, ſed variato virium gradu per iſta tempora procedit. Inde ſtadii morboſi diviſio in principium, augmentum, ſtatum, declinationem ac finem, quae quidem non adeo morbum a morbo, ſed partes ejusdem morbi inter ſeſe diſtinguunt.

872. Principium, pro morbi diverſitate, brevius aut longius, neque hinc

ad

ad punctum temporis, quo quis aegrotare coepit, modo reſtringendum, inde a prima invaſione usque ad notabile ſymptomatum incrementum aeſtimatur. Augmentum ſit, cum morbus, numero ac magnitudine ſymptomatum increſcente, oeconomiae turbas manifeſte aggravat ac multiplicat. Status, ἀκμή, tempus morbi vehementiſſimum eſt, quo ſummam virium conſecutus nec creſcit porro, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus, impetu deferveſcente, ſymptomata miteſcunt, finisque inſtat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis haec tempora (872.) competunt, modo cujusvis naturae conſentaneo; maxime tamen illis, qui ſolutione ſalutari defunguntur. Tum vel ſymmetria quaedam inter diverſos gradus ſaepe animadvertitur praedictioni certae aptiſſima. Contra fatalis morborum exitus, criſes, metaſtaſes, mutatio in aliud genus, complicatio variorum, recta aut perverſa curatio, ordinem iſtum non

raro abrumpunt , alienant , obſcurant. Acuti ac breves (867.) prae chronicis, febriles prae ceteris, ſua tempora manifeſtius diſtinguunt. Periodici (869.) autem & duo genera habent; univerſalia, quae ad morbi curriculum pertinent; particularia, quae ad ſingulos paroxysmos.

Differentiae Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potiſſimum ex ſatellitio ſymptomatum , quibus ſtipatur , ſeſe prodit. Inde magnus dicitur, qui multis magnisque ſymptomatibus oeconomiam turbat, ſive una ſubſit periculum, ſive abſit : parvus contra ac levis, qui parum moleſtiae infert.

875. Benignus, etſi forſan magnus (874.), apta tamen medicatione tractabilis, nec funeſtis, nec inſolitis ſymptomatibus terret.

876. Quae de morbis praedicatur malignitas ; quanquam haud raro ignorantiae aſylum, erroribusque Medentium operculum praeſtat ; cum tamen reapſe

reapſe detur, omnino attendi debet. Proprio ea ſenſu morbum notat, qui inſidioſe mitis, ſub phaenomenis non ominoſis, aggreſſus, ex improviſo, graviſſimis ſymptomatibus naturae vires opprimit. Alias & talem, qui praeter morem ſuum inuſitata ſymptomata turbasque vehementiores, quam quae naturae ejus convenire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri ſolent.

877. Cadit autem iſta feritas (876.) in morbos quidem acutos potiſſimum; ſed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486.), miasmatis (496.), contagiis (498.), noxis epidemiis (847.), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190.), torpori (196.), plurium morborum confluxioni, pravo aegrorum regimini, aut perverſae curationi. Unde liquet malignos quidem recte dividi in virulentos, peſtilentes & contagioſos; ſed diviſione

non completa: neque enim potentiae nocentes modo ſpectandae, ſed ſeminia quoque & acceſſoria.

878. Quum morbus, phaenomenis ſibi conſuetis ſtipatus, modo naturae ſuae conveniente, ſua tempora (871.) percurrit, is regularis, exquiſitus, dicitur: anomalus contra, qui ſymptomatibus inſolitis, typoque ac decurſu alienis, ſeſe effert. Anomalia autem refractarium quid fere fovet, cauſasque agnoſcit cum malignitate communes (876.), nec hujus ipſa plerumque expers eſt. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem eſt ratio.

879. Hujus etiam loci cenſetur, quam recentiores haud temere ſuperaddiderunt, morborum diviſio in paſſivos & activos. Hi ſunt, quorum partem, nec raro praecipuam, ſymptomata activa (101) conſtituunt. In illis naturae iſti motus abſunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppreſſo. Conf. (98. ad 105. 630. 633. ad 649.).

Diffe-

Differentiae Morborum ab Eventu.

880. INTEREST Medici praeſcire, an morbus ſanari poſſit, nec ne; an in totum, an ex parte modo; an vi naturae, an artis auxiliis. Inde generalis morborum diviſio in ſanabiles & inſanabiles, variosque utriusque claſſis gradus. Sunt, qui naturae & artis poteſtatem ſuperant, abſolute inſanabiles; ſunt, qui artis tantum, non naturae, aut hujus, non illius; ſunt, qui ſanationem quidem admittunt, nec tamen integram, ſed parte quadam reliqua, aliove morbo ſubſtituto. Quando autem naturae virium modus in diverſis hominibus variat, nec ad ultimos artis fines adhuc perventum eſt; liquet, multum hic ambiguitatis ſupereſſe, neque omnes & ſingulos morbos, qui ad unamquamque claſſem pertineant, exquiſite poſſe enumerari.

881. Qui morbus, poſtquam in ſpeciem ſanatus aliquamdiu emanſit, denuo adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869.) nequaquam confundendus.

dus. Ponit tamen & imperfectam ſanationem, partemque adeo cauſae ſuae reſiduam (69, 70.), qua quovis demum modo aucta vel reſuſcitata revertatur. (870.). Inde materies morbi haud prorſus devicta vel expulſa, debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere ſolent.

882. Morbi ſalutares a ceteris benefica indole diſtinguuntur. Tametſi enim moleſtias inferunt; tantum tamen abeſt, ut vitae ac ſanitati noceant, ut etiam proſint, liberentque a gravioribus malis, corpusque ſanius dimittant, quam aggreſſi ſunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879.), in quibus natura medicatrices ſuas vires (633. & ſeq.) pro oeconomiae ſuae ſalute explicat intenditque. His quippe motus excitantur, inordinati quidem, aſt illuc directi, ut, quae in corpore inſunt quoquo modo noxia, corrigantur, aſſimilentur, expellantur, aut ſaltem a partibus nobilioribus avertantur. Major autem

tem hujus claſſis morborum frequentia ut ſaluti generis humani magnopere proſpicit, ita Medentibus haud parum commodi praeſtat.

883. His (882.) oppoſiti ſunt detrimentoſi, qui, vario nocumenti gradu vitae infenſi, alias cito vel tarde, certo tamen, absque ulla ſanationis ſpe, perimunt, abſolute lethales dicti; alias natura quidem ſua lethales, at vero promta rectaque curatione ſuperabiles ſunt; ancipites alii, non ſine periculo, modo in ſanitatem, modo in mortem, terminantur; aliorum accidentaria eſt lethalitas, ad conditiones externas internasve ſingularium hominum magis adſtricta; ſunt denique, qui etſi vitam non adimunt, pediſſequas tamen noxas poſt ſe trahunt ſanitati inimicas, ſaepe immedicabiles. Liquet autem hujus diſtinctionis magnam eſſe cum in praedictionibus, tum in medicina forenſi, utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter ſeſe differunt: ſaneſcunt enim, aut occi-

occidunt; transeunt in alios morbos, aut immutati perdurant & ad mortem usque aliunde conſcitam inhaerent. Verum tamen, quod animadverſione digniſſimum, uniuscujusque horum exituum ratio modusque multiplex eſt.

885. Perſeverantium ſedes ac natura talis eſt, ut, quae ad vitam faciunt, functiones haud perturbent. Sunt autem vel inſanabiles (880.), vel quos ſanare nefas; quia ſalutares (882.), longave conſuetudine familiares, aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum, in alios morbos transeuntium, ingens & numerus & diverſitas eſt. Duplex autem hic obtinet genus, alterum acceſſionis, alterum ſucceſſionis, prout vel permanet prior morbus, vel deſinit, quum alius naſcitur. Utriusque ſpecies differentes ex (621, 628, 846, 863, 864.) intelligi queunt. Quin & liquet, in his non minus, quam in primariis morbis, differentes exitus (884.) locum habere.

887. Qui naturae viribus, artisve

auxi-

auxilio, ſaneſcunt, morbi vel correcto, quod ſubeſt, vitio, aſſimilata materie, motu in ordinem redacto, reſtituto circuitu, functionibus redintegratis, placide ſolvuntur; vel ſalutari nocentis materiae excretione deſinunt; vel mutata ſpecie in alium abeunt morbum (886.), mitiorem, qui ſuo dein modo ad ſanitatem tendit.

888. Nec minus diverſa ſunt mortis genera, quam morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, ſolidorum ſiccitate, rigiditate, feculenta humorum inertia, vi vitae fatiſcente, mortem naturalem neceſſario inducit. Veri morbi alias tetra humorum corruptione, viſcerum nobilium labe, proſtrato nervorum vigore, reſpiratione impedita, oppreſſis exhauſtisve viribus, circuitu ſufflaminato, cito tardeve interimunt; alias immoderata atque incongrua evacuatione, atque adeo fluidi vitalis inopia aut & prolapſu in morbum deteriorem (883.), vitam peſſumdant.

889. Prae ceteris autem ſedulo animad-

madverti merentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867.) eventus, quae *κρίσιες*, judicationes, a veteribus appellantur; quum ſalutem mortemve aegrotantis decernant, excretione quadam, aut translatione materiae nocentis, poſt praegreſſas turbas, ſeſe ſubito manifeſtante, quam inſignis morbi in melius aut deterius mutatio proxime conſequatur. Inde criſes excretoriae, *κατ' ἔκκρισιν*, translatoriae, *κατὰ μετάστασιν*, bonae, malae, perfectae, imperfectae, ſimplices, compoſitae, repetitae, perturbatio critica, materies critica, &c. praedicantur. Dierum quoque, in quos haec magis vel minus, diverſoque ſucceſſu, incidunt, varia poteſtas diſtinguitur: unde alii critici primarii, alii indices, alii ſubincidentes, alii vacui, dicuntur.

890. Quae (889.) ſi quis cogitet propria modo eſſe morbis activis (879.); ei apparere debet, aliquam hic dari ſimilitudinem mutui inter naturam & materiem morboſam conflictus (51, 99.), criſi-

criſique decerni, utra pugnantium pars victura aut ſuccubitura ſit. Si vero & addas, non niſi febribus, morbisve, quos febris comitatur (867.), haec evenire; credas profecto, inteſtinam tunc ſubesſe humorum, aut in toto corpore, aut in ſingulari parte, commotionem, motu vitali ac calore auctis excitatam, quae, conturbata ad tempus mixtione, vel in ſalutarem deſpumationem, vel in corruptionem perniciosam exeat.

891. Quocunque tamen modo iſta fieri opineris; de re ipſa per fideliſſimas cum veterum, tum recentiorum, obſervationes tam certo conſtat, ut nullus videatur dubitationi locus relinqui: quamquam negari nequit, rariora hodie inter nos criſium exempla proſtare: quod quidem caelo frigidiori ac intemperantiae in victu non ſolum, ſed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a plerisque Medicorum neglecto obſervantiae ſtudio tribuendum.

892. Utrum vero & diebus criticis

(889.)

(889.) tuta fides? An naturae judiciis debentur? An potius ſuperſtitionis Pythagoricae commentis? Judex non eſto, niſi qui viderit, ſeriem criticorum dierum, a veteribus traditam, haud usquequaque hebdomadi congruere; didicerit porro ex periodis (867 ad 870) temporibusque (871 ad 873.) morborum, perperam hos pro confuſis inconditisque naturae male ſe tuentis & de ſtatu ſuo dejectae effectis haberi; ex phaenomenis autem vulnerum, inflammationum, ſuppurationum, exanthematum, collatis ad ea, quae fermentatio, putrefactio, fructuum maturatio, incubatus, incrementa animalium, catameniorum periodi &c. exhibent, ſuccorum permutationes & commotiones ſuis ubique definiri gradibus ac ſtadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeo ordinarias naturae in ſanis aegrisve leges fortuita quavis aberratione infirmari!

893. Dum igitur lis ſub judice eſt, jubet profecto rei dignitas veros quoscun-

cunque artis magiſtros, junctis viribus, eo conniti, ut, ſemotis tantiſper rationum argutiis, exquiſitarum obſervationum exemplorumque pondere ſolide tandem dirimatur. Fallor, ni ſua conſtiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURAE virtus & ordo.

FINIS.